ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Λεξικογραφικόν Δελτίον

Τόμ. 3 (1941)

Λεξικογραφικόν Δελτίον

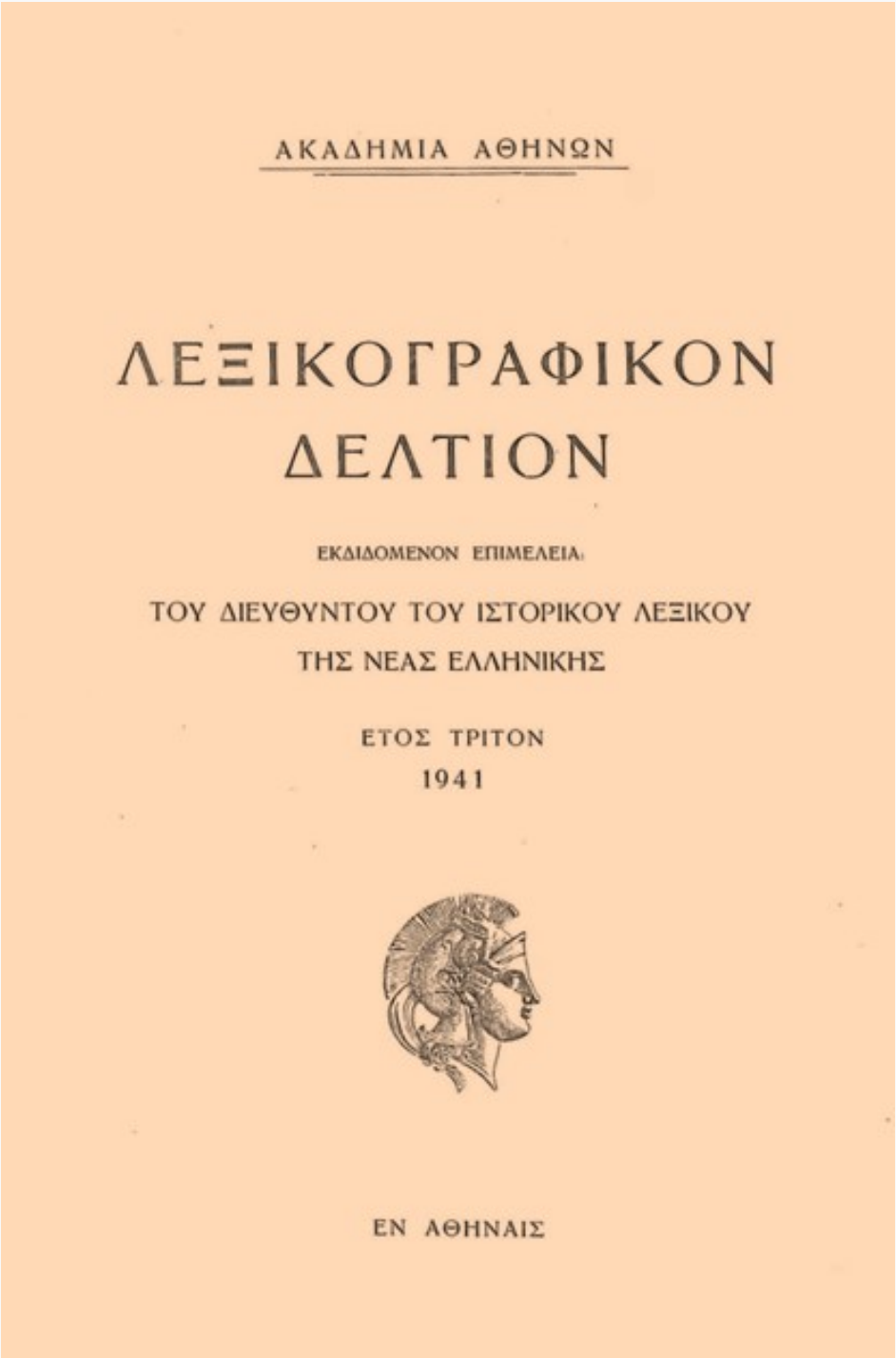

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΤΡΙΤΟΝ
1941

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 05/08/2025 03:32:12

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 05/08/2025 03:32:12

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΤΡΙΤΟΝ
1941

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΑΠΟ ΠΟΤΕ ΑΡΧΙΖΕΙ Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ [1]

Ἔχει ἤδη ἐρευνηθῆ ὑπὸ τῶν γλωσσολόγων τὸ ζήτημα ἀπὸ πότε ἀρχίζει ἡ νέα Ἑλληνική. Οὗτοι δέχονται ὅτι ἡ γένεσις τῶν σπουδαιοτέρων χαρακτηριστικῶν της ἀνέρχεται εἰς χρόνους ἀρκετὰ παλαιοὺς [2] καὶ συγκεκριμένως ὅτι «ἡ νέα Ἑλληνικὴ γλῶσσα διεμορφώθη περὶ τὰ τέλη τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ ἔκτοτε ἔπαθε μικρὰς μόνον μεταβολὰς» [3] καὶ ὅτι «ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἤδη ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἤρξατο μεταβαλλομένη ἐπὶ τὸ νεωτερικώτερον καὶ δὴ ὅτι πολὺ πρὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος εἶχε μεταβληθῆ καὶ προσλάβει τὸν νεωτερικὸν αὐτῆς τύπον»[4]. Περὶ τῶν αἰτίων τῆς μεταβολῆς ἐπραγματεύθη ὁ καθηγητὴς Γεώργιος Χατζιδάκις εἰς ἀξιόλογον μακρὰν πραγματείαν «περὶ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἀνεπτύχθη ἡ νεωτέρα Ἑλληνική»[5]. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἐρευνητὴς εἰς τὴν μελέτην του αὐτὴν ἀπέβλεψεν ὄχι τόσον εἰς τὴν προφορικήν, ἀλλὰ τὴν γραπτὴν παράδοσιν, δηλαδὴ ὄχι εἰς τὴν δημοτικήν, τὴν φυσικὴν καὶ ἀβίαστον γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν γραφομένην λογίαν, διὰ τοῦτο ἐνόμισα ὅτι θὰ ἦτο ἄξιον τοῦ κόπου διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς δημοτικῆς νὰ τύχῃ αὕτη εἰδικῆς μελέτης περὶ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἀρχίζει.

Τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης. Ὁ ἐρευνητὴς ἔχει νὰ ὑπερνικήσῃ πάρα πολλὰς δυσκολίας, διότι εἶναι ἔργον δυσχερέστατον νὰ κατορθώσῃ νὰ διακρίνῃ εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν τὰ στοιχεῖα τῆς καθαρᾶς δημοτικῆς. Λογία καὶ δημοτική, δηλαδὴ γραπτὴ καὶ προφορικὴ παράδοσις, δὲν μένουν ἀνεξάρτητοι ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην, ἰδίως δὲ συμβαίνει μεγάλη ἐπίδρασις τῆς πρώτης ἐπὶ τὴν δευτέραν [6], καθὼς δὲ εἶπεν ὁ Γ. Χατζιδάκις «οὐδὲ ἓν ἀληθῶς ἔχομεν γραπτὸν μνημεῖον τῶν παρελθόντων αἰώνων, ὅπερ

---

[1] Ὑπὸ τὸν γενικὸν ὅρον *δημοτικὴ* ἢ *νέα Ἑλληνικὴ* ἐννοοῦμεν εἰς τὴν μελέτην ἡμῶν πλὴν τῆς κοινῆς καὶ τὴν ἰδιωματικήν, τὴν ὁποίαν ἠδυνάμεθα μὲν νὰ χωρίσωμεν εἰς ἴδιον κεφάλαιον, ἀλλά, διὰ νὰ μὴ τυχὸν παρουσιασθῇ περίπτωσις ἐπαναλήψεως ὁμοίων πραγμάτων, ἐπροτιμήσαμεν νὰ πραγματευθῶμεν μαζὶ διαστέλλοντες ἑκάστοτε τὴν μίαν ἀπὸ τὴν ἄλλην.

[2] *Γ. Ν. Χατζιδάκι,* Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ (= ΜΝΕ βραχυγρ.), ἐν Ἀθήναις 1905/7, τόμ. 1, 410.

[3] ἀνωτ. 1, 406, ὅπου παρατίθεται γνώμη ξένου γλωσσολόγου.

[4] ἀνωτ. 1, 479.

[5] ἀνωτ. 1, 406 – 481.

[6] ἀνωτ. 1, 362.

νὰ παριστᾷ ἡμῖν πιστὴν καὶ ἀκριβῆ εἰκόνα τοῦ λαλουμένου ὑπὸ τῶν πολλῶν λόγου, ἀλλ' ὅτι τοὐναντίον ἁπαξάπαντα ὅσα ἔχομεν παρέχουσι τὴν γλῶσσαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον διάφορον τῆς ὄντως λαλουμένης ἑκάστοτε»[1]. Τοῦτο συμβαίνει εἰς ὅλας τὰς περιόδους τῆς γλώσσης, ἰδίως ὅμως ἔγινεν αἰσθητότερον τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους καὶ ἔπειτα. Οἱ συγγραφεῖς ἐφιλοτιμοῦντο νὰ γράφουν εἰς γλῶσσαν, τῆς ὁποίας ἔγινε χρῆσις εἰς χρόνους εὐτυχεστέρους εἰς σύνταξιν ἔργων ἀρίστων, ὁποῖα τοῦ 5ου καὶ 4ου αἰῶνος. Τὸ κακὸν ἔφθασεν εἰς μέγιστον βαθμὸν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πρὸ Χριστοῦ γεννήσεως, ὅτε ἐγεννήθη ὁ λεγόμενος **Ἀττικισμός.**[2] Ὡς κανὼν τούτου κατὰ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα εἶναι ἀναντιρρήτως ὁ εὐφυέστατος καὶ τεχνικώτατος συγγραφεὺς τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων Λουκιανός[3], τοῦ ὁποίου ἡ τέχνη τοῦ λόγου ἦτο ἀνταξία τοῦ Πλάτωνος[4]. Λοιπὸν τί δημώδη στοιχεῖα μπορεῖ νὰ εὕρῃ κανεὶς εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Λουκιανοῦ; Καὶ τοῦτο τὸν 2ον αἰῶνα, ὅτε ἀναμφιβόλως ἦτο πολὺ ἁπλοποιημένον τὸ τυπικὸν τῆς γλώσσης. Οὔτε καὶ ὁ πολυγραφώτατος Πλούταρχος μᾶς ὠφελεῖ μὲ τὴν ἀρχαΐζουσαν γλῶσσαν του[5]. Καὶ αὐτὴ ἡ γλῶσσα τοῦ εὐαγγελίου ἡ συνήθως χαρακτηριζομένη δημώδης δὲν μᾶς βοηθεῖ εἰς τίποτε. Εἶναι γλῶσσα τῆς τότε γραφομένης κοινῆς τῶν ἑλληνογλώσσων κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὴν ἁπλότητα τῆς συντάξεως καὶ ἀρκετοὺς ξενισμούς, ἀλλὰ πόρρω ἀπέχει ἀπὸ τὴν ὁμιλουμένην[6]. Δὲν πρέπει δὲ ν' ἀγνοήσωμεν καὶ ἕνα ἄλλο γεγονός, ὅτι ἀσφαλῶς δὲν μᾶς παρεδόθησαν ὅλα τὰ γραπτὰ μνημεῖα τῶν μεταγενεστέρων κυρίως χρόνων, τὰ ὁποῖα θὰ μᾶς βοηθοῦσαν, διότι χωρὶς ἄλλο ὑπῆρχαν καὶ τότε ἄνθρωποι ἀποστρεφόμενοι τὴν καθαρεύουσαν, τῶν ὁποίων ὅμως δὲν ἐσώθησαν τὰ ἔργα ἢ διότι ἐθεωροῦντο ἀπόβλητα ἢ διότι δὲν εἶχαν ἀξίαν φιλολογικήν. Ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων ἦτο τοιαύτη, ὥστε κάπου κάπου οἱ γράφοντες ἤθελαν νὰ πλησιάσουν περισσότερον εἰς τὴν δημοτικὴν παρὰ εἰς τὴν γραφομένην, καθὼς πληρο-

---

[1] ΜΝΕ 1, 364.

[2] ἀνωτ. 1, 360 καὶ 362 - 3. Περὶ τοῦ *Ἀττικισμοῦ* ἐκτενέστερον ἔγραψεν ὁ *Γ. Ν. Χατζιδάκις* εἰς τὸ σύγγραμμα: Σύντομος ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης (= ΣΙΕ βραχυγρ.) ἐκδοθὲν ἐν τῇ σειρᾷ τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, ἐν Ἀθήναις 1915, σελ. 71 - 77. Πβ. καὶ *Γ. Π. Ἀναγνωστοπούλου,* Σύντομος ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν διαλέκτων, ἐν Ἀθήναις 1924, σελ. 139 - 41.

[3] Πβ. *W. Christ,* Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας κατὰ μετάφρασιν Λ. Κώστα καὶ Ν. Πολ του, ἐν Ἀθήναις 1905, τόμ. 2, 517.

[4] Πβ. ἀνωτ. 2, 518.

[5] Πβ. *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 376 καὶ ΣΙΕ 74 - 5 .

[6] Περὶ τῆς γλώσσης τῆς Καινῆς Διαθήκης πβ. καὶ *Β. Ἀντωνιάδην* ἐν Ἀθηνᾷ 6 (1894) 105 - 137.

φορούμεθα ἀπὸ τοὺς γραμματικούς. Λόγου χάριν ὁ γλωσσικὸς ἀφορισμὸς τοῦ αὐστηροῦ γραμματικοῦ Φρυνίχου «ᾤδηκεν, ᾠκοδόμηκεν, διὰ τοῦ ω ἄριστα ἐρεῖς, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦ οι, οἴδηκεν, οἰκοδόμηκεν»[1] ἀποδεικνύει ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους του, δηλαδὴ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα, ἡ χρονικὴ αὔξησις μερικῶν ρημάτων ἀρχομένων ἀπὸ τοῦ *οι* παρελείπετο ὑπὸ τῶν γραφόντων μιμουμένων τὸν προφορικὸν λόγον. (Κατωτέρω θὰ ἴδωμεν ὅτι παρελείπετο καὶ παλαιότερα). Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἀποτρέποντες οἱ παλαιοὶ γραμματικοὶ ἀπὸ τὴν χρῆσιν γραμματικοῦ τινος στοιχείου ὡς ἀδοκίμου διδάσκουν σαφῶς ὅτι τοῦτο ἦτο σύνηθες εἰς τοὺς πολλούς, ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀληθῆ γλῶσσαν, διὸ καὶ ὑπεισήρχετο εἰς τὸν γραπτὸν λόγον[2].

Ὄχι δὲ μόνον ὡς πρὸς τὸ τυπικὸν τῆς γραμματικῆς, ἀλλ' οὔτε ὡς πρὸς τὴν φωνητικὴν δὲν μᾶς παρουσιάζει πιστὴν εἰκόνα ἡ γραπτὴ παράδοσις συμπεριλαμβανομένων καὶ αὐτῶν τῶν ἐπιγραφῶν. Αὕτη μᾶς παρέχει *τὴν πόλιν, ἐν καιρῷ* κτλ., ἐνῷ εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ *ν* ἀφωμοιώνετο πρὸς τὸ ἑπόμενον χειλικὸν καὶ οὐρανικὸν ἢ ὑπερωικὸν ὄχι μόνον ἐντὸς λέξεως, ἀλλὰ καὶ ἐν συνεκφορᾷ, καθὼς μαρτυροῦν τὰ ἐπιγραφικὰ *ἄμ μή*[3], *τὰμ πεντηκοστάν*[4], *τὸμ πεντηκοστόν*[5], *τὰμ βοάθοιαν*[6], *τὸμ πόλεμον*[7], *ἐγ χάλκωμα*[8] καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα. Ἀλλὰ καὶ πάλιν εἰς αὐτὰς τὰς ἐπιγραφὰς παρέχονται τύποι φωνητικῶς ἀνακριβεῖς ὀφειλόμενοι εἰς τὴν ἀμάθειαν ἢ ἀμέλειαν τῶν χαρακτῶν, οἷον *ἀμφοτέρονς* καὶ *συναμφότεροι* εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιγραφήν[9], *συνβάλλεσθαι*[10], *τὰμ πεντηκοστὰν* καὶ *τὰν πεντηκοστὰν* εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιγραφήν[11], ὁμοίως *τὰν πόλιν* καὶ *τῶμ πολιτᾶν*[12] κτλ. Ὥστε χρειάζεται πολλὴ προσοχὴ καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἐπιγραφῶν ὄχι μόνον διὰ τὴν ἀνωτέρω αἰτίαν, ἀλλὰ καὶ διότι πολλάκις ἐγράφοντο εἰς τὴν ἐπίσημον γλῶσσαν τῆς πολιτείας, ἡ ὁποία ἦτο πάντως διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ.

---

[1] *Chr. Lobeck* 153.

[2] Πβ. *Γ. Χατζιδ.* ΣΙΕ 78.

[3] *Ed. Schwyzer,* Dialectorum Graecarum exempla epigraphica potiora, Lipsiae 1923, ἀριθμ. 74, 1.

[4] ἀνωτ. 75, 3.

[5] ἀνωτ. 75, 10

[6] ἀνωτ. 381, 33.

[7] ἀνωτ. 426, 5.

[8] ἀνωτ. 425, 30.

[9] ἀνωτ. 83, A 4 καὶ 10.

[10] ἀνωτ. 84, 15.

[11] ἀνωτ. 75, 3 καὶ 14.

[12] ἀνωτ. 425, 14 καὶ 15.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ παροῦσα μελέτη εἶναι μία συμβολὴ εἰς τὸ προκείμενον ζήτημα, ἡ ὁποία κάμνει μὲν ἀρχὴν εἰς τὴν ἔρευναν, ἀλλὰ δὲν θέτει καὶ τέλος.

Α΄. ΦΩΝΗΤΙΚΑ

Προφορὰ τῶν γραμμάτων *β, γ, δ.*

Ὅτι τὰ λεγόμενα μέσα *β, γ, δ* δὲν ἐπροφέροντο εἰς τὴν ἀρχαίαν καθὼς προφέρονται σήμερα εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν, ἀλλ' ὅπως τὰ τῶν συγγενῶν γλωσσῶν *b, d, g,* ἔχει πρὸ πολλοῦ μελετηθῆ καὶ ἐξακριβωθῆ [1]. Ὁμοίως ἔχει παρατηρηθῆ ὅτι ταῦτα ἤρχισαν νὰ προφέρωνται καθὼς σήμερα ἤδη ἀπὸ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα καὶ ὅτι διετήρησαν τὴν ἀρχαίαν προφοράν των μόνον κατόπιν ἐρρίνου, οἷον *ἄνδρας, μβαίνω, ἄγγελος, ἀγγαρεία* [2]. Κατὰ ταῦτα εἰς τὴν νέαν δημοτικὴν ἐσώθη ἡ πραγματικὴ προφορὰ τῶν γραμμάτων τούτων καὶ ἑπομένως ὀρθότερον θὰ ἦτο νὰ γράφωνται καὶ εἰς αὐτὴν τὴν λογίαν *δένδρον, ἄνδρας, ἀνδρεῖος, ἐμβάζω, ἔμβασμα* κττ. παρὰ τὸ *δάσκαλος, βασιλικός, κατέβασμα* κττ., καὶ ὄχι *δένδρον, ἄνδρας, ἀνδρεῖος, ἐμβάζω, ἔμβασμα.* Εἰς τὴν πραγματικότητα ταῦτα ποτὲ δὲν προφέρονται τοιουτοτρόπως εἰς τὸν προφορικὸν λόγον, ἀλλ' ἐπειδὴ γράφονται, ἀναγκαστικῶς ἐκφωνοῦνται ὅπως γράφονται. Δηλαδὴ βιάζομεν τὰ φωνητικά μας ὄργανα νὰ προφέρουν *δ, β* εἰς τὸ *δένδρον* καὶ *ἐμβάζω,* διότι τηροῦν τὴν ἱστορικὴν γραφήν, ὅπως ἀπαγγέλλομεν καὶ τὸ *δρασκελιά, δρᾶσις, δρέπω, βρέχω, βράζω, βροχὴ* κττ.

Θὰ μοῦ παρατηρηθῇ ἴσως, τί πειράζει νὰ γράφωνται ὅπως γράφονται ἀπὸ αἰώνων καὶ νὰ προφέρωνται διαφορετικά; Μήπως τὸ *σ* δὲν προφέρεται καὶ ὡς *ζ* πρὸ ὡρισμένων συμφώνων; [3] Μήπως τὸ *υ* δὲν προφέρεται καὶ ὡς *β* καὶ ὡς *φ* ἀναλόγως τοῦ ἑπομένου συμφώνου; Δὲν εἶναι ὅμως ἀκριβῶς τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Εἰς τὸ *εἰσάγω, εἰσπράτω, δυστυχὴς* καὶ τὸ *εἰσβάλλω, εἰσδέχομαι, σμῆνος,* καθὼς καὶ εἰς τὸ *αὐλή, εὐδιά, αὐγὴ* ἀφ' ἑνὸς καὶ *εὔκολος, αὐτός, εὐπειθὴς* ἀφ' ἑτέρου ἡ γραφὴ δὲν παραβιάζει τὴν προφοράν. Τὸ αὐτὸ γράμμα προφέρεται ἀλλοῦ οὕτως καὶ ἀλλοῦ ἄλλως. Εἰς τὴν ἑτέραν ὅμως περίπτωσιν δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον. Ἐκεῖ ἡ ἱστορικὴ γραφὴ ἀντίκειται εἰς τὴν πραγματικὴν προφοράν, τὴν

---

[1] *Δημητρίου Μαυροφρύδου,* Δοκίμιον ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐν Σμύρνῃ 1871, σελ. 48. – *Γεωργίου Ν. Χατζιδάκι,* Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα, ἐν Ἀθήναις 1924/1930, τόμ. 1, 126.

[2] ἀνωτ.

[3] Περὶ τῆς διπλῆς προφορᾶς τοῦ *σ* ὡς ἀήχου φθόγγου *s* καὶ ὡς ἠχηροῦ *ζ* ἰδ. *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 1, 437 καὶ 495.

ὁποίαν ἐν γνώσει καὶ αὐθαιρέτως παραβιάζομεν. Ἄλλωστε ἡ ἀποδοχὴ εἰς τὸ ἀλφάβητόν μας καὶ τῶν μέσων *b, d, g* δὲν πρόκειται νὰ βλάψῃ τὴν ἑλληνικότητά του [1].

Τὰ σύμφωνα *νγ, νπ, ντ.*

Πολλὰ ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀγνοοῦν τὸν ἔρρινον φθόγγον πρὸ τοῦ *κ, π, τ,* ἀντὶ δὲ τοῦ *νκ, νπ, ντ* προφέρουν *g, b, d,* οἷον *ἀναgάζω, ἀbέλι, πέdε.* Ὅτι δὲ ἐν Παμφυλιακῇ ἐπιγραφῇ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος γράφεται *πέδε* ἀντὶ πέντε, ἔνθα τὸ *δ* ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ *d,* ἀλλαχοῦ δὲ *ἐξάγοδι* (ἐξάγωντι), *γένοδαι* (γένωνται), *ἀτρήκαδι* (ἀθροίκαντι, ἠθροίκασι) κττ. [2], τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι ἡ φωνητικὴ αὐτὴ ἀλλοίωσις εἶναι παλαιὰ καὶ ὅτι ἐξάπαντος δὲν θὰ ἦτο γνώρισμα μόνον τῆς Παμφυλιακῆς διαλέκτου, ἀλλὰ καὶ ἄλλων, δὲν μαρτυρεῖται ὅμως ἐξ ἐπιγραφῶν, διότι οἱ χαράκται δὲν ἐφρόντιζαν νὰ χαράξουν τὰς λέξεις πιστῶς ἀπὸ ἀπόψεως φωνητικῆς, ὅπως ἔγραφαν ἀδιαφόρως *τὴν πόλιν* καὶ *τὴμ πόλιν, ἐν πόλει* καὶ *ἐμ πόλει* κττ.

Τὰ σύμφωνα *σχ - σκ.*

Τὸ συμφωνικὸν σύμπλεγμα *σχ* εἶναι ἄγνωστον εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικήν, πᾶν δὲ τοιοῦτον ἀρχαιόθεν παραδοθὲν ἐτράπη εἰς *σκ.* Ἡ τροπὴ δὲν εἶναι νέα. Τὰ πρῶτα παραδείγματα παρουσιάζονται κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ὅτε ἐλέγετο *σκελίς, σκενδύλη, σκέραφος* κττ. ἀντὶ τῶν ἀρχαίων *σχελίς, σχενδύλη, σχέραφος* [3].

Τὰ σύμφωνα *σθ - στ.*

Τὸ συμφωνικὸν σύμπλεγμα *στ* ἐκ *σθ* δὲν εἶναι δημιούργημα τῆς νέας Ἑλληνικῆς. Ἡ τροπὴ φαίνεται ὅτι συνετελέσθη εἰς τὰς διαλέκτους τῆς ἀρχαίας. Οὕτω ἀπαντᾷ *ἀγείστω* (ἡγείσθω) εἰς ἐπιγραφὴν Μεσσηνίας [4] καὶ εἰς Λοκρικὰς ἐπιγραφὰς *χρ̄εσται* (χρῆσθαι) [5] καὶ *hελέστō, hελέσται* (ἑλέσθω, ἑλέσθαι) [6]. Παραδόξως εἰς τὴν ἰδίαν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν τῆς Μεσσηνίας, ἐνῷ εἰς τὴν § 6 ἀπαντᾷ *ἀγεί-*

---

[1] Τὰ γράμματα *b, d, g* χρησιμοποιοῦνται ἤδη εἰς τὸ Λεξικὸν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον ἀπέβλεψε μόνον εἰς τὸ φωνητικῶς ὀρθόν, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ μόνον ὡραῖον.

[2] *Γ. Ἀναγνωστόπ.* 67. Πβ. καὶ 80, ὅπου ἐν ἐπιγραφῇ τὸ *πέδε.*

[3] Πβ. *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 1, 414 σημ. 2.

[4] *Ed. Schwyzer* 74, § 6.

[5] ἀνωτ. 362, 25.

[6] ἀνωτ. 363. Πβ. καὶ *Δ. Μαυροφρ.* 161.

στω, εὐθὺς κατωτέρω ἀπαντοῦν *ἀγέσθω, ἀγέσθω, μαστιγούσθω, ὑποδεχέσθω, κατασκευασθεῖ, μερισθεῖ, ἀλειφέσθω, δοκιμασθεῖ, συντελεῖσθαι, ἐπιτελείσθω* κτλ. Ταῦτα κατὰ τὴν γνώμην μου ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ *σθ* ἐπροφέρετο καθολικῶς *στ*, ὁ δὲ χαράκτης τῆς ἐπιγραφῆς ἀκολουθῶν τὴν ἐπίσημον γραφὴν ἐχάραξε *σθ*, ἀφοῦ εἶδε τὸ λάθος του εἰς τὸ *ἀγείστω*.

Τὸ σύμφωνον *θ* γίνεται *τ*.

Ἐν Κύπρῳ λέγεται σήμερον *ἄτρωπος* ἀντὶ *ἄνθρωπος*, δηλαδὴ γίνεται τροπὴ τοῦ *θ* εἰς *τ* πρὸ τοῦ *ρ*. Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ φαίνεται ὅτι ἐκληρονομήθη ἀρχαιόθεν ὡς πιστοποιεῖται ἐπιγραφικῶς. Τῷ ὄντι εἰς Παμφυλιακὰς ἐπιγραφὰς ἀναγινώσκεται *ἀτρώποισι* ἀντὶ *ἀνθρώποισι* καὶ *ἀτρήκαδι* ἀντὶ *ἀθρήκαντι* (ἀθροίκασι)[1]. Καὶ ἡ παράλειψις ἐν μέσῳ λέξεως τοῦ *ν* εἰς τὸ σημερινὸν *ἄθρωπος* μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ ἰδιώματος τούτου ὡς ἀρχαία φωνητικὴ μεταβολή. Ὁμοίως ἀναγινώσκεται καὶ εἰς ἐπιγραφὴν Γόρτυνος *ἄντρωπον* καὶ *ἀντρώπινα*[2]. Ὥστε φαίνεται ὅτι ἡ ἀλλοίωσις εἶχε γενικώτερον χαρακτῆρα.

Ἀπώλεια οὐρανώσεως.

Εἰς τὴν Δωρικὴν διάλεκτον ἐλέγετο *διασωπῶ* ἀντὶ *διασιωπῶ* καὶ *εὐσωπία* (ἡσυχία) ἐκ τοῦ *εὐσιωπία*. Ὁ Γ. Χατζιδάκις δέχεται ὅτι παρελείφθη τὸ *ι* διὰ τὴν ἀπόστασιν τοῦ τόνου καθὼς καὶ εἰς τὰ μεταγενέστερα *ψαθοπλόκος* ἀντὶ *ψιαθοπλόκος* καὶ *ψάθου* ἀντὶ *ψιάθου*[3]. Πραγματικῶς τὸ *ι* παραλείπεται ἐνίοτε διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὡς τὸ ἀσθενέστερον φωνῆεν καθὼς πιστοποιοῦν τὰ μεταγενέστερα *ὑγεία* (ὑγίεια), *πεῖν* (πιεῖν), *βώσεσθε* (βιώσεσθε)[4] καὶ τὰ σημερινὰ *περ'βόλι, σ'τάρι* κτλ., ἀλλ' εἰς τὸ *διασωπῶ, εὐσωπία* καὶ *ψαθοπλόκος* ἡ ἀποσιώπησις τοῦ *ι* δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ καὶ διὰ τὴν φύσιν τῶν παρακειμένων συμφώνων *σ, ψ* καθὼς καὶ εἰς τὰ σημερινὰ *ἀνιψός, ἀξάζω* (ἀξιάζω), *ἄξος, κρασά, σωπῶ* κτλ., δηλαδὴ δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν καὶ εἰς τὰ ἀρχαῖα τὴν λεγομένην ἀπώλειαν τῆς οὐρανώσεως. Δὲν μᾶς ἐμποδίζει δὲ τίποτε νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τὸ σημερινὸν *σωπῶ* εἶναι αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον κληροδοτηθὲν εἰς τὴν κοινὴν ἐκ τῆς Δωρικῆς διαλέκτου ἢ λεγόμενον μὲν καὶ εἰς τὸν δημώδη Ἀττικὸν λόγον, ἀλλὰ μὴ μαρτυρούμενον ὑπὸ τῆς γραπτῆς παραδόσεως[5].

---

[1] *Γ. Ἀναγνωστόπ.* 67.

[2] *Ed. Schwyzer* 179, X καὶ XI. Αὐτόθι X «τὰ θῖνα καὶ τὰ ἀντρώπινα».

[3] Ἀκαδ. Ἀναγν 1, 385

[4] ἀνωτ.

[5] Πβ. *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 2, 147.

Ἀπώλεια τοῦ *ι* παρὰ τὸ *ρ*.

Εἰς Θεσσαλικὰς ἐπιγραφὰς ἀνεγνώσθη *κύρρον* [1] ἀντὶ *κύριον* καὶ *ἀργύρρον* [2] ἀντὶ *ἀργύριον*. Τὴν φωνητικὴν ἀλλοίωσιν ἐξήγησεν ὁ Γ. Ἀναγνωστόπουλος δεχθεὶς διπλασιασμὸν τοῦ *ρ* μετὰ τὴν διὰ συνιζήσεως ἐξαφάνισιν τοῦ *ι*, *ἀργύριον - ἀργύρρον*, *κύριον - κύρρον* [3]. Ὅμοιον φαινόμενον παρατηρεῖται καὶ σήμερα εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης, ὅπου τῆς διφθόγγου *ιά* τὸ *ι* ὡς ἡμίφωνον ἀποσιωπᾶται, τὸ δὲ προηγούμενον *ρ* προφέρεται σχεδὸν διπλοῦν, οἷον *ζυγαριά - ζυγαρρά*, *μερειά - μερρά* κτλ. [4] Δὲν θέλω νὰ εἴπω ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς Κρήτης εἶναι συνέχεια τοῦ ἀρχαίου Θεσσαλικοῦ, ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς τὸ Κρητικὸν ἰδίωμα ἦτο δυνατὸν νὰ γεννηθῇ τοιαύτη ἀλλοίωσις διὰ συνιζήσεως, ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ νὰ γίνεται καὶ σήμερα. Καὶ εἰς Κυπριακὴν ἐπιγραφὴν ἀνεγνώσθη *ἀργύρον* [5].

Ἀντικατάστασις *β* καὶ *γ*.

Εἰς μερικὰ ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀντικαθίσταται τὸ *β* ὑπὸ τοῦ *γ* εἴς τινας λέξεις. Οὕτω λέγεται πολλαχοῦ *γλέπω*, *γλέφαρο*, ἐν Αἰτωλίᾳ *γλάφτου* κτλ. Ἐπίσης παρατηρεῖται ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ Εὐρυτανίᾳ ὅτι ἀπὸ τὰ δύο ἐπάλληλα *β* τὸ πρῶτον τρέπεται εἰς *γ*, οἷον *βουβάλι - γουβάλ'*, *βουβαίνομαι - γουβαίνουμι*, *βουβὸς - γουβὸς* κτλ. [6]. Ἡ ἐναλλαγὴ αὐτὴ δὲν φαίνεται νὰ εἶναι γνώρισμα μόνον τῆς νέας Ἑλληνικῆς. Ὅτι καὶ εἰς τὸν Πίνδαρον ἀπαντᾷ *γλέφαρον* ἀντὶ τοῦ κοινοχρήστου ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου *βλέφαρον*, ὅτι ὁμοίως ἐλέγετο ἰδιωματικῶς κατ' ἀδιάφορον ἐναλλαγὴν τῶν συμφώνων *βληχὼν* καὶ *γληχών*, *γυνὴ* καὶ *βανά*, *γέφυρα* καὶ *βέφυρα*, *πρέσβυς* καὶ *πρεῖγυς* [7] κτλ., εἶναι ἀπόδειξις ἀρκούντως ἰσχυρὰ ὅτι πρόκειται περὶ φαινομένου μαρτυρουμένου ἀπὸ τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος.

Ἀπώλεια *γ* μεταξὺ φωνηέντων.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικήν, κοινὴν καὶ ἰδιωματικήν, τὸ *γ*, οὐρανικὸν καὶ ὑπε-

---

[1] *Ed. Schwyzer* 590, 20.

[2] ἀνωτ. 617.

[3] σελ. 59.

[4] *Γεωργίου Ν. Χατζιδάκι*, Γλωσσολογικαὶ μελέται, ἐν Ἀθήναις 1901, σελ. 152.

[5] *Ed. Schwyzer* 679.

[6] *Ἀνθίμου Α. Παπαδοπούλου*, Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς, ἐν Ἀθήναις 1927, σελ. 31.

[7] Πβ. *Kühner - Blass*, Grammatik der griechischen Sprache, Hannover 1890, τόμ. 1, 143.

ρωικόν, ἐκπίπτει πολλάκις μεταξὺ φωνηέντων, οἷον *ἀντρόυνο, ἀνώει, κατώει, ἀνοίω, λίος, συλλοή, συλλοοῦμαι, παντρολοῶ, Ἄουστος* κτλ.[1] Τὸ φαινόμενον εἶναι καὶ ἀρχαῖον. Οὕτω τὸ *ὀλίγος* οἱ Ταραντῖνοι ἔλεγον *ὀλίος*[2], ὁ δὲ κωμικὸς Πλάτων εἰς τὸν Ὑπέρβολον ψέγει τὴν ἄνευ *γ* χρῆσιν τῆς λέξεως ὡς βάρβαρον λέγων «ὁ δ' οὐ γὰρ ἠττίκιζεν... | ὁπότε δ' εἰπεῖν δέοι | *ὀλίγον ὀλίον* ἔλεγεν»[3].

Ἀνάπτυξις ἡμιφώνου *j*.

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἡμιφώνου *j* μεταξὺ τοῦ *ἰ* καὶ τοῦ ἑπομένου φωνήεντος εἶναι κανὼν τῆς νέας Ἑλληνικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἀποσιωπᾶται τὸ *ἰ* ἐν ἀρχῇ λέξεως, οἷον *ἰjατρὸς - γjατρός, υἱjὸς - γjὸς* κτλ. Καὶ τοῦτο τὸ φαινόμενον παρατηρεῖται εἰς ἐπιγραφὰς τῆς Κύπρου καὶ Παμφυλίας, οἷον *ἰjατῆραν, ἴjασθαι, Ἀλαμπριjάται, τέρχνιjα, Μαλανίjαι, Ἀμενίjα, ἀτελίjα, ἱjερεύς, Παφίjα* καὶ *Ηιαροῖσι, ἐπιτηρίια, Fέτιια, ἀφιιέναι, μhειάλη* (μεγάλη, ἔνθα τὸ *j* ἀνεπτύχθη μετὰ τὴν σίγησιν τοῦ *γ*) κτλ.[4] Καὶ εἰς Αἰγυπτιακοὺς παπύρους τῶν π. Χ. χρόνων ἀπαντᾷ ἡ γένεσις εὐφωνικοῦ *γ* μεταξὺ φωνηέντων, οἷον *κλάγω* (160 π. Χ.), *Μνήγιος* (189 π. Χ.), *Σαραπιγῆον* (156 π. Χ.), *ὑγιγαίνεις* (165 π. Χ.)[5]. Εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο, ἀποτέλεσμα τῆς συνιζήσεως γνωστῆς ἤδη ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου, ἦτο καθολικώτερον καὶ ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον εἶναι ζήτημα ἂν ἐπρόφερεν ὁ λαὸς *ἰ-ατρὸς* χωρὶς ἡμίφωνον μεταξὺ τῶν φωνηέντων *ι α*, τοῦ ὁποίου ἡ παράλειψις ἐν τῇ γραφῇ ὀφείλεται εἰς τὴν ἀδιαφορίαν τῶν γραφόντων, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦντες ἱστορικὴν γραφὴν ἢ δὲν διενοοῦντο κἂν ἢ ἁπλῶς ἀδιαφοροῦσαν νὰ παραστήσουν τὰς ποικίλας φθογγικὰς ἀποχρώσεις τοῦ προφορικοῦ λόγου.

Προθετικὸν *α*.

Ὑπάρχουν ἀρκεταὶ ἀρχαῖαι λέξεις μὲ ἀρκτικὸν *α* φαινόμενον περιττόν. Οὕτως ἔχομεν παρ' Ὁμήρῳ *στάχυς* καὶ *ἄσταχυς*, *στεροπὴ* καὶ *ἀστεροπή*, ἔπειτα *στράπτω* παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ καὶ *ἀστράπτω* παρ' Ὁμήρῳ, *σταφὶς* παρ' Ἱπποκράτει καὶ *ἀσταφὶς* παρ' Ἡροδότῳ[6], *σπαίρω* παρ' Ἀριστοτέλει καὶ *ἀσπαίρω* παρ' Ὁμήρῳ,

---

[1] Πβ. *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 155, 282 - 3 καὶ 2, 417.

[2] Μ. Ἐτυμολ. 621, 51.

[3] Ἀποσπ. 168 (ἰδ. *Th. Kock*, Comicorum Atticorum fragmenta 1, 644). Πβ. καὶ *Ἡρωδιαν.* 2, 926.

[4] *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 2, 148. - *Ed. Schwyzer 679. 686.* - *Γ. Ἀναγνωστόπ.* 65, 67, 79 καὶ 80.

[5] *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 50 καὶ 2, 149.

[6] Ὅτι τὸ *σταφὶς* εἶναι παλαιότερος τύπος μαρτυρεῖ τὸ συγγενὲς *σταφυλή*. Ἰδ. *Liddell-Scott* Λεξικὸν ἐν λ. *ἀσταφίς*.

βληχρὸς παρ' Ἀλκαίῳ καὶ *ἀβληχρὸς* παρ' Ὁμήρῳ. Ἐλέγετο ἐπίσης *δορὸς* καὶ *ἄδορος* (ἀσκός), *λαλητὸς*[1] καὶ *ἀλαλητός*, *σταφυλῖνος* καὶ *ἀσταφυλῖνος*, *φλοισμὸς*[2] καὶ *ἀφλοισμὸς* κτλ. Ὁ Ἡρωδιανὸς ἐν παρόδῳ ὁμιλῶν περὶ τῶν τοιούτων ὀνομάτων χαρακτηρίζει τὸ *α* ἄλλοτε μὲν ὡς ἐπιτατικόν, *ἀβληχρός*[3], ἄλλοτε κατὰ πλεονασμόν, *δορὸς - ἄδορος*, *στάχυς - ἄσταχυς*, *σταφὶς - ἀσταφίς*, *σφάραγος - ἀσφάραγος* κτλ.[4], ἄλλοτε δὲ προσθετικόν, *λαλητὸς - ἀλαλητός*[5]. Ὁ δὲ λεξικογράφος Liddell -Scott ὀνομάζει αὐτὸ εὐφωνικόν[6]. Καὶ τὸ μὲν ἀθροιστικὸν ἢ ἐπιτατικὸν *α* ἦτο ἄλλης φύσεως ὡς φαίνεται εἰς τὸ *ἀδελφός*, *ἄκοιτις*, *ἄλοχος* κτλ.[7], ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ πλεοναστικὸν καὶ εὐφωνικὸν λέγουν τίποτε. Ἐνταῦθα πρόκειται ἁπλῶς περὶ *α* προθετικοῦ, τὸ ὁποῖον προσεκολλήθη εἰς τὴν ἀρχὴν λέξεων διὰ λόγους φωνητικούς. Ὁ Γ. Χατζιδάκις λέγει ὅτι εἰς πολλὰς τοιαύτας λέξεις ἀμαυρωθείσης τῆς σημασίας τοῦ *α* λέγεται τοῦτο ἁπλῶς πλεοναστικὸν ἢ προσθετικόν, οἷον *ἀσταφίς*, *ἄσταχυς*, *ἀσταφυλῖνος* κτλ.[8], ἀλλαχοῦ δὲ ὅτι τὸ *ἀσταφὶς* προῆλθεν ἐκ τοῦ *ὀσταφὶς* κατὰ προληπτικὴν ἀφομοίωσιν[9], ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν ὅτι δύναται τὸ *α* τοῦτο νὰ εἶναι προϊὸν φωνητικῆς ἀναπτύξεως ἐπὶ λέξεων ἀρχομένων ἀπὸ ὡρισμένων φθόγγων ὑποτιθεμένου ὅτι συνέβαινε πολλάκις πρόωρος ἀνύψωσις εἰς ἦχον τοῦ πνεύματος τοῦ ἐκβαλλομένου κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν ἡμιφώνων, οἷον *βληχρὸς - ἀβληχρός*[10]. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἡμᾶς ἐνδιαφέρει τὸ φαινόμενον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἀσχέτως πρὸς τὴν αἰτίαν τῆς γενέσεως, διότι τὸ ἴδιον φαινόμενον κληροδοτηθὲν διὰ τῶν αἰώνων ὑπάρχει καὶ σήμερον, ὅτε πολλαὶ λέξεις λέγονται μὲ τοιοῦτον ἀρκτικὸν *α* πρὸ παντὸς συμφώνου, περὶ τοῦ ὁποίου οὐδὲν βέβαιον ἔχομεν νὰ εἴπωμεν, οἷον *ἀβδέλλα*, *ἀδυνατός*, *ἀλάδανος*, *ἀπήγανος*, *ἀπηδῶ*, *ἀράθυμος*, *ἀρωτῶ* (ἐκ τοῦ ρωτῶ), *ἀσπίθα*, *ἀψηλὸς* (ἐκ τοῦ ψηλὸς) κτλ.[11]. Ὁ Γ. Χατζιδάκις λέγει ὅτι δυνατὸν τινὰ ἐκ τούτων νὰ ἔχουν παραδοθῆ ἐν ποικίλῃ μορφῇ[12]. Μόνον εἰς ὡρισμένας κατηγορίας εἴμεθα βέβαιοι πῶς ἐγεννήθη τὸ *α*. Οὕτω τὰ μὲν

---

[1] Τὸ *λαλητὸς* δὲν μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς γραπτῆς παραδόσεως.

[2] Τὸ *φλοισμὸς* συγγενὲς τοῦ *φλοῖσβος* εἶναι ἀμάρτυρον.

[3] ἔκδ. *Aug. Lentz* 2, 166.

[4] ἀνωτ. 2, 167, 168, 169, 173 καὶ 408.

[5] ἀνωτ. 2, 167.

[6] τόμ. 1, 2α.

[7] *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 321.

[8] ἀνωτ. 1, 402 σημ. 1.

[9] ἀνωτ. 1, 407.

[10] ἀνωτ. 1, 400.

[11] *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 225 - 6.

[12] ἀνωτ. 1, 229.

ρήματα προσέλαβαν τοῦτο ἐκ συνεκφορᾶς τοῦ *θὰ ἢ νά, θὰ πηδῶ - θ' ἀπηδῶ, νὰ ρωτῶ - ν' ἀρωτῶ,* τὰ δὲ οὐδέτερα ἐκ συνεκφορᾶς τοῦ ἄρθρου *τά, τὰ χείλη -τ' ἀχείλη, τὰ χνάρια - τ' ἀχνάρια.* κτλ.

Ἀποσιώπησις τοῦ τελικοῦ ν.

Ἓν ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς νέας κοινῆς εἶναι ἡ ἀποσιώπησις τοῦ τελικοῦ *ν* ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων. Εἰς τὴν παλαιὰν κοινὴν μαρτυρεῖται τὸ φαινόμενον τὸ πρῶτον ἐφόσον γνωρίζω ὑπὸ τοῦ Φρυνίχου. Οἱ σύγχρονοι ῥήτορες καὶ ποιηταὶ ὄχι μόνον ἔλεγαν, ἀλλὰ καὶ ἔγραφαν *πάλι.* Διὸ καὶ ὁ Ἀττικιστὴς γραμματικὸς ἐκδίδει ἀφορισμόν: «πάλι, οὕτω λέγουσιν οἱ νῦν ῥήτορες καὶ ποιηταὶ δέον μετὰ τοῦ *ν* πάλιν ὡς οἱ ἀρχαῖοι λέγουσιν» [1]. Ἀλλὰ καὶ παλαιότερον τοῦ Φρυνίχου εἰς ἰδιώματα δὲν ἐξεφωνεῖτο τὸ τελικὸν *ν* καθὼς πιστοποιεῖται ἀπὸ Παμφυλιακὴν ἐπιγραφὴν τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος, ὅπου ἀναγινώσκεται *πόλι* [2], ἀλλαχοῦ δὲ ὑπάρχει *πύργο* [3].

Ἀφαίρεσις τοῦ φωνήεντος ε.

Ὡς πρὸς τὴν τάσιν τῆς ἀποσιωπήσεως τοῦ ἀρκτικοῦ *ε* παρατηρεῖται ὅτι αὕτη δὲν ἰδιάζει μόνον εἰς τὴν νέαν δημοτικήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχαίαν. Πολλαχοῦ ἀκούεται σήμερα *'πειδή,* ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Ἀριστοφάνην Νεφ. 1353 - 4 ἀναγινώσκομεν «καὶ μὴν ὅθεν γε πρῶτον ἠρξάμεσθα λοιδορεῖσθαι | ἐγὼ φράσω· *'πειδὴ* γὰρ εἱστιώμεθα κτλ.», ὅπου ὁ ἑρμηνευτὴς Fred. Blaydes σημειώνει «notanda aphaeresis post interpunctionem». Ἂν ἡ ἀφαίρεσις ἐγίνετο ἐν συνεκφορᾷ τοῦ λόγου, θὰ ἠδύνατό τις νὰ διατείνεται ὅτι λόγος προσῳδιακὸς ἐν λόγῳ ποιητικῷ εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἀπωλείας, ἀλλ' εἰς τὸ προκείμενον δὲν συμβαίνει τοιοῦτον καὶ ἑπομένως ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἰς τὸν κοινὸν λόγον τοῦ λαοῦ ἐλέγετο *'πειδή.*

Ἰδιωματικῶς σήμερα ἀκούεται *'γὼ* ἀντὶ *ἐγώ,* εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης Σφῆκ. 513 «ἃ *'γὼ* λέγω» καὶ Ἱππ. 182 «οὐκ ἀξιῶ *'γὼ 'μαυτὸν* ἰσχύειν μέγα». Ἐδῶ βέβαια ἡ ἀφαίρεσις ἔγινεν ἐν συνεκφορᾷ τοῦ λόγου δι' αἰτίαν φωνητικὴν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς χασμωδίας, ἀλλὰ καὶ ἂν δεχθῶμεν ὅτι ἀπολύτως δὲν ἔλεγέ ποτε ὁ ποιητὴς *'γώ, 'μαυτόν,* ὀφείλομεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων του ἤρχισαν τὰ πρῶτα φαινόμενα τῆς ἀφαιρέσεως. Τὰ ἴδια ἀκριβῶς δύνανται νὰ λεχθοῦν καὶ διὰ τὰ σημερινὰ *κλησία, κλησάκι* καὶ τὸ τοῦ Ἀριστοφ. Ἐκκλησ.

---

[1] *Chr. Lobeck* 284. Πβ. καὶ *Kühner - Blass* 1, 295.

[2] *Γ. Ἀναγνωστόπ.* 80.

[3] ἀνωτ. 67.

550 *ἡ 'κκλησία.* Παραδείγματα τῆς τοιαύτης ἀφαιρέσεως δύναταί τις νὰ καταλέξῃ πολλά. Πβ. 'Αριστοφ. Ἱππ. 428 «ὁτιὴ 'πιώρκεις» καὶ 700 «ἢν μὴ 'κφάγῃς», 'Αχαρν. 197 «μὴ 'πιτηρεῖν» καὶ 330 «ἢ 'πὶ τῷ θρασύνεται;» καὶ 1079 «μὴ 'ξεῖναι 'με μηδ' ἑορτάσαι», Σφῆκ. 234 «ἐστί που 'νταῦθα» καὶ 524 «μὴ 'μμένῃς», κοινότατον δὲ ἦτο τὸ *'στὶν (ὥρα 'στίν, ποῦ 'στιν;* κτλ.)[1].

Καὶ εἰς τοὺς ἄλλους κωμικοὺς ἀφθονοῦν τὰ τοιαῦτα παραδείγματα[2]. Πβ. Φερεκρ. 96, 3 «μὴ 'πιορκεῖν», Εὔπολ. 320 «ἀνέμου 'ξαίφνης ἀσελγοῦς γενομένου», Πλάτων. 173, 1 «ἐν τῇ 'ρημίᾳ», Στράττ. 45 «μὴ 'πιχεῖν» 'Αντιφάν. 195, 7 «μὴ 'ξελθεῖν», 'Αλεξ. 3 «μὴ 'πίσειε», Διόδωρ. 2, 18 «μὴ 'νοχλεῖν», Φιλήμ. 4, 10 «μὴ 'ξαπατηθῇς» κτλ.

'Αλλ' ἂν εἰς τὰ προηγούμενα παραδείγματα ἡ ἀφαίρεσις τοῦ *ε* εἶναι τρόπον τινὰ συμπτωματική, δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς τοιαύτη καὶ εἰς τὸ χωρίον τοῦ Σοφοκλ. Φιλοκτ. 591 «λέγω· 'πὶ τοῦτον ἄνδρε . . . πλέουσιν». 'Εδῶ δὲν πρόκειται περὶ συνεχείας τοῦ λόγου καθὼς καὶ εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ 'Αριστοφάνους «ἐγὼ φράσω· 'πειδὴ κτλ.»[3].

Ὥστε ἡ τάσις τῆς νέας κοινῆς Ἑλληνικῆς νὰ ἀποσιωπᾷ τὸ ἀρκτικὸν ἄτονον *ε*, οἷον *βγάζω, γδύνω, ντρέπομαι, ντροπή, ντύνω, ξοδεύω, παινῶ, σοδειὰ* κτλ., εἶναι ἀρχαία κληρονομία[4].

Β΄. ΤΥΠΙΚΑ ΚΑΙ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ

'Ονόματα εἰς *-έας*.

'Από τοῦ Ἡροδότου καὶ κατόπιν μέχρι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων παρατηρεῖται ὅτι φέρονται παράλληλα κύρια ὀνόματα εἰς *-εὺς* καὶ *-έας*, οἷον *'Αμοιβεὺς - 'Αμοιβέας, 'Αριστεὺς - 'Αριστέας, Θρασεὺς - Θρασέας, Λεπρεὺς - Λεπρέας, Πρωτεὺς - Πρωτέας, Πυθεὺς - Πυθέας* κτλ., ἅτινα κατέλεξεν ὁ Δ. Μαυροφρύδης[5].

---

[1] Παραδείγματα πολλὰ τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ *ε* κατέλεξεν ὁ *Kühner - Blass* 1, 241 - 3.

[2] Εἰς τὰ ἀποσπάσματα τῶν κωμικῶν τούτων εἴχομεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἔκδοσιν τοῦ *Th. Kock.*

[3] Καὶ *κεῖνος* ἐλέγετο παραλλήλως πρὸς τὸ *ἐκεῖνος* ἤδη ἀπὸ τοῦ 'Ομήρου καὶ μέχρι σήμερον λέγεται. 'Αλλ' εἰς τοῦτο δὲν εἶναι βέβαιον ἂν πρόκειται ἀφαίρεσις τοῦ *ε*. Ἴσως πρόκειται προσθήκη *ε* καὶ ἑπομένως τὸ *ἐκεῖνος* εἶναι μεταγενέστερον τοῦ *κεῖνος*. Πβ. *Γ. Χατζιδ.* 'Ακαδ. 'Αναγν. 2, 149. - *Kühner - Blass* 1, 186.

[4] Ἡ διατήρησις τοῦ *ε* εἰς τὴν ἀρχὴν μόνον ὡς ἰδιωματικὴ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ σήμερον, λ. χ. εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα λέγεται πάντοτε *ἐγβάλλω* καὶ *ἐβγάλλω, ἐγδύζω, ἐντρέπομαι, ἐντροπή, ἐξοδεύω* κτλ.

[5] σελ. 425.

Ὅτι ταῦτα ἐγεννήθησαν τὰ μὲν ἀπὸ τὰ δὲ εἶναι φανερόν. Ποῖα ὅμως προγενέστερα; τὰ εἰς *-εὺς* ἢ τὰ εἰς *-έας*; Ὁ Μαυροφρύδης θεωρεῖ πιθανὰς καὶ τὰς δύο ἐκδοχάς, *έας-έFας (-έυας) -εὺς* ἢ *-εὺς-έας*. Δὲν γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι ἡ δευτέρα ἐτυμολογία εἶναι ἁπλουστέρα καὶ ὀρθοτέρα καὶ συμφωνοτέρα πρὸς τοὺς γνωστοὺς γραμματικοὺς νόμους. Λοιπὸν οἱ τύποι *Ἀριστέας, Θρασέας, Πρωτέας* κτλ. οἱ σχηματισθέντες ἐκ τῆς αἰτιατικῆς *Ἀριστέα, Θρασέα, Πρωτέα* ἦσαν τοῦ κοινοῦ λόγου, οἱ δημώδεις. Ἦσαν δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα πάμπολλα. Ὁ Μαυροφρύδης ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μαρτυρουμένων ὑπὸ ἐπιγραφῶν ἀναφέρει καὶ τὰ ἑξῆς, *Αἰνέας, Ἀρχέας, Ἑρμέας, Ἰσέας, Καλλέας, Λυσέας, Νικέας, Στασέας, Χαβρέας*[1]. Ὅτι δὲ ταῦτα ἀντιπαράκεινται εἰς τὰ ἀρχαιότερα *Αἰνίας, Ἀρχίας, Ἑρμίας, Ἰσίας, Καλλίας, Λυσίας, Νικίας, Στασίας, Χαβρίας*, τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι ἡ κατάληξις *-έας* ἔγινε πολὺ δημοφιλὴς καὶ ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ καὶ ἀντὶ τῆς *-ίας*.

Ὀνόματα εἰς *-έας* εὑρίσκονται πολλὰ εἰς τὴν συλλογὴν διαλεκτικῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Eduard Schwyzer. Πβ. ἀριθμ. 23 (Λακωνίας) *Νικέας*, 25 (Λακωνίας) *Φιλέας*, 25 (Λακωνίας), 90 (Ἄργους), 154 (Μεγάρων) καὶ 390 (Ναυπάκτου) *Δαμέας*, 341 (Δελφῶν) *Τεισέας*, 366 (Λοκρίδος) *Πατρέας, Ξενέας, Εὐθέας*, 369 (Ἀμφίσσης) *Ἀριστοκλέας*, 586 (Λαρίσης) *Ἀστοκλέας*, 374 (Ὑπάτης) καὶ 416 (Ἤλιδος) *Ἀριστέας*, 375 (Λαμίας) *Ξενοκλέας*, 378 (Λαμίας), 406 (Ἠπείρου) καὶ 491 (Θεσπιῶν) *Ἀγέας*, 426 (Ἀχαΐας) *Τιμέας* καὶ *Χαιρέας*, 565 (Φαρσάλων) *Διοκλέας*, 596 (Λαρίσης) *Νικοκλέας*, 655 (Τεγέας) *Φαιδρέας* καὶ *Πολέας*, 661 (Τεγέας) *Δρομέας*, 663 (Μαντινείας) *Θρασέας, Κλέας* κτλ. Ὁμοίως παραδίδει ὁ Ἀθήναιος Α 8, 6 *Ματρέας* καὶ Α 58, 13 *Χαιρέας*.

Ἄλλο γεγονὸς τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ *-έας* ἦτο κοινότατον εἰς τὸν δημώδη λόγον εἶναι καὶ τὰ ἀσυναίρετα *-έας* ἀντὶ τῶν *-ῆς* καθὼς τὰ ἀνωτέρω ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν μαρτυρούμενα *Ἀριστοκλέας, Διοκλέας, Νικοκλέας, Φιλέας* καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Μαυροφρύδου ἀναφερόμενα *Δαμοκλέας, Ἡρακλέας, Πατροκλέας*[2] ἀντὶ τῶν συνῃρημένων *Ἀριστοκλῆς, Δαμοκλῆς, Διοκλῆς, Ἡρακλῆς, Νικοκλῆς, Πατροκλῆς, Φιλῆς*.

Εἰς τὰς Θεσμοφοριαζούσας τοῦ Ἀριστοφάνους ἀναγινώσκομεν τοὺς ἑξῆς διαλόγους. Στίχ. 874 κἑξ.

Κηδεστής: Πρωτέως τάδ' ἐστὶ μέλαθρα.

Κρίτυλλα: Ποίου Πρωτέως, | ὦ τρισκακόδαιμον; ψεύδεται, νὴ τὼ θεώ, | ἐπεὶ τέθνηκε Πρωτέας ἔτη δέκα.

---

[1] σελ. 425.

[2] σελ. 426.

Καὶ στίχ. 881 κέξ.

Εὐριπίδης: Αὐτὸς δὲ Πρωτεὺς ἔνδον ἔστ' ἢ ἐξώπιος;

Κρίτυλλα: Οὐκ ἔσθ' ὅπως οὐ ναυτιᾷς ἔτ', ὦ ξένε, | ὅστις γ' ἀκούσας ὅτι τέθνηκε Πρωτέας | ἔπειτ' ἐρωτᾷς, ἔνδον ἔστ' ἢ ἐξώπιος;

Ἀπὸ τὸ χαριέστατον αὐτὸ λογοπαίγνιον μανθάνομεν ὅτι παρὰ τὸ Ὁμηρικὸν *Πρωτεὺς* ἐλέγετο εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ποιητοῦ καὶ *Πρωτέας*. Τὸ ὄνομα φέρεται καὶ εἰς ἄλλους συγγραφεῖς[1].

Τοιουτοτρόπως λοιπὸν πιστοποιεῖται ὅτι ἡ σημερινὴ παραγωγικὴ κατάληξις *-έας* κοινοτάτη εἰς τὴν Μάνην πρὸς σχηματισμὸν ἐπωνύμων, παρὰ τὴν ἑτέραν πτωτικὴν *-έας* τῶν προσηγορικῶν *βασιλέας, φονέας, χαλκέας* κτλ., ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἀρχαίαν ἤδη ἀπὸ τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος[2].

Ὀνόματα εἰς *-ᾶς*.

Ἡ κοινοτάτη εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν πλησμονῆς καὶ ψόγου δηλωτικὴ κατάληξις *-ᾶς*, οἷον *γλωσσᾶς, κεφαλᾶς, κοιλᾶς, μυτᾶς, χειλᾶς* κτλ., ἐπίσης δὲ καὶ ἐπαγγέλματος καὶ ἄλλων ἰδιοτήτων δηλωτική, οἷον *βαρελλᾶς, κρασᾶς, ψαρᾶς, ψωμᾶς* καὶ *βρακᾶς, κολοκυθᾶς, μαχαιρᾶς, φουστανελλᾶς* κτλ., ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, οἷον *κόρυζα - κορυζᾶς* (ὁ κορύζης μεστός, μυξιάρις), *ὕαλος - οἰαλᾶς = ὑαλᾶς, φάγος - φαγᾶς, φακῆ - φακᾶς, ψιλὸς - ψιλᾶς* (ἀγένειος) κτλ.[3] Καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὰ παραδείγματα, δι' αὐτῆς ὄχι μόνον σχηματίζονται ὀνόματα προσηγορικὰ ἐκ πρωτοτύπων οὐσιαστικῶν, ἀλλὰ μεταπλάσσονται καὶ ἐπίθετα. Ὅτι αὕτη προῆλθεν ἀπὸ τὰ εἰς *-έας* προσηγορικὰ σχηματισμένα κατὰ τὸν τρόπον τῶν κυρίων ὀνομάτων ἔχει ἤδη διδαχθῆ ὑπὸ ἄλλων[4]. Καθ' ὅμοιον τρόπον μετεπλάσθησαν καὶ κύρια *-έας* εἰς *-ᾶς*, οἷον *Ἀπελλέας - Ἀπελλᾶς, Ἡρακλέας - Ἡρακλᾶς, Πρωτέας - Πρωτᾶς, Σωτηρέας - Σωτηρᾶς* κτλ.[5].

---

[1] Ἰδ. *Pape* Λεξικόν.

[2] Ὁ *Γ. Χατζιδ.* δέχεται ὅτι τὰ εἰς *-εὺς* μετεσχηματίσθησαν εἰς *-έας* κατὰ τοὺς πρώτους Βυζαντιακοὺς χρόνους. Ἰδ. Ἀθηνᾶν 5 (1893) σελ. 495 καὶ ΜΝΕ 2, 271-2.

[3] Περὶ τῶν προσηγορικῶν τούτων πβ. καὶ *Kühner - Blass* 1, 494.

[4] *Δ. Μαυροφρ.* 426. - *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 420. Ὁ *Γ. Χατζιδ.* ἐν Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 351 λέγει ὅτι ἡ κατάληξις *-ᾶς* ἐπεχωρίασε τὸ πρῶτον ἐν Ἰωνίᾳ εἰς κύρια ὀνόματα, οἷον *Ἐπικτᾶς - ᾶδος - ᾶδες*, ἐκ τούτων δὲ μετεδόθη ὁ τύπος *- ᾶς - ᾶ - ᾶδες* καὶ εἰς τὰ προσηγορικά. Πβ καὶ *Γ Ἀναγνωστόπ.* 126.

[5] *Δ. Μαυροφρ.* 426.

Σημ. Περὶ μονοσυλλάβων κυρίων ὀνομάτων καθὼς *ὁ Γρᾶς - τοῦ Γρᾶ, ὁ Θᾶς - τοῦ Θᾶ, ὁ Λᾶς - τοῦ Λᾶ* κτλ. ἰδ. *Ἡρωδιαν.* 2, 648.

Ὀνόματα εἰς -(άρ)ας μεγεθυντικά.

Ὁ Πλούταρχος πρὸς Κολώτην I, 1 γράφει «Κολώτης, ὃν Ἐπίκουρος εἰώθει *Κολωτάραν* ὑποκορίζεσθαι καὶ *Κολωτάριον*, βιβλίον ἔγραψε κτλ.» Τὸ χωρίον τοῦτο ὁ Chr. Lobeck θεωρεῖ «vix sanum»[1] ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα *Κολωτάρας* καὶ *Κολωτάριον*. Ἀλλὰ ταῦτα δύνανται νὰ ἑρμηνευθοῦν ἄλλως παρ' ὅ,τι ὁ ἴδιος νομίζει καὶ ἑπομένως δὲν ἔχομεν λόγους νὰ τὸ ἀπορρίψωμεν. Τὸ *Κολωτάριον* εἶναι εὐνόητον σχηματισθὲν διὰ τῆς ὑποκοριστικῆς καταλήξεως *-άριον*, καθὼς *ἀνδράριον, ἀνθρωπάριον, παιδάριον* κττ., τὸ ὅτι δὲ δι' αὐτῆς ἐσχηματίσθη κύριον ὑποκοριστικὸν δὲν παρέχει κατ' ἐμὲ δυσκολίαν, διότι δὲν ἦτο ἀσύνηθες εἰς τοὺς ἀρχαίους νὰ ὑποκορίζουν καὶ ὀνόματα προσώπων μὲ καταλήξεις οὐσιαστικῶν, οἷον *Δημάριον, Ζωσάριον, Μουσάριον, Νικάριον, Σιμάριον*[2], *ἔτι δὲ Γλυκέριον, Γοργόνιον, Εὐπράξιον, Λεόντιον, Μύρτιον, Νάννιον* καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα γυναικῶν ὀνόματα. Τὸ ὅτι δὲ ἐλέχθη *Κολωτάριον* καὶ ὄχι *Κολώτιον* καὶ αὐτὸ εὐνόητον, διότι τὸ μὲν *-ιον* ἦτο μᾶλλον χαϊδευτικόν, τὸ δὲ *-άριον* περιεῖχε μᾶλλον ἔννοιαν σκωπτικήν, τὴν ὁποίαν ἀκριβῶς ἐχρειάζετο ὁ ὑποκορίσας τὸ *Κολώτης* διὰ νὰ ἐπιδεινώσῃ περισσότερον τὸ σκῶμμα ὑποκορίσας ὄνομα ἀνδρὸς θηλυπρεπῶς. Πῶς ὅμως ἐσχηματίσθη τὸ *Κολωτάρας*; Νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑπῆρχε τότε καὶ μεγεθυντικὴ κατάληξις *-άρας* εἶναι τολμηρόν, διότι ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν γνωρίζω κανένα παράδειγμα. Διὰ τοῦτο ὑποθέτω ὅτι τὸ *Κολωτάρας* προῆλθεν ἀπὸ τὸ *Κολωτάριον* διὰ τῆς ἀντικαταστήσεως τοῦ *-ιον* διὰ τοῦ *-ας*. Τοῦτο κατ' ἐμὲ δὲν ἦτο ἀδύνατον, διότι εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἐφέροντο πολλὰ κύρια ὀνόματα εἰς *-ας*, καθὼς εἴδαμεν ἀνωτέρω. Δηλαδὴ ὁ εἰπὼν τὸ *Κολωτάριον* διὰ νὰ τὸ ἀπαλλάξῃ χαριστικῶς φερόμενος ἀπὸ τὴν σκωπτικὴν ἔννοιαν τὸ ἔτρεψεν εἰς *Κολωτάρας* ἀφαιρέσας μόνον τὸ *-ιον* καὶ ὄχι ὅλον τὸ *-άριον*. Καὶ ὁ Γ. Χατζιδάκις, ὅστις ἀνέγνωσε *Κωλωταρᾶς*, παράγει ἁπλῶς ἐκ τοῦ *Κωλωτάριον*[3]. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πάλιν τὸ *Κολωτάρας* παραποιημένος καὶ ἐπηυξημένος τύπος τοῦ *Κολώτης* δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχῃ σημασίαν σκωπτικήν, διὰ τοῦτο δὲν θεωρῶ ἀπίθανον ὅτι ἀπεδῶ ἔχομεν τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς μεγεθυντικῆς καταλήξεως *-άρας*, μὲ τὴν ὁποίαν σχηματίζονται εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν μεγεθυντικὰ κύρια ὀνόματα, οἷον *Γεώργις - Γεωργάρας, Νικόλας - Νικολάρας* κττ.[4].

---

[1] Παθολ. 258 σημ. 13.

[2] Πβ. ἀνωτ. 75 σημ. 36.

[3] ΜΝΕ 1, 420.

[4] Ἰδ. Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς.

15. 7. 41

Γενικὴ τῶν πρωτοκλίτων καὶ τριτοκλίτων εἰς *-α* καὶ *-η*.

Εἰς τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον ὅλαι αἱ γενικαὶ τῶν ἀρσενικῶν πρωτοκλίτων ἔληγαν εἰς *- ου*, *τοῦ νεανίου, τοῦ ταμίου, τοῦ Ἀμύντου, τοῦ Ἐπαμεινώνδου, τοῦ Πελοπίδου, τοῦ Περδίκου* κτλ. Δὲν ἐβράδυνεν ὅμως νὰ ἐμφανισθῇ καὶ ἡ γενικὴ εἰς *- α* εἴτε κατ' ἀναλογικὴν ἐξίσωσιν πρὸς τὰς ἄλλας πτώσεις εἴτε καὶ κατ' ἐπίδρασιν τῶν ἄλλων διαλέκτων, Δωρικῆς καὶ Αἰολικῆς, τῶν ὁποίων ὅλαι αἱ πτώσεις τοῦ ἑνικοῦ ἐφέροντο μετὰ τοῦ *α*, *ποιητὰς - ποιητᾶ - ποιητᾷ - ποιητὰν* κτλ., οὕτω δὲ ἐλέχθη *τοῦ μανδραγόρα, τοῦ μητραλοία, τοῦ πατραλοία, τοῦ ὀρνιθοθήρα* κτλ.[1]. Ἐνεφανίσθη δὲ τὸ *α* τοῦτο ὄχι εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, καθὼς ἐλέχθη[2], ἀλλὰ παλαιότερα. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἀπαντῶμεν ἐν τῇ Ἀττικῇ γραμματείᾳ ὀνόματα εἰς *-α* ἐν τῇ γενικῇ, οἷον *τοῦ Μισγόλα*[3], *τοῦ Μάσκα*[4] κτλ. Καὶ τὸ μὲν *Μάσκας* εἶναι ὄντως ὄνομα ξενικόν, τὸ ἴδιον δύναται νὰ συμβαίνῃ καὶ διὰ τὸ *Μισγόλας*, ἀλλ' αὐτὸ μᾶς εἶναι ἀδιάφορον. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅπως ἔλεγαν *τοῦ Ἀμύντου, τοῦ Ἐπαμεινώνδου, τοῦ Πελοπίδου*, ὀνόματα καὶ ταῦτα δύναταί τις νὰ εἴπῃ ξένα δι' αὐτοὺς ὡς Δωρικά, θὰ ἠδύναντο νὰ εἴπουν καὶ *τοῦ Μισγόλου, τοῦ Μάσκου*. Τὸ ὅτι δὲν τὸ εἶπαν σημαίνει ὅτι ἡ γενικὴ εἰς *- α* τοὐλάχιστον ἐπὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων δὲν τοὺς ἦτο ἀσυνήθης.

Περὶ τῶν εἰς *-ας* κυρίων ὀνομάτων τῶν ἐχόντων τὴν γενικὴν εἰς *- α* διέλαβε διὰ μακρῶν καὶ ὁ Ἡρωδιανὸς καταλέξας πάμπολλα παραδείγματα, παρὰ δὲ τὰ ξενικὰ *Ἄβας - α, Χάλβας - α, Σάκας - α, Κέρσας - α* κτλ. καταγράφει καὶ τὰ Ἑλληνικὰ *Ἀρχύτας - α, Εὐρώτας - α, Εὐρώπας - α, Ἴδας - α, Λίχας - α, Μέγας - α, Σκόπας - α, Τιμαχίδας - α* κτλ.[5] Μεταξὺ τῶν ἐξισωθέντων κατὰ γενικὴν φέρονται ὑπ' αὐτοῦ καὶ τὰ κοινόχρηστα *Παυσανίας, Περδίκας, Πυθαγόρας*, τὰ ὁποῖα ὡς γνωστὸν εἰς τὴν ἄλλην γραπτὴν παράδοσιν φέρονται κατὰ γενικὴν εἰς *- ου*[6]. Ὑπῆρχε δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ γραμματικοῦ ἡ καθολικὴ πεποίθησις ὅτι ἡ γενικὴ πτῶσις εἰς *- α* ἦτο Δωρικὴ καὶ ὅτι αὕτη εἶχε γίνει κοινὸν κτῆμα τῆς τότε ὁμιλουμένης. «Ἐπὶ τῶν εἰς ας βαρυτόνων, ἐὰν εὕρωμεν εἰς α τὴν γενικήν, οἷον τοῦ Παπία καὶ τοῦ κοχλία, Δωρικὴν αὐτὴν λέγομεν τῇ κοινῇ διαλέκτῳ συνή-

---

[1] *Δ. Μαυροφρ.* 500. - *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 70 καὶ Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 63.

[2] *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 63.

[3] *Αἰσχίν.* κατὰ Τιμάρχ. 43, 50, 53 (ἔκδ. Didot).

[4] *Ξενοφ.* Ἀνάβ. 1, 5, 4.

[5] 2, 650 - 7.

[6] Πβ. καὶ *Γ. Χατζιδ.* ΣΙΕ 62.

θη γενομένην»[1]. Ἡ πληροφορία τοῦ γραμματικοῦ εἶναι πολύτιμος, διότι μᾶς κάμνει νὰ πιστεύωμεν ὅτι καθὼς ἐλέγετο *ὁ κοχλίας - τοῦ κοχλία*, χωρὶς ἄλλο θὰ ἐλέγετο καὶ *τοῦ νεανία, τοῦ ταμία* κττ. ὅπως καὶ εἰς τὴν νέαν δημοτικήν.

Ὅμοιον ἐξομαλισμὸν θὰ ἐδικαιοῦτο κανεὶς νὰ περιμένῃ καὶ εἰς τὴν γενικὴν τῶν εἰς *- ης* πρωτοκλίτων. Ὅπως ἔλεγαν οἱ ἄνθρωποι *ὁ Σκόπας - τοῦ Σκόπα*, θὰ ἠδύναντο νὰ εἴπουν καὶ *ὁ Ἀριστείδης - τοῦ Ἀριστείδη* κττ., πράγματι δὲ ἀναγινώσκεται εἰς ἐπιγραφὴν τοῦ 170 μ. Χ. *τοῦ πρεσβευτῆ* καὶ τοῦ 278 π. Χ. *τοῦ Ἀριστείδη*, εἰς πάπυρον δὲ τοῦ 153 μ. Χ. *τοῦ ἀπηλιώτη*[2]. Καὶ μόνον εἰς τὸ παράδειγμα *Ἀριστείδη* στηριζόμενοι δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ τῶν ὀνομάτων τούτων ἡ γενικὴ ἀρχομένου τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος ἔληξεν εἰς *- η* ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὴν νέαν δημοτικήν[3].

Ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἤρχισαν καὶ τὰ τριτόκλιτα νὰ σχηματίζουν τὴν γενικὴν εἰς *-η* ἀντὶ *-ους* ἢ *-έους*, οἷον *τοῦ Ἀγαθοκλῆ* κττ.[4]

Ὀνόματα εἰς *- ι(ο)ν* καὶ *- ι(ο)ς*.

Εἰς μακρὰν πραγματείαν «περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ὀνομάτων εἰς *- ις - ιν* ἀντὶ *- ιος - ιον*» ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐξηγεῖ καλὰ πῶς ἔγινεν ἡ συγκοπὴ τοῦ *ο* εἰς τὰ ὀνόματα ταῦτα[5]. Τὸ μόνον ποὺ λείπει ἀπὸ τὴν ἀξιόλογον αὐτὴν μελέτην εἶναι ὅτι δὲν καθορίζεται ὁ χρόνος τῆς ἐμφανίσεως ἑνὸς ἑκάστου τῶν συγκεκομμένων τύπων, ὥστε νὰ γνωρίζωμεν ἀπὸ πότε ἤρχισεν ἡ κολόβωσις τῶν ὀνομάτων τούτων, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ὀργανικὸν νόμον τῆς γραμματικῆς. Εἰς ἐπιγραφὰς τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἀπαντῶμεν *Δάμις* (Δάμιος), *Δημήτρις* (Δημήτριος), *Ἑλλάδις* (Ἑλλάδιος), *Νύμφις* (Νύμφιος), *Ξένις* (Ξένιος), *Σίλλις* (Σίλλιος), *Στράττις* (Στράττιος), *Φίλις* (Φίλιος) κττ. Ὁμοίως συγκεκομμένα ὀνόματα γυναικῶν *Ἀφροδεῖσιν, Ἐλευθέριν, Ἐρώτιν, Καλλίστιν, Σιβύρτιν, Φιλημάτιν, Χαρίτιν* ἐκ τῶν πλήρων *Ἀφροδείσιον, Ἐλευθέριον, Ἐρώτιον* κτλ. Εἰς μεταγενέστερον συγγραφέα εὑρίσκομεν *Φύλλις* (Φύλλιος), εἰς τὸν Πλούταρχ. *Φάλις* (Φάλιος), Παυσαν. *Βάκχις* (Βάκχιος) ὡς ἀρχαῖον ὄνομα Κορινθίου καὶ *Γνάθις* (Γναθίος), κωμικὸν Ἡρακλείδ. (340 π. Χ.) *Φάμις* (Φάμιος - Φήμιος), Λυσ.

[1] 2, 665. Πβ. καὶ *G. N. Hatzidakis*, Einleitung in die neugriechische Grammatik 77.

[2] *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 429.

[3] Ἀναμφιβόλως μέγα βῆμα πρὸς τὴν δημοτικὴν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὁ ἐξομαλισμὸς οὗτος τῶν πρωτοκλίτων ἀρσενικῶν εἰς *-ας* καὶ *-ης*.

[4] *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1,70. Πβ. καὶ τοῦ ἰδίου Einleitung 76.

[5] Ἐν Ἀθηνᾷ 12 (1900) 285 - 303. Πβ. καὶ *Δ. Μαυροφρ.* 432 κέξ.

32, 24 *Ἄλεξις* (Ἀλέξιος), Ἀριστοφ. Βάτρ. 14 *Λύκις* (Λύκιος) καὶ Ἀχαρν. 16 *Χαίρις* (Χαίριος), Αἰσχύλ. Πέρσ. 995 *Ξάνθις* (Ξάνθιος), Ὁμήρ. Β 858 *Χρόμις* (Χρομίος πολλαχοῦ παρ' αὐτῷ)[1].

Καὶ οὐσιαστικὰ συγκεκομμένα ἀρχίζουν ν' ἀναφαίνωνται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος. Εἰς Αἰγυπτιακοὺς παπύρους ἀνεγνώσθη *ἡμιόλιν* (259 π.Χ.), *ἀργύριν* (165 π. Χ.), *ἐγκοιμήτριν* καὶ *ἐκμαγῆν* ἐκ τοῦ *ἐκμαγεῖον* (163 π. Χ.), *ἡμιωβέλιν* δὲ ἐπὶ νομίσματος Αἰγίου (146 π. Χ.)[2]

Ὥστε, καθὼς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, τὰ συγκεκομμένα δημοτικὰ ὀνόματα *Γρηγόρις, Δημήτρις* κτλ. εἶναι ἀρχαιότατα — ἤδη παρ' Ὁμήρῳ *Χρόμις* — τὰ δὲ οὐσιαστικὰ εἰς *-ι(ν), μαχαίρι, ποτήρι, χωράφι* κτλ. ἀνέρχονται τοὐλάχιστον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος.

Παρεκτεταμένος πληθυντικὸς εἰς *-τα*.

Περὶ τῶν παρεκτεταμένων πληθυντικῶν ἰδιωμάτων τινῶν *ἀλόγατα, βάθητα, βάρητα, δάσητα, ἐθίματα, θέρητα, κέρδητα, ὀνείρατα, πάχητα, προσώπατα* κτλ. ἔχουν πραγματευθῆ ὁ Δ. Μαυροφρύδης[3] καὶ Γ. Χατζιδάκις[4] ἑρμηνεύσαντες αὐτοὺς ὡς ἀναλογικοὺς σχηματισμοὺς κατὰ τὸ *ὀνόματα, πράγματα, πρόβατα* κτλ. Ἂς μὴ νομισθῇ ὅτι ἡ παρέκτασις αὐτὴ διὰ τοῦ *-τα* εἶναι γνώρισμα τῆς νέας Ἑλληνικῆς. Ἤδη ὁ Ὅμηρος παρὰ τὸ ἐν ο 332 *πρόσωπα* εἶπε καὶ ἐν σ 192 *προσώπατα*[5] κατὰ τὸ *ὀνόματα, σώματα* κτλ. καθὼς καὶ *γούνατα, δούρατα, οὔατα, καρήατα, ὀνήατα* κτλ. πάντα ταῦτα παρεκτεταμένα[6]. Γνωστὸς ἤδη ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου καὶ ὁ τύπος *ὀνείρατα* (υ 87) παρὰ τὸ *ὄνειρα*, οὗτος βέβαια ὄχι κατὰ μεταπλασμόν, ἀλλ' ἐξ ἑτέρου τύπου *ὄνειραρ*, ὅθεν καὶ *ὀνείρατος, ὀνείρατι, ὀνείρασι*. Κατὰ τὸ σχῆμα *ὀνείρατα - ὀνείρασι* ἐλέχθη *προσώπατα - προσώπασι* ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου Η 212, ὅπου τὸ *προσώπασι* δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ἄλλως. Ἦσαν λοιπὸν οἱ σύγχρονοι τοῦ Ὁμήρου ἐξοικειωμένοι εἰς τοὺς διφασίους τύπους *πρόσωπα* καὶ *προσώπατα, ὄνειρα* καὶ *ὀνείρατα*, ὅσον δὲ δυνάμεθα νὰ ψέξωμεν ἐκείνους διὰ τὸ *προσώπατα* παρὰ τὸ *πρόσωπα*, ἄλλο τόσον καὶ τὸν Νεοέλληνα διὰ τὸ *ἀλόγατα* παρὰ τὸ *ἄλογα* καὶ τὸ *ὀνείρατα* παρὰ τὸ *ὄνειρα*, ἀφοῦ καὶ τοῦτο ἀρχαι-

---

[1] Πβ. καὶ τὰ παρὰ *Kühner - Blass* 1, 422 *Λύσις, Νίκις, Σῶσις*.

[2] *Γ. Χατζιδ.* ἐν Ἀθηνᾷ 12 (1900) 289.

[3] 435 - 6.

[4] ΜΝΕ 1, 401 - 2 καὶ 2, 45.

[5] Πβ. καὶ *Ὀππιαν.* Κυνηγ. 1, 419. 3, 220. 4, 343 καὶ Ἀνθολ. Παλατ. 5, 231.

[6] *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 114.

ὁθεν παρεδόθη καὶ καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὴν συχνὴν χρῆσιν του ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ[1] ἦτο εἰς τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον συνηθέστερον παρὰ τὸ *ὄνειρα*.

Γενικὴ τῶν ὀνομάτων εἰς -ώ.

Ὡς γνωστὸν τὰ εἰς -ὼ Δωρικὰ ὀνόματα ἐσχημάτιζαν τὴν γενικὴν εἰς -*ῶς*, *Ἀκευσῶς*, *Ἀφροδῶς*, *Ἀχῶς*, *Δαμῶς*, *Θεανῶς*, *Καλλιστῶς*[2], *Νεικασῶς*, *Ξενῶς*, *Σαπφῶς* κτλ. Ὁ H. Ahrens δέχεται ὅτι ἡ μὲν ἀρχαία αὐστηρὰ Δωρικὴ ἔχει τὸ *ῶς*, ἡ δὲ ἀνειμένη μεταγενεστέρα τὸ *οῦς*, ὡς *Ἀριστοῦς*, *Κλεοῦς*, *Συρακοῦς*, ἀμφιβάλλει δὲ ἂν πρέπῃ ν' ἀναχθοῦν εἰς τὴν ἀρχαίαν Δωρικὴν τὰ εἰς μεταγενεστέρας Δωρικὰς ἐπιγραφὰς ἀπαντῶντα εἰς -*ῶς*[3]. Ὁ Kühner - Blass χαρακτηρίζει τὰ νεώτερα ταῦτα ὡς ἀναλογικὰς ἐξισώσεις, ὅτι δηλαδὴ κατὰ τὴν ὀνομαστικὴν καὶ αἰτιατικὴν *Καλλιστὼ* ἐλέχθη καὶ γενικὴ *Καλλιστῶς*[4]. Κατ' ἐμὲ τὸ πρᾶγμα εἶναι ἁπλούστερον. Ἡ μὲν Δωρικὴ κατάληξις ἦτο πάντοτε δι' ὅλων τῶν αἰώνων -*ῶς*[5], ὅπου δὲ εἰς Δωρικὰς πολιτείας ἀπαντᾷ τὸ -*οῦς*, τοῦτο ἦτο δάνειον ἐκ τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου. Καὶ τώρα γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, ἡ γενικὴ -*ῶς* τῆς νέας Ἑλληνικῆς, *τῆς Ἀργυρῶς*, *τῆς Χρυσῶς* κτλ. πῶς πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ; Εἶναι ἡ παλαιὰ Δωρικὴ ἢ νεώτερος σχηματισμὸς διὰ τῆς προσθήκης τοῦ *ς* εἰς τὴν ὀνομαστικὴν καθὼς συμβαίνει εἰς ὅλα τὰ θηλυκά; Καὶ τοῦτο δὲν ἀποκλείεται, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον δὲν εἶναι ὀρθὸν ν' ἀπορριφθῇ τελείως. Κατ' ἐμὲ ἡ παλαιὰ Δωρικὴ γενικὴ δὲν ἐξηφανίσθη ποτὲ καὶ εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ Δωρικὰ στοιχεῖα τὰ εἰσελθόντα εἰς τὴν κοινὴν Ἑλληνικὴν τῶν μεταγενεστέρων χρόνων διασωθεῖσα μέχρις ἡμῶν. Ὁ Γ. Χατζιδάκις στηριζόμενος εἰς τὴν γνώμην τοῦ Ahrens δέχεται ὅτι ὁ ἁπλοῦς οὗτος σχηματισμὸς -*ὼ* -*ῶς* δὲν εἶναι ἐπίδρασις Δωρική, ἀλλ' ἀνεπτύχθη εἰς αὐτὴν τὴν κοινήν, κατὰ δὲ τὸ γνήσιον τοῦτο τῆς Κοινῆς σχῆμα λέγεται καὶ τώρα *ἡ Μαργαρὼ τῆς Μαργαρῶς*, *ἡ Θεοφανὼ τῆς Θεοφανῶς*[6].

Ὀνόματα εἰς -οῦς -οῦ.

Τὰ σημερινὰ θηλυκὰ προσηγορικὰ ἢ ἀνδρωνυμικὰ *ἡ ἀβγουλλοῦ*, *ἡ μυλω-*

---

[1] Φάλαρ. Α 4, Τόξαρ. 9, Ὄνειρ. 25, Περεγρ. 26.

[2] Πβ. IG 9 (1) 374, 3 «συνευδοκεούσας καὶ τᾶς θυγατρὸς Καλλιστῶς».

[3] De Dialecto Dorica, Gottingae 1843, σελ. 238.

[4] 1, 455.

[5] Κατὰ *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 1, 312 εἰς τὰς Δωρικὰς διαλέκτους διὰ τὴν ἀνοικτοτέραν προφορὰν τοῦ *ο* τὰ δύο *ο* συνηροῦντο εἰς *ω*, ἐνῷ εἰς τὴν Ἀττικὴν διὰ τὴν κλειστοτέραν εἰς *ου*.

[6] ΜΝΕ 1, 67 καὶ ΣΙΕ 64 καὶ 95.

νοῦ, ἡ χορταροῦ, ἡ Βασιλοῦ κττ. ἀνάγονται εἰς τὰ μεταγενέστερα Ἰωνικὰ ὀνόματα *Ἐπαφροῦς, Ἐπικτοῦς* κττ., ταῦτα δὲ εἰς τὰς περισπωμένας αἰτιατικὰς τῶν νεωτέρων Ἰώνων *Ἀρτεμοῦν, Ἰοῦν* κττ., αἱ ὁποῖαι ὡρμήθησαν ἐκ τῶν γενικῶν εἰς *-οῦς* ἐξ ὀνομαστικῆς εἰς *-ώ* [1].

Μεταπλασμὸς τριτοκλίτων εἰς πρωτόκλιτα.

Ἡ δημοτικὴ λέγει *ὁ Αἴας - τοῦ Αἴα - τὸν Αἴα(ν)* καθὼς καὶ *ὁ Ἀντρέας - τοῦ Ἀντρέα - τὸν Ἀντρέα* κττ. Τὴν αἰτιατικὴν *Αἴαν* ἀπαντῶμεν τὸ πρῶτον εἰς τὸν Ἀλκαῖον [2] ἀντὶ *Αἴαντα,* ἀλλὰ καὶ *Θόαν* ἀντὶ *Θόαντα* εἰς ἀπόσπασμα Ἡσιόδου ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ, «ἡ δὲ Θόαν τέκεν υἱόν» [3], καὶ *λυκάβαν* ἀντὶ *λυκάβαντα* εἰς Λεσβιακὴν ἐπιγραφήν [4]. Ὁ Ἡρωδιανὸς ἐπὶ τοῦ προκειμένου λέγει «παρὰ τοῖς ποιηταῖς εὑρίσκομεν τοιαῦτα [εἰς ας]... ἰσοσυλλάβως κλιθέντα, οἷον ὁ Βίας τοῦ Βία, ὁ Δρύας τοῦ Δρύα, ὁ Θόας τοῦ Θόα ὡς παρ' Ἡσιόδῳ, ἡ δὲ Θόαν τέκεν υἱόν, ὁ Αἴας τοῦ Αἴα ὡς παρ' Ἀλκαίῳ, Αἴαν τὸν ἄριστον» [5] καὶ ὅτι ταῦτα «μὴ ἀπὸ Δωρίδος διαλέκτου μηδὲ κατὰ ποιητικὴν ἄδειαν ὄντα διὰ τοῦ ντ κλίνεται, οἷον Αἴας Αἴαντος, Θόας Θόαντος, Βίας Βίαντος, Δρύας Δρύαντος» [6]. Καὶ ἐπεξηγεῖ ὁ Χοιροβοσκὸς λέγων «οἱ γὰρ ποιηταὶ μέτρῳ δουλεύοντες πολλάκις διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ μέτρου παραβαίνουσι τὸν κανόνα» [7]. Ὅτι δὲν πρόκειται οὔτε περὶ τύπων Δωρικῶν οὔτε περὶ μετρικῆς ἀνάγκης, καθὼς λέγει ὁ γραμματικός, ἀλλὰ περὶ τύπων εὐχρήστων εἰς τὸν δημώδη λόγον, εἶναι φανερόν. Ὁ μεταπλασμὸς τῆς αἰτιατικῆς ἔγινε κατὰ τὰ πρωτόκλιτα ἀρσενικὰ εἰς *-ας, ὁ ταμίας - τὸν ταμίαν* κττ., ὅπως καὶ τὸ Ὁμηρικὸν *λᾶας* ἔχει αἰτιατικὴν *λᾶαν* [8], ἡ δὲ γενικὴ *Αἴα,* τὴν ὁποίαν ὁ Χοιροβοσκὸς φαίνεται θεωρῶν ὡς ἀρχὴν τοῦ μεταπλασμοῦ [9], προῆλθεν ἀναλογικῶς πρὸς τὰς ἄλλας πτώσεις. Ἀλλὰ δύναται καὶ ἄλλως νὰ ἐξηγηθῇ ἡ μεταβολὴ αὕτη κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξομοιώσεως καὶ τῆς αἰτιατικῆς τῶν τριτοκλίτων ὀδοντικολήκτων πρὸς τὴν αἰτιατικὴν τῶν φωνηεντολήκτων, οἷον κατὰ τὸ *ὄφις, πόλις - ὄρνις, χάρις* καὶ *ὄφιν, πόλιν - ὄρνιν,*

---

[1] *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 90 καὶ 2, 78, Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 54 καὶ 58 καὶ ΣΙΕ 95. - *Γ. Ἀναγνωστόπ.* 126.

[2] *Th. Bergk,* Ἀποσπ. 48.

[3] 2, 649.

[4] Πβ. *H. Ahrens,* De dialectis Aeolicis, Gottingae 1839, σ. 114. - *Kühner - Blass* 1, 422.

[5] 2, 649.

[6] ἀνωτ.

[7] *I. Bekker,* Anecdota Graeca 1183.

[8] Πβ. *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 58.

[9] *I. Bekker* ἀνωτ.

χάριν, περαιτέρω δὲ καὶ κατ' ἐπέκτασιν τοῦ ἀναλογικοῦ τούτου νόμου καὶ *Οἰδίπους - Οἰδίπουν, τρίπους - τρίπουν, πολύπους - πολύπουν, ποσότης - ποσότην* κττ., ἐλέχθη καὶ *Αἴας - Αἴαν, Θόας - Θόαν, λυκάβας - λυκάβαν* [1].

Κατὰ τοὺς πρώτους μ. Χ. αἰῶνας, καθὼς διδάσκει ὁ Γ. Χατζιδάκις, ὅτε ἔλειψε κάθε διαφορὰ μεταξὺ τῶν μακρῶν καὶ βραχέων φωνηέντων καὶ ἐξωμοιώθησαν κατὰ τὴν ποσότητα αἱ αἰτιατικαὶ τῶν τριτοκλίτων πρὸς τὰς πρωτοκλίτους εἰς *-αν*, ἤρχισαν νὰ σχηματίζωνται καὶ αἱ ὀνομαστικαὶ τῶν ἀρχαίων τριτοκλίτων κατὰ τὰ πρωτόκλιτα εἰς *-ας* καὶ *-α*, ἤτοι ἐλέχθη *ὁ ἄντρας, ὁ βασιλέας, ὁ πατέρας, ἡ μητέρα, ἡ νύκτα* κττ [2].

Τὰ εἰς *-της -τητος* παλαιὰ τριτόκλιτα οὐσιαστικὰ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν μετεπλάσθησαν εἰς πρωτόκλιτα, *ἡ νεότη* καὶ *νεότητα, ἡ ἀνθρωπότη* καὶ *ἀνθρωπότητα, ἡ πλουσιότη* κττ. [3] Εἰς τὸ ἰδίωμα Πόντου ταῦτα διατηροῦν τὴν παλαιὰν κατάληξιν *-τη* τοῦ *η* προφερομένου ὡς *ε*, οἷον *ἡ ἀγουρότε - τὴν ἀγουρότεν, ἡ παιδότε - τὴν παιδότεν* κττ. Καὶ ἐδῶ τὸ φαινόμενον εἶναι παλαιόν, διότι μαρτυρεῖται ἀπὸ τῶν μεταγεστέρων χρόνων ἡ αἰτιατικὴ *τὴν ποσότην* [4].

Μεταπλασμὸς τριτοκλίτων εἰς δευτερόκλιτα.

Οἱ *ἀρχόντοι, γερόντοι, δαιμόνοι, κοράκοι* κττ. λέγονται ἐν τῇ νέᾳ Ἑλληνικῇ. Ταῦτα δύνανται νὰ ἑρμηνευθοῦν καὶ ὡς νεώτεροι μεταπλασμοὶ τῶν τριτοκλίτων κατὰ τὰ πολλὰ δευτερόκλιτα, περὶ τῶν ὁποίων ἐπραγματεύθη ὁ Γ. Χατζιδάκις [5], δύνανται ὅμως νὰ ἑρμηνευθοῦν καὶ ἄλλως. Ἔχει ἤδη παρατηρηθῆ ὅτι ἤδη εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος οἱ λαλοῦντες ἀπατηθέντες ἀπὸ τὴν παροξύτονον γενικὴν πληθυντικὴν τῶν τριτοκλίτων ὁμοίων πρὸς τὴν τῶν δευτεροκλίτων *(προβάτων : χρημάτων = προβάτοις : χρημάτοις)* ἐσχημάτισαν καὶ τὴν δοτικὴν πληθυντικὴν τῶν παροξυτόνων εἰς τὴν γενικὴν τριτοκλίτων κατὰ τὰ δευτερόκλιτα [6]. Οὕτω λοιπὸν εἶπαν *εἰσαγόντοις, ἐξαγόντοις, ἐπικατασταθέντοις, ἐπιτελούντοις, ἐγλογευόντοις, πάντοις, δοκιμασθέντοις, πλειόνοις, κατοικεόντοις, ἀγώνοις, ὄντοις, ἐν ἐτέοις δεκατρίοις, ἀποσταλέντοις, παραγεγονότοις, ἐν ἄνδροις τρίοις, ἐν ἐτέοις τεττάροις, μειόνοις, εὐορκεόντοις, ἐφιορκεόντοις, ἀρχόντοις, ἱππέοις, χρη-*

---

[1] *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 55 - 6.
[2] ΜΝΕ 2, 7.
[3] *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 2, 9.
[4] *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 56.
[5] ΜΝΕ 2, 2 - 4.
[6] ἀνωτ. 2, 3.

μάτοις, ἐντυγχανόντοις, γερόντοις, παθημάτοις κτ[1]. Διατί νὰ μὴ δεχθῶμεν ὅτι ἐκ τῶν δοτικῶν τούτων *ἀρχόντοις, γερόντοις*, ἐσχημάτισαν οἱ ἄνθρωποι τὰς ὀνομαστικὰς *ἀρχόντοι, γερόντοι*, αἱ ὁποῖαι ἐκληρονομήθησαν εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως; Τὸ ὅτι οἱ τύποι οὗτοι ἦσαν ἰδιωματικοὶ δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν, διότι ἡ δημοτικὴ κοινὴ δὲν ἦτο γέννημα μόνον τῆς ἀκραιφνοῦς Ἀττικῆς διαλέκτου. Εἰς τὴν δημιουργίαν της συνετέλεσαν καὶ αἱ ἄλλαι διάλεκτοι. Ἄλλωστε κατ' ἀρχὴν δὲν μποροῦμεν νὰ τοὺς ἀποκλείσωμεν καὶ ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον. Τὸ παράδειγμα *παθημάτοις*, περὶ τοῦ ὁποίου κατωτέρω, μαρτυρεῖ ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν ὑπῆρχαν, ἀλλὰ δὲν μᾶς εἶναι γνωστοὶ διὰ τὴν ἐλλιπῆ γραπτὴν παράδοσιν. Ὡς πρὸς τὸν τόνον δὲ τοῦτο παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ἂν ἔτι δεχθῶμεν ὅτι δὲν εἶπαν ἀμέσως *ἀρχόντοι, γερόντοι, ἀλλ' ἄρχοντοι, γέροντοι* κατὰ τὸ σχῆμα *ἀνθρώποις - ἄνθρωποι*, μᾶς εἶναι ἀδιάφορον. Οὗτος ἠδύνατο ν' ἀλλάξῃ θέσιν βραδύτερον, ὅτε οἱ λαλοῦντες κατὰ τὸ *ἀνθρώπων ἀνθρώποις ἀνθρώπους* εἶπαν καὶ *ἀνθρώποι*[2].

Ὡς γνωστὸν παρὰ τὸν Ἀττικὸν τύπον *μάρτυς* καὶ τὸν Αἰολικὸν *μάρτυρ*, ἀμφοτέρους τριτοκλίτους, περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὁποίων ἐπραγματεύθη ὁ Γ. Χατζιδάκις[3], εἰς τὸν Ὅμηρον π 423 ἀπαντᾷ ὁ δευτερόκλιτος τύπος *μάρτυρος* («Ζεὺς μάρτυρος») καὶ πληθ. *μάρτυροι* Β 303 («ἐστὲ δὲ πάντες μάρτυροι»), Γ 280 («ὑμεῖς μάρτυροι ἔστε»), Χ 255 («ἄριστοι μάρτυροι ἔσονται»), ξ 394 («μάρτυροι . . . θεοί»)[4]. Ὁ τύπος οὗτος ἀπαντᾷ πολλάκις εἰς Δελφικὰς καὶ Αἰτωλικὰς ἐπιγραφάς[5]. Περὶ

---

[1] *H. Ahrens*, De dialectis Aeolicis 230 καὶ 236. - *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 3 - 4 καὶ Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 101 - 2. - *Γ. Ἀναγνωστόπ.* 93 καὶ 94. Περὶ τῶν τύπων τούτων ἰδὲ καὶ ἐπιγραφὰς *Ed. Schwyzer* ἀριθμ. 48, 74, 331, 332, 333, 335, 338, 339, 342, 353, 363, 366, 381, 411, 425 καὶ ἀλλαχοῦ. Πβ. καὶ Εὐστάθ. 279, 38 «εἰ διὰ τὴν τοῦ ρ χρῆσιν μόνην ἐκληροῦντο οἱ Ἐρετριεῖς τὸ βαρβαρόφωνον, τίνες ἂν καλοῖντο οἱ Αἰτωλοὶ ἀλλόκοτα λαλοῦντες ὡς ὁ γραμματικὸς Ἀριστοφάνης παρέπηξεν οἷς ἔφη περὶ καινοτέρων λέξεων; τὴν γὰρ γέρων γέροντος γενικὴν ἀναγαγόντες εἰς εὐθεῖαν γράφουσιν οὕτω, Μιλασίοις καὶ ταῖς συναρχίαις καὶ τοῖς γερόντοις, τοὐτέστιν ἐπιστέλλομεν οἱ Αἰτωλοὶ τοῖς Μιλησίοις καὶ τὰ ἑξῆς, τὸ δ' αὐτό φησι φαίνεσθαι καὶ ἐπὶ τοῦ παθήματος, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ, μὴ καταγελᾶτε τοῖς ἐμοῖς παθημάτοις». Φαίνεται ὅτι οὗτος παρανοήσας τὸ πρᾶγμα ἐνόμισε τὸ *γερόντοις* καὶ *παθημάτοις* ὡς ἐξ ὀνομαστικῆς δευτεροκλίτων, ὅτι δηλ. ὁ μεταπλασμὸς ἔγινεν εἰς τὴν ὀνομαστικὴν τοῦ ἑνικοῦ καὶ ὄχι εἰς τὴν δοτικὴν τοῦ πληθυντικοῦ.

[2] Περὶ τούτου ἰδ. *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ, 1, 26 καὶ 2, 90.

[3] Ἀκαδ. Ἀναγν. 1, 529. Αὐτόθι 2, 42 - 3 ὁ συγγραφεὺς λέγει ὅτι ἀμφότεροι οἱ τύποι προέρχονται ἐκ τοῦ πληρεστέρου *μάρτυρς*.

[4] Πβ. καὶ *Kühner - Blass* 1, 510.

[5] Πβ. *Ed. Schwyzer* 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 355 A C D 390, 391. Παρὰ τὸ δευτερόκλιτον *μάρτυροι* ἀπαντᾷ καὶ τὸ τριτόκλιτον *μάρτυρες* αὐτόθι 335 - 339. Ὥστε μετεχειρίζοντο καὶ τοὺς δύο τύπους ἀδιαφόρως.

τῆς λέξεως ἐπραγματεύθη ὁ Ἡρωδιανὸς εἰπὼν τὰ ἑξῆς: «Τὰ εἰς υρ βαρύνεται, οἷον μάρτυρ, γίνεται δὲ ἐκ τοῦ μάρτυς κατὰ τὴν Αἰολέων διάλεκτον· ἐκεῖνοι γὰρ τὸ σ εἰς ρ μεταβάλλουσι τὸ οὗτος οὗτορ λέγοντες καὶ τὸ ἵππος ἵππορ. Οὕτως οὖν καὶ μάρτυς μάρτυρ, ἀφ' ἧς ἐκπίπτει πληθυντικὸν οἱ μάρτυρες παρά τε κωμικοῖς καὶ Ἱππώνακτι. Οἱ δέ γε μάρτυροι ἀπὸ τῆς ὁ μάρτυρος εὐθείας, οἷον Ζεὺς δ' ἄμμ' ἐπιμάρτυρος ἔστω (Η 76)»[1]. Καὶ «ἀπὸ γενικῶν εὐθεῖαι παράγονται τῶν μὲν ὑπὲρ δύο συλλαβὰς ὁμοίως τῇ εὐθείᾳ κατὰ τὸν τόνον προπαροξυνόμεναι καὶ ἐν ἁπλῷ σχήματι ἢ ἐν συνθέτῳ· ἁπλοῦν μὲν οὖν μάρτυρ μάρτυρος ὁ μάρτυρος, Χάροψ Χάροπος ὁ Χάροπος, Χαρόποιό τ' ἄνακτος (Ἰλ. Β 672), Τροίζην Τροίζηνος ὁ Τροίζηνος, υἱὸς Τροιζήνοιο (Ἰλ. Β 847), Ἴβηρ Ἴβηρος ὁ Ἴβηρος»[2]. Τὸ μάρτυρος ἀποδεικνύει ὅτι ὁ μεταπλασμὸς τῶν τριτοκλίτων εἰς δευτερόκλιτα παρουσιάζεται εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς γραπτῆς παραδόσεως[3] καὶ δὲν ἀκούεται μὲν σήμερα ὁ δευτερόκλιτος οὗτος Ἰωνικὸς τύπος, ἀλλ' ὁ πρωτόκλιτος *μάρτυρας*, ὁ πληθυντικὸς ὅμως *μαρτύροι μαρτύρους* χαρακτηριζόμενος ὡς νεώτερος μεταπλασμός, καθὼς καὶ *κόρακας - κοράκοι* κτλ., δύναται νὰ θεωρηθῇ αὐτὸς ὁ παλαιὸς τύπος *μάρτυροι*.

Ὅπως τὸ *μάρτυρος, Χάροπος* καὶ οἱ ὅμοιοι ἐκ τῆς γενικῆς μεταπλασμοὶ θὰ ἐλέχθη ἐξάπαντος καὶ ὁ *ἄφρονος* ἐκ τῆς γενικῆς τοῦ *ἄφρων*. Τοῦτο ὡς δημῶδες τὸ περιφρόνησεν ὁ γραπτὸς λόγος, ἐσώθη ὅμως διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ λέγεται σήμερον εἰς τὴν Νάξον μὲ τὴν ἀρχαίαν του σημασίαν[4].

Κλητικὴ πρωτοκλίτων καὶ τριτοκλίτων εἰς *-ης*.

Ἂν ἔγραφε κανεὶς σήμερα εἰς τὴν καθαρεύουσαν τὴν κλητικὴν *Ἀριστοφάνη, Δημοσθένη, Διομήδη*, τὸ πρᾶγμα πιθανὸν νὰ ἐτάραττε μερικούς. Καὶ ὅμως αἱ κλητικαὶ αὐταὶ ἦσαν κοιναὶ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἡρωδιανοῦ. Ἰδοὺ τί λέγει ὁ γραμματικός: «Οἱ ἔχοντες ἔθος Ἀττικοὶ ποιεῖν τὰς αὐτὰς ὀρθὰς καὶ κλητικάς, οἷον ὁ Αἴας ὦ Αἴας, ὁ Θόας ὦ Θόας, ὁ κοχλίας ὦ κοχλίας, ἐπὶ τῶν εἰς

---

[1] 1, 47. Πβ. καὶ 2, 615 καὶ 747.

[2] 1, 196. Ἡ παρατήρησις αὐτὴ εἶναι τοῦ Ἀπολλωνίου ἐν τοῖς παρωνύμοις μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ.

[3] Πβ. καὶ ἄλλα ἀρχαῖα παραδείγματα *ἀγών - ἄγωνος, ἀλάστωρ - ἀλάστορος, γαμψῶνυξ - γαμψώνυχος, δάκρυ - δάκρυον, δένδρος - δένδρον, θύλαξ - θύλακος, κελαινώψ - κελαινωπός, κίνδυν - κίνδυνος, κοινών - κοινωνός, λὶς-λιτός, μόσσυν - μόσσυνος, ὅρκυς - ὅρκυνος, σύζυξ - σύζυγος, Τρώς - Τρωός, φύλαξ - φύλακος, ψὰρ - ψαρὸς* κτλ. Περὶ τούτων πβ. καὶ *Ἡρωδιαν.* 2, 720, *Χοιροβοσκ. Ι. Bekker* An. Gr. 1389, *Kühner - Blass* 1, 505 - 6 καὶ 519 καὶ *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 5 καὶ σημ. 1.

[4] Ἰδ. Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς.

ης εἰς ους ἐχόντων τὴν γενικὴν κυρίων οὐχ εὑρίσκονται ποιοῦντες ὁμόφωνον τὴν κλητικὴν τῇ εὐθείᾳ· οὐδὲ γὰρ λέγουσιν ὦ Ἀριστοφάνης καὶ ὦ Δημοσθένης, ἀλλ' ὦ Ἀριστοφάνη καὶ ὦ Διομήδη καὶ ὦ Δημοσθένη»[1]. Εἶναι φανερὸν ὅτι τὰ τριτόκλιτα ταῦτα ἐκανονίσθησαν κατὰ μερικὰ πρωτόκλιτα, τὰ ὁποῖα λήγουν εἰς *-η* ἀντὶ *-α* καὶ τὰ ὁποῖα ἀνέρχονται μέχρι τοῦ Ὁμήρου, οἷον *ὑψαγόρη, Ἀτρείδη, Πέρση*[2], *Εὐριπίδη, Θουκυδίδη, Ἀριστείδη, Αἰχίνη, Λεπτίνη, λαβροπόδη, μισογύνη, φιλογύνη,* ἔτι δὲ *αἰναρέτη, καλλιλαμπέτη, κριτὴ* κτ[3]. Δηλαδὴ καὶ τῶν τριτοκλίτων τούτων ἡ κλητικὴ κατὰ τὰ πολλὰ πρωτόκλιτα ἐσχηματίσθη δι' ἁπλῆς ἀφαιρέσεως τοῦ *ς* τῆς ὀνομαστικῆς. Ὅτι δὲ καὶ εἰς *-της* πρωτόκλιτα ἐσχημάτισαν παρὰ τὸν κανόνα τὴν κλητικὴν εἰς *-η* καθὼς τὸ Ὁμηρικὸν *αἰναρέτη* καὶ τὰ κατόπιν ποιητικὰ *καλλιλαμπέτη* καὶ *κριτή*, αὐτὸ πιστοποιεῖ ὅτι ταῦτα εἰς τὸν δημώδη λόγον ἦσαν συνήθη. Πολὺ διδακτικὸν παράδειγμα εἶναι τὸ *κριτὴ* τοῦ Ἱππώνακτος[4] ἀντὶ τοῦ κοινοῦ ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ *κριτά*. Κατὰ τοῦτο θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ λέγεται καὶ *δικαστή, μαθητὴ* κτ.

Πληθυντικὴ αἰτιατικὴ εἰς -ες.

Εἰς τὴν νέαν κοινὴν ἡ αἰτιατικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ὅλων τῶν πρωτοκλίτων καὶ τῶν μεταπλασμένων τριτοκλίτων εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν ὀνομαστικήν, *οἱ πολῖτες - τοὺς πολῖτες, οἱ κριτὲς - τοὺς κριτές, οἱ μῆνες - τοὺς μῆνες, οἱ γυναῖκες -τοὶς γυναῖκες, οἱ ὧρες - τοὶς ὧρες* κτ. Μόνον εἰς τὸ ἰδίωμα Πόντου, ἐφόσον γνωρίζω, διατηρεῖται ἡ ἀρχαία αἰτιατική, *γυναῖκας, ὥρας, μῆνας* κτ. Ὁ μεταπλασμὸς οὗτος, ὁ ὁποῖος ἐπροξένησε μὲν τὴν ἀπώλειαν μιᾶς πτωτικῆς καταλήξεως, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ἐξομαλισμοῦ ἀποτελεῖ κατ' ἐμὲ πλεονέκτημα τῆς δημοτικῆς, ἀνέρχεται μέχρι τοῦ 3ου ἢ τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος. Τότε ἐμφανίζονται τὰ πρῶτα παραδείγματα τῆς μεταβολῆς. Εἰς ἐπιγραφὴν Δελφῶν τοῦ 4ου αἰῶνος ἀναγινώσκεται «μνᾶς *δεκατέτορες*»[5], Ἠλείας τοῦ 3ου αἰῶνος *πλείονερ*[6], *καταξίαιρ, χάριτερ*[7], Ἀχαΐας τοῦ 2ου αἰῶνος *τὰς γυναῖκες*[8], «ἐγγράφειν πολεμάρχους καὶ

---

[1] 2, 695.

[2] Διάφορον τὸ ἐθνικὸν *Πέρσα*.

[3] Πβ. περὶ τούτων *Χ. Χαριτωνίδην* ἐν Ἀθηνᾷ 25 (1913) 142-153 καὶ *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 81.

[4] Πβ. *Χ. Χαριτωνίδ.* ἀνωτ. 145.

[5] *Ed. Schwyzer* 320.

[6] ἀνωτ. 425, 15. Πβ. καὶ *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 89.

[7] ἀνωτ. 425, 16 «ὅπωρ δὲ καὶ ἁ πόλερ καταξίαιρ φαίναται χάριτερ ἀνταποδιδῶσα τοῖρ αὐτᾶρ εὐεργέταιρ». Πβ. καὶ *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 2, 5.

[8] ἀνωτ. 429.

δαμοσιοφύλακες καὶ γραμματέα»[1], *τοὺς ἐλάσσονες*[1], «τούσδε ἁ πόλις πολίτας ἐποιήσατο *συμπολεμήσαντες* τὸμ πόλεμον καὶ τὰν πόλιν *συνδιασώισαντες*»[2]. Ἀργότερα παρουσιάζονται συχνότερα παραδείγματα *τοὺς μῆνες, τοὺς πάντες, ταῦτες, ἄλλες, ἡμέρες, ἐχοῦσες* κτλ.[3] Τὰ αἴτια τοῦ μεταπλασμοῦ ἐξήγησεν ὁ Γ. Χατζιδάκις[4].

Ὀνόματα εἰς *-οῦσα*.

Ἄλλοτε εἶχα πραγματευθῆ διὰ μακρῶν περὶ τῶν ὀνομάτων εἰς *-οῦσα*, τὰ ὁποῖα προῆλθαν μέν, καθὼς ἐδίδαξεν ὁ Γ. Χατζιδάκις, ἀπὸ τὰς εἰς *-οῦσα* ἀρχαίας μετοχάς, ἀλλ' ἔλαβαν μεγάλην ἔκτασιν, ὥστε νὰ σχηματίζωνται ἀπὸ διάφορα μέρη τοῦ λόγου ἢ καὶ διὰ ποικίλων διπλῶν καὶ τριπλῶν συνθέσεων καὶ ἐπίθετα καὶ ὀνόματα[5]. Ἐκ τῶν καταλεχθέντων ἐκεῖ πολλῶν καὶ ποικίλων παραδειγμάτων διαφόρων κατηγοριῶν τὰ ἀρχαιότερα εἶναι τὸ *Ἀνθοῦσα* τοῦ 4ου μ. Χ. αἰῶνος, τὸ *ἀκροκυματοῦσα* τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος καὶ τὸ γνωστὸν *αἱμορροοῦσα* τοῦ εὐαγγελίου[6]. Εἶπε καὶ ὁ Πλούταρχος «φιλία *ἑταιροῦσα*»[7] (ἑταιρική, ψευδής). Ἀλλ' ἔχομεν καὶ τὸ *Φιλοῦσα* ὄνομα κωμῳδίας τοῦ Ἀλέξιδος[8]. Ὥστε ἐν ἐλλείψει ἀρχαιοτέρου παραδείγματος δεχόμεθα ὅτι ἡ δημοτική μας ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα ταῦτα ἀνέρχεται εἰς τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα.

Ἐπίθετα πρωτόκλιτα εἰς *-ης*.

Παρατηρεῖται εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ὅτι ὀνόματα εἰς *-ης* ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σύνθετα δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἐπίθετα πρωτόκλιτα. Οὕτω παρὰ τὰ συνήθη *δίπους, τρίπους, τετράπους* κτλ. ἐλέγετο καὶ *διπόδης, τριπόδης, τετραπόδης, ἑπταπόδης, ὀκταπόδης* (ὁ ἔχων μῆκος ποδῶν δύο, τριῶν κτλ.)[9]. Ἔχομεν ἔπειτα ἄλλα ποικίλων συνθέσεων ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου καὶ ἑξῆς, οἷον *ἁβροβάτης, ἁβρομίτρης, ἁβροχαίτης, αἰναρέτης, αἰπυμήτης, ἀκαλαρρείτης, ἀκαμαντομάχης, ἀκερ-*

---

[1] *Ed. Schwyzer* 427.

[2] ἀνωτ. 426.

[3] Πβ. *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 2, 5-6 καὶ Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 89 καὶ *Kühner-Blass* 1, 419.

[4] ΜΝΕ 2, 5-6.

[5] Ἀθηνᾶ 37 (1925) 180-198.

[6] ἀνωτ. 181.

[7] Ἰδ. *Liddell-Scott* Λεξικὸν ἐν λέξει *ἑταιρέω*.

[8] *Ἀθήν.* 10, 419 b καὶ 13, 574 b — *Th. Kock*, Comicorum Graecorum fragmenta 2, 389-90.

[9] *Ὁμ.* Ο 729. - *Ἡσιόδ.* Ἔργ. 423-5. - *Ξενοφ.* Οἰκον. 19, 3. - *Νικάνδρ.* Θηρ. 605.

σεκόμης, ἀργυροδίνης, αὐχμηροκόμης, βαθυρρείτης, βουτυροφάγης[1], *ἐννομολέσχης, ἐνόρχης, ἑνόρχης*[2] (μονόρχης), *εὐρείτης, εὐρυαίχμης, εὐρυδίνης, εὐρυσάκης, εὐρυστήθης, εὐρυφαρέτρης, εὐρυχαίτης, εὐφαρέτρης, εὐχαίτης, καλλιλαμπέτης, κυμινοπρίστης, λαβραγόρης, μονόρχης, ὁμωχέτης, ὀπίπης*[3], *πυρροκόμης, σποδόρχης*[4], *ὑποτριόρχης*[5], *ὑψαγόρης, χρυσοχαίτης* κτλ. Ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὡς ἐπίθετα τὰ ᾐσθάνοντο ἀποδεικνύει τὸ γεγονός, ὅτι τινὰ ἐξ αὐτῶν μετεπλάσθησαν καὶ εἰς *-ος* κατὰ τὰ πάμπολλα δευτερόκλιτα ἐπίθετα. Οὕτω πλὴν τῶν κοινοτάτων *ἀδόλεσχος* καὶ *λάγνος* ἐκ τοῦ *ἀδολέσχης* καὶ *λάγνης* ἐλέγετο καὶ *ἁβροκόμης* καὶ ἔπειτα *ἁβροκόμος, ἀγκυλοχείλης* καὶ *ἀγκυλόχειλος*,[6] *ἀκειρεκόμης* καὶ *ἀκειρόκομος, ἀλοίτης* καὶ *ἀλοιτός, εἰσπνήλης* καὶ *εἴσπνηλος, ἐνόρχης καὶ ἔνορχος*[7], *εὐρείτης* καὶ *εὔρειτος, μεναίχμης* καὶ *μέναιχμος, ὀξίνης* καὶ *ὄξινος, πυρροκόμης* καὶ *πυρσόκομος, τριόρχης* καὶ *τρίορχος*[8] κτλ. Ἂν καὶ τὰ παρατεθέντα παραδείγματα δὲν λέγονται σήμερα, οὐδέποτε ὅμως ἔπαυσεν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα νὰ δημιουργῇ τοιαῦτα κατὰ τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα πρότυπα, ἡ δὲ σημερινὴ δημοτικὴ ἔχει πάρα πολλὰ ἄλλα μὲν μόνον πρωτόκλιτα, ἄλλα δὲ καὶ μεταπλασμένα κατὰ τὰ δευτερόκλιτα, οἷον *ἀνοιχτοκάρδης* καὶ *ἀνοιχτόκαρδος, ἀνοιχτομμάτης* καὶ *ἀνοιχτόμματος, ἀνοιχτοκέρης, ἀνοιχτοχέρης* καὶ *ἀνοιχτόχερος, ἀνοιχτοπάτης, ἁπλοχέρης* καὶ *ἁπλόχερος, ἀσπρομάλλης* καὶ *ἀσπρόμαλλος, ἑφτακέρης, κακομοίρης* καὶ *κακόμοιρος, κασσίδης, κοκκινογένης (ἀντὶ κοκκινογένει(ο)ς), μακρολαίμης, μακροχέρης, σφιχτοχέρης, τραγοκέρης, τρικέρης* κτλ. Μία μόνον διαφορὰ παρατηρεῖται μεταξὺ τῶν παλαιῶν

---

[1] Τύπον πληθυντ. αἰτιατ. *βουτυροφάγας* παραδίδει ὁ κωμικὸς Ἀναξανδρίδης 41, 8 (*Th. Kock* 2, 151), τοῦ ὁποίου ἡ ὀνομαστικὴ εἶναι *βουτυροφάγης* καὶ ὄχι τὸ ἐσφαλμένον *βουτυροφάγος* τοῦ λεξικογράφου *Liddell-Scott*.

[2] Ὁ *Κ. Κόντος* ἐν Ἀθηνᾷ 1 (1889) 68 δὲν δέχεται τὴν σύνθεσιν τοῦ *ὄρχις* μετὰ τοῦ ἀριθμητικοῦ *εἷς-ἑνός*, προτιμᾷ δὲ ἀντ' αὐτοῦ τὴν γραφὴν *ἐνόρχης*.

[3] Ἀπαντᾷ εἰς τὰ σύνθετα *γυναικοπίπης, οἰνοπίπης, παρθενοπίπης, παιδοπίπης, πυρροπίπης*.

[4] Τοῦτο ἐπίθετον ὂν τὸ πρῶτον καὶ σημαῖνον τὸν ἔχοντα κοπανισμένους τοὺς ὄρχεις κατήντησεν οὐσιαστικὸν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ εὐνοῦχος.

[5] Τοῦτο εἶναι γνωστὸν ὡς οὐσιαστικὸν σημαῖνον εἶδος ἱέρακος. Πβ. τὸ κατωτέρω *τριόρχης* καὶ *τρίορχος*.

[6] Ὀρθότερον *ἀγκυλοχήλης - ἀγκυλόχηλος*. Πβ. *Ἡρωδιαν.* 2, 688 ἔνθα περὶ ἐναλλαγῆς τοῦ *η* καὶ *ει*. Ὁμοίως 2, 361 - 2, 683 καὶ 688 - 9, ὅπου ὁ γραμματικὸς προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὸ *ἀγκυλοχείλης* δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ *χηλή*, ἀλλὰ παρασύνθετον ἀπὸ τὸ *χεῖλος, ἀγκυλόχειλος - ἀγκυλοχείλης*. Ἀλλ' ἡ γνώμη του δὲν εἶναι ὀρθὴ οὔτε ὡς πρὸς τὸ ἔτυμον οὔτε ὡς πρὸς τὴν προτεραιότητα τοῦ δευτερόκλιτου. Προηγήθη τὸ πρωτόκλιτον.

[7] Τὸ δευτερόκλιτον *ἔνορχος* ἤδη παρ' Ὁμήρῳ. Ἰδ. *Κ. Κόντον* ἐν Ἀθηνᾷ 1, 68.

[8] Τοῦτο ἦτο κατ' ἀρχὰς ἐπίθετον μὲ πρῶτον συνθετικὸν τὸ ἐπιτατικὸν *τρία* σημαῖνον μεταφορικῶς τὸν ἀσελγῆ, τὸν λάγνον, ἔπειτα δὲ κατήντησεν οὐσιαστικὸν δηλωτικὸν πτηνοῦ τοῦ γένους τῶν ἱεράκων.

καὶ νέων ἀναφερομένη εἰς τὸ ἔτυμον, ὅτι εἰς ἐκεῖνα ὑπάρχουν καὶ μερικά, τῶν ὁποίων τὸ δεύτερον συνθετικὸν εἶναι ρῆμα, *ἁβροβάτης*, *ἀκαμαντομάχης* κτλ., ἐνῷ τὰ νέα, ἐφόσον εἶναι σύνθετα, ὅλα ἔχουν ὡς δεύτερον συνθετικὸν οὐσιαστικόν· Τινὰ εἶναι καὶ ἁπλᾶ μεταπλασμένα εἰς *-ης* ἐξ οὐσιαστικῶν, οἷον *κασσίδα - κασσίδης* κτλ.

Ἐπίθετα θηλυκὰ εἰς - η.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ὅλα τὰ ἐπίθετα ἁπλᾶ καὶ σύνθετα εἶναι τρικατάληκτα ἔχοντα ἰδίαν κατάληξιν καὶ διὰ τὸ θηλυκόν, οἷον *ἀνόητη*, *ἄνοστη*, *ἀστόχαστη*, *κακόγνωμη*, *κακόμοιρη* κτλ. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ εἰς τὰ δάνεια ἀπὸ τὴν λογίαν παράδοσιν, οἷον *ἔκτακτη*, *ἐπικίνδυνη*, *ἰδιότροπη* κτλ. Ἐν γένει δικατάληκτον ἐπίθετον δὲν ἀνέχεται ἡ κοινὴ δημοτική. Μόνον εἰς τὸ ἰδίωμα Πόντου σώζονται δικατάληκτα. Καὶ ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ καινοτομίας τῆς νέας γλώσσης. Ἡ παράβασις τοῦ κανόνος, ὅτι τὰ σύνθετα εἶναι δικατάληκτα, εἶναι πολὺ παλαιά. Ἤδη εἰς τὸν Ὅμηρον παρουσιάζονται τὰ πρῶτα παραδείγματά της ὄχι μόνον εἰς σύνθετα, ἀλλὰ καὶ ἄλλα χαρακτηριζόμενα συνήθως ὡς δικατάληκτα.

Τῷ ὄντι εἰς αὐτὸν ἀπαντῶμεν Ξ 78 *ἀβρότη*, Κ 293, γ 383 *ἀδμήτη*, Β 447 *ἀθανάτη*, Β 389, Υ 281 *ἀμφιβρότη*, α 50 *ἀμφιρύτη*, ζ 108 *ἀριγνώτη*, Σ 219 καὶ 221 *ἀριζήλη*, Π 123 *ἀσβέστη* [1], γ 270 *ἐρήμη*, Ι 425 *ἑτοίμη*, Η 5, Κ 576 *ἐυξέστη*, Ε 466 *ἐυποιήτη*, ψ 92 *ἰφθίμη* παρὰ τὸ δικατάληκτον *ἴφθιμος* [2] (Α 3 «ἰφθίμους ψυχάς»), Θ 391, α 101, γ 135 *ὀβριμοπάτρη* ἐκ τοῦ ἀμαρτύρου ἀρσενικοῦ *ὀβριμόπατρος*, Ξ 372 *παναίθη* [3], μ 79 *περιξέστη*, δ 770, ξ 64, ψ 149 *πολυμνήστη*, Ι 568 *πολυφόρβη* κτλ. [4] Καὶ ἂς μὴ νομίσῃ τις ὅτι τοῦτο τὸ κάμνει ὁ Ὅμηρος τάχα διὰ μετρικὴν ἀνάγκην. Ἂν ἤθελε, μποροῦσε νὰ κατασκευάσῃ τὸν στίχον κατ' ἄλλον τρόπον, ὥστε νὰ ταιριάσῃ καὶ ὁ εἰς *-ος* θηλυκὸς τύπος. Τὸ κάμνει, διότι τὰ θηλυκὰ ταῦτα ἦσαν κοινόχρηστα εἰς τὸν καθημερινὸν λόγον. Ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τοιαύτης ἀνάγκης, ἀπόδειξις τὰ χωρία Ξ 200 καὶ 301, ὅπου μεταχειρίζεται τὴν

---

[1] Πβ. *Ἡρωδιαν.* 2, 100 «Ἀρίσταρχος κατὰ βαρεῖαν τάσιν ἀσβέστη παρώνυμον ἐκδεχόμενος τοῦ, ἄσβεστος δ' ἄρ' ἐνῶρτο γέλως (Ὀδ. θ 326), ὑγιῶς πάνυ· οὕτως γὰρ ἔχει τὸ ἀνάλογον, ἥ τε ἔμφασις τοῦ δηλουμένου καὶ πολὺς ὁ τοιοῦτος σχηματισμὸς Ὁμηρικός».

[2] Πβ. *Ἡρωδιαν.* 2, 248 «τὸ μέντοι ἴφθιμος ἔχει θηλυκὸν ἰφθίμη... οὐκ ἄρα ἐστὶ σύνθετον». Ὁ γραμματικὸς θέλων νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι τὸ *ἴφθιμος* εἶναι ἁπλοῦν καὶ ὄχι σύνθετον προσάγει ὡς ἀπόδειξιν ὅτι τοῦτο ἔχει θηλυκόν. Ἀλλ' ὡς βλέπομεν ὑπάρχουν καὶ σύνθετα τρικατάληκτα. Ἑπομένως ὁ συλλογισμός του δὲν εἶναι ὀρθός.

[3] Πβ. *Ἡρωδιαν.* 2, 91 «ὡς γὰρ παρὰ τὸ καλὸς ἐγένετο πάγκαλος καὶ παγκάλη, οὕτως καὶ παρὰ τὸ αἰθὸς πάναιθος, ᾧ ἀκόλουθον τὸ παναίθη».

[4] Πβ. καὶ *Kühner - Blass* 1, 540.

γενικὴν *πολυφόρβου* ἀντὶ *πολυφόρβης*. Εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἡσίοδος «Δήμητρος πολυφόρβης»[1]. Ἦτο λοιπὸν ἀδιάφορον εἰς τὸν ποιητὴν ποῖον τύπον θὰ μεταχειρισθῇ, ἀφοῦ καὶ οἱ δύο ἦσαν συνήθεις.

Τὰ παραδείγματα εἶναι πολλὰ καὶ εἰς τοὺς μετὰ τὸν Ὅμηρον συγγραφεῖς. Ἐν πρώτοις διδακτικὰ εἶναι τὰ μετὰ στερητικοῦ *ἀ* - τρικατάληκτα, οἷον ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 326 π. Χ. *ἀδοκίμη*[2], Ἡσιόδ. Θεογον. 747 *ἀκαμάτη*[3], Ἡσιόδ. Ἔργ. 118 καὶ Ξενοφ. Οἰκον. 20,10 *αὐτομάτη*, Ἀριστοφ. Λυσιστρ. 217 γραφὴ κώδικος *ἀταυρώτη*[4] κτλ. Πλὴν τούτων ἔχομεν καὶ τὰ Δωρικὰ παρ' Εὐριπ. Ἰφιγ. Αὐλ. 121 *ἀκλύστα*, Ἑκάβ 201 *ἀρρήτα* καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Kühner - Blass ἀναφερόμενα *ἀβάτα, ἀκινήτα, ἀμετρήτα, εὐφιλήτα*[5], τῶν ὁποίων οἱ ἀντίστοιχοι Ἀττικοὶ τύποι *ἀβάτη, ἀκινήτη* κτλ. ἂν καὶ ἀμάρτυροι πάντως ἐλέγοντο.

Ἄλλη κατηγορία παρουσιάζουσα ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος εἶναι τὰ εἰς *-ιμος*. Παρὰ τὸ *ἀοίδιμος, ἐδώδιμος, θανάσιμος, νόστιμος, ὄψιμος, πρώιμος, ὥριμος* κτλ., τὰ ὁποῖα μόνον ὡς δικατάληκτα ἀπαντοῦν ἀρχαιόθεν, εὑρίσκομεν εἰς τὸν Ψευδοφωκ. 136 *κλοπίμη*, Πλάτ. Νόμ. 705 C *ναυπηγησίμη* καὶ Πολιτ. 614 E *γνωρίμη*, Διόδωρ. Σικελ. 11, 57, 3, *πενθίμη*, Ἀθήν. 13, 581 b *καιρίμη*, Ἀνθολ. Παλατ. 6, 191 καὶ 7, 574 *νομίμη* κτλ. Κοινότερα ἦσαν τὸ *φρονίμη, χρησίμη* καὶ *ὠφελίμη*, κοινότατα δὲ τὸ *ἀκαιρίμη* καὶ *ἐρήμη*. Ὅτι δὲ ἐλέγετο καὶ *ὀβρίμη* καὶ *φαιδίμη* καὶ *ἀλκίμη* μαρτυροῦν τὰ Δωρικὰ *ὀβρίμα*[6], *φαιδίμα*[7], *ἀλκίμα*[8].

Ἔπειτα ὑπάρχουν καὶ ἄλλα διαφόρων σχηματισμῶν ἢ συνθέσεων, οἷον Ὁμ. Α 38 *ζαθέη*, Αἰσχύλ. Εὐμεν. 77 *περιρρύτη* ὅμοιον μὲ τὸ Ὁμηρικὸν *ἀμφιρύτη*, Πλάτ. Φαῖδρ. 276 E καὶ Νόμ. 722 C *παγκάλη*, Ἡροδ. Ε, 82 *ἡμέρη*, ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 326 π. Χ. *θρηπιδέστη*[9], Θεόκρ. μελικ. 3, 19 *ποντοπόρη*, Παυσαν. 5, 7, 3 (ἐκ παλαιοῦ χρησμοῦ) *ἐυρρείτη*, Πλουτάρχ. Θεμιστ. 22 *ἀριστοβούλη*, Ἡρωδιαν. 1, 304 *δορυκτήτη* κτλ. Καὶ τὰ Δωρικὰ Αἰσχύλ. Ἑπτ. 776 *ἁρπαξάνδρα* ἐπίθετον τῆς Σφιγγὸς καὶ Πέρσ. 596 *περικλύστα* καὶ Σοφοκλ. Αἴ. 172 *ταυροπόλα* προϋποθέτουν Ἀττικὰ *ἁρπαξάνδρη*[10], *περικλύστη, ταυροπόλη*.

---

[1] Θεογον. 912.

[2] *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 431.

[3] Ὁ Δωρικὸς τύπος *ἀκαμάτα* ἀπαντᾷ εἰς τὸν Σοφοκλ. Ἀντιγ. 339.

[4] Πβ. καὶ *Kühner - Blass* 1, 539.

[5] ἀνωτ.

[6] *Εὐριπ.* Ὀρ. 1454.

[7] *Πινδ.* Ὀλ. 6, 21. Πυθ. 4, 50. Νεμ. 1, 101.

[8] *Σοφοκλ.* Αἴ. 402.

[9] *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 431.

[10] Πιθανὸν εἶναι ὅτι τοῦτο ἐσχηματίσθη κατευθεῖαν χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ *ἁρπάξανδρος*.

Εἰς ταῦτα ἀνήκουν καὶ τὰ οὐσιαστικοποιηθέντα *κασιγνήτη, οἰνοχόη* (ἀγγεῖον πρὸς ἄντλησιν οἴνου) θηλ. τοῦ *οἰνοχόος, καπνοδόκη,* Ὅμ. ψ 243 *περάτη* (δύσις) καὶ ὅ,τι ἄλλο παρόμοιον, ἔτι δὲ καὶ τὸ *εὐφρόνη* (νὺξ) θηλ. τοῦ *εὔφρων, ἡγεμόνη* θηλ. τοῦ *ἡγεμών, Χιτώνη* προσηγορικὸν τῆς Ἀρτέμιδος φορούσης τὸν Δωρικὸν χιτῶνα [1].

Τὸ συμπέρασμά μας ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν ἐπιθέτων τούτων [2] εἶναι ὅτι ταῦτα λεγόμενα καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας καὶ ὁλονὲν ἀναλογικῶς πολλαπλασιαζόμενα κατέστησαν σήμερον κανὼν ἀνεξαίρετος τῆς δημοτικῆς [3]. Ἡ διαφορὰ τονισμοῦ τῶν νέων εἶναι εὐεξήγητος. Ἀφότου ἔπαυσεν ἡ διάφορος προφορὰ τοῦ μακροῦ *η* καὶ ἔγινε τοῦτο ἴσον μὲ τὸ *ι*, δὲν ὑπῆρχε πλέον λόγος φωνητικὸς νὰ τονίζεται ἡ παραλήγουσα πρὸ μακρὰς ληγούσης καὶ τὸ θηλυκὸν ἐξωμοιώθη κατὰ τὸν τονισμὸν πρὸς τὸ ἀρσενικόν.

Ὀνόματα εἰς *-ασσα.*

Παρὰ τὸ *ἡρωίνη - ἡρῴνη* καὶ *ἡρώισσα - ἡρῷσσα* θηλυκὸν τοῦ *ἥρως* ἀρχαῖον ἀπαντᾷ καὶ *ἡρώασσα* εἰς ἐπιγραφὴν Κρήτης [4]. Τοῦτο ἐσχηματίσθη διὰ τῆς καταλ. *-ασσα,* ἡ ὁποία ἦτο ἀρκετὰ συνήθης εἰς τὴν ἀρχαίαν καθὼς μαρτυροῦν τὸ *ἄνασσα* (ἄναξ), *Ἐπίασσα* (ἐπώνυμον τῆς Δήμητρος), *θέρμασσα* ἀντὶ *θερμάστρα* [5], *πρόφρασσα* (πρόφρων) κτλ. Τὸ *-ασσα* τοῦτο ἐσώθη εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Πόντου μὲ καταβιβασμένον τὸν τόνον *-ᾶσσα* εἰς τὸ *κακᾶσσα* θηλ. τοῦ *κακᾶς* (ἀσθενής). Ἡ μετακίνησις τοῦ τόνου ἔγινε κατ' ἐπίδρασιν τοῦ ἀρσενικοῦ. Ὁ Δ. Οἰκονομίδης δέχεται ὅλως ἀπιθάνως ὅτι τὸ *-ᾶσσα* προῆλθεν ἐκ τοῦ *-ισσα* ἀποβληθέντος τοῦ ἐπιτόνου *ι, κακάισσα - κακάσσα* [6]. Ἀλλὰ τοῦτο προφανῶς εἶναι ἀδύνατον. Ἐπίτοτον *ι* ἀποβάλλεται εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα προηγουμένου μόνον συμφώνου, λ. χ. τὸ *πάει, λέει, κρούει* οὐδέποτε γίνεται *πά, λέ, κρού,* διότι τὸ προηγούμενον φωνῆεν στηρίζει τοῦτο καὶ κωλύει τὴν ἀποβολήν.

Στερητικὸν *ἀ-.*

Πολλάκις τὸ στερητικὸν *ἀ-* εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν παρουσιάζεται καὶ ὑπὸ

---

[1] Πβ. καὶ *Ἡρωδιαν.* 1, 304 καὶ 335.

[2] Περὶ ἐνίων ἐκ τῶν ἐπιθέτων τούτων ἰδ. καὶ *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 1, 187 σημ. 2, 18 καὶ 337.

[3] Πβ. καὶ *Γ. Ἀναγνωστόπ.* 127.

[4] *Ed. Schwyzer* 193.

[5] Πβ. καὶ *Ἡρωδιαν.* 1, 267.

[6] Ἀθηνᾶ 40 (1928) 206 - 7.

τοὺς τύπους *ἀνα - ἀνε - ἀνη -*, οἷον *ἄβαθος* καὶ *ἀνάβαθος, ἄβγαλτος* καὶ *ἀνέβγαλτος* καὶ *ἀνήβγαλτος* κατ' ἀναλογίαν τῶν κανονικῶν *ἀνάξιος, ἀνέξοδος, ἀνήξερος* κτλ.[1] Ἐκ τῶν τοιούτων ἀπεσπάσθη ὁλόκληρον τὸ *ἀνα -* ὡς στερητικόν, διὸ καὶ λέγεται *ἀναπαραδιὰ* ἐκ τοῦ *ἀνα -* καὶ *παρᾶδες, ἀναπουλιὰ* ἐκ τοῦ *ἀνα -* καὶ *πουλῶ, ἀνασκούφωτος* ἐκ τοῦ *ἀνα -* καὶ *σκούφια* ἢ *σκουφωμένος*[2] κτλ. Τὸ φαινόμενον ἦτο καὶ μεσαιωνικὸν ὡς μαρτυρεῖται ἐμμέσως ἐκ τῶν λεγομένων τοῦ Εὐσταθίου: «Σημείωσαι δὲ καὶ ὅτι ἐν τῷ ἀνάεδνον δύο κεῖνται στερήσεις ἀντὶ μιᾶς μεσολαβηθέντος τοῦ ν διὰ μόνην εὐφωνίαν. Οὕτω καὶ ἀνάγνωστον τὸ ἄγνωστον ἐν τῷ, μηδὲν ἀνάγνωστον καλὸν ἔχοιμι. Εἰ δὲ κατά τινας ἡ ἀνὰ πρόθεσις δύναται καὶ στέρησιν ἔστιν ὅτε δηλοῦν, εἴη ἂν οὕτως ἀνάεδνον καὶ ἐνταῦθα τὸ ἄπροικον»[3]. Ὅτι δὲν πρόκειται περὶ προθέσεως στερητικῆς, ἀλλὰ *ἀνα-* στερητικοῦ, τοῦτο εἶναι φανερὸν ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ μεσαιωνικὸν *ἀνασκούφωτος* ἑρμηνευθὲν ἀνωτέρω. Ὅτι δὲν πρόκειται ὁμοίως περὶ *ἀνα-* στερητικοῦ εἰς τὸ *ἀνάεδνος* καθὼς καὶ εἰς τὸ ὅμοιον *ἀνάελπτος*[4], καὶ τοῦτο ἔχει διδαχθῆ[5]. Ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον ἔχει ἐμμέσως δίκαιον ὁ Εὐστάθιος εἶναι τὸ *ἀνάγνωστος*, ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτο προφανῶς δὲν πρόκειται περὶ στερητικοῦ *ἀνα-*, ἀλλὰ διπλῆς συνθέσεως τοῦ ἐπιθέτου *γνωστὸς* μετὰ τοῦ στερητικοῦ *ἀ-*, *ἄγνωστος - ἀνάγνωστος*. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο παραδίδει ὁ ποιητὴς Καλλίμαχος εἰς τὸν στίχον «μηδὲν *ἀνάγνωστον* καλὸν ἔχοιμι φίλῳ»[6]. Ὁ Δ. Μαυροφρύδης δέχεται ὅτι τοῦτο ἐπλάσθη κατὰ τὸ Ὁμηρικὸν *ἀνάεδνος* καὶ τὸ τοῦ Ἡσιόδου *ἀνάελπτος*, ταῦτα δὲ ἐτυμολογεῖ πλημμελῶς *ἀνάϝεδνος, ἀνάϝελπτος*[7]. Ἴσως καὶ ταῦτα ἐπέδρασαν[8]. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ διπλῆ σύνθεσις μὲ στερητ. *ἀ-* κατὰ τὰ πολλὰ κανονικὰ *ἀνάξιος, ἀνάρπαστος* κτλ. ἀνέρχεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος. Ὅτι δὲν ἔχομεν πολλὰ παραδείγματα πρὸς πιστοποίησιν τοῦ φαινομένου δὲν ἐλαττώνει τὴν ἀποδεικτικὴν ἀξίαν τοῦ μοναδικοῦ παραδείγματος, ἐφόσον τοῦτο εἶναι ἀναμφισβήτητον. Ἡ γραπτὴ παράδοσις καὶ ἐνταῦθα εἶναι ἀτελής.

---

[1] Ἰδ. Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς.

[2] ἀνωτ.

[3] 743, 7.

[4] *Δ. Μαυροφρ.* 79. - *Liddell - Scott* Λεξικόν.

[5] *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 320 σημ. 1. Ταῦτα «ἀπὸ τοῦ *ἀν - ἀεδνος* καὶ *ἀν - ἀελπτος* ἢ μᾶλλον *ἀν - ἐεδνος, ἀν - ἐελπτος* (ἔεδνον, ἐέλπεσθαι)».

[6] *Th. Bergk*, Ἀποσπ. 143.

[7] ἀνωτ.

[8] Καὶ ξένοι φιλόλογοι δέχονται ὅτι ἡ ἀρχέγονος μορφὴ τοῦ στερητικοῦ *ἀ-* ἔγινεν *ἀνα-* προσάγοντες ὡς ἀπόδειξιν τὰ τέσσερα παραδείγματα τῆς ἐπικῆς γλώσσης *ἀνάεδνος, ἀνάελπτος, ἀνάπνευστος, ἀνάγνωστος*. Ἰδ. *Kühner - Blass* 2, 323.

Ἡ ἀντωνυμία *τοῦτος*.

Εἰς τὰ ἀρχαῖα ἰδιώματα ἀντὶ τοῦ *οὗτος οὗτοι* ἐλέγετο *τοῦτος τοῦτοι*. Ἐν ἐπιγραφῇ Σελινοῦντος ἀναγινώσκομεν «*τοῦτοι* οὐκ ἐνόρκιοι οὔτ' αὐτοὶ οὔτε τοὶ σὺν τούτοις φυγόντες» [1], Ρόδου «*τοῦτοι* δὲ συνλεγέσθων ἐν Καμίρωι εἰς τὸ ἱερὸν τᾶς Ἀθαναίας» [2], Δελφῶν «*τοῦτα* δὲ τοὶ ταγοὶ ἐπιτελεόντων» [3], Χαλκίδος «hυπὺ τεῖ κλίνεῖ *τούτεῖ*» [4], Ἐρετρίας «ὅπως ἂν κατὰ *τοῦτα* γένηται ἡ θυσίη» [5] κτλ. Ὡς γνωστὸν καὶ ἡ σημερινὴ δημοτικὴ *τοῦτος, τούτη, τοῦτο* λέγει, ἀγνοεῖ δὲ τὸ *οὗτος*, τὸ ὁποῖον μόνον εἰς ἰδίωμα Πόντου ἀκούεται εἰς τὸ *ἀοῦτος* προσλαβὸν ἐν ἀρχῇ τὸ δεικτικὸν *α*. Καὶ δύναται μὲν νὰ ὑποστηριχθῇ μετά τινος πιθανότητος ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ νέου ἀναλογικοῦ ἐξομαλισμοῦ, ἀλλὰ ποῖος μπορεῖ ν' ἀποδείξῃ τὸν χρόνον, ὅτε ἔπαυσε νὰ λέγεται τὸ Ἀττικὸν *οὗτος* καὶ ἐπεκράτησε τὸ *τοῦτος* κατ' ἀναλογίαν τῶν πλαγίων πτώσεων; Ἐγὼ φρονῶ ἀδιστάκτως ὅτι τὸ *τοῦτος* εἶναι παλαιὰ κληρονομία εἰσελθὸν εἰς τὴν κοινὴν δημοτικὴν ἐκ τῶν ἰδιωμάτων καὶ δὴ τοῦ Δωρικοῦ καὶ ἐπικρατῆσαν ἐξέβαλε τὸ *οὗτος* [6].

Ἡ ἰδιωματικὴ ἀντωνυμία *δέν*.

Εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα *δὲν* σημαίνει τίποτε καὶ λέγεται εἰς πρότασιν ἐρωτηματικὴν ἢ ἀποφατικήν, οἷον *δὲν εἶπες*; (εἶπες τίποτε;) - *δὲν 'κ' εἶπα* (δὲν εἶπα τίποτε). Λέγεται καὶ μὲ τὸ ἀόριστον *τι* ὡς σύνθετον *τιδὲν* μὲ τὴν ἴδιαν σημασίαν καὶ χρῆσιν. Θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι ἡ συγκοπὴ ἐκ τοῦ *οὐδὲν* καὶ ἡ σημασιολογικὴ χρῆσις εἶναι ἴδια τοῦ ἰδιώματος, ἀλλ' ὄχι. Τὸ ἰδίωμα ἐκληρονόμησε παλαιὸν τύπον μαζὶ μὲ τὴν χρῆσιν του. Ὄντως εἰς τὸν Ἀλκαῖον ἀναγινώσκομεν «καί κ' οὐδὲν ἐκ *δένος* γένοιτο» [7], εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης «οὐκ ἔχω *δέν*» [8]. Ἡ ἀναγωγὴ τοῦ *δὲν* εἰς τὸ *δεὶς* δὲν εἶναι ὀρθή [9].

---

[1] *Ed. Schwyzer* 165 g.

[2] ἀνωτ. 281, 16.

[3] ἀνωτ. 323, B, 21.

[4] ἀνωτ. 791.

[5] ἀνωτ. 808, 42. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ *Γ. Χατζιδ.* ΣΙΕ 64 *τούτῃ* ἀνεγνώσθη καὶ ἐν ἀρχαιοτάτῃ Ἰωνικῇ ἐπιγραφῇ.

[6] Περὶ τῶν παλαιῶν *τοῦτος, τοῦτοι* ἐπραγματεύθη ὁ *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 149. Πβ. καὶ *Kühner - Blass* 1, 607 καὶ *Liddell - Scott* Λεξικόν.

[7] *Th. Bergk* Ἀποσπ. 76.

[8] Θεσμοφ. 1197.

[9] Ἰδ. *Liddell - Scott* Λεξικὸν ἐν λέξει *οὐδείς*.

20. 7. 41

Ρήματα διφορούμενα.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τῆς γραπτῆς παραδόσεως παρατηροῦνται πολλὰ ρήματα πολυφορούμενα. Δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ἴδιον ὄνομα σχηματίζονται διάφοροι ἐνεστῶτες εἰς - *άω* - *έω* - *όω* - *ίζω* - *άζω* - *αίνω* - *άνω* - *εύω* - κτλ. μὲ τὴν ἴδιαν ἢ διάφορον σημασίαν καὶ εἰς τὸν ἴδιον χρόνον καὶ τόπον ἢ εἰς διαφόρους [1]. Ἡμᾶς ἐνταῦθα θ' ἀπασχολήσῃ μόνον ἕνα ζεῦγος, τὰ εἰς -*ῶ* καὶ -*ίζω*. Οὕτως ἔχομεν *κόναβος* - *κοναβίζω* καὶ *κοναβῶ* εἰς τὸν Ὅμηρον [2], *θρῦλος* - *θρυλῶ* καὶ *θρυλίζω*, *κλόνος* - *κλονῶ* καὶ *κλονίζω*, *ὄχλος* - *ὀχλῶ* καὶ *ὀχλίζω* κτλ. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα δὲν φαίνεται νὰ παράγωνται ἀπὸ ὀνόματα, οἷον *αἰτῶ* καὶ *αἰτίζω* εἰς τὸν Ὅμηρον, *κοιμῶ* εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ *κοιμίζω* εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους, *προκαλοῦμαι* καὶ *προκαλίζομαι* ἀμφότερα εἰς τὸν Ὅμηρον κτλ. Πῶς πρέπει νὰ ἐξηγηθοῦν αὐτά; Κατὰ τὴν γνώμην μου μόνον μία ἑρμηνεία μπορεῖ νὰ δοθῇ. Ἀφοῦ οἱ λαλοῦντες συνήθισαν νὰ λέγουν *κοναβίζω* καὶ *κοναβῶ*, *θρυλῶ* καὶ *θρυλίζω*, δὲν θὰ τοὺς ἦτο δύσκολον, νομίζω, νὰ πλάττουν καὶ τύπους εἰς -*ίζω*, ὅπου ἀρχαιόθεν εἶχαν εἰς -*ῶ* καὶ ἀντιστρόφως. Ἦσαν εἰς τὸ γλωσσικόν τους αἴσθημα συνήθη τὰ διφορούμενα ταῦτα καὶ τοὺς ἦτο ἀδιάφορον ἂν θὰ μετεχειρίζοντο εἰς τὴν ἰδίαν σημασίαν τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τύπον ἢ τοὺς ἦτο εὔκολον πρὸς δήλωσιν σημασιολογικῆς τινος παραλλαγῆς νὰ μεταχειρισθοῦν παρὰ τὸν παλαιότερον τύπον τὸν νεώτερον κατὰ τὰ ὑπάρχοντα ἀρχαιότερα πρότυπα. Ὥστε ἦτο δυνατὸν διὰ τῆς ἀναλογίας νὰ ἐπεκταθῇ ἡ τάξις τῶν ρημάτων τούτων.

Τὰ διφορούμενα ταῦτα ρήματα δὲν περιωρίσθησαν χρονικῶς. Ἐξηκολούθησαν νὰ λέγωνται εἰς ὅλας τὰς περιόδους τῆς γλώσσης καὶ εἰς τὴν νέαν δημοτικὴν εἶναι τόσον κοινά, ὥστε εἶναι δυνατὸν σχεδὸν ἀπὸ κάθε περισπώμενον νὰ σχηματισθῇ καὶ βαρύτονον καὶ ἀντιστρόφως. Πολλῶν ἐκ τούτων ὁ ἕτερος τύπος παρεδόθη ἀρχαιόθεν, διὰ δὲ τὸν φερόμενον ὡς νεώτερον δὲν δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν ἂν ὄντως εἶναι νεώτερος σχηματισμὸς ἢ καὶ αὐτὸς παλαιὸς μὴ μαρτυρούμενος ὑπὸ τῆς γραπτῆς παραδόσεως, οἷον *ἀγάπη* - *ἀγαπῶ* (ἀρχ.) καὶ *ἀγαπίζω* (νεώτ.), *βολὴ* - *βολίζω* (μεταγν.) καὶ *βουλῶ* (νεώτ.), *κέρδος* - *κερδίζω* (μεταγν.) καὶ *κερδῶ* (νεώτ.), *κοίτη* - *κοιτάζω* (μεταγν.) καὶ *κοιτῶ* (νεώτ.), *λύγος* - *λυγίζω* (ἀρχ.) καὶ *λυγῶ* (νεώτ.) κτλ. Ἐνίοτε καὶ οἱ δύο τύποι μαρτυροῦνται ὡς ἀρχαιόθεν παραδοθέντες, οἷον *ἀπολογοῦμαι* (ἀρχ.), *ἀπολογίζομαι* (μεταγν.) καὶ *ἀπολογῶ*, *ἀπολογίζω* εἰς τοὺς ἑλληνοφώνους τῆς κάτω Ἰταλίας.

---

[1] Περὶ τούτων ἐπραγματεύθη ἐν ἐκτάσει ὁ *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 435 - 6.

[2] Μαρτυρημένος ὁ παρατατικὸς *κονάβιζε* Ν 498, Φ 255 καὶ κ 399 καὶ ὁ ἀόριστος *κονάβησε*, *κονάβησαν* Β 334, Π 277 καὶ ρ 542.

Τὰ νέα διφορούμενα ρήματα ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐξήγησε διαφορετικά. Ὅτι δηλ. διὰ τὴν σύμπτωσιν τῶν μελλόντων εἰς - *ίσω* καὶ τοῦ ἀορ. εἰς - *ίσα* τῶν εἰς -*ῶ* καὶ -*ίζω* ρημάτων μεταπλάσσονται οἱ ἐνεστῶτες ἀναλογικῶς [1]. Ἡ ἑρμηνεία αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἀπολύτως ὀρθή. Ἐπειδὴ ὅμως ἀρχαιόθεν παρεδόθησαν τοιαῦτα, νομίζω ὅτι δυνάμεθα νὰ τὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀρχαίαν κληρονομίαν καὶ νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ νόμος τοῦ ἀναλογικοῦ μεταπλασμοῦ ἤρχισε νὰ λειτουργῇ ἀφότου τὸ *η* συνέπεσε κατὰ τὴν προφορὰν πρὸς τὸ *ι*, ὅτε ἐκτὸς τῶν παλαιόθεν ὑπαρχόντων εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ διπλῶν τύπων ἤρχισαν νὰ πλάττωνται καὶ ἄλλοι καὶ κατὰ τὰ ὑπάρχοντα πρότυπα καὶ διὰ τὴν ταύτισιν τοῦ μέλλοντος καὶ τοῦ ἀορίστου.

Ἡ ρηματικὴ κατάληξις - *μεσθα* - *μαστε*.

Ἤδη ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου τὸ πρῶτον πληθυντικὸν πρόσωπον τῆς μέσης φωνῆς τῶν ρημάτων εἰς τὴν ποιητικὴν γλῶσσαν λήγει εἰς - *μεθα* καὶ - *μεσθα*, οἷον Ἰλ. Η 377 *μαχησόμεθα* καὶ Ε 875 *μαχόμεσθα*, κ 1 *ἀφικόμεθα* καὶ κ 13 *ἱκόμεσθα*, Ι 619 *φρασσόμεθα* καὶ Α 140 *μεταφρασόμεσθα* κτλ. Καὶ μετὰ τὸν Ὅμηρον Θέογν. 671 *φερόμεσθα*, Αἰσχύλ. Ἀγαμ. 846 *βουλευσόμεσθα*, Πέρσ. 143 *θώμεθα* καὶ 215 *βουλόμεσθα*, Εὐριπ. Μήδ. 821 *χρώμεθα* καὶ 315 *σιγησόμεσθα*, Ἀριστοφ. Νεφ. 66 *ἐκρινόμεθα* καὶ 576 *μεμφόμεσθα*, Πινδ. Ὀλ. 10, 79 *κελαδησόμεθα* καὶ Πυθ. 10, 28 *ἁπτόμεσθα*, Θεόκρ. 15,135 *ἀρξώμεθα* καὶ 17,1 *ἀρχώμεσθα* κτλ. κτλ. Θὰ ἦτο περιττὸν νὰ παραθέσωμεν ὅλα τὰ παραδείγματα τῶν ποιητῶν, οἱ ὁποῖοι παντοῦ χρησιμοποιοῦν τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τύπον κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ μέτρου. Εἰς τοὺς πεζοὺς δὲν εὐχρηστεῖ τὸ - *μεσθα*. Τοῦ τύπου τὸ *σ* παρελήφθη ἀπὸ τὸ δεύτερον πρόσωπον - *σθε* καθὼς ἔχει ἤδη διδαχθῆ [2]. Ἐκ τοῦ -*μεσθα* - *μεστα* ἔχει τὴν ἀρχὴν τὸ νέον δημῶδες - *μαστε* διὰ τοῦ μεταβατικοῦ τύπου - *μεστε*, ὅπερ ἀναλογικῶς πρὸς τὸ δεύτερον πληθυντικὸν *λεγόμεστα* - *λεγόμεστε* κατὰ τὸ *λέγεστε*, καὶ ἔπειτα *λεγόμαστε*.

Ρημάτων μεταπλασμοί.

Τὸ τρίτον πληθυντικὸν πρόσωπον τοῦ παρατατικοῦ τῶν περισπωμένων ρημάτων ἤρχισε νὰ λήγῃ εἰς - *οῦσαν* ἀντὶ - *ουν* ἀρκετὰ ἐνωρίς. Εἰς μελέτην μου δημοσιευθεῖσαν εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν [3] ἀνέφερα παραδείγματα

---

[1] ΜΝΕ 1, 272 - 3.

[2] *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 192. Πβ. καὶ *Δ. Μαυροφρ.* 160.

[3] τόμ. 10 (1935) 154 - 7.

ἀπὸ τοὺς Ἑβδομήκοντα *ἐπολεμοῦσαν, ἐνοοῦσαν, ἐθεωροῦσαν, ἐταπεινοῦσαν, ἐδολιοῦσαν, ἐποιοῦσαν, ᾠκοδομοῦσαν, ἠνομοῦσαν, παρετηροῦσαν,* τὰ ὁποῖα ἐνόμιζα ὡς τὰ πρῶτα. Ἤδη ὅμως παρατηρῶ ὅτι εἰς τὸν Εὐριπίδην ὑπάρχει τὸ πρῶτον παράδειγμα. Πβ. Ἑκάβ. στ. 573 κέξ. «ἀλλ᾽ οἱ μὲν αὐτῶν τὴν θανοῦσαν ἐκ χερῶν | φύλλοις ἔβαλλον, οἱ *δὲ πληροῦσιν* πυρὰν | κορμοὺς φέροντες πευκίνους». Παρὰ τὴν γραφὴν τῶν κωδίκων νεωτέρων ὅλων τοῦ 12ου αἰῶνος *πληροῦσι* ὁ Χοιροβοσκὸς ἀνέγνωσεν *ἐπληροῦσαν* γράφων «εὕρηται παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ ἐν τῇ Ἑκάβῃ τὸ τρίτον τῶν πληθυντικῶν ἰσοσύλλαβον τῷ ἰδίῳ πρώτῳ προσώπῳ πληθυντικῷ, οἷον ἐπληροῦσαν, ἔνθα φησί, οἱ δ᾽ ἐπληροῦσαν πυρὰν κορμοὺς φέροντες πευκίνους» [1]. Δέχομαι ὅτι ὄντως *δ᾽ ἐπληροῦσαν* ἔγραψεν ὁ Εὐριπίδης καὶ ὀρθῶς ἀνέγνωσεν ὁ Χοιροβοσκός, ἡ δὲ γραφὴ *δὲ πληροῦσιν* εἶναι παρανάγνωσμα τῶν βιβλιογράφων. Καὶ ἡ ἔννοια τοῦ ὅλου κειμένου ἀπαιτεῖ *ἐπληροῦσαν,* διότι πρόκειται περὶ ἀφηγήσεως τοῦ θανάτου τῆς Πολυξένης, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ λέγων μεταχειρίζεται φυσικὰ παρατατικούς, «ἡ δὲ καὶ θνήσκουσ᾽ ὅμως πολλὴν πρόνοιαν *εἶχεν*» (στ. 568), «οἱ μὲν *ἔβαλλον,* οἱ δ᾽ *ἐπληροῦσαν*», «τοιάδ᾽ *ἥκουεν κακὰ*» (στ. 576). Ἡ χρῆσις ἑνὸς ἐνεστῶτος μεταξὺ τριῶν παρατατικῶν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν θὰ ἔκαμνε τὸν λόγον ἄκομψον καὶ ἀνάξιον τοῦ Εὐριπίδου.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν κοινὴ εἶναι ἡ κατάληξις *-ουν* τοῦ τρίτου πληθυντικοῦ προπώπου τῶν ρημάτων καὶ μόνον εἰς μερικὰ ἰδιώματα, οἷον Κρήτης, Θήρας, Κύπρου, Ρόδου καὶ ἄλλων τινῶν νήσων, ἀκούεται καὶ ἡ ἀρχαία *-ουσιν.* Τὸ παλαιότερον παράδειγμα τοῦ *-ουν* εἶναι τὸ *ἐπιτηδεύσουν* ἐξ Ἀπαμείας τοῦ 5ου μ. Χ. αἰῶνος [2].

Εἰς τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους, ὅτε ἐφάνησαν οἱ ρηματικοὶ τύποι *ὕβριζα, συνήγαγα, ἔσχα, ἔσχαμεν* κτλ., ἔγινεν ἀλληλεπίδρασις τῶν προσώπων τοῦ ἐνεργητικοῦ παρατατικοῦ καὶ ἀορίστου, ὥστε ἀπὸ τὰ δύο συστήματα τοῦ *ἔγραφον - ες ε - ομεν - ετε - ον* καὶ *ἔγραψα - ες - ε - αμεν - ατε - αν* προῆλθε κατ᾽ ἐξομαλισμὸν ἕνα σύστημα καὶ διὰ τοὺς δύο χρόνους, *ἔγραφα - ες ε - φαμε - φετε - φαν* καὶ *ἔγραψα - ψες - ψε - ψαμε - ψετε - ψαν* [3].

Τὰ ἀρχαῖα ρήματα εἰς *-όω* λήγουν σήμερα εἰς *-ώνω,* τὰ δὲ πρῶτα παραδείγματα παρουσιάζονται εἰς παπύρους τοῦ 3ου ἢ 4ου μ. Χ. αἰῶνος [4].

Ἡ σημερινὴ δημοτικὴ λέγει *χαίρομαι* ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου ἐνεργητικοῦ *χαίρω.* Περὶ τούτου ἔγραψεν ὁ Γ. Χατζιδάκις ὅτι ἐσχηματίσθη κατὰ τὸ *ἥδομαι* καὶ *εὐ-*

---

[1] *I. Bekker,* An. Gr. 1293. Πβ. καὶ *Δ. Μαυροφρ.* 190.

[2] *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 38, ΣΙΕ 85 καὶ 102 καὶ ἐν Ἀθηνᾷ 41 (1929) 5.

[3] *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 186 καὶ ΣΙΕ 65

[4] *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 290.

φραίνομαι ὡς ἀπαντᾷ εἰς ἐπιγραφὴν τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος, *καταχαροῦμαι* δὲ εἰς Ἑβδομήκοντα (Παροιμ. Σολομ. 1, 26), *χαρήσομαι* δὲ εἰς ἐπιγραφὴν τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος[1]. Ἀλλὰ τὸ ρῆμα ἀπαντᾷ πρῶτον εἰς τὸν Ἀριστοφάνην Εἰρ. 291 «ὡς ἥδομαι κ' εὐφραίνομαι καὶ *χαίρομαι*».

Παραδείγματα ἐξομαλισμοῦ τοῦ δευτέρου προσώπου τῶν εἰς *-ομαι* ρημάτων, τὸ ὁποῖον ἔληξεν εἰς *-σαι* ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ *η-α*, κατέλεξαν ὁ Δ. Μαυροφρύδης[2] καὶ κατόπιν ὁ Γ. Χατζιδάκις[3] τὰ ἑξῆς. Εἰς τὰ Ἀνακρεόντ. 31, 11 *φόβησαι*, ὁ ὁποῖος παρέχει καὶ 14, 2 *πετᾶσαι*, Θεόκρ. 1,78 *ἐρᾶσαι*, Ἑβδομήκ. Δευτερον. 28, 39, Γ' Βασιλ. 17,4 καὶ Ἰεζεκ. 12, 18 *πίεσαι*, Ροὺθ 2, 14, Ψαλμ. 127,2 καὶ Ἰεζεκ. 12, 18 *φάγεσαι*, Γ' Βασιλ. 14, 6 *ἀποξενοῦσαι*, ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 100 π. Χ. *ἀντιποιεῖσαι* κτλ. Τύπον *ἀκροᾶσαι* ἀντὶ *ἀκροᾷ* ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὸν Ἀντιαττικιστήν[4]. Οἱ τύποι αὐτοὶ ἀρχίσαντες ἀπὸ τοῦ 6ου π. Χ. αἰῶνος, ἴσως καὶ παλαιότερα, ἔγιναν κοινοὶ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Φρυνίχου, ὁ ὁποῖος γράφων «ἀνακτᾷ... ἀντὶ τοῦ ἀναλαμβάνεις... οἱ δὲ ἀμαθεῖς προσθέσει τῆς σαι ἀνακτᾶσαι λέγουσι»[5] φαίνεται ὅτι ἀγνοοῦσε τὸν Ἀνακρέοντα καὶ τὸν Θεόκριτον ἢ ὅτι δὲν τοὺς ἐλογάριασε, διότι ἔγραψαν εἰς γλῶσσαν ἰδιωματικήν, ἐνῷ αὐτὸς εἶχεν ὡς κανόνα μόνον τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον[6]. Ὥστε ἡ νέα Ἑλληνικὴ καθόλου, δημοτικὴ καὶ λογία, ἀνέρχεται ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτὴν εἰς τὸν 6ον π. Χ. αἰῶνα.

Εἰς μερικὰ ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς ρήματα περισπώμενα τῆς συζυγίας εἰς *-άω* κλίνονται κατὰ τὰ εἰς *-έω*, διὸ καὶ λέγεται *ἀγαπεῖ, ἐχτιμεῖ, τιμεῖ*, κτ. Ἤδη εἰς ἀρχαίας Λακωνικὰς ἐπιγραφὰς ἀπαντῶμεν *τιμεῖ*,[7] *νικεῖ*[8], εἰς ἐπιγραφὴν Μεγάρων ὀλίγον μετὰ τὸ 306 π. Χ. *τιμῇ*[9], κατ' αὐτὰ δὲ πάντως ἐπλάσθη καὶ τὸ ἀπαρέμφατον *τιμεῖν* ἀναγινωσκόμενον εἰς ἐπιγραφὴν Ἀκράγαντος[10]. Ἴσως νὰ μοῦ παρατηρηθῇ ὅτι ναὶ μὲν πρόκειται περὶ τῶν ἰδίων τύπων, ἀλλ' εἶναι δυνατὸν οἱ νέοι νὰ εἶναι ἄσχετοι πρὸς τοὺς παλαιούς. Οἱ ἴδιοι ψυχολογικοὶ λόγοι συνετέλεσαν εἰς τὸν μεταπλασμὸν καὶ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων, δὲν ἕπεται ὅμως

---

[1] ΜΝΕ 1, 414 καὶ 439.

[2] 159 - 60.

[3] ΜΝΕ 1, 385 καὶ 426 - 7 καὶ Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 191.

[4] *I. Bekker*, An. Gr. 77.

[5] ἀνωτ. 18.

[6] Καὶ τὸ ἀντίστροφον παρατηρεῖται, ὅτι δηλ. ρήματα εἰς *-μι* ἢ κατ' αὐτὰ κλινόμενα ἐσχημάτισαν τὸ δεύτερον πρόσωπον κατὰ τὰ βαρύτονα, οἷον *δύνῃ, ἐπίστῃ, κάθῃ* ἀντὶ *δύνασαι, ἐπίστασαι, κάθησαι*.

[7] *Ed. Schwyzer* 44, 39 «ἁ πόλις τοὺς ἰδίους εὐεργέτας *τιμεῖ*».

[8] ἀνωτ. 46.

[9] ἀνωτ. 154, 16 «ὅτι ὁ δᾶμος τῶν Μεγαρέων *τιμῇ* τοὺς ἀγαθόν τι πράσσοντας».

[10] ἀνωτ. 307, 15 «πάτριόν ἐστι καὶ ἐκ προγόνων παραδεδομένον *τιμεῖν* τοὺς ἀγαθούς».

ἐκ τούτου καὶ ὅτι οἱ νέοι εἶναι κληρονομία ἀρχαία. Ἀλλ' ἐγὼ πιστεύω τὸ ἀντίθετον. Οὐδεὶς λόγος νὰ μὴ δεχθῶμεν ὅτι αὐτὸ τὸ παλαιὸν ἰδιωματικὸν *τιμεῖ* ἐσώθη μέχρις ἡμῶν εἰς ἰδιώματα τῆς νέας.

Μερικοὶ τύποι τῆς ἀρχαίας προστακτικῆς τῶν ἐκ τοῦ *βαίνω* συνθέτων ρημάτων λήγοντες εἰς *-α* ἀντὶ *-ηθι* μαρτυροῦν ἐπίδρασιν τοῦ δημωδεστέρου λόγου εἰς τὴν γραφομένην. Πβ. Ἀριστοφ. Σφῆκ. 979 *κατάβα κατάβα κατάβα κατάβα*, ὅπου ὁ Σχολιαστὴς λέγει «ὅτι συνήθως οὕτως ἔλεγον ἐν τοῖς δικαστηρίοις». Ὁμοίως Ἐκκλησ. 478 καὶ Λυσιστρ. 1280 *ἔμβα*, Ἀχαρν. 262 *πρόβα*. Οὕτω καὶ Εὐριπ. Ἠλ. 113 *ἔμβα*, Φοίν. 193 *εἴσβα*, Ἄλκ. 872 *πρόβα*. Ὁμοίως Ἄλεξ. 14 *μετάβα*[1] καὶ Μένανδρ. 124 *παράστα*[2]. Καὶ ἐν ἐπιγραφῇ *ἀνάβα*. Ἄλλας ὁμοίας προστακτικάς, οἷον *ἀπόστα, ἄνστα, δάμνα* κτλ., κατέλεξεν ὁ Kühner - Blass[3]. Ὥστε τὰ νεώτερα *ἀνέβα, κατέβα, διάβα* ἀνέρχονται ὡς πρὸς τὴν κατάληξιν εἰς τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα. Τὸ *ἀπόστα, μετάστα* κτλ. προϋποθέτουν καὶ ἁπλοῦν *στά*. Δὲν δύναμαι νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι ἐλέγετο καὶ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ δὲν δύναμαι νὰ τὸ ἀπορρίψω, διότι τὸ *στὰ* τοῦ σημερινοῦ ἰδιώματος Πόντου συνηγορεῖ ἀρκετὰ ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεώς του.

Ἄλλος ρηματικὸς τύπος δημώδης ὁ ἀόριστος *εἶπα* ἀνάγεται εἰς τοὺς Ὁμηρικοὺς χρόνους. Πβ. Α 106 «μάντι κακῶν, οὔ πώ ποτέ μοι τὸ κρήγυον *εἶπας*» καὶ 108 «ἐσθλὸν δ' οὔτε τί πω *εἶπας* ἔπος οὔτε τέλεσσας». Περὶ τούτου οἱ λεξικογράφοι σημειώνουν ὅτι ἀπαντᾷ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς Ἴωνας πεζογράφους καὶ τὸ δεύτερον πρόσωπον *εἶπας* προτιμοῦν οἱ Ἀττικοί[4].

Ἡ προστακτικὴ *ἄκου* τῆς δημοτικῆς ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον εἰς τὸν Ἀριστοφάνην. Πβ. Θεσμοφ. 28 **Εὐριπίδης:** «*Ἄκου*» – **Κηδεστής:** «Ἀκούω καὶ σιωπῶ». Ἴσως νὰ θελήσῃ τις ν' ἀντείπῃ προστατεύων τὸν ποιητὴν ἀπὸ τὴν μομφὴν τοῦ μαλλιαρισμοῦ(!) ὅτι διὰ λόγους μετρικοὺς κατέπιε τὸ *ε*. Δὲν ἀντιλέγω, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ θέλω νὰ ἰσχυρισθῶ εἶναι ὅτι οὗτος μετεχειρίσθη ρηματικὸν τύπον εὔχρηστον εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, δὲν τὸν ἔπλασεν ὁ ἴδιος αὐθαιρέτως διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ πρὸς στιγμὴν τὴν ἀπαίτησιν τοῦ μέτρου. Ὅτι ἔπλαττε λέξεις καὶ μάλιστα κωμικὰς τοῦτο εἶναι ἀναμφίβολον[5], ἀλλ' ὅτι ἐκολόβωνε καὶ τοὺς ρηματικοὺς τύπους, τοῦτο δὲν ἀποδεικνύεται. Καὶ γενικῶς δύναται νὰ διατυπωθῇ διὰ τοὺς

---

[1] *Th. Kock* 2, 301.

[2] ἀνωτ. 3, 36.

[3] 2, 45. Πβ. καὶ *Γ. Ἀναγνωστόπ.* ἐν Ἀθηνᾷ 36 (1924) 26.

[4] Ἰδ. *Liddell-Scott* Λεξικὸν ἐν λ. *εἶπον*.

[5] Τοιαύτας ἰδ. εἰς τὴν μελέτην μου: Γραπτὴ καὶ προφορικὴ παράδοσις τῆς γλώσσης ἐν Λεξικογρ. Δελτ. 1, 25.

ἀρχαίους συγγραφεῖς τὸ γλωσσικὸν ἀξίωμα, ὅτι λέξεις μὲν νέας ἐδημιουργοῦσαν, ἀλλὰ τύπους γραμματικοὺς μετεχειρίζοντο ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἔπλαττεν ὁ λαός.

Παθητικὸς ἀόριστος εἰς *-θηκε*.

Εἰς ἐπιγραφὴν Θεσπιῶν τῶν π. Χ. χρόνων περιέχουσαν ἀπόφασιν τοῦ δήμου περὶ μισθώσεως τῶν δημοσίων βοσκῶν ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς: «ἐπιδεὶ ἁ μίσθωσις τῶν πυάων *διεσσείλθεικε*, ὑπάρχι δὲ ἐν τῆ προτηνὶ προρρείσσει ἢ τίς κα βείλειτη τῶν ἐμβεβαόντων ὑπογράψασθη τᾶς αὐτᾶς μισθώσιος, δεδόχθη τοῖ δάμοῖ ἀρχὰν ἑλέσθη κτλ.» [1] Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ ὅλου ψηφίσματος ἐξάγεται τὸ ἑξῆς νόημα: Ἐπειδὴ ἔληξεν ἡ μίσθωσις τῶν δημοσίων βοσκῶν, ὑπῆρχε δὲ προγενεστέρα προκήρυξις ὅστις θέλει νὰ ὑπογράψῃ σύμβασιν μὲ τοὺς ὅρους τῆς αὐτῆς μισθώσεως, ἀπεφάσισεν ὁ δῆμος νὰ ἐκλέξῃ ἀρχήν, ἡ ὁποία νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν νέαν μίσθωσιν. Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ *διεσσείλθεικε;* Εἰκάζω ὅτι εἶναι παθητικὸς ἀόριστος. Πρόκειται ἄρα περὶ νέου τύπου ἀορίστου παρεκτεταμένου διὰ τοῦ *κε*. Περὶ τοῦ ἀορίστου τῆς νέας δημοτικῆς εἰς *-θηκε* ἐπραγματεύθησαν καὶ ἄλλοι καὶ τελευταῖος ὁ Γ. Χατζιδάκις, ὁ ὁποῖος τὴν δημιουργίαν τοῦ τύπου θεωρεῖ νεωτέραν τοῦ Πτωχοπροδρόμου εὑρισκομένου τὸ πρῶτον εἰς τὸν Γεωργηλᾶν [2]. Ἀλλ' ἂν ἡ ἀνωτέρω εἰκασία μου εἶναι ἀληθής, τότε πρέπει ν' ἀνέλθωμεν εἰς τοὺς π. Χ. αἰῶνας διὰ νὰ εὕρωμεν τὴν ἀρχὴν τοῦ σχηματισμοῦ του. Ἡ γραφὴ *διεσσείλθεικε* ἀντὶ *διεσσείλθηκε*, ἂν δὲν πρόκειται περὶ ἄλλης αἰτίας σχετικῆς μὲ τὴν προφορὰν τοῦ *ει* καὶ *η*, εἶναι σφάλμα τοῦ χαράκτου ὅπως καὶ *ἐπιδεὶ* ἀντὶ *ἐπειδὴ* καὶ τὸ *προρρείσσει* ἀντὶ *προρρήσει*.

Αὐξήσεως παράλειψις.

Τὸ ζήτημα τῆς χρήσεως ἢ ἀχρηστίας τῆς αὐξήσεως, ἰδίως τῆς χρονικῆς, δὲν ἐμελετήθη ἕως τώρα καθὼς ἔπρεπε. Καὶ προκειμένου μὲν περὶ τοῦ Ὁμήρου λέγεται συνήθως ὅτι εἰς αὐτὸν ἡ χρῆσις εἶναι ἐλευθέρα, περὶ δὲ τοῦ Ἡροδότου ὅτι παραλείπει μὲν πολλάκις τὴν χρονικήν, οὐδέποτε ὅμως τὴν συλλαβικήν, ὅτι δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἀρχαιόθεν κληρονομηθεῖσα ποικιλία κατὰ μικρὸν ἐκλείπει καὶ ἐπεκράτησεν ὁριστικῶς ἡ καθολικὴ χρῆσις [3]. Πότε ὅμως ἐπεκράτησεν ἡ καθολικὴ χρῆσις καὶ ἂν ὄντως ἐπεκράτησεν εἰς ὅλας τὰς διαλέκτους, αὐτὸ δὲν ἀποδεικνύεται

---

[1] *Ed. Schwyzer* 485.

[2] ΜΝΕ 2, 545 - 9.

[3] *Δ. Μαυροφρ.* 70 κέξ. - *Kühner-Blass* 2, 20 κέξ. - *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 197 κέξ. - *Γ. Ἀναγνωστόπ.* 32.

διὰ τὴν ἀτέλειαν τῆς γραπτῆς παραδόσεως. Εἰς ἀπομακρυσμένας λ.χ. διαλέκτους, ὡς τὴν Κυπριακὴν καὶ τὴν Παμφυλιακήν, ἐφέροντο ἀναύξητοι συλλαβικῶς τύποι ὡς μαρτυρεῖται ἐξ ἐπιγραφῶν [1]. Τὸ μόνον βέβαιον ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ὅτι ἡ συλλαβικὴ ἐπεκράτησεν ὁριστικῶς, ἄγνωστον πότε, εἰς ὅλας τὰς διαλέκτους, τῶν ὁποίων ἔχομεν γραπτὰ μνημεῖα, ἂν δεχθῶμεν ὅτι οἱ ἀναύξητοι τύποι τῶν λυρικῶν καὶ δραματικῶν ποιητῶν εἶναι κατὰ μίμησιν τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν Ὁμηρικῶν [2]. Τὸ πρᾶγμα εἶναι τόσον βέβαιον, ὅσον εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικήν, κοινὴν καὶ ἰδιωματικήν, ἐφόσον μᾶς εἶναι γνωστὸν δὲν ὑπάρχει παράδειγμα παραλείψεως τῆς συλλαβικῆς αὐξήσεως. Ὁ Ὅμηρος ἔλεγεν ἀδιαφόρως *βάλε* καὶ *ἔβαλε*, *βλάψε* καὶ *ἔβλαψε*, *δεῖξε* καὶ *ἔδειξε*, *δῶκε* καὶ *ἔδωκε*, *κεῖτο* καὶ *ἔκειτο*, *λάβε* καὶ *ἔλαβε*, *λάμπε* καὶ *ἔλαμπε*, *λῦσε* καὶ *ἔλυσε*, *μεῖνε* καὶ *ἔμεινε* κτλ., ὅλ' αὐτὰ κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ μέτρου, ἡμεῖς ὅμως μόνον *ἔβαλε*, *ἔβλαψε* κτλ. Παρατηρεῖται δὲ πολλάκις ὅτι εἰς τὸν ἴδιον στίχον ἢ εἰς δύο συνεχεῖς στίχους καὶ παραλείπεται καὶ τηρεῖται ἡ αὔξησις, οἷον Α 251 *ἐφθίαθ', τράφεν, γένοντο*, Α 465 *μίστυλλον, ἔπειραν*, Α 468 *δαίνυντο, ἐδεύετο*, Γ 207 *ἐξείνισα, φίλησα*, Ζ 6 *ῥῆξε, ἔθηκεν*, Ι 537 *λάθετο, ἐνόησεν*, Κ 466 *θῆκεν, ἔθηκε*, Λ 848 *ἐτέρσετο, παύσατο*, Ν 165 *ἐχάζετο, χώσατο*, γ 466 *λοῦσεν, ἔχρισεν*, ε 135 *φίλεον, ἔτρεφον*, ϑ 481 *ἐδίδαξε, φίλησε*, σ 322 *ἔτικτε, κόμισσε* κτλ. Δὲν παρεβίαζε δὲ κανένα γραμματικὸν κανόνα ὁ ποιητὴς χάριν τοῦ μέτρου, ἀλλὰ μετεχειρίζετο τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ ὅπως ἐλαλεῖτο. Ἀπαράλλακτα λέγομεν καὶ ἡμεῖς σήμερα *ἐκάναμε* καὶ *κάναμε*, *ἐφάγαμε* καὶ *φάγαμε*, παραλείποντες συνήθως τὴν αὔξησιν ὅπου δὲν τονίζεται.

Ἀλλὰ νομίζω ὅτι δὲν δύναται νὰ λεχθῇ τὸ ἴδιον καὶ διὰ τὴν χρονικὴν αὔξησιν. Εἰς αὐτὴν παρατηρεῖται κάποια διαφορὰ ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν καὶ ἀχρηστίαν, παρατηροῦνται κάτι παραδείγματα παραλείψεως καὶ εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τοὺς μετέπειτα συγγραφεῖς, τὰ ὁποῖα μᾶς ἀναγκάζουν νὰ ἔχωμεν περὶ αὐτῆς ἄλλην γνώμην, καθὼς θὰ φανῇ ἀπὸ ὅσα θὰ εἴπωμεν.

Καὶ πρῶτον παίρνομεν ὡς παράδειγμα τὸν Ὅμηρον. Εἰς αὐτὸν ἡ αὔξησις δὲν ὑπόκειται εἰς κανένα δεσμόν. Οἱ σύγχρονοί του ὁμιλοῦντες ἢ τὴν ἐτηροῦσαν ἢ τὴν παρέλειπαν καὶ αὐτὸς κάμνει τὸ ἴδιον κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς τέχνης του. Ὅπου τὸ μέτρον χρειάζεται μακρὰν συλλαβήν, ἐκεῖ γίνεται, ὅπου χρειάζεται βραχεῖαν, ἐκεῖ ὄχι. Τοιουτοτρόπως λέγει μὲν Γ 380 *ἐξήρπαξε*, Μ 305 *ἥρπαξε*, ο 427 *ἀνήρπαξαν*, Κ 542 *ἠσπάζοντο*, ω 126 *ἠρνεῖτο*, Α 35 *ἠρᾶτο*, Α 351 *ἠρήσατο*, Ε 358 *ἤτεεν*, Σ 24 *ἤσχυνε*, ἀλλὰ καὶ Ι 344 καὶ 375 καὶ Ο 33 *ἀπάτησε, ἀπάτησας*, Λ 654

[1] *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 197 σημ. 4.

[2] *Γ. Χατζιδ.* ἀνωτ. 2, 198. – *Δ. Μανροφρ.* 70.

αἰτιόωτο, Μ 384 *ἄραξε*, Ν 419 *ἀμέλησεν*, ε 248 *ἄρασσεν*, ε 426 *ἀράχθη*, ϑ 86 *αἴδετο*, ι 414 *ἐξαπάτησεν*, ν 339 *ἀπίστεον*, υ 109 *ἄλεσσαν*, ψ 214 *ἀγάπησα* κτλ. Καθὼς δὲ εἰς τὴν συλλαβικὴν αὔξησιν οὕτω καὶ εἰς τὴν χρονικὴν εἰς τὸν ἴδιον στίχον ἀπαντοῦν τύποι ἀναύξητοι καὶ ηὐξημένοι, οἷον Ι 375 *ἀπάτησε*, *ἤλιτεν* κττ.

Παραθέτομεν ἐνταῦϑα ἕνα πλῆϑος παρωχημένων χρόνων τῶν ἰδίων ρημάτων ἀναυξήτων καὶ ηὐξημένων.

Α 346 *ἄγαγε*, Ε 731 *ἤγαγε*. Δ 214 *ἄγεν*, Ι 89 *ἦγεν*. Η 312 *ἄγον*, Η 310 *ἦγον*. Λ 716 *ἄγειρεν*, β 28 *ἤγειρε*. ξ 285 *ἄγειρα*, β 41 *ἤγειρα*. α 325 *ἄειδε*, α 154 *ἤειδε*. Δ 490 *ἀκόντισεν*, Π 336 *ἠκόντισαν*. Α 396, Β 16, ζ 325 *ἄκουσα - σας - σε*, Α 381, μ 265 *ἤκουσα - σε*. Β 194 *ἀκούσαμεν*, Λ 768 *ἠκούομεν*. Ζ 201 *ἀλᾶτο*, γ 302 *ἠλᾶτο*. ζ 227, μ 177 *ἄλειψα - ψε*, Σ 350, τ 505 *ἤλειψαν*, *ἤλειψεν*. Γ 360 *ἀλεύατο*, Ν 184 *ἠλεύατο*. Γ 228 *ἀμείβετο*, Α 121 *ἠμείβετο*. ι 223 *ἐνάμελγεν*, ι 238 *ἤμελγε*. Δ 129 *ἄμυνεν*, Ι 599 *ἤμυνε*. Σ 500 *ἀναίνετο*, Σ 450 *ἠναίνετο*. β 234 *ἄνασσε*, γ 305 *ἤνασσε*. ϑ 383 *ἀπείλησας*, Α 388 *ἠπείλησεν*. Θ 160 *ἄυσε*, Θ 227 *ἤυσεν*. Ξ 517 *ἄφυσσε*, τ 388 *ἐπήφυσεν*. Π 230 *ἀφύσσατο*, ψ 305 *ἠφύσσετο*, κ 172 *ἀνέγειρα*, Ε 208 *ἤγειρα*. Λ 109 *ἔλασε*, Η 223 *ἤλασε*. ζ 91 *ἕλοντο*, ζ 97 *εἵλοντο*. φ 157 *ἔλπετο*, ι 419 *ἤλπετο*. Λ 168 *ἔπετο*, Γ 447 *εἵπετο*. Α 424 *ἔποντο*, Ε 591 *εἵποντο*. Ο 361 *ἔρειπε*, Ο 452 *ἤριπε*. Δ 227 *ἔχε*, Λ 740 *εἶχε*. Α 598 *οἰνοχόει*, υ 255 *ἐφνοχόει* [1]. Α 268 *ἀπόλεσσα*, Β 115 *ὤλεσα*. Λ 502 *ὁμίλει*, Α 261 *ὡμίλησα*. Κ 328 *ὄμοσσε*, Κ 332 *ἐπώμοσε*. Α 361 *ὀνόμαζε*, ω 339 *ὠνόμασας*. δ 131 *ὄπασσε*, ϑ 498 *ὤπασε*. Π 178 *ὄπυιε*, Σ 383 *ὤπυιε*. Ν 190 *ὀρέξατο*, Ε 851 *ὠρέξατο*. Κ 359 *ὁρμήϑησαν*, κ 214 *ὡρμήϑησαν* κτλ. Περὶ τούτων εἶπε καὶ ὁ Ἡρωδιανός: «ταῦτα δὲ παρὰ ποιηταῖς ἀναύξητα ἤτοι ἄτρεπτα μένει διὰ τὸ μέτρον ἔϑει Ἰωνικῷ, ἄκουεν ἀντὶ ἤκουεν, ἔλαυνεν ἀντὶ ἤλαυνεν, ὀνόμασεν ἀντὶ ὠνόμασεν».

Μετὰ τὸν Ὅμηρον ἀπαντῶμεν εἰς τὸν Ἡσίοδ. Θεογον. 565 *ἐξαπάτησεν*, αὐτόϑι 837 *ἄναξεν*, αὐτόϑι 586 *ἐξάγαγε* παρὰ τὸ ἐν στίχῳ 626 *ἀνήγαγον*. Θέογν. 542 *ὄλεσεν*. Ἡδύλ. 5 *οἰκτίσατο* [2]. Καλλίμαχ. 44 *ὀνόμηνε*.

Εἰς τὸν Ἡρόδοτον εὑρίσκομεν περισσότερα παραδείγματα. Οὕτω παρὰ τὸ Α, 48 *ἧψε*, Α, 176 *ὑπῆψαν*, Ζ 94 *συνῆπτο* λέγονται καὶ τὰ ἀναύξητα Α, 19 *ἅφϑη*

---

[1] Περὶ τούτου ὁ *Ἡρωδιαν.* 2, 169 - 170 λέγει: «ἐφνοχόει· ἔϑος ἐστὶ τῷ ποιητῇ ἀποβάλλειν τὸ κατ' ἀρχὴν ε ἐπὶ τῶν παρωχημένων, ἔσϑ' ὅτε δὲ καὶ πλεονάζειν... ἐν ἑτέροις γάρ φησιν ὠνοχόει». Προφανῶς ὁ γραμματικὸς κάμνει σύγχυσιν συλλαβικῆς καὶ χρονικῆς αὐξήσεως. Ὁ ποιητὴς ἐπρόσϑεσε καὶ συλλαβικὴν αὔξησιν εἰς τὸ *ὠνοχόει*, διότι εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ μίαν συλλαβὴν διὰ τὸ μέτρον, ὅπως εἶπε καὶ Θ 426 καὶ ἀλλαχοῦ *ἔειπεν*, Ι 431 *ἀπέειπεν*, Ι 432 *μετέειπε*, Κ 61 *προσέειπε* κτλ.. Δὲν πρόκειται δὲ προφανῶς περὶ αὐϑαιρέτου προσϑήκης, κάϑε ἄλλο, ἀλλὰ περὶ χρήσεως τύπων τοῦ κοινοῦ λόγου.

[2] *Th. Bergk*, Ἀνϑολ. Λυρ. σελ. 131.

καὶ *ἅψατο*, Γ, 137 *ἅπτοντο* καὶ *ἀντάπτοντο*, Α, 199 *ἐπαμμέναι*, Η, 69 *ἐναμμένοι*. Παρὰ τὸ Α, 62 *συνηλίζοντο*, Α, 176 *συνήλισαν*, Η, 172 *ἡλισμένοι* εὑρίσκομεν καὶ Α, 125 *συνάλισε*. Παρὰ τὸ Ε, 32 *ἡρμόσατο* τὸ Γ, 137 *ἅρμοσται*. Παρὰ τὸ Ε, 65 *ἀπηλλάχθησαν* τὸ Α, 17 *ἀπαλλάσσετο*, Α, 152 *ἀπαλλάσσοντο*, Α, 61 *καταλλάσσετο*. Παρὰ τὸ Γ, 19 *ἤρτητο*, Ι, 29 *παρήρτητο* τὸ Ε, 120 *ἀρτέοντο*, Η, 8_3 *ἀνάρτημαι*, Η, 20 *παραρτέετο*, Θ, 97 *ἀρτέετο*, Θ, 108 *παραρτέοντο*. Οἱ χρόνοι τοῦ *ἄγω* ἁπλοῖ καὶ σύνθετοι φέρονται συνήθως μὲ αὔξησιν, ἀλλὰ λέγεται καὶ Α, 196 *ἐσάγεσκον*, Ε, 34 *ἐσάξαντο*, Α, 120 *προεσάξαντο*. Λέγεται Δ, 110 *ὡδοιπόρεον*, ἀλλὰ καὶ Ζ, 73 *εὐοδώθη*.

Ἀλλὰ τὰ ἑξῆς ρήματα φέρονται μόνον ἀναύξητα. Πρῶτον τὸ συχνότατα ἁπαντῶν *ἀμείβετο*, *ἀμείβοντο*, *ἀμείψατο*, *ἀμείψαντο*. Ἔπειτα Γ, 97 *ἀγίνεον* καὶ Γ, 94 *ἀπαγίνεον*, Ε, 113 *αἴνεσε*, Θ, 69 *αἴνεε*, Γ, 34 *ἐπαίνεε*, Ι, 33 *καταίνεον*, Θ, 19 *παραίνεε*, Α, 80 *παραίνεσε*, Α, 162 *αἵρεε*, Α, 70 *αἱρέετο*, Α, 96 *αἱρέοντο*, Γ, 55 *αἱρέθη*, Α, 189 *διαίρεε*, Θ, 81 *διαιρέοντο*, Γ, 150 *ἐξαιρέετο* καὶ *προσεξαιρέετο*, Ι, 81 *ἐξαιρέθη*, Α, 176 *ἐξαιρέθησαν*, Η, 220 *αἴσθετο*, Γ, 1 *αἴτεε*, Ε, 18 *αἴτεον*, Ζ, 86 καὶ Θ, 122 *ἀπαίτεε*, Δ, 43 *παραιτήσατο*, Ι, 10 *ἀμαυρώθη*, Δ, 143 *ἄνοιξε*, Ι, 118 *ἄνοιξαν*, Α, 179 *ἀναισιμώθη*, Γ, 90 *ἀναισιμοῦτο*, Β, 11 *προαναισιμωμένος*, Β, 134 *ἀναισίμωνται*, Ε, 34 *προσαναισίμωτο*, Ε, 35 *ἀρρώδεε*, Θ, 70 *ἀρρώδεον*, Ι, 46 *ἀρρωδέομεν* (παρατ.), Γ, 39 *αὔξετο*, Ε, 92_5 *αὐξάνετο*, Ε, 78 *αὔξηντο*, Θ, 30 *αὔξον*, Α, 127 *αὐτομόλεον*, Γ, 160 *αὐτομόλησε*, Ε, 51 *αὐδάξατο*, Γ, 15 *διαιτᾶτο*, Γ, 65 *διαιτεόμην*, Δ, 173 *ἐξαύηνε*, Α, 192 *ἀραίρητο*, Δ, 66 *ἀραιρημένος* καὶ *ἀραιρηκότες*, Α, 66 *ἐργάζοντο*, Ε, 20 *διεργάζοντο*, Β, 15 *περιεργάζοντο*, Θ, 106 *ἐργάσατο*, Γ, 15 *ἐργάσαντο*, Γ, 30 *ἐξεργάσατο*, Α, 93 *ἐξεργάσαντο*, Γ, 52 *ἐξεργασάμην*, Η, 6 *κατεργάσατο*, Θ, 109 *κατεργασάμεθα*, Δ, 179 *ἐξεργάσθη*, Ι, 45 *ἔργασμαι*, Β, 121 καὶ Γ, 155 *ἔργασται*, Α, 179 *ἔργαστο*, Α, 123 *κατέργαστο*, Β, 130 *ἐργασμένος*, Γ, 60 *ἐξεργασμένος*, Δ, 66 *κατεργασμένος*, Η, 166 *ἐσσοῦτο*, Α, 128 *ἐσσώθη*, Β, 169 *ἐσσώθησαν*, Γ, 59 *εὐδαιμόνησαν*, Α, 66 *εὐνομήθησαν*, Η, 233 *εὐτύχησαν*, Α, 68 *εὕρισκε* καὶ *ἀνεῦρε*, Β, 135 *ἐξευρημένος*, Η, 54 *εὔχετο*, Α, 60 *προσεύχετο*, Δ, 76 *εὔξατο*, Γ, 131 *εὐδοκίμησαν*, Θ, 87 *εὐδοκίμησε*, Δ, 164 *ἔργετο*, Ε, 65 *ἔρξαν*, Ε, 63 *κάτερξαν*, Ε, 64 *ἀπεργμένος*, Η, 225 *ἑτεροιοῦτο*, Ε, 40 *οἴκεε*, Α, 110 *συνοίκεε*, Α, 145 *οἴκεον*, Α, 146 *συνοίκεον*, Ε, 58 *περιοίκεον*, Δ, 105 *οἴκησαν*, Η, 164 *κατοίκησε*, Δ, 23 *κατοίκηται*, πολλαχοῦ *οἰκημένος* καὶ *κατοικημένος* [1], Γ, 91 *οἴκισε*, Ε, 76 *κατοίκισαν*, Δ, 12 *οἴκισται*, Α, 68 *ἐνοικίσθη*, Β, 154 *κατοικίσθησαν*, Θ, 71 *οἰκοδό-*

---

[1] Α, 27, 28, 96, 151, 201. Β, 33, 102. Γ, 96, 102. Δ, 8, 22, 28, 32, 93, 101, 105. Ε, 16, 73. Η, 69, 102.

μεον, Α, 186 *οἰκοδόμεε* καὶ *ἀνοικοδόμησε*, Γ, 10 *οἰκοδομήσατο*, Β, 149 *οἰκοδόμηται*, Β, 127 *οἰκοδομημένος*[1], Α, 196 *οἰκοφθορήθησαν*, Θ, 142 *οἰκοφθόρησθε*, Ε, 29 *οἰκοφθορημένος*, Γ, 52 *οἴκτειρε*, Α, 114 *ἀποικτίζετο*, Γ, 156 *κατοικτίζετο*, Ε, 18 *οἰνωμένοι*, Γ, 70 *ὑπόπτευον*, πολλαχοῦ δὲ *οἴχετο* καὶ *οἴχοντο*.

Εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον ὅτι ὅλα τὰ ρήματα ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ τὰς διφθόγγους *αι, οι, αυ, ευ* μένουν ἀναύξητα. Καὶ ἐνῷ ὅλα τὰ ἀπὸ *α* αὐξάνονται, *ἡρπάζοντο, ἤκουσαν, ἠσπάζοντο* κτλ. φέρεται ἀναύξητον τὸ *ἄνοιξε, ἄνοιξαν*, ἐνῷ ὅλα τὰ ἀπὸ *ε* αὐξάνονται, *ἤλασε, εἵποντο, εἶχον, ἠλευθεροῦντο, ἠρήμωτο, ἠπείγετο*, κτλ., φέρεται ἀναύξητον τὸ *ἐργαζόμην, ἐργασάμην, ἔργασμαι, ἐργάσμην* καὶ τὸ *ἔργετο, ἔρξαν, ἐργμένος, ἑτεροιοῦτο*, καὶ ἐνῷ ὅλα τὰ ἀπὸ *ο* αὐξάνονται, *ὤσφραντο, ὡρμέατο, ὤπτησε, ὤπλισε, ὤρεον, ὠνείδισε, ὤρυσσον, ὡμίλησε* κτλ., φέρονται ἀναύξητα τὸ *ὅρταζον* καὶ *ὑπόπτευον* (διορθούμενον ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν).

Τὴν διαφορὰν αὐτὴν δὲν μποροῦμεν νὰ τὴν ἀποδώσωμεν ἁπλῶς εἰς τὴν ἀμέλειαν τῶν βιβλιογράφων τοῦ Ἡροδότου, ὥστε ἀλλοῦ μὲν νὰ γράφουν ηὐξημένους ἀλλοῦ δὲ ἀναυξήτους τύπους, διότι εὐλόγως θὰ ἐγεννᾶτο τὸ ἐρώτημα, διατί τοιαύτη ἀμέλεια δὲν παρατηρεῖται λ.χ. καὶ εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἰσοκράτους, τοῦ Λυσίου; Ἔπειτα δὲν νομίζω τυχαῖον τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ κανόνα ἀνεξαίρετον οὔτε ἕνα ρῆμα ἀπὸ *αι, οι, αυ, ευ, ερ* αὐξάνεται, πιστοποιεῖται δὲ καὶ ἀπὸ ἐπιγραφὰς τὸ ἀναύξητον *ἐρ*. Οὕτω εἰς ἐπιγραφὴν Δελφῶν τοῦ 480 π. Χ. ἀναγινώσκεται *ἐργάσατο*[2], Λεβαδείας τοῦ 174 π. Χ. *ἐργασμένας*[3], Ὠρωποῦ μεταξὺ 338 - 322 π. Χ. *ἐξεργασμένους*[4]. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν καθίσταται ἀξιόπιστος ἡ γραπτὴ παράδοσις τοῦ Ἡροδότου τοὐλάχιστον ὡς πρὸς τοὺς χρόνους τοῦ *ἐργάζομαι*, διατί νὰ μὴ θεωρηθῇ τοιαύτη καὶ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα; Διὰ τὸ ἀναύξητον *ερ* ἔχω τὴν γνώμην ὅτι διὰ τὴν φύσιν τοῦ *ρ*

---

[1] Ἐκρίναμεν ἄσκοπον ν' ἀποκλείσωμεν ἀπὸ τὴν ἔρευναν περὶ τῆς χρονικῆς αὐξήσεως τὸν παρακείμενον καὶ νὰ ὁμιλήσωμεν ἰδιαιτέρως περὶ ἀναδιπλασιασμοῦ, διότι καὶ εἰς αὐτὸν περὶ αὐξήσεως πρόκειται. Εἶναι καιρὸς πλέον νὰ λείψῃ ἀπὸ τὴν γραμματικὴν ὁ λεγόμενος ἀναδιπλασιασμὸς συλλαβικὸς δι' ἑνὸς *ε* καὶ χρονικός. Παραδείγματος χάριν εἰς τὰ ρήματα *ὁμολογῶ, ὡμολόγουν, ὡμολόγησα, ὡμολόγηκα, ὡμολογήκειν* καὶ *ζηλῶ, ἐζήλουν, ἐζήλωσα, ἐζήλωκα, ἐζηλώκειν* κατὰ τί διαφέρουν ὁ παρακείμενος καὶ ὑπερσυντέλικος ἀπὸ τὸν παρατατικὸν καὶ ἀόριστον; Τὸ πολὺ πολὺ ὁ ὅρος ἀναδιπλασιασμὸς μπορεῖ νὰ διατηρηθῇ μόνον διὰ τὰ ρήματα τῶν ὁποίων ἐπαναλαμβάνεται μαζὶ μὲ τὴν αὔξησιν καὶ τὸ ἀρκτικὸν σύμφωνον, καθὼς *γράφω, ἔγραφον, ἔγραψα, γέγραφα, ἐγεγράφειν*. Καὶ κατὰ μίαν σελίδα νὰ λιγοστέψουν οἱ κανόνες τῆς γραμματικῆς, θὰ εἶναι κέρδος ἀφάνταστον.

[2] *G. Dittenberger*, Sylloge inscriptionum Graecarum ἀριθμ. 34 «τὸν τρίποδα καὶ τὲν Νίκεν *ἐργάσατο*». Πβ. καὶ *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 198 σημ.

[3] ἀνωτ. 972, 79.

[4] ἀνωτ. 973, 17.

δὲν ἐτράπη τὸ *ε* εἰς *ει*, ὅτι δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον τῶν χρόνων τοῦ Ἡροδότου, ἀλλὰ καὶ εἰς Δωρικὰς διαλέκτους, ἴσχυεν ὁ ἴδιος περίπου φωνητικὸς νόμος, ὅστις ἰσχύει καὶ εἰς τὴν νέαν δημοτικήν, καθ' ὃν πᾶν *ἰ* παρὰ τὸ *ρ* τρέπεται εἰς *ε*, οἷον *ἄχερο, κερί, μερὶ* κτλ. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι εἰς τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον τὸ *ει* ἤδη ἀπὸ τοῦ 6ου π. Χ. αἰῶνος κατέστη ἁπλοῦς φθόγγος, ἂν καὶ δὲν συνέπιπτεν ἀκόμη ἐντελῶς πρὸς τὸ *ι* [1]. Δὲν ὑπάρχει δὲ μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων φωνητικῶν λειτουργιῶν τοῦ *ρ*, τοῦ νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ τὴν τροπὴν τοῦ *ε* εἰς *ει* καὶ τοῦ νὰ συντελῇ εἰς τὴν τροπὴν τοῦ *ἰ* εἰς *ε*. Καὶ διὰ τὸ *αι, οι, αυ, ευ* δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι πάντως φωνητικὸς νόμος ἐκώλυε τὴν τροπὴν τοῦ *α* καὶ *ο* παρὰ τὸ *ι* καὶ *υ*. Τὸ ἴδιον ἴσως θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῇ καὶ διὰ τὸ *αν* (*ἄνοιξε, ἄνοιξαν*) στηριζόμενον καὶ τοῦτο ὡς ἀξιόπιστον ἀπὸ τὸ *ἀνάλωσεν* ἀναγνωσθὲν εἰς ἐπιγραφὴν Ἴου τοῦ 250 π. Χ. [2]

Δὲν ἐπιτρέπεται δὲ νὰ παρέλθωμεν ἀπαρατήρητον καὶ τὸ γεγονός, ὅτι καὶ εἰς συγγραφεῖς Ἀττικοὺς ἀπαντοῦν ἀναύξητοι τύποι. Οὕτω ἔχομεν τὸ κοινόχρηστον *οἰωνίζομαι* πάντοτε ἀναύξητον, ἔπειτα Αἰσχύλ. Πέρσ. 767 *οἰακοστρόφουν* διορθούμενον ἄνευ λόγου ὑπὸ τοῦ Porson εἰς *ᾠακοστρόφουν*, Εὐριπ. Βάκχ. 32 *οἴστρησα* ἄνευ λόγου καὶ τοῦτο διορθούμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἰς *ᾤστρησα*, Ξενοφ. Ἀνάβ. 2, 3, 16 *αὐαίνετο* [3], Πλουτάρχ. Εὐμέν. 7 *οἰκτίσατο* ὡς φέρεται εἰς τὸν κώδικα ἄνευ λόγου διορθούμενον εἰς *ᾠκτίσατο*, Πομπ. 42 *ὑποικούρει*, Ἀλκιβ. 23 *οἰκοφθόρησε*. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἐν ἐπιγραφῇ Ἴου τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος *οἰκοδομήθη* [4]. Περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ *οι* ρημάτων γράφει καὶ ὁ Ἡρωδιανὸς τὰ ἑξῆς: «Εἰ δὲ ἄρχεται... ἀπὸ τῆς οι, τρέπεται τὸ ο εἰς ω καὶ τὸ ι προσγράφεται, οἷον οἴχομαι ᾠχόμην, οἰκῶ ᾤκουν... πλὴν τῶν σεσημειωμένων ἀτρέπτων οἰῶμαι οἰώθην, οἰώθη δ' Ὀδυσσεὺς (Λ 401), Τρώων δ' οἰώθη καὶ Ἀχαιῶν φύλοπις αἰνὴ (Ζ 1), οἰμῶ οἴμησα, οἴμησεν δὲ ἀλεὶς (Χ 308), οἰνῶ οἴνουν, μήπω οἰνωθέντες (π 292) καὶ οἰνίζω οἴνιζον, ἐκ τ' ἄρα οἰνίζοντο (Η 472), οἰστρῶ οἴστρησα, οἰωνίζομαι οἰωνιζόμην, οἰωνοσκοπῶ οἰωνοσκόπουν, οἰωνοπολῶ οἰωνοπόλουν, οἰακίζω οἰάκιζον, οἰακονομῶ οἰακονόμουν, οἰακοστροφῶ οἰακοστρόφουν, τινὲς δὲ προστιθέασι καὶ τὸ οἰδαίνω οἴδαινον καὶ τὸ οἰκουρῶ οἰκούρουν καὶ τὸ οἰμώζω οἴμωζον, ᾠκούρουν καὶ ᾠμώζουν παρὰ Σοφοκλεῖ ἐν Τραχινίαις (928), ἰδὼν δὲ ὁ παῖς ᾤμωξε, καὶ παρὰ τῷ ποιητῇ

---

[1] *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 1, 107.

[2] *G. Dittenberg.* 1045, 15.

[3] Πβ. καὶ *Kühner - Blass* 2, 11.

[4] *G. Dittenberg.* 1267, 15.

(ν 198) ᾤμωξέν τ' ἄρ' ἔπειτα καὶ ὦ πεπλήγετο μηρώ» [1]. Ὥστε κατὰ παράδοσιν παλαιὰν πολλὰ *οι* ἐφέροντο ἄτρεπτα κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ γραμματικοῦ. Καὶ εἰς ἐπιγραφὴν Ἀττικὴν τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων ἀνεγνώσθη *ἐνόχλησεν* [2]. Ἄτρεπτον ἀπαντᾷ τὸ *ο* καὶ *οι* καὶ εἰς ἐπιγραφὰς Αἰολοδωρικάς. Οὕτω ἐν ἐπιγραφῇ Ἠπείρου *οἴετο* [3], Λέσβου *ὁμολογημένα* [4], Μυτιλήνης *οἰκοιμέναν* [5], Ἐρεσοῦ τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος *ἀνοικοδόμησε* [6]. Ὅτι δὲ κατὰ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα τὸ *οι* κατὰ κανόνα ἔμενεν ἄτρεπτον εἰς τὴν προφορικὴν ὁμιλίαν, πολλάκις δὲ καὶ εἰς τὸν γραπτὸν λόγον, μανθάνομεν ἀπὸ τὸν εἰρημένον γλωσσικὸν ἀφορισμὸν τοῦ Φρυνίχου «ᾤδηκεν ᾠκοδόμηκεν, διὰ τοῦ ω ἄριστα ἐρεῖς, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦ οι, οἴδηκεν οἰκοδόμηκεν» [7]. Ἔλεγαν λοιπὸν τότε καθολικῶς ὅλοι *ἐνοικίασα, κατοίκησα, οἰκοδόμησα, κατοικημένος, οἰκοδομημένος* καὶ ὡμιλοῦσαν καλὰ Ἑλληνικά.

Εἶναι ὁμοίως γνωστὸν ὅτι τὸ *εὑρίσκω* φέρεται εἰς τοὺς Ἀττικοὺς καὶ μὲ αὔξησιν καὶ χωρὶς αὔξησιν, *εὕρισκον* καὶ *ηὕρισκον, εὗρον* καὶ *ηὗρον, εὑρόμην* καὶ *ηὑρόμην, εὕρημαι* καὶ *ηὕρημαι, εὕρηκα, εὑρέθην*. Τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ *ευ* ρήματα ἔμεναν συνήθως ἀναύξητα, οἷον *εὔξατο, προσεύχετο, εὐδοκίμησε, εὐτύχησαν, εὐνομήθησαν, εὐθυνήθησαν* κτ [8]. Πβ. καὶ τοῦ Εὐαγγελίου Ματθ. 14, 19 *εὐλόγησε*, Ματθ. 3, 17, Μᾶρκ. 1, 11 καὶ Λουκ. 3, 22 *εὐδόκησα*, Πράξ. Ἀποστ. 27, 35 *εὐχαρίστησε*. Καὶ τὸ ὑπὸ τῆς γραμματικῆς συνήθως διδασκόμενον ὅτι, ἂν μετὰ τὸ *ευ* ἀκολουθῇ φωνῆεν βραχύ, ἐκτείνεται τοῦτο, φαίνεται ὅτι καθολικῶς δὲν ἀληθεύει, διότι ἀνεγνώσθη *εὐεργέτηκεν* καὶ *εὐεργετήθη* εἰς ἐπιγραφὰς τοῦ 4ου καὶ 3ου π. Χ. αἰῶνος [9]. Ἰδοὺ τί λέγει καὶ περὶ αὐτῶν ὁ Ἡρωδιανός: «Ἡ ευ δίφθογγος... ὀφείλει τρέπειν τὸ ε εἰς η ὡς παρ' Ἀττικοῖς, ηὐφράνθη γὰρ λέγουσι καὶ ηὐχόμην, ἀλλ' ἐπεκράτησε κατὰ κοινὴν διάλεκτον ἡ ευ δίφθογγος μὴ τρέπεσθαι, οἷον εὔχομαι εὐχόμην, εὐφραίνομαι εὐφραινόμην, εὐχαριστῶ εὐχαρίστουν» [10]. Ὥστε καὶ ἐδῶ ἡ κοινὴ χρῆσις ἦτο εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν Ἀττικῶν, δηλαδὴ ὁ προφορικὸς λόγος ἀντίθετος πρὸς τὸν γραπόν. Καὶ ἐδῶ διγλωσσία.

Τὸ συμπέρασμα τῶν παρατηρήσεων ἡμῶν εἶναι ὅτι δὲν δύναται νὰ γίνῃ

---

[1] 2, 789.
[2] *G. Dittenberg.* 888, 61.
[3] *Ed. Schwyzer* 404, 8.
[4] ἀνωτ. 620, 35.
[5] ἀνωτ. 626.
[6] ἀνωτ. 632, A, 2.
[7] *Chr. Lobeck* 153.
[8] Πβ. *Kühner - Blass* 2, 20.
[9] *G. Dittenberg.* 1048, 10 καὶ 1112, 5.
[10] 2, 789.

λόγος περὶ καθολικῆς ἐπικρατήσεως τῆς χρονικῆς αὐξήσεως εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν, τοιαύτην δὲ φυσικὰ δὲν ἐννοοῦμεν μόνον τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἰωνικήν, Δωρικὴν καὶ Αἰολικήν. Μόνον εἰς τὴν πρώτην φαίνεται ὅτι ἐπεκράτησεν ὁριστικῶς, ἂν καὶ εἰς αὐτὴν παρουσιάζονται, καθὼς εἴδαμεν, τόσαι ἐξαιρέσεις. Εἰς τὰς ἄλλας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Ἰωνικὴν ὑπῆρχεν ἐλευθερία περὶ τὴν χρῆσιν, οἱ ἀναύξητοι δὲ αὐτοὶ ρηματικοὶ τύποι συνεχῶς πληθυνόμενοι ἐπέδρασαν καὶ εἰς τὸν κοινὸν λόγον τῶν Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος ἐσχηματίσθη κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον χρόνους. Ἦτο φυσικῶς ἀδύνατον δύο διάλεκτοι μὲ τόσον μεγάλην γεωγραφικὴν ἔκτασιν, ὅσην γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἱστορίας, ἡ Ἰωνικὴ καὶ Δωρική, νὰ μὴ συντελέσουν διὰ γραμματικῶν στοιχείων εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς δημώδους κοινῆς Ἑλληνικῆς. Ἑπομένως ἡ παντελὴς ἀχρηστία τῆς χρονικῆς αὐξήσεως εἰς τὴν νέαν δημοτικὴν ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου, κατέστη δὲ κοινὴ τοὐλάχιστον κατὰ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα.

Ὡς πρὸς τὴν συλλαβικὴν αὔξησιν παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς. Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικήν, ὡς γνωστόν, διατηρεῖται μόνον, ὅταν φέρῃ τὸν τόνον, ὅπου δὲ ὁ τόνος εὑρίσκεται μακράν, ἐκεῖ ἀποσιωπᾶται τὸ ε (διατηρεῖται μόνον εἰς ἰδιώματά τινα), οἷον *μάθαινα, χόρευα, χόρεψα, ἔκαμα ἀλλὰ κάμαμε, ἔλεγα ἀλλὰ λέγαμε, ἔφαγα ἀλλὰ φάγαμε, ἔμαθα ἀλλὰ μάθαμε* κτλ.[1] Καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν συναντῶμεν παράλειψιν τῆς συλλαβικῆς αὐξήσεως. Εἰς τὸν Ἀριστοφάνην γίνεται τοῦτο, ὅταν ἡ προηγουμένη λέξις τελειώνῃ εἰς μακρὸν φωνῆεν καὶ γίνεται ἔγκλισις τόνου, οἷον Ἱππ. 647 *κἀγὼ 'φρασα*, 658 ὅτε *δή 'γνων*, 1106 *εἰ μή 'σθιε*, Σφῆκ. 965 *ἃ 'λαβες*, Ἀχαρ. 377 *ἃ 'παθον*. Ἡ ἀποσιώπησις τοῦ ε εἰς ταῦτα ὀφείλεται εἰς τὴν ἔγκλισιν, διότι ἀποβαλὸν τοῦτο τὸν τόνον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κρατηθῇ φωνητικῶς, ὅπως ἀκριβῶς λέγεται καὶ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν *τό 'καμα, τό 'λεγα, τό 'φερα* κτλ. Συνέβη δηλαδὴ εἰς τὸ *ἃ 'λαβες* ὅ,τι περίπου καὶ εἰς τὸ *ἔ-λαβες* καὶ εἰς τὸ *ἃ-παθον* ὅ,τι περίπου καὶ εἰς τὸ *ἔ-παθον* μὲ τὴν ἑξῆς διαφορὰν ὅτι τὸ μὲν *'λάβες 'πάθον* συντεθέντα μὲ τὴν αὔξησιν *ἐ* ἀνεβίβασαν τὸν τόνον εἰς τὸ πρῶτον συνθετικὸν κατὰ τὸν νόμον τῆς τρισυλλαβίας[2], *ἔ-λαβες, ἔ-παθον*, εἰς δὲ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος τὸ *ἔλαβες* καὶ *ἔπαθον* καταστάντα ἐγκλιτικὰ δὲν ἠδυνήθησαν πλέον νὰ διατηρήσουν τὸ ἄτονον ε. Δὲν δυνάμεθα βέβαια ν' ἀποδείξωμεν ὅτι καὶ εἰς τὸν κοινὸν προφορικὸν λόγον ἐλέγετο *ἄλαβες, ἄπαθον*, ἀλλ' ὅτι τοῦτο δὲν ἀντέκειτο εἰς τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα τῶν ἀκροατῶν τοῦ ποιητοῦ συνηθισμένων εἰς τὴν παράλειψιν τῆς αὐξήσεως μαρτυροῦν ἄλλα παραδείγματα τοῦ

---

[1] Περὶ αὐξήσεως ἐν τῇ νέᾳ Ἑλληνικῇ ἰδ. *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 27 κέξ. καὶ 221, ἐν δὲ τῇ ἀρχαίᾳ τοῦ αὐτοῦ Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 197 κέξ.

[2] Πβ. *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 1, 165.

ἰδίου, ὁμοίως ὅταν ἡ προηγουμένη λέξις συνήθως τελειώνῃ εἰς μακρὸν φωνῆεν, εἰς τὰ ὁποῖα φαίνεται καθαρὰ πλέον ὅτι λόγος τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ *ε* δὲν εἶναι ἡ ἔγκλισις, οἷον Ἱππ. 981 *εἰ μὴ 'γένετο*, Σφῆκ. 440 *ἐγὼ 'δίδαξα*, 501 *κελητίσαι 'κέλευον*, 605 *οὗ 'γὼ 'πελελήσμην*, 853 *ὅτιὴ 'πελαθόμην*, Νεφ. 1347 *εἰ μή τῳ 'πεποίθειν*, 1355 *ἐγὼ 'κέλευσα*. Θὰ μοῦ ἀντιταχθῇ ἴσως ὅτι καὶ ἐδῶ λόγοι προσῳδιακοὶ ἢ μετρικοὶ ὑπαγόρευσαν τὴν ἀποσιώπησιν τοῦ *ε*. Δὲν τὸ ἀρνοῦμαι αὐτό, ἀλλὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐνίοτε ἀπαντῶμεν αὐτὴν καὶ εἰς τοὺς πεζοὺς προηγουμένου καὶ βραχέος φωνήεντος ἢ καὶ συμφώνου, οἷον Θουκυδ. 4, 34 *ἐναποκέκλαστο*, 5, 14, 3 *οἵα οὔπω 'γεγένητο*, 8, 92, 3 *ὁρμισάμεναι εἰς τὴν 'Επίδαυρον τὴν Αἴγιναν καταδεδραμήκεσαν* (τοῦτο διορθοῦται εἰς *κατεδεδραμήκεσαν* ὅπως φέρεται εἰς τὸν Ξενοφῶντα Κύρ. Παιδ. 7, 2, 5), Πλάτ. Φαίδ. 89ᴬ *ὀξέως ᾔσθετο ὃ πεπόνθειμεν*, ὁ αὐτὸς Συμπόσ. 173ᴮ *παραγεγόνει*, ὁ αὐτὸς Νόμ. 4, 724ᴬ *προοιμιασάμεθα* διορθούμενον εἰς *ἐπροοιμιασάμεθα*[1], Αἰσχίν. Κτησιφ. 142 *κακῶς 'πεπόνθεσαν*, Ξενοφ. 'Ανάβ. 6, 4, 11 *'τετελευτήκει*[2] διορθούμενον εἰς *ἐτετελευτήκει* χωρὶς καμμίαν ἀνάγκην κτλ., τὸ γεγονὸς τοῦτο, λέγω, μᾶς πείθει ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 5ᵒᵘ π. Χ. αἰῶνος ἤρχισαν οἱ ὁμιλοῦντες νὰ μὴ παραξενεύωνται μὲ τὴν παράλειψιν τῆς αὐξήσεως. Παραδείγματα παραλείψεως ὑπάρχουν πολλὰ καὶ εἰς τοὺς λυρικοὺς καὶ τραγικοὺς ποιητάς, τὰ ὁποῖα συνέλεξεν ὁ Δ. Μαυροφρύδης, ἀλλὰ ταῦτα, καθὼς λέγει ὁ ἴδιος, κατὰ μίμησιν τῶν ἐπικῶν ποιητῶν[3]. Λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὸν 5ᵒᵛ αἰῶνα δὲν ἔλεγαν μὲν ἴσως καθολικῶς *δίδαξα, κέλευον, κέλευσα, γένετο, πελαθόμην, πελελήσμην, γεγένητο, καταδεδραμήκεσαν, πεπόνθειμεν, πεπόνθεσαν, παραγεγόνει, τετελευτήκει* κτλ., ἤρχισεν ὅμως νὰ εἶναι ἀνεκτὴ ἡ χρῆσις τοιούτων ἀναυξήτων τύπων.

Καὶ εἰς παπύρους τῶν 'Αλεξανδρινῶν χρόνων ἀναγινώσκομεν *οὐ κρίναμεν, ἀνανεοῦτο, διαλάμβανον, παραγενόμεθα, παρακαλέσαμεν, ὑπολάμβανον, καταφθαρμένου* παρὰ τὸ *κατέφθαρται* εἰς τοὺς ἰδίους, *παρασπονδημένος, δεδώκει, ἐπιδεδώκειμεν, τεθνήκει, παραβεβλήκησαν*[4]. Περισσότερα εἶναι τὰ παραδείγματα τῆς παραλείψεως ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ. Πβ. Μᾶρκ. 14, 44 *παραγίνεται 'Ιούδας... καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολύς... παρὰ τῶν... γραμματέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων· δεδώκει δὲ ὁ παραδιδοὺς* κτλ. 1 5,7 *φόνον πεποιήκεισαν*, 15,10 *παραδεδώκεισαν*, 16, 9 *ἐκβεβλήκει*, Λουκ. 6, 48 *οὐκ ἴσχυσε σαλεῦσαι αὐτήν· τεθεμελίωτο γὰρ* κτλ., 'Ιωάνν.

---

[1] *Kühner - Blass* 2, 11.

[2] Πβ. *Δ. Μαυροφρ.* 71.

[3] ἀνωτ. 70 - 71. Πβ. καὶ *Kühner - Blass* 2, 16 - 19.

[4] *Edwin Meyser*, Grammatik der griechischen Papyri aus der Ptolemäerzeit, Leipzig 1906, σελ. 333 - 4.

11, 57 *δεδώκεισαν*, Πράξ. Ἀποστ. 14, 8 *περιπεπατήκει*, Ἰωάνν. Ἐπιστ. 1, 2, 19 *εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν* [1]. Περιττὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὡς πρὸς τὸ φαινόμενον οὐδεμία διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἄλλων παρωχημένων χρόνων καὶ τοῦ ὑπερσυντελίκου, ὁ ὁποῖος μόνος φαίνεται εἰς τὰ παραδείγματα ταῦτα καθὼς καὶ τὰ εἰρημένα τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ Αἰσχίνου, τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Πλάτωνος ἐξαιρουμένου παρ' αὐτῷ τοῦ *προοιμιασάμεθα*. Περὶ τῶν ὑπερσυντελίκων ἐλέχθη ὅτι πολλάκις ἐλέγοντο μερικοὶ καὶ εἰς τοὺς Ἀττικοὺς συγγραφεῖς ἀναύξητοι, διότι ἦσαν πολυσύλλαβοι [2]. Αὐτὸ ἀφορᾷ εἰς τὴν φωνητικὴν αἰτίαν τῆς παραλείψεως, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἄλλο ζήτημα, ἡμᾶς ἐνδιαφέρει ἡ παράλειψις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀσχέτως πρὸς τὴν αἰτίαν.

Ἀπὸ τὰ παραδείγματα τῶν μεταγενεστέρων χρόνων φαίνεται πλέον καθαρὰ ὅτι λόγος παραλείψεως δὲν εἶναι ἡ χασμωδία, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ ἡ ἐξασθένισις τοῦ ἀτόνου *ε*, τὸ ὁποῖον δὲν ἐθεωρεῖτο πλέον ἀναγκαῖον γραμματικὸν στοιχεῖον, διὸ καὶ παρελείπετο.

Αὔξησις συλλαβικὴ ἀντὶ χρονικῆς.

Εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Πόντου εἶναι ἄγνωστος ἡ χρονικὴ αὔξησις, ἀντ' αὐτῆς δὲ κατὰ κανόνα ἀπαράβατον γίνεται αὔξησις συλλαβικὴ καὶ εἰς τὰ ἀπὸ *α* ἀρχόμενα ρήματα. Λέγεται λοιπὸν *ἀγαναχτῶ - ἐγανάχτεσα, ἀγαπῶ - ἐγάπανα - ἐγάπεσα, ἁρπάζω - ἔρπαζα - ἔρπαξα, αὐγίζω - εὔγιζα - εὔγισα, αὐλακώνω - εὐλάκωνα - εὐλάκωσα* κτλ. Εἰς τὰ ἀρχόμενα ἀπὸ ἄλλων φωνηέντων μένει τὸ ἴδιον φωνῆεν, *ἐλέπω - ἔλεπα, ἔρχομαι - ἔρχουμ'νε - ἔρθα, ἡμερώνω - ἡμέρωνα - ἡμέρωσα, ἱδρώνω - ἵδρωνα - ἵδρωσα* κτλ. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα ἐπίδρασις τῆς συλλαβικῆς αὐξήσεως. Τὰ πρῶτα φαινόμενα τῆς διαλεκτικῆς αὐτῆς ἰδιοτροπίας εὑρίσκομεν εἰς τὴν ἀρχαίαν. Εἶναι γνωστὸν τὸ *ἐρνοχόει* τοῦ Ὁμήρου, περὶ τοῦ ὁποίου εἴπαμεν ἀνωτέρω. Γνωστὸν καὶ τὸ *ἐάνασσε* τοῦ Ἀλκαίου [3]. Κοινόχρηστα ἦσαν καὶ τὰ Ἀττικὰ *ἐάγην, ἑάλων, ἑάλωκα*, ὅπου μένει ἄτρεπτον τὸ *α* καὶ ἀντὶ χρονικῆς γίνεται συλλαβικὴ αὔξησις. Ἀλλ' ἔχομεν καὶ παράδειγμα ὅμοιον. Εἰς Ἀττικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ 37 π. Χ. ἀνεγνώσθη *εὔξησεν* [4]. Ὅπως λοιπὸν ἔλεγεν ὁ χωρικὸς τῆς Ἀττικῆς—ἴσως καὶ ὁ ἀστὸς—*εὔξησεν*, οὕτω καὶ ὁ σημερινὸς Πόντιος *εὐλάκωσεν, εὔγισεν* κτλ.

---

[1] Πβ. *Δ. Μαυροφρ.* 71 - 2.

[2] *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 204.

[3] *Th. Bergk*, Ἀποσπ. 64.

[4] *G. Dittenberg.* 1104, 18.

Ἀναδιπλασιασμοῦ παράλειψις.

Εἰς ἐπιγραφὴν Ἐφέσου τοῦ 297 π. Χ. γραμμένην εἰς τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον ἀνεγνώσθη *ἐβλαμμένοις*[1] ἀντὶ *βεβλαμμένοις* καὶ εἰς ἐπιγραφὴν Ὀλυμπίας τοῦ 6ου π. Χ. αἰῶνος *ἐγραμένῳ* ἀντὶ *γεγραμμένῳ*[2]. Ὑποθέτω ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τυχαίας ἀποσιωπήσεως τῶν ἀρκτικῶν συμφώνων, διότι ὅσον καὶ ἂν ἦσαν ἀμαθεῖς ἢ ἀπρόσεκτοι οἱ χαράκται τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, δὲν θὰ τὰ παρέλειπαν ποτέ, ἂν ὄντως ἐπροφέροντο. Οἱ τύποι αὐτοὶ μποροῦν νὰ ἑρμηνευθοῦν κατὰ δύο τρόπους. Ἢ ὅτι εἰς τὰ ἐν λόγῳ ἰδιώματα δὲν ἐγίνετο ἀναδιπλασιασμὸς διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ ἀρκτικοῦ συμφώνου μὲ ἕνα *ε*, ἀλλ' ἁπλῆ αὔξησις συλλαβική, ἢ ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα ἀποβολὴ κατ' ἀνομοίωσιν. Ἂν τὸ δεύτερον ἀληθεύῃ, εὑρίσκομεν τὴν ἀρχὴν τῆς παραλείψεως τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ ἀνερχομένην εἰς τὸν 6ον αἰῶνα. Μετὰ τὴν σίγησιν τοῦ ἀρκτικοῦ συμφώνου ἐσιγήθη καὶ τὸ *ε*, καθὼς καὶ εἰς τὴν αὔξησιν, ἄγνωστον πότε, καὶ τοιουτοτρόπως προέκυψαν οἱ νέοι τύποι *βλαμμένος, γραμμένος*.

Ἐπιρρήματα εἰς - α.

Ἡ ἀρχὴ τῶν εἰς -*α* ἐπιρρημάτων τῆς νέας δημοτικῆς *κακά, καλά, ὀρθά,* κτλ. ἀνέρχεται εἰς τοὺς Ὁμηρικοὺς καὶ προομηρικοὺς χρόνους. Περὶ τούτων ἐπραγματεύθημεν διὰ μακρῶν εἰς τὸ δεύτερον τεῦχος τοῦ Δελτίου σελ. 4 – 74.

Γ'. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΑ

Ἡ πρόθεσις *εἰς* ἀντὶ τῆς *ἐν*.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ἡ πρόθεσις *εἰς* χρησιμοποιεῖται πρὸς δήλωσιν δύο τοπικῶν σχέσεων, τῆς εἰς τόπον κινήσεως καθὼς εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ τῆς ἐν τόπῳ στάσεως, οἷον *πάω 'ς τὴν Ἀθήνα* καὶ *μένω 'ς τὴν Ἀθήνα*. Ἡ δευτέρα σχέσις εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐδηλοῦτο διὰ τῆς *ἐν*, ἡ ὁποία σήμερον εἶναι τελείως ἄχρηστος εἰς τὸν προφορικὸν λόγον. Τὸν γραπτὸν λόγον δὲν τὸν λαμβάνω ὑπ' ὄψιν, διότι εἰς τοῦτον κριτήριον εἶναι οὐχὶ ἡ χρῆσις, ἀλλ' ἡ προσωπικὴ διάθεσις τοῦ γράφοντος. Τὰ πρῶτα σποραδικὰ παραδείγματα τῆς χρήσεως τῆς *εἰς* ἐπὶ στάσεως ἀπαντῶνται εἰς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἤδη ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου χρησιμοποιεῖται μετὰ ρημάτων δηλούντων στάσιν, ὅταν ὑπονοῆται προηγηθεῖσα κίνησις. Πβ. Ο 275

---

[1] *G. Dittenberg.* 364, 84.

[2] ἀνωτ. 9, 10. Τὸ ἁπλοῦν *μ* πιθανὸν νὰ μὴ εἶναι ἀποτέλεσμα ἁπλοποιήσεως τῆς προφορᾶς, ἀλλὰ τῆς ἀμαθείας ἢ ἀμελείας τοῦ χαράκτου.

«ἐφάνη... εἰς ὁδόν», δ 51 «ἐς θρόνους ἕζοντο», υ 96 «ἐς μέγαρον κατέθηκεν». Καὶ Θουκυδ. 1,109.4 «ἐς τὴν νῆσον κατέκλῃσε». Τὰ παραδείγματα ἀφθονοῦν εἰς τὰ ἰδιώματα, ὅπου ὁ αὐστηρὸς Ἀττικὸς λόγος θὰ μετεχειρίζετο τὴν *ἐν* ὄχι μόνον μὲ ρήματα ὡς τὰ ἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ ἄλλα εἰς τὰ ὁποῖα καμμία κίνησις δὲν ὑπονοεῖται ὡς προηγηθεῖσα. Παραθέτομεν κατωτέρω ἀρκετὰ ἐκ τῆς συλλογῆς ἐπιγραφῶν τοῦ Ed. Schwyzer. Ἀνάφης «ἀναγραφῆμεν τό τε ψάφισμα καὶ τὸν χρησμὸν καὶ τὰν ἔφοδον *ἐστάλαν λιθίναν*» [1], Ρόδου «τὸ ψάφισμα ἀγγράψαι *ἐστάλαν*» [2], αὐτόθι «ὅπως... ἀναγραφῆι *ἐς τὰς στάλας* τὸ ψάφισμα» [3], αὐτόθι «ἀναγράψαι τόδε τὸ ψάφισμα *ἐς στάλαν λιθίναν* καὶ θέμειν *ἐς τὸ ἱερὸν* τᾶς Ἀθάνας ὅπως πᾶσιν τοῖς ἐπιγινομένοις φανερὸν ἦι, ὅτι Λίνδιοι τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν μνάμαν ποιεῦνται *ἐς τὸν ἅπαντα χρόνον*... ὅπως δὲ ἁ στάλα τεθῆι *ἐς τὸ ἱερὸν* τᾶς Ἀθάνας» [4], Κερκύρας «τὰν δὲ προξενίαν γράψαντας *εἰς χαλκὸν* ἀνθέμεν» [5], Δελφῶν «ἀγγράψαι δὲ τὸ ψάφισμα τόδε *ἐστάλαν λιθίναν*» [6], Καρπάθου «ἀναθέμειν *εἰς τὸ ἱερὸν*... στάλαν λιθίναν καὶ ἀναγράψαι *εἰς αὐτὰν* τὸ ψάφισμα» [7], Ἀκράγαντος «τὸ δόγμα τόδε κολάψαντας *ἐς χαλκώματα* δύο τὸ μὲν ἓν ἀναθέμειν *εἰς τὸ βουλευτήριον* κτλ.» [8], Ρηγίου «τὰν δὲ βουλὰν τὸ ἀλίασμα κολαψαμέναν *εἰς χαλκώματα* δισσὰ τὸ μὲν ἀναθέμειν *εἰς τὸ βουλευτήριον* κτλ.» [9], Ἀχαΐας «ἀναθέντω *εἰς τὸ ἱερόν*» [10], αὐτόθι «ἀναγράψαι... τὸ ψάφισμα *ἐστάλας*» [11], Μυτιλήνης «γράφωισι *εἰς τὰν στάλαν*» [12], αὐτόθι «ἀναγράψαντας... *εἰς στάλαν*» [13], αὐτόθι «ἐνχαράχθην *ἐς στάλλαν*» [14], Μοσχονησίων «ἀναγράψαι... *εἰς στάλλαν*» [15], Λαμψάκου «ἀναγραφῆ τὸ ψάφισμα... *εἰς στάλαν*» [16], Τεγέας «ἀγγράψαντας τὸ ψάφισμα... εἰς *στάλαν*» [17], Σάμου «τὸ δὲ ψήφισμα τόδε ἀναγράψαι *εἰς στήλην* λιθίνην» [18], Μιλήτου «τὸ δὲ ψήφισμα ἀναγράψαι *ἐς στήλην λιθίνην* καὶ στῆσαι *ἐς τὸ ἱερὸν* τοῦ Ἀπόλλωνος» [19] κτλ. Παρομοίαν σύνταξιν μετεχειρίσθη καὶ ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας εἰς ἐπιστολήν του πρὸς τοὺς Λαρισαίους γράφων εἰς Ἀττικὴν διάλεκτον «ἀναγραφέντας *εἰς τὰς στήλας*» [20]. Εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιπτώσεις ἡ αὐστηρὰ Ἀττικὴ διάλεκτος θὰ μετεχειρίζετο τὴν *ἐν* μετὰ δοτικῆς, ὡς γράφεται

---

[1] 239, 32.
[2] 278.
[3] 284, 5.
[4] 285, 44.
[5] 136.
[6] 330 α.
[7] 295, 34.
[8] 307, 22.
[9] 310, 5.
[10] 427, 15.
[11] 434, 28.
[12] 619, 3.
[13] 620, 49.
[14] 627, 13.
[15] 634, A, 45.
[16] 648, 35.
[17] 658, 6.
[18] 717, 35.
[19] 730, 28.
[20] 590, 27.

εἰς ψήφισμα τοῦ 408 π. Χ. «τὸ δὲ ψήφισμα τόδε ἀναγράψαι τὸν γραμματέα τῆς βο̄λῆς *ἐν στήλῃι λιθίνῃι* καὶ καταθεναι *ἐμ πόλει*» [1]. Πάντως δὲν δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἦτο παγία ἡ χρῆσις τῆς *εἰς* τοὐλάχιστον καθ' οὓς χρόνους ἐχαράχθησαν αἱ ἐπιγραφαί, διότι εἰς τοὺς ἰδίους τόπους ἀπαντᾷ καὶ ἡ χρῆσις τῆς *ἐν*. Πβ. Ρόδου «ἀναγράψαι πάσας καὶ ἐχθέμειν *ἐς τὸ ἱερὸν* τᾶς Ἀθαναίας *ἐστάλαι λιθίναι*... τὰς κτοίνας ἀναγράψαι καὶ ἐγκολάψαι *ἐν τᾶι στάλαι* καὶ στᾶσαι *ἐν τῶι ἱερῶι* τᾶς Ἀθάνας» [2], αὐτόθι «ὁ δᾶμος ἀναθέτω στάλαν *ἐν Ρόδωι ἐν τῶι ἱερῶι* τᾶς Ἀθάνας» [3], αὐτόθι «ἀνιγραψάντων... καὶ θέντων... *ἐν τῶι ἱερῶι*» [4], Δελφῶν «τὸ ψάφισμα... ἀναγράψαι... *ἐν τῶι ἱερῶι*» [5], αὐτόθι «ἀναγράψαι δὲ τὸ ψάφισμα... *ἐν τῶι ἱερῶι* τοῦ Ἀπόλωνος» [6], Μυτιλήνης «ἀναγραφῆ *ἐς στάλλαν* καὶ ἀνατεθῆ ὡς *ἐν ἐπιφανεστάτω τόπω*» [7], Λαμψάκου «ἀνατεθῆ *ἐν τῶ ἐπιφανεστάτω τόπω*» [8], Σάμου «τὸ ψήφισμα ἀναγράψαι *εἰς στήλην λιθίνην* καὶ στῆσαι *ἐν τῶι ἱερῶι* τῆς Ἥρας» [9] κτλ. Ἀφοῦ λοιπὸν εἰς τὸν ἴδιον τόπον καὶ τὴν ἰδίαν πολλάκις ἐπιγραφὴν γίνεται χρῆσις καὶ τῆς *εἰς* καὶ τῆς *ἐν*, *ἐς τὸ ἱερὸν* καὶ *ἐστάλαι*, *ἐς στάλλαν* καὶ *ἐν τόπῳ*, *εἰς στήλην* καὶ *ἐν τῷ ἱερῷ* καὶ τοῦτο ἀσχέτως πρὸς τὸ ρῆμα, ἂν δηλ. νοῆται ἢ ὄχι κίνησις, θὰ εἰπῇ ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἤρχισαν νὰ μὴν κάμνουν διάκρισιν τῆς χρήσεως τῶν προθέσεων καὶ εὔκολον ἦτο νὰ λείψῃ ἡ *ἐν* καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ *εἰς*, καθόσον πολὺ ἐνωρὶς ἤρχισε νὰ ἐκλίπῃ καὶ ἡ δοτικὴ πτῶσις μὲ τὴν ὁποίαν ἐσυντάσσετο ἡ *ἐν* [10].

Ἡ γενικὴ ὡς ἀντικείμενον.

Τὰ ρήματα τὰ σημαίνοντα τὸ λέγειν, δίδειν κτλ. συντάσσονται εἰς τὴν νέαν κοινὴν δημοτικὴν μὲ γενικήν, οἷον *τοῦ εἶπα, τοῦ ἔδωσα* κτλ. Ἡ σύνταξις μὲ αἰτιατικὴν *τὸν εἶπα, τὸν ἔδωσα* εἶναι ἰδιωματική. Περὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς γενικῆς ἀντὶ τῆς ἀρχαίας δοτικῆς ἔγραψεν ὁ Γ. Χατζιδάκις καὶ ἀνεῦρε τὴν αἰτίαν

---

[1] σελ. 386, ἀριθμ. 13.
[2] 281, 2 καὶ 9.
[3] 288, 96.
[4] 288, 100.
[5] 331, 14.
[6] 333, 15.
[7] 623, 54.
[8] 648, 35.
[9] 717, 35.
[10] Περὶ ἄλλων τινῶν παραδειγμάτων ἐκ συγγραφέων τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἰδ. *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 454 - 5.

τῆς μεταβολῆς [1], ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἤρχισεν ἡ ἐπικράτησις τῆς μιᾶς πτώσεως ἀντὶ τῆς ἄλλης. Ὅτι τοῦτο ἤρχισε νὰ συμβαίνῃ εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ἂς μὴ φανῇ δὲ θαυμαστὸν ὅτι εἰς τὸν Ἀριστοφάνην τὸ πρῶτον ἀπαντῶμεν τὴν σύνταξιν αὐτήν. Πράγματι εἰς τὴν Εἰρήν. 848 ἀναγινώσκομεν «οὐκ ἂν ἔτι δοίην *τῶν θεῶν* τριώβολον, | εἰ πορνοβοσκοῦσ' ὥσπερ ἡμεῖς οἱ βροτοί». Ἡ συμφωνία ὅλων τῶν κωδίκων ἔστω καὶ μεταγενεστέρων τοῦ 11ου αἰῶνος δὲν ἀφίνει ἀμφιβολίαν ὅτι ὄντως περὶ γενικῆς πρόκειται καὶ γενικὴν ἔγραψεν ὁ ποιητής. Καὶ τώρα μία παρατήρησις. Ὁ κανὼν τῆς γλωσσολογίας ὅτι πρὸς ἀπόδειξιν ἑνὸς φωνητικοῦ φαινομένου δὲν ἀρκεῖ ἓν παράδειγμα, ἀλλὰ χρειάζονται πολλὰ — καὶ εἶναι ἀληθὲς τοῦτο — δὲν μπορεῖ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐδῶ, ὅπου πρόκειται περὶ φαινομένου συντακτικοῦ. Ἐφόσον δὲν ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης τῆς γραφῆς, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ καλὴ πίστις τῶν βιβλιογράφων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀντικαταστήσουν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὴν δοτικὴν διὰ γενικῆς, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι ἐκ τοῦ μοναδικοῦ τούτου παραδείγματος ὁρμώμενοι νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ περὶ ἧς πρόκειται σύνταξις εἶχε γενικωτέραν χρῆσιν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοφάνους, ὁ ὁποῖος οὕτω δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ θέσῃ εἰς τὸ στόμα τοῦ δούλου Ξανθία τὴν φράσιν. Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν αὕτη φαίνεται μόνον εἰς τὸν ἑνικὸν ἀριθμόν, *τοῦ τὸ ἔδωσα, τοῦ τὸ εἶπα*, διότι εἰς τὸν πληθυντικὸν *τοὺς τὸ ἔδωσα, τοὺς τὸ εἶπα* γίνεται σύγχυσις μὲ τὴν αἰτιατικήν, ἡ ὁποία ἐκτελεῖ καὶ τὰ τῆς γενικῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐξάπαντος θὰ ἔλεγαν καὶ «οὐκ ἂν ἔτι δοίην *τοῦ θεοῦ* τριόβωλον».

Προσδιορισμὸς χρονικὸς διὰ προτάσεως κατὰ παράταξιν.

Ἡ δημοτικὴ διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸ πρὸ πόσου χρόνου συνέβη τι μεταχειρίζεται ὡς χρονικὸν προσδιορισμὸν πρότασιν ἐπιφερομένην κατὰ παράταξιν πρὸς τὴν προσδιοριζομένην, λ. χ., *πέθανε ὁ δεῖνα, εἶναι δέκα χρόνια* [2]. Νομίζω ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τοῦ προσδιορισμοῦ ἔχει τὴν ἀρχήν του εἰς τὴν ἀρχαίαν. Εἰς τὸν Ἀριστοφάνην Θεσμοφ. 876 ἀναγινώσκομεν «τέθνηκε Πρωτέας *ἔτη δέκα* (πρὸ δέκα ἐτῶν). Τὸ *ἔτη δέκα* εἶναι βραχυλογία προελθοῦσα ἀπὸ τὴν πλήρη πρότασιν *ἔστιν ἔτη δέκα*.

---

[1] Ἰδ. Ἀθηνᾶν 41 (1929) 6 κέξ.

[2] Τοῦτο ἐκφράζεται καὶ κατ' ἄλλους τρόπους, καθὼς *πέθανε ὁ δεῖνα, εἶναι τώρα δέκα χρόνια* ἢ *εἶναι δέκα χρόνια ποὺ πέθανε ὁ δεῖνα* ἢ *πέθανε ὁ δεῖνα τώρα καὶ δέκα χρόνια* ἢ *πέθανε ὁ δεῖνα ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια*. Πβ. καὶ *Ἀχιλλέως Τζαρτζάνου*, Νεοελληνικὴ Σύνταξις, ἐν Ἀθήναις 1928, σελ. 66.

Προσδιορισμὸς ἐπιθετικός.

Συνήθως εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τίθεται οὐσιαστικὸν δηλωτικὸν ἡλικίας, ἐπαγγέλματος κτλ. ὡς προσδιορισμὸς ἐπιθετικός, οἷον *παπᾶς ἄνθρωπος, γέρος ἄνθρωπος* κτλ. [1] Αὐτὴ ἡ συντακτικὴ χρῆσις εἶναι παλαιά. Ὁ Λουκιανὸς Περὶ οἴκ. 4 ἔχει ἀκριβῶς ὁμοίαν φράσιν «οὐκ ἠσχύνετο γέρων ἄνθρωπος».

Ὑποθετικὴ πρότασις ἀνανταπόδοτος.

Σύνηθες εἶναι εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν νὰ μένῃ ἡ ὑποθετικὴ πρότασις χωρὶς ἀπόδοσιν, ὅταν αὕτη δηλοῦσα ἀπειλὴν ἐξυπακούεται εὔκολα ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα καὶ ἀπὸ τὸν τόνον τῆς φωνῆς, οἷον *ἂν σὲ πιάσω! ἂν σὲ βάλω 'ς τὸ χέρι! ἂν σὲ δῶ πουθενὰ ἐκεῖ! ἂν δὲν πάς ἐκεῖ ποὺ σοῦ λέω!* κτλ. Εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιπτώσεις ἡ παραλειπομένη ἀπόδοσις εἶναι: *θὰ σὲ δείρω, θὰ σὲ τιμωρήσω* καὶ τὰ παρόμοια. Τὴν ἰδίαν συντακτικὴν χρῆσιν ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὸν Λουκιανὸν Νεκρ. Διάλ. 22, 3 «ἂν σὲ λάβω ποτέ!», Κατάπλ. 12 «ὧν εἰ λαβοίμην!», Ὄνειρ. 29 «πολιορκοῦμαι καὶ ἐπιβουλεύομαι πρὸς ἁπάντων· ποῦ μοι τὸ ξιφίδιον; ἢν λάβω τινά!». Δὲν ἔχω πρόχειρα παραδείγματα ἀπὸ ἀρχαιοτέρους συγγραφεῖς, εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι θὰ ἦτο ἀρχαιοτάτη ἡ χρῆσις αὐτή.

Προστακτικὴ ἀντὶ ὑποτακτικῆς ὑποθετικοῦ λόγου.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν πολλάκις χάριν ζωηροτέρας ἐκφράσεως ἀντὶ ὑποθετικῆς προτάσεως γίνεται χρῆσις τῆς προστακτικῆς καὶ ἀκολουθεῖ κατὰ παράταξιν συμπλεκτικὴ πρότασις μετὰ μέλλοντος ἐπέχουσα θέσιν ἀποδόσεως, οἷον *κάμε το καὶ θὰ ἰδῇς = ἂν τὸ κάμῃς, θὰ ἰδῇς*. Παρομοίαν σύνταξιν ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὸν Πλάτωνα Θεαίτ. 154 C «σμικρὸν λαβὲ παράδειγμα καὶ πάντα εἴσει ἃ βούλομαι».

***

Κατόπιν τῶν ὅσα εἴπαμε προκύπτουν ἀφ' ἑαυτῶν δύο πορίσματα, περὶ τῶν ὁποίων εἶναι ἀνάγκη νὰ διαλάβωμεν δι' ὀλίγων προτοῦ ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ τεθὲν ἐρώτημα.

Πρῶτον ὡς πρὸς τὴν λεγομένην Κοινὴν [2] τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, αὕτη

---

[1] Πβ. *Α. Τζάρτζαν*. 38.

[2] Περὶ ταύτης ἰδ. *Γ. Χατζιδ.* ΣΙΕ, 59 - 71 καὶ *Γ. Ἀναγνωστόπ.* 111 - 137 ἔνθα καὶ πλουσιωτάτη βιβλιογραφία.

προῆλθε μὲν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον, ἀλλὰ ταύτης ἀχρηστεύθησαν πολλὰ στοιχεῖα, παρελήφθησαν δὲ ἀρκετὰ ἀπὸ τὰς ἄλλας διαλέκτους. Ἀξίζει νὰ μεταφέρωμεν ἐδῶ αὐτολεξεὶ ὅσα χαρακτηριστικὰ λέγει ὁ Γ. Χατζιδάκις περὶ τῆς ἀχρηστεύσεως Ἀττικῶν στοιχείων. «Ἁπλοποιουμένης ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις τῆς γλώσσης... ἔφευγον πάντα τὰ πικρῶς Ἀττικά, ἅτινα οὕτω περιέπεσον εἰς λήθην, πβ. *Φερρέφαττα, ἁμωσγέπως, νάπυ (= σίναπυ), τήμερον, τῆτες, τητινόν, τεῦτλον, ἄθρους, ἀείνων, νεώς, λεώς, κότινος, νεοχμιόν, εἴλη, γλῶττα, σφάττω, ἄρρεν, χερρόνησος, κᾶτα, ἄττα* κττ. κττ...., οὕτω δὲ ἀποβαλλομένων τούτων ἡ γλῶσσα ἀπέβαινεν, ὡς εἰκός, κοινὴ καὶ ἅμα νεωτεροκωτέρα»[1]. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀντικατάστασις τῶν «πικρῶς Ἀττικῶν» ἤρχισε πολὺ ἐνωρίτερα παρὰ εἰς τοὺς μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον χρόνους. Τοῦτο συνάγομεν ἀπὸ ἕνα ἀπόσπασμα τῆς Μανδραγοριζομένης τοῦ κωμικοῦ Ἀλέξιδος ἀκμάσαντος ὡς γνωστὸν τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα. Εἰς τοῦτο ὁ ποιητὴς ἐμπαίζει τὴν χρῆσιν τοῦ Ἰωνικοῦ *σεῦτλον* ἀντὶ τοῦ Ἀττικοῦ *τευτλίον* λέγων «ἐὰν ἐπιχώριος | ἰατρὸς εἴπῃ... | *τευτλίον*, παρείδομεν, | ἐὰν δὲ *σεῦτλον*, ἀσμένως ἠκούσαμεν | ὡς οὐ τὸ *σεῦτλον* ταὐτὸν ὂν τῷ *τευτλίῳ*»[2]. Καὶ εἰς μεταγενεστέρους τοῦ Ἀλέξιδος κωμικοὺς ποιητὰς ἀπαντᾷ τὸ ἴδιον σκῶμμα διὰ τὴν χρῆσιν τῆς λέξεως[3], ἡ ὁποία ἔγινε πολὺ προσφιλὴς εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐσώθη εἰς τὸ σημερινὸν ἰδίωμα τοῦ Πόντου ὑπὸ τὸν τύπον *σεύτελον* οὐχὶ βέβαια διὰ τῆς Κοινῆς, ἀλλὰ κατ' εὐθεῖαν ἐκ τῆς Ἰωνικῆς. Λοιπὸν ὅτι περιέπιπταν εἰς λήθην «τὰ πικρῶς Ἀττικά», τοῦτο σημαίνει ὅτι ταῦτα ἀντικαθίσταντο ἀπὸ τὰ ταὐτόσημα τῶν ἄλλων διαλέκτων. Καὶ μόνον τὸ γεγονὸς ὅτι μετεδόθη εἰς τὴν Κοινὴν καὶ ἐσώθη μέχρις ἡμῶν στοιχεῖον τῆς Ἰωνικῆς κλίσεως προσοχῆς ἄξιον, τὰ ὀνόματα εἰς *-οῦ -οῦς -οῦδες* καὶ *-ᾶς -ᾶ -ᾶδες*[4] καὶ ὅτι τὸ Ἀττικὸν *τ* ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ *σσ*, καθὼς *γλῶττα - γλῶσσα, θάλαττα - θάλασσα, πίττα - πίσσα, τέτταρες, τέτταρα - τέσσαρες, τέσσαρα* (Ἰωνικὰ *τέσσερες, τέσσερα*), *ἀράττω - ἀράσσω* ὅθεν *ἀράζω, ἀλλάττω - ἀλλάσσω* ὅθεν *ἀλλάζω, χαράττω - χαράσσω* ὅθεν *χαράζω* κττ. ἔτι δὲ *τεῦτλον - σεῦτλον, τήμερον - σήμερον* κττ. μαρτυρεῖ τὴν μεγάλην συμβολὴν τῆς Ἰωνικῆς εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς Κοινῆς γραφομένης καὶ ὁμιλουμένης[5].

Ὁμοίως μόνον τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ γενικὴ πτῶσις τῶν πρωτοκλίτων εἰς *-α* ἔγινε συνήθης «τῇ κοινῇ διαλέκτῳ» κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡρωδιανοῦ[6], ὅτι

---

[1] ΜΝΕ 1, 410.

[2] *Th. Kock*, 2, 348 - 9.

[3] ἀνωτ. 2, 557 καὶ 3, 320.

[4] *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 90 καὶ Ἀκαδ Ἀναγν. 2, 351.

[5] Πβ. καὶ *Γ. Χατζιδ.* ΣΙΕ, 68 καὶ *Γ. Ἀναγνωστόπ.* 153.

[6] 2, 665.

ἡ γενικὴ -ῶς τῶν εἰς -ὼ ὀνομάτων ἐπεκράτησεν ὁριστικῶς εἰς τὴν Κοινὴν καὶ καὶ ὅτι κατὰ τὴν μαρτυρίαν παλαιῶν γραμματικῶν οἱ Δωριεῖς εἶπαν *τοῦτος τοῦτοι*[1] μαρτυροῦν πόσον συνέβαλεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ὁμιλουμένης Κοινῆς καὶ ἡ Δωρικὴ διάλεκτος.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἴχαμεν ὀφθαλμοφανῆ παραδείγματα τῆς ἀναμείξεως διαλεκτικῶν στοιχείων εἰς τὴν Κοινήν, δὲν θὰ ἦτο λογικῶς ὀρθὸν ν' ἀρνηθῶμεν τοῦτο κατ' ἀρχήν. Φυλαὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους, ζῶσαι ἡ μία παρὰ τὴν ἄλλην καὶ ἐπικοινωνοῦσαι καθ' ἑκάστην διὰ τῶν κοινῶν ἱερῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ πολλῶν ἄλλων μέσων, ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ὑποστοῦν γλωσσικὴν ἀλληλεπίδρασιν καὶ νὰ μὴ συμβάλουν ὅλαι, ἄλλαι περισσότερον καὶ ἄλλαι ὀλιγώτερον, εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς Κοινῆς. Μήπως καὶ αὐτὴ ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος δὲν προσέλαβε τόσα καὶ τόσα στοιχεῖα ἀπὸ τὴν Ἰωνικὴν καὶ τὴν Δωρικήν; Ὡς γνωστὸν παρὰ τὸ *καρατόμος* ἔλεγαν οἱ Ἀττικοὶ *καρηβαρία* καὶ *κήλη* παρὰ τὸ *κάλη* Ἰωνικὰ ταῦτα. Καὶ παρὰ τὸ Ἰωνικὸν *ὀπηδὸς* ἔλεγαν *ὀπαδός*, τὸ ὁποῖον ἐκ τῆς Δωρικῆς ποιήσεως ἔγινε κατ' ἀρχὰς δεκτὸν εἰς τὰ χορικὰ τῶν τραγικῶν καὶ κατόπιν εἰς τὸν πεζὸν λόγον. Καὶ παρὰ τὸ *κυνηγός, ὁδηγός, στρατηγός, χορηγὸς* καὶ ὅλα τὰ ἐκ τοῦ *ἄγω* σύνθετα ἔλεγαν καὶ *λοχαγὸς* καὶ *ξεναγὸς* ὁμοίως ἐκ τῆς Δωρικῆς παραλαβόντες. Δωρικὴν ἐπίδρασιν μαρτυροῦν καὶ ὅλα τὰ εἰς *-ας* προσηγορικὰ ἀντὶ *-ης* καὶ *-ος*, οἷον *βακτροφόρας, γεννάδας, λευκολόφας, νικομάχας, σαμφόρας, στηλοκόπας, τηλεβόας, ὑδροφόβας, ὑψιβόας, ὠκυβόας* κτλ. Ταῦτα διὰ τῆς λυρικῆς τῶν Δωριέων καὶ Αἰολέων ποιήσεως γνωσθέντα εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ μεγαλοπρεπέστερα νομιζόμενα ἔγινιν δεκτὰ καὶ συνετέλεσαν νὰ μετασχηματισθοῦν κατ' αὐτὰ καὶ πολλὰ ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα προηγουμένως ἔληγαν εἰς *-ος*. Ὁμοίως Δωρικὰ εἶναι καὶ τὰ κύρια ὀνόματα εἰς *-λας* καὶ *-λαος* ἀντὶ *-λεως*, οἷον *Ἀρχέλας-λαος, Ἀναξίλας, Ἀρκεσίλας, Ἀγησίλαος* κτλ[2].

Δεύτερον, καθὼς ἔχει παρατηρηθῆ καὶ ὑπὸ ἄλλων, ἡ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας μετὰ τὸν Ὅμηρον δὲν συνέπιπτε μὲ τὸν προφορικὸν λόγον. Ἦτο γλῶσσα τεχνικωτέρα καὶ κάπως ἐπιτετηδευμένη διαφέρουσα ἀπὸ τὸν καθημερινὸν προφορικόν, τὸν λόγον τῆς ἀφελοῦς συνηθείας[3]. Διέφερεν ὄχι μόνον εἰς τὴν συντακτικὴν πλοκήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν φωνητικὴν καὶ τὸ τυπικὸν τῆς γραμματικῆς. Καὶ πῶς ἐγεννᾶτο αὐτὴ ἡ διαφορά; Ἰδοὺ πῶς. Τὸ πρῶτον λογοτεχνικὸν προϊόν, ποιη-

---

[1] *Γ. Χατζιδ.* ΣΙΕ 64.

[2] Ἰδ. *Γ. Χατζιδ.* Ἀκαδ. Ἀναγν. 1, 230.

[3] *Δ. Μαυροφρ.* 21. - *Γ. Χατζιδ.* ἐν Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου τόμ. 5 (1908/9) σελ. 49 - 50 καὶ ΣΙΕ 52. - *Γ. Ἀναγνωστόπ.* 8, 18 - 9, 85 καὶ ἐν Ἀθηνᾷ 36 (1924) 21 κέξ.

τικὸν ἢ πεζογραφικόν, γραμμένον σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς γραμματικῆς τῶν χρόνων του ἐχρησιμοποιεῖτο τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους ὡς πρότυπον. Καὶ ἐνῷ ἡ γλῶσσα εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ μετεβάλλετο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν καὶ φωνητικῶς καὶ γραμματικῶς, οἱ γράφοντες ἀκολουθοῦσαν τὴν γραμματικὴν ἐκείνου. Αἱ λέξεις πολλάκις ἐπάθαιναν εἰς τὸ στόμα τῶν λαλούντων ποικίλας συγκοπὰς καὶ ἀκρωτηριασμούς, αὐτὸ ὅμως ἐθεωρεῖτο ἐπιτετραμμένον εἰς τὸν προφορικὸν λόγον. Οἱ γράφοντες ἐνόμιζαν ὅτι ἔπρεπε νὰ μεταχειρίζωνται τοὺς ἀκεραίους τύπους. Ποῦ καὶ ποῦ νὰ τοὺς ξεφύγῃ καὶ κανένας περιφρονημένος τύπος τῆς κοινῆς ὁμιλίας, ὁ ὁποῖος σήμερα δι᾽ ἡμᾶς ἀποτελεῖ πολύτιμον ἀπόδειξιν τῆς διαφορᾶς τοῦ γραπτοῦ καὶ προφορικοῦ λόγου. Παραδείγματος χάριν ὁ ἀριστοτέχνης τοῦ Ἀττικοῦ λόγου Πλάτων ποτὲ δὲν θὰ ἔγραφεν *ἄκου, πειδή,* ὅπως ὁ Ἀριστοφάνης μέλλων ν᾽ ἀποταθῇ ἀπὸ σκηνῆς εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν λαόν, καὶ ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ σύγχρονοί του ἔτσι ἔλεγαν. Δὲν θὰ ἔγραφεν ἐπίσης *ττάρων, κτώ, βολῶν* ἀντὶ *τεττάρων, ὀκτώ, ὀβολῶν,* καὶ ὅμως τὰς κολοβωμένας αὐτὰς κατὰ μίαν συλλαβὴν λέξεις τὰς ἤκουεν ἀναμφιβόλως ἀπὸ τὸν ψαρᾶν τοῦ ἄστεος τὸν κατὰ τὸν κωμικὸν χαρακτηρισμὸν «κατάρατον», ὁ ὁποῖος μὲ ὕφος ἀδιάφορον καὶ κάπως ὑπεροπτικόν, ὅταν τὸν ἐρωτοῦσεν ὁ πελάτης «πόσου ὁ πουλύπους;», ἀπαντοῦσε χωρὶς νὰ τὸν κοιτάζῃ «ττάρων βολῶν γένοιτ᾽ ἄν!»—«ἡ δὲ κέστρα;» — «κτὼ βολῶν γένοιτ᾽ ἄν!» [1]. Καὶ ὁ ἄγνωστός μας ποιητὴς τῆς νέας Ἀττικῆς κωμῳδίας λέγων πρὸς τοὺς ἀκροατάς του «μὴ καταγελᾶτε τοῖς ἐμοῖς *παθημάτοις*» [2] συνησθάνετο ὅτι ἡ λέξις *παθημάτοις* ἦτο γνωστὴ εἰς αὐτοὺς ὡς δημώδης, ἂν καὶ δὲν ἐγράφετο συνήθως ὑπὸ τῶν συγχρόνων του εἰς ἔργα λογοτεχνικά. Δὲν εἶναι τὸ *παθημάτοις* ὅπως τὸ *Στρεψίαδες* τοῦ Ἀριστοφάνους [3] κωμικὸν πλάσμα διὰ νὰ προκαλέσῃ τὰ γέλια τῶν ἀκροατῶν, διότι, καθὼς εἴδαμεν, ἐλέγετο καὶ εἰς ἄλλα ἰδιώματα. Ὁ Λυσίας, ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ λοιποὶ δικανικοὶ ῥήτορες ἀγορεύοντες ἀπὸ τὸ δικαστικὸν βῆμα δὲν ἔλεγαν συνήθως εἰς τὸν μάρτυρα *ἀνάβα, κατάβα, ἀλλ᾽ ἀνάβηθι, κατάβηθι,* καὶ ὅμως εἰς τὴν κοινὴν ὁμιλίαν ἔλεγαν τοὺς δημώδεις αὐτοὺς τύπους καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὰς κωμῳδίας τοῦ Ἀριστοφάνους. Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Θεόφραστος οὐδέποτε θὰ διενοοῦντο νὰ γράψουν *ἐπληροῦσαν, ἐπολεμοῦσαν, ἐποιοῦσαν* καὶ τοὺς ὁμοίους μεταπλασμένους παρατατικούς, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν ν᾽ ἀναφαίνωνται εἰς τὸν δημώδη λόγον κατὰ τοὺς χρόνους των. Ὁ ηὐξημένος ἀόριστος *ᾠκοδόμησε* ὑπάρχει εἰς τὴν

---

[1] Ἀμφ. 30, 11 καὶ 12 (*Th. Kock,* 2, 245).

[2] *Th. Kock,* 3, 459.

[3] Νεφ. 1206.

Καινὴν Διαθήκην [1], ἐν τούτοις εἶναι βέβαιον ὅτι καθ' ἣν ἐποχὴν ἐγράφησαν τὰ εὐαγγέλια οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸν προφορικόν των λόγον ἔλεγαν *οἰκοδόμησε, οἰκοδομημένος*. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀκριβὲς τὸ συνήθως λεγόμενον ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ εὐαγγελίου εἶναι ἡ δημοτικὴ τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἀντὶ τοῦ πλήρους *τετράδραχμα* τοῦ γραπτοῦ λόγου ὁ λαὸς ἔλεγε τὸ συγκεκομμένον *τετρᾶχμα* καθὼς μᾶς παραδίδει ὁ Ἡρωδιανός [2]. Καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ λεγομένη Ἀττικὴ Κοινὴ ἦτο, καθὼς ἔχει παρατηρηθῆ καὶ ὑπὸ ἄλλων, κοινὴ γραφομένη μᾶλλον παρὰ ὁμιλουμένη διαφέρουσα καὶ φωνητικῶς καὶ γραμματικῶς καὶ συντακτικῶς ἀπὸ τὸν καθαρῶς δημοτικὸν λόγον [3]. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα μαρτυροῦν ὅτι ἡ σημερινὴ διγλωσσία δὲν ἔχει τὴν ἀρχήν της, καθὼς κοινῶς πιστεύεται καὶ διδάσκεται, εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς γενέσεως τοῦ ***Ἀττικισμοῦ*** — αὐτὸς ἀποτελοῦσε τρίτην γλωσσικὴν κατάστασιν — ἀλλ' αἰῶνας πολλοὺς πρὸ αὐτοῦ.

***

Καὶ τώρα ἀπαντῶντες εἰς τὸ ἐρώτημα ἀπὸ πότε ἀρχίζει ἡ δημοτικὴ λέγομεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ ἀπάντησις χρονικῶς ὡρισμένη. Ὅλα τὰ δημώδη γνωρίσματα τῆς γλώσσης δὲν παρουσιάζονται εἰς μίαν βραχεῖαν περίοδον τῆς ἐξελίξεώς της. Ἄλλα ἐμφανίζονται εἰς τὴν πρώτην γραπτὴν παράδοσιν καὶ ἄλλα εἰς τὰς μεταγενεστέρας περιόδους, αἱ ὁποῖαι ἀπέχουν ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην αἰῶνας. Κατὰ ταῦτα ὁ Ὅμηρος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος δημοτικιστὴς — ἂς ἐπιτραπῇ ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτός, ἂν καὶ τότε δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη ***καθαρεύουσα*** — καὶ διότι ἔκαμε τὰ ποιήματά του εἰς τὴν φυσικὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ [4] καὶ διότι ἀπ' αὐτοῦ ἀρχίζουν τὰ πρῶτα φαινόμενα τῆς δημοτικῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὅσον ἐπερνοῦσαν οἱ αἰῶνες τόσον ἀπεμακρύνετο ἡ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας καὶ γενικῶς τοῦ γραπτοῦ λόγου.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

---

[1] *Ματθ.* 7, 24 καὶ 26.

[2] 2, 590.

[3] Περὶ τῆς ἀντιθέτου γνώμης τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου μου Γεωργίου Χατζιδάκι ἰδ. ΜΝΕ 1, 20 κέξ. καὶ ΣΙΕ 56.

[4] Πβ. καὶ *Δ. Μαυροφρ.* 68.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ

Α΄. ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ

γῖνα

Ἡ λέξις αὕτη ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ G. Rohlfs [1], ὑπὸ τὴν κατηγορίαν τῶν Wörter unbekannter Herkunft ὡς εὔχρηστος εἰς τοὺς Ἰταλοφώνους τῆς περιοχῆς Ρηγίου, ὅπου παλαιότερον ὡμιλεῖτο ἡ Ἑλληνική, εἰς φράσεις καθὼς *na yina d' aqua* = ein wenig Wasser, ὀλίγο νερό. Ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ τὴν λέξιν Ἑλληνικήν, ἀλλ' ἀγνώστου ἐτύμου. Κατ' ἐμὲ ὅμως εἶναι προφανὲς ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ οὐσ. *ἶνα* (⟨ἀρχ. *ἶς - ἰνός*), τὸ ὁποῖον σώζεται ὑπὸ πολλοὺς τύπους καὶ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικήν, διατηροῦν τὴν ἀρχαίαν του σημασίαν. Οὕτως ἔχομεν *ἶνα* Ἄνδρος, Θεσσαλ. (Ἁλμυρός), Καππαδ. (Σινασσός), Κάρπαθος, Κύπρος, Χίος, *γῖνα* [2] Κάρυστος, Κέρκυρα, Μακεδονία (Βλάστη, Καστορία, Κοζάνη), Ρόδος, *νῖνα* Ἤπειρος, Κρήτη, Σύμη, *δῖνα* Ρόδος. Ὅλοι οὗτοι οἱ τύποι δηλοῦν ἶνας παντὸς εἴδους, οἷον μετάξης, λίνου, τριχός, κλωστῆς, λεπτοτάτου ἱστοῦ ψαχνοῦ κρέατος, φυτῶν κτλ., π. χ. *ἡ γῖνα τοῦ λιναριοῦ* Κέρκυρα, *δός με μίαν γῖνα κλωστὴ* Ρόδος, *τὰ χλωρὰ φασόλια ἔχουνε γῖνες* Ἁλμυρός, *ἀπὸ τὰ μαλλιά σου τὰ ξανθὰ δῶσ' μου κ' ἐμὲν μιὰν ἶναν* Ρόδος.

Ὅτι ἡ σημασία «ἶς» δύναται νὰ ἐξελιχθῇ εἰς τὴν ἔννοιαν «ὀλίγον τι» δεικνύει καὶ ἡ χρῆσις ἑτέρου τύπου τῆς ἰδίας λέξεως *ἶμα* ἐν Κεφαλληνίᾳ, εἰς τὴν φράσιν *ἶμα δὲν πιάσαμε σήμερα* = οὐδὲν συνελάβομεν εἰς τὰ δίκτυα σήμερον, καθὼς καὶ ἡ παρὰ τοῖς ἑλληνοφώνοις τῆς Μπόβας ἐν Καλαβρίᾳ χρῆσις τοῦ τῆς ἰδίας λέξεως ὑποκοριστικοῦ *ἴτσα* καὶ *γίτσα* ὑπὸ τὴν σημασίαν «ὀλίγον τι». Πβ. καὶ τὴν ἐν Κερκύρᾳ χρῆσιν τοῦ οὐσιαστικοῦ *κλωνὶ* εἰς φράσεις *ἕνα κλωνὶ ἀλάτι, ἕνα κλωνὶ ἀλεύρι* = ὀλίγον ἁλάτι, ὀλίγον ἀλεύρι, *δὲν ἔχουμε κλωνὶ νερὸ* Κέα, τοῦ οὐσ. *ἀχτῖδα* ἐν Πελοποννήσῳ (Ἠλεία) εἰς φράσεις *μιὰ 'χτῖδα* (= ὀλίγα) *χεροβότανα καὶ δὲ θέλω πολύ, δῶσε μου μιὰ 'χτῖδα* [3], τοῦ οὐσ. *ἀγκίδα* (⟨ἀρχ. *ἀκὶς*) ἐν

---

[1] *G. Rohlfs*, Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität, σ. 290.

[2] Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ *γ* πβ. *K. Krumbacher*, Ein irrationaler Spirant im Griechischen. Sitzungsber. Bayer. Akademie 1886, τεῦχ. III. *K. Dieterich*, Untersuchungen, σ. 91 κέξ., *E. Mayser*, Grammatik der gr. Papyri (Leipzig 1906), σ. 168 κέξ.

[3] Πλείονα περὶ τοιούτων σημασιολογικῶν ἐξελίξεων λέξεων λεπτοτάτου πράγματος δη-

Νάξῳ εἰς φράσεις καθὼς *'γκίδα νερὸ δὲν ἔχουμε* καὶ τοῦ οὐσ. *τριχάρι* εἰς φράσεις καθὼς *δὲν ἔφαγα* ἢ *δὲν ἐμίλησα τριχάρι* = διόλου.

διανουτῶ

Εἰς τὰς Παροιμίας τοῦ Ν. Πολίτου 4, 91 φέρεται καὶ ἡ ἑξῆς παροιμία ἐκ Πλωμαρίου τῆς Λέσβου: *'Ιγὼ σὲ διαναττῶ νὰ γύ'ς ἄθρουπους τσὶ σὺ τοὺ γουδὶ τοὺ γουδουχέρ'*. Ἡ παροιμία δὲν ἑρμηνεύεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅλου της νοήματος φαίνεται ὅτι τὸ ρ. *διαναττῶ* σημαίνει «συμβουλεύω, καθοδηγῶ».

Ὁ Γ. Χατζιδάκις[1] ἔγραψε περὶ τοῦ ρ. τούτου τὰ ἑξῆς: «Ἡ γραφὴ *διαναττῶ* διὰ διττοῦ *τ* φαίνεται λίαν παράδοξος. Ποῦ ἠδύναντο νὰ εὑρεθῶσι τὰ δύο *τ*; Γρ. *ἄρα διαναττῶ*· τοῦτο δὲ ἀναμιμνήσκει τὸ ἐν Κρήτῃ σύνηθες *κατατῶ* ἀντὶ τοῦ *κατατάσσω* ἀπὸ τοῦ ἀορ. *ἐκατάταξα κατατῶ*, ὅπως παρὰ τὸν ἀόρ. *ἅρπαξα* λέγεται *ἁρπῶ*, *ἐβάσταξα βαστῶ*, *ἐκύταξα κυτῶ* κτλ. (πβ. ΜΝΕ Α' 273 - 4). Κατὰ ταῦτα *διανατῶ* λέγεται ἀντὶ τοῦ *διανατάσσω*, ὅπερ δύναται μάλιστα νὰ ἐκληφθῇ ὡς συμφυρμὸς τοῦ *διατάσσω* καὶ *ἀνατάσσω*».

Γράφων ταῦτα ὁ Γ. Χατζιδάκις δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὅτι παρὰ τὸν ἐκ Πλωμαρίου τύπον *διαναττῶ* ἀπαντᾷ εἰς τὰ Τελώνια τῆς Λέσβου καὶ τύπος *διανουτῶ* εἰς τὴν ἑξῆς παροιμίαν:

ὅσ' ὥρα μὶ διανώτας, | *τσαράτσα πιθιρά,*
σαράδα δυὸ ἀλουγόμ'γις μέτρ'σα | *'ς τ' ἀλουγιοῦ μας τ'ν οὐρά*[2].

Ὁ τύπος *διανουτῶ* δὲν ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ *διανατῶ* φωνητικῶς, ἐνῶ ὁ τελευταῖος οὗτος ἠδύνατο κάλλιστα νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ πρώτου διὰ προχωρητικῆς ἀφομοιώσεως. Ἄρα ὁ τύπος *διανουτῶ* εἶναι παλαιότερος καὶ δύναται κατὰ τὴν γνώμην μου νὰ προῆλθεν ἐκ τῆς προθέσεως *διὰ* καὶ τοῦ μεταγν. ρ. *ἐνωτίζομαι*, συνηθεστάτου εἰς τὴν Π. Διαθήκην μὲ τὴν σημ. «εἰσακούω», π.χ. *ἐνώτισαι τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου* Ψαλμ. 53, (54). 2, *ἐνώτισαι, ὁ Θεός, τὴν προσευχήν μου* 54 (55). 1, *ἐνώτισαι, κύριε, τὴν φωνὴν τῆς δεήσεώς μου* 139 (140). 6, *ἐνωτίσασθέ μου τοὺς λόγους* Γέν. 4. 23, *καὶ ἐνωτίσῃ ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ* Ἔξοδ. 15, 26. Παρὰ τὸ μέσον *ἐνωτίζομαι* = εἰσακούω ἐσχηματίσθη ἐνεργητ. *ἐνωτίζω* μὲ τὴν σημ. «θέτω εἰς τὰ ὦτά τινος συμβουλάς, συμβουλεύω», καὶ κατόπιν συντεθὲν μὲ τὴν πρόθεσιν *διὰ* (πβ. *ἀναφαίνομαι* - *διαναφαίνω*, *μετρῶ* - *διαμετρῶ* κτλ.) μετε-

λωτικῶν εἰς τὴν σημ. «ὀλίγον» ἢ «οὐδέν» βλέπε *N. P. Andriotis*, Die Ausdrucksmittel für «gar nichts», «ein wenig» und «sehr viel» im Alt-Mittel und Neugriechischen. Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher 16 (1939/40), σ. 106 κέξ.

[1] Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Πανεπιστημίου 7 (1910/11) σ. 63.

[2] Πβ. *Ι. Βενιζέλου*, Παροιμίαι², σ. 229, 778.

πλάσθη εἰς *διανωτῶ*, ὁπόθεν διὰ τοῦ βορείου φωνηεντισμοῦ τοῦ ἰδιώματος τῆς Λέσβου κατέληξεν εἰς τὸν τύπον *διανουτῶ*. Τὸ ω διατηρεῖται ὡς τονούμενον εἰς τὸν παρατατικὸν *διανώτουμ'*, *διανώτας* κτλ.

ἐφέντη μου εἶσαι

Ἡ φράσις αὕτη ἐπαναλαμβάνεται συχνὰ εἰς παραμύθια ἐκ Μεγίστης κ. ἀ. ὡς ἀποστροφὴ τοῦ διηγουμένου τὸ παραμύθι πρὸς τοὺς ἀκροατάς, ὅταν τελειώνῃ μία περίοδος τοῦ παραμυθιοῦ καὶ ἀρχίζει ἄλλη, π. χ. *τί τὰ θέλεις, ἐφέντη μου εἶσαι, τὴν ἄλλην ἡμέραν ἀπὸ τὴν αὐγήν, ἐφόρωσεν τὰ πιὸ καλὰ ροῦχα του* κτλ.[1], *τί τὰ θέλεις, τὶ τὰ γυρεύεις, ἐφέντη μου εἶσαι, ἐκατέβην εἰς τὸν καφενέν, ὅλοι τὸν ἐχαιρετοῦσαν* κτλ.[2], *τί τὰ θέλεις, ἐφέντη μου εἶσαι, νὰ μὴν τὰ πολυλογοῦμεν, ἀνήβη 'ς τὴν ἀπάνω πάνω κάμαρη* κτλ.[3], *τί τὰ θέλεις, ἐφέντη μου εἶσαι, ἔπιασαν ἴσαμε τὸ μεσημέριν ἀρίφηντα (ψάρια)* κτλ.[4]. Συχνὰ ἡ φράσις *ἐφέντη μου εἶσαι* παραλείπεται, π. χ. *τί τὰ θέλεις, νὰ μὴν τὰ πολυλογοῦμεν, ἦρτεν ὁ καιρὸς τοῦ γάμου* κτλ.[5]

Ἡ φράσις αὕτη μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Μανταμάδου τῆς Λέσβου ὑπὸ τὸν τύπον *ἐφεντιμούσι* ὡς προσφώνησις ἀντὶ τοῦ κοινοῦ *ἀφέντη μου* καὶ ἀνάγεται εἰς τὸν ἀνωτέρω τύπον ὡς εἰς πληρέστερον[6].

Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ρ. *εἶσαι* εἶναι εἰς τὴν φράσιν ταύτην ἀκατανόητον, διότι οὔτε ὑπάρχει οὔτε νοεῖται κατηγορούμενόν τι, καὶ ἐπειδὴ ἡ φρ. λέγεται καὶ πρὸς πολλούς, ὁπότε τὸ *εἶσαι* εἶναι καὶ συντακτικῶς ἀνάρμοστον, φρονῶ ὅτι ἡ φρ. *ἐφέντη μου εἶσαι* εἶναι ἕνα εἶδος ἐξελληνισμοῦ τοῦ Τουρκ. *efendimiz* = κύριέ μας, καὶ ὅτι ἔχει εἰσαχθῆ εἰς Ἑλληνικὰ παραμύθια ἐκ τῶν Τουρκικῶν παραμυθιῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἐπὶ ἀμοιβῇ συνήθως ἀφηγούμενος συνηθίζει νὰ προσφωνῇ κατὰ διαστήματα τοὺς ἀκροατάς του, οἱ ὁποῖοι εἶναι συνήθως σημαίνοντα πρόσωπα[7]. Εἰς τὸν Πόντον συνηθίζετο εἰς ὁμοίας περιπτώσεις ἡ Τουρκ. φράσις *ἐφέντη με σοϊλεῖμ*[8]. Πβ. ἀναλόγους ἀποστροφὰς πρὸς τοὺς ἀκροατὰς εἰς Ἑλληνικὰ παραμύθια: *λοιπόν, τθυρά μου, μίαν ἡμέραν ἐπαρατήρησεν*... Κύπρος[9], *'ς τὸ ἀναμεταξύ, μωρὲ παιδιά, φτάνει ὁ κουμπάρος* κτλ.

---

[1] *Α. Σ. Διαμαντάρα*, Καστελλοριζιακὰ παραμύθια. Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρ. 4 (1892), σ. 697.

[2] Αὐτόθι σ. 701. [3] Αὐτόθι σ. 710. [4] Αὐτόθι σ. 697. [5] Αὐτόθι σ. 702.

[6] *P. Kretschmer*, Der heutige lesbische Dialekt, σ. 443.

[7] Περὶ τῆς συνηθείας τῶν Τούρκων νὰ ἀκούουν εἰς τὰ καφενεῖα παραμύθια ἀπὸ ἐπαγγελματίας ἀφηγητάς, τοὺς *παραμυθᾶδες*, βλ. *Σ. Κυριακίδου*, Ἑλληνικὴ λαογραφία, σ. 293 κέξ. Πβ. *Π. Πρεβελάκη*, Τὸ χρονικὸ μιᾶς πολιτείας, σ. 50 κέξ.

[8] *Σ. Ἄκογλου*, Λαογραφικὰ Κοτυώρων, σ. 388.

[9] *Α. Σακελλαρίου*, Τὰ Κυπριακὰ 2, 301 κέξ. 306, 308 κ.ἀ.

Κατὰ ταῦτα ὁ ἐκ Λέσβου τύπος *ἐφεντιμούσι* δὲν προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐν Μεγίστῃ κ.ἀ. *ἐφέντη μου εἶσαι*, ἀλλ' εἶναι πιστοτέρα ἀπόδοσις τοῦ Τουρκ. *efendimiz*.

ζ' g ά θ' λ α

Οὕτω λέγονται εἰς τὴν Σαμοθράκην τὰ σπλάχνα ὅλα ὁμοῦ. Πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως ὁδηγούμεθα ἀπὸ τὸν ἐν Ἴμβρῳ εὔχρηστον πληρέστερον τύπον *ζ'gάρδαλα* τά, προελθόντα χωρὶς ἀμφιβολίαν ἐκ τοῦ ἀμαρτύρου ἀρχικοῦ **συγκάρδουλα* καὶ δηλοῦντα ἀρχικῶς τὰ σπλάγχνα, μαζὶ μὲ τὴν καρδίαν. Σύνθετα μὲ τὴν πρόθεσιν *σὺν* καὶ οὐσιαστικὸν ἐκφράζοντα ἀνάλογον ἔννοιαν γνωρίζομεν πολλά, οἷον *σύξυλος, σύψυχος, συγκόκκαλος, σύγκορμος, σύσκατος*, καὶ τὰ μεσν. *σύμπλευρον, σύλλαρδον, σύντσεφλον, συνόστεον*.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ λ. **συγκάρδουλα* τά, ὡς ἐπίθετον κατ' ἀρχάς, ἐσήμαινε τὰ μαζὶ μὲ τὴν καρδίαν σπλάγχνα, ἤτοι ὅλα μαζί, καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο ἐπὶ τῶν ἀφαιρουμένων ἀπὸ τοῦ ὑπολοίπου κρέατος σπλάγχνων τῶν σφαγίων, ὅπως καὶ σήμερον συμβαίνει, βραδύτερον δὲ κατέστη οὐσιαστικόν, προσλαβὸν τὴν σημασίαν τοῦ συνόλου τῶν σπλάγχνων.

Φωνητικῶς ὁ ἐκ Σαμοθράκης τύπος ἑρμηνεύεται ὡς ἑξῆς: Διὰ τῆς κανονικῆς εἰς τὰ βόρεια ἰδιώματα ἀποβολῆς τῶν ἀτόνων *ι* καὶ *ου*[1] προέκυψεν ὁ τύπος *σ'γκάρδ'λα*. Κατόπιν διὰ τῆς ἐπίσης κανονικῆς εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Σαμοθράκης ἀποβολῆς τοῦ *ρ*[2] μετ' ἀναπληρωματικῆς ἐκτάσεως τοῦ γειτονικοῦ φωνήεντος προῆλθεν ὁ τύπος *σ'γκάαδ'λα*, ὁ ὁποῖος κατόπιν συνῃρέθη εἰς *σ'γκάδ'λα*. Ἡ τροπὴ τοῦ *σ* εἰς *ζ* πρὸ ἠχηρῶν συμφώνων εἶναι συνηθεστάτη εἰς τὰ βόρεια ἰδιώματα, ὅπου λόγῳ τῆς ἀποβολῆς ἐνδιαμέσων ἀτόνων *ι* καὶ *ου* προκύπτουν τοιαῦτα συμφωνικὰ συμπλέγματα. Πβ. *συγκαύτω* > *σ'γκαύτου* > *ζ'gαύτου, συγκεράζω* > *σ'γκιράζου* > *ζ'giράζου*. Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ *δ* εἰς *θ* πρὸ ὑγροῦ πβ. τὸ Κυπριακὸν *γροικῶ* > *δροικῶ* > *θροικῶ*. Ὁ ἐξ Ἴμβρου τύπος *ζ'gάρδαλα* παρουσιάζει ἀντὶ ἀποβολῆς ἀφομοίωσιν τοῦ ἀτόνου *ου* πρὸς τὸ προηγούμενον καὶ ἑπόμενον *α*.

κ α θ ο ύ ρ ι — κ α θ ό ρ ι

Οὕτω λέγεται εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ ἀλλαχοῦ ἐπιρρηματικῶς ἐπὶ ραγδαιοτάτης βροχῆς, ἡ ὁποία καταπίπτει πυκνὴ ὡς νέφος, ἀποκρύπτουσα τὰ πέριξ καὶ περιορίζουσα τὴν ὁρατότητα εἰς τὸ ἐλάχιστον· π. χ. *βρέχει καθόρι* = βρέχει ραγδαίως Ἤπειρος, *φέρνει βροχὴ καθούρια καθούρια* Εὔβοια. Ἐπίσης *σκαθούρα* ἡ,

---

[1] *Α. Α. Παπαδοπούλου*, Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων, σ. 14 κέξ.

[2] *A. Heisenberg*, Die liquida *ρ* im Dialekt von Samothrake. Ἀφιέρωμα εἰς Χατζιδάκιν, σ. 89 κέξ.

λέγεται εἰς τὴν Χίον ἡ πυκνὴ καὶ λεπτοτάτη βροχὴ ἡ ὁμοιάζουσα μὲ νέφος ἢ κονιορτόν, π. χ. *βρέχει, μὰ εἶναι κατάμονη σκαθούρα*. Τὸ ἴδιον πρᾶγμα λέγεται εἰς χωρία τοῦ Πηλίου *καθόρ'* ἡ. Ἡ λ. ἀπαντᾷ καὶ εἰς παλαιὸν ποίημα, τὸ Ἀπόκοπον τοῦ Μπεργαδῆ στ. 3ϡϡ (ἔκδ. Ε. Legrand) *κ' εὐθὺς καθούριν ἔσωσε μὲ τὴν βροντὴν καὶ χιόνιν*.

Πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἐτύμου τῶν ἀνωτέρω τύπων βοηθούμεθα ἀπὸ τὸν εὔχρηστον εἰς τὴν Εὔβοιαν, Κρήτην κ. ἀ. τύπον *καθούρα* ἡ, δηλοῦντα τὸ θολὸν κατακάθισμα οἴνου ἢ ἐλαίου, τὴν τρύγα, π. χ. *θολὸ κρασὶ μᾶς ἤδωκες, γιατ' ἤφηκε μέσα στὸ γυαλὶ τόση καθούρα* Κρήτη (Σητ.), *τὸ λάδι 'ναι θολό, γιατὶ ἀφίνει πολλὴ καθούρα στὸ γυαλὶ* αὐτόθι, καὶ ἀπὸ τὸ συγγενὲς ἐν Ρόδῳ *καθούρια* τά, δηλοῦν τὰ ἀφεψήματα ἐν γένει, τὰ ἄλλως *'πολείμματα* ἢ *'ποσείσματα*. Ἡ σημασία τῆς τρυγός, τοῦ θολοῦ κατακαθίσματος ὑγρῶν, μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀρχικὴν σημασίαν τῆς λ. *καθούρα* = τὸ κάθισμα, τὸ κάθησθαι, τὸ ἄλλως *καθησιό*, π.χ. *τὴ σκόλη θά 'χης ὅλη μέρα καθούρα, ἐκαλόμαθε 'ς τὴν καθούρα* Κρήτη.

Φαίνεται ὅτι ἡ λ. *καθούρα* ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ κατακαθίσματος τῆς ἰλύος τῶν ὑγρῶν κατέστη συνώνυμον τοῦ *θολούρα*, ἐπειδὴ ἡ ἰλὺς εἶναι θολή. Μὲ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἐπεξετάθη ἡ χρῆσις της ἐπὶ παντὸς εἴδους θολότητος, ὅπως ἡ τῆς ἀτμοσφαίρας ὅταν καλύπτῃ αὐτὴν ὁμίχλη ἢ ὅταν πυκνὴ καταπίπτῃ βροχή. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ ἡ λ. *θολούρα* ἡ, χρησιμοποιεῖται ἐπὶ θολῆς ἀτμοσφαίρας καὶ ἐπὶ τῆς ραγδαίας βροχῆς. Ἐκ τοῦ τύπου *καθούρα* προῆλθε δι' ἀναπτύξεως σ ἐκ συνεκφορᾶς ὁ τύπος *σκαθούρα*[1] καὶ ὁ ὑποκοριστικὸς τύπος *καθούρι*, ἐξ οὗ κατὰ φωνητικὴν ἀναλογίαν *καθόρι* τό, καὶ τέλος *καθόρ'* ἡ.[2]

κιραμόρ'δους

Οὕτω λέγεται εἰς τὴν Ἴμβρον τὸ ἄκρον ἑκάστης κεράμου τοῦ γείσου τῆς στέγης, ὁπόθεν καταρρέουν τὰ νερὰ τῆς βροχῆς, τὰ ἄλλως αὐτόθι *ἀκρουκιράματα*· π.χ. *ἔβριξι κὶ τρέξαν οἱ κιραμόρ'δ' ἢ λίγ' ψ'χάλα ἔριξι, δὲ ϐρουκάναν νὰ τρέξ' οἱ κιραμόρ'δ*. Εἰς τὴν Τένεδον τὰ ἄκρα τῶν κεράμων τοῦ γείσου λέγονται *κιραμόρουδα* τά,[3] εἰς δὲ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας τῆς Θρᾴκης *κιαραμόδος* καλεῖται ἡ στέγη.[4]

Ὅτι τὸ πρῶτον συνθετικὸν τῆς λ. εἶναι τὸ οὐσ. *κέραμος* εἶναι φανερόν. Πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ μᾶς βοηθοῦν τὰ ὑπὸ τοῦ Στ. Ξανθουδίδου ἐκ Κρήτης μαρτυρούμενα ρήματα *ροδώνω* καὶ *πηλοροδώνω*, σημαίνοντα

---

[1] Πβ. *Χ. Παντελίδου*, Προσθήκη καὶ ἀφαίρεσις τοῦ σ πρὸ συμφώνου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ, μέσῃ καὶ νέᾳ Ἑλληνικῇ. Byzant.-neugr. Jahrbücher 6 (1927/8), σ. 324 κέξ.

[2] Πβ. *Ν. Π. Ἀνδριώτην*, ἐν Ἀθηνᾷ 45 (1938), σ. 260.

[3] Ἐπετηρὶς Ἑταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν 12 (1935), σ. 93. [4] *Στ. Ψάλτη*, Θρακικά, σ. 181.

«ἐπιστρώνω τῆς ὁριζοντίαν στέγην οἰκίας μὲ στρῶμα πηλοῦ, συνήθως 2-3 δακτύλων πάχους» καὶ τὰ παράγωγα οὐσ. *ρόδωμα* καὶ *πηλορόδωμα*, σημαίνοντα τὴν ἐργασίαν τῆς ἐπιστρώσεως ταύτης.[1]

Ὁ Στ. Ξανθουδίδης ἀνάγει τὸ οὐσ. *ρόδωμα* εἰς τὸ ἀρχαῖον ρ. *δοροῦν* καὶ τὸ οὐσ. *δόρωσις*, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦνται εἰς ἐπιγραφὴν οἰκοδομικοῦ περιεχομένου. Ὁ ἴδιος εἰκάζει ὅτι *δορόω* ἔλεγαν εἰς πολὺ παλαιὰν ἐποχὴν διὰ τὴν διὰ δορᾶς στέγασιν καὶ ὅτι ἡ λ. ἐχρησιμοποιήθη βραδύτερον καὶ ἐπὶ στεγάσεως δι' ἄλλων ὑλῶν, δι' ἀντιμεταθέσεως δὲ τῶν συμφώνων *δ* καὶ *ρ* ἐτράπη εἰς *ροδώνω*. Πβ. *δοράκινον* > *ροδάκινον*.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι **κεραμόδορα* καὶ ἐντεῦθεν εἶτα κατὰ μετάθ. *κεραμόροδα* ὠνομάσθη κατ' ἀρχὰς ἡ στέγη, σημασία τὴν ὁποίαν διατηρεῖ εἰσέτι ὁ ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν τύπος. Κατόπιν περιωρίσθη ἐν Ἴμβρῳ καὶ Τενέδῳ ἡ σημασία εἰς τὰ ἄκρα τῶν κεράμων τῆς στέγης, τὸ γεῖσον. Διὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ τύπου *κιαραμόδος* πρέπει νὰ δεχθῶμεν ἀνομοιωτικὴν ἀποβολὴν τοῦ δευτέρου *ρ* καὶ συναίρεσιν τῶν δύο *ο* εἰς ἕν. Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ *ε* τῆς συλλαβῆς *κε* εἰς *α* κατ' ἀφομοίωσιν πβ. *κερατᾶς* > *κιαρατᾶς*.

κουζουλὸς

Ἡ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου τούτου ἔχει μεγάλην ἔκτασιν εἰς περιοχὰς τῆς νοτίου Ἑλλάδος, ἡ δὲ κοινοτέρα σημασία του εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ πολλὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους εἶναι «ἀνάπηρος» ἰδίως τὰς χεῖρας καὶ ἐν γένει «σακάτης». Εἰς τὴν Κρήτην, Ζάκυνθον, Σάμον, Ἰκαρίαν κ. ἀ. σημαίνει ἡ λ. τὸν «τρελλόν», ἡ σημασία δὲ αὕτη ἀπαντᾷ ἤδη εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον:

κι ἀπῆς μοῦ λές πὼς ἤβαλες τὸ λογισμὸν αὐτεῖνο,
σήμερο κάνω ἀπόφαση καὶ κουζουλὸ σὲ κρίνω Α 171

καὶ ἀναγράφεται εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ Δουκαγγίου ἑρμηνευόμενον *stultus, amens, ἄφρων, ἀνόητος*, μαζὶ μὲ τὸ *κουζουλία, amentia, ἄνοια*.

Τὴν ἰδίαν σημασιολογικὴν ἀντιστοιχίαν παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὸ ἐξ αὐτοῦ παράλληλον ρῆμα *κουζουλαίνω – ομαι*, τὸ ὁποῖον, συμφώνως πρὸς τὴν σημασίαν τοῦ ἐπιθέτου, δηλοῖ κοινότερον «καθιστῶ τινα ἀνάπηρον» ἢ «γίνομαι ἀνάπηρος» ἰδίως τὰς χεῖρας, π. χ. *ἐκουζουλάθηκα καὶ δὲ μπορῶ νὰ πιάσω δουλειὰ* Νάξος (Ἀπύρανθ.), *ἔπεσε καὶ ἐκουζουλάθηκε* Χίος, ἐνιαχοῦ δὲ «τρελλαίνομαι», π. χ. *ἀπὸ τὸ φόβο μου κόντεψα νὰ κουζουλαθῶ* Κρήτη.

---

[1] *Στ. Ξανθουδίδου*, Γλωσσικαὶ ἐκλογαί. Ἀθηνᾶ 28 (1916) Λεξικογρ. Ἀρχ., σ. 130 κέξ.

ψιλομελαχρινούλλα μου ποῦ τό 'βρες τὸ μελάνι
καὶ τό 'βαψες τὸ φρύδι σου καὶ θὰ μὲ κουζουλάνῃ αὐτόθι,
ὅλοι μὲ λένε κουζουλό, ποὺ νὰ κουζουλαθοῦνε αὐτόθι, [1]
κουζουλαμένος καὶ ντελῆς γυρίζω 'γὼ γιὰ σένα,
ἄχι κ' ἐκουζουλάθηκα καὶ κουζουλὸ μὲ λένε αὐτόθι. [2]

Ὑπὸ τὴν σημασίαν ταύτην ἀναγράφεται ἤδη εἰς τὸ λεξικὸν τοῦ Δουκαγγίου ἐν λ. *κουζουλός*: *κουζουλαίνεσθαι desipere, παραφρονεῖν.*

Ὁ Στ. Ξανθουδίδης παρήγαγε τὸ *κουζουλὸς* ἐκ τοῦ *κουλλὸς* «μετὰ συμφύρσεως πιθανώτατα πρὸς τὸ *ζαβὸς* ἢ *ζουρλός*» [3], ὁ δὲ Μ. Φιλήντας [4] ἐκ τῶν ἐπιθ. *κουτσὸς* καὶ *ζουλὸς* διὰ συμφυρμοῦ. Ἀλλ' αἱ ἑρμηνεῖαι αὗται δὲν εἶναι ἱκανοποιητικαί, ἀφ' ἑνὸς διότι τὸ *κουτσὸς* σημαίνει κυρίως τὸν χωλὸν τοὺς πόδας, ἐνῷ τὸ *κουζουλὸς* τὸν ἀνάπηρον ἰδίως τὰς χεῖρας, καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι τὸ δεύτερον συνθετικὸν *ζουλὸς* = τρελλὸς δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν κοινοτέραν σημασίαν τοῦ *κουζουλὸς* = ἀνάπηρος τὰς χεῖρας.

Διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως εἶναι σημαντικὸν νὰ ἀναζητηθῇ πρῶτον ἡ ἀρχικὴ σημασία της, ἂν δηλ. ἡ λ. ἐσήμαινε πρῶτον τὸν ἀνάπηρον καὶ εἶτα ἐξειλίχθη εἰς τὴν σημασίαν τοῦ τρελλοῦ ἢ τἀνάπαλιν, διότι αἱ ἔννοιαι τοῦ σωματικῶς ἀναπήρου καὶ τοῦ ψυχικῶς ἀσθενοῦς ἐναλλάσσονται. (Πβ. τὸ ἐπίθ. *μουρλός*, τὸ ὁποῖον παράγεται ἐκ τοῦ *μωρολόγος* [5] καὶ σημαίνει συνήθως τὸν τρελλόν, ἐνιαχοῦ ὅμως τὸν ἀνάπηρον τὰς χεῖρας ἢ τὸν ἀδέξιον).

Κατ' ἐμέ, ὅπως τὸ ἐπίθ. *ζουγλὸς* ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς τοῦ σημ. «ἀνάπηρος τὰς χεῖρας» μετέπεσεν ὑπὸ τὸν τύπον *ζουρλὸς* εἰς τὴν σημασίαν «τρελλός», ἔτσι καὶ τοῦ ἐπιθ. *κουζουλός*, ἡ ἀρχικὴ σημασία ὅπως δεικνύει καὶ ἡ μεγάλη της ἔκτασις, εἶναι «ἀνάπηρος τὰς χεῖρας». Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης συνηγορεῖ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐνιαχοῦ, ὅπως ἐν Πάρῳ, *κουζουλὸς* λέγεται ἐπὶ ἀγγείων τὸ μὴ ἔχον χεῖρας, ἤτοι λαβάς. Ἡ σημασία αὕτη μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὸ μεσαιωνικὸν οὐσ. *κούζα* ἡ, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ καὶ σήμερον ἐν Κύπρῳ μὲ τὴν σημ. τοῦ πηλίνου ὑδροφόρου ἀγγείου ὁμοίου πρὸς πίθον, ἤτοι μὲ εὐρὺ στόμιον καὶ χωρὶς χεῖρας, περιλαμβάνοντος συνήθως ὀκτὼ ὀκάδας νεροῦ καὶ χρησιμοποιουμένου ὡς στάμνας, π. χ.

παίρνω κ' ἐγὼ τὴν κούζαν μου γιὰ νά 'ρτω νὰ γεμίσω,
'ποὺ τὸ νερὸν τῆς κούζας σου δῶμ' μου κ' ἐμὲν μιὰν βούλλαν,
τὴν κούζαν της ἐγέμισεν ἡ καύκα του τβαὶ πάει.

---

[1] *Μ. Λιουδάκη*, Μαντινάδες. σ. 172.

[2] Αὐτόθι σ. 76.

[3] *Στ. Ξανθουδίδου*, Λέξεις Ἐρωτοκρίτου. Ἀθηνᾶ 26 (1914) Λεξικογρ. Ἀρχ., σ. 151 κέξ.

[4] *Μ. Φιλήντα*, Γλωσσογνωσία 3,211. [5] Αὐτόθι 1, 14.

Τοῦ οὐσ. *κούζα* μαρτυρεῖται ἤδη κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐν Κύπρῳ ὑποκορ. τύπος *κουζί* τό, = πιθαράκι. (Πβ. Λ. Μαχαιρᾶν 1, 554 [ἔκδ. R. Dawkins] *καὶ ν'. κουζία ἀσβέστην γεμᾶτα ἄκρατον)*, σωζόμενος καὶ σήμερον ὑπὸ τὴν ἰδίαν σημασίαν εἰς τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ρόδον. Ἐπίσης ὑπάρχει καὶ ἀρσενικός, πιθανῶς μεγεθυντικός, τύπος *κοῦζος* ὁ, πολλαχοῦ τῶν Δωδεκανήσων μὲ τὴν σημασίαν τῆς ὑδροκολοκύνθης.

Ἐκ τοῦ οὐσ. *κούζα*, ἐσχηματίσθη τὸ ἐπίθ. *κουζουλὸς* διὰ τῆς καταλ. *- ουλός*, καθὼς τὰ ἐπίθ. *μακρουλός, παχουλός, φαρδουλός, στρουμπουλός*, καὶ ἐσήμαινε τὸν ἔχοντα τὸ κύριον γνώρισμα τῆς *κούζας*, ἤτοι τοῦ ἄνευ λαβῶν ἀγγείου, δηλ. τὸν ἄνευ χειρῶν ἢ τὸν ἔχοντα βεβλαμμένην τὴν μίαν ἢ καὶ ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας. Ἐντεῦθεν ἐπεξετάθη ἡ χρῆσις τῆς λέξεως καὶ εἰς συγγενεῖς ἐννοίας, προσλαβοῦσα τὴν σημασίαν τοῦ τεθραυσμένου κατὰ τὰ ἄκρα καὶ ἐλλιποῦς Κέρκυρα, τοῦ μὴ ἔχοντος κέρατα, ἐπὶ βοὸς Πελοπν. (Σουδεν), τοῦ μὴ ἔχοντος κλώνους, ἐπὶ κορμοῦ δένδρου αὐτόθι, τοῦ ἀτροφικῶς ἀνεπτυγμένου καὶ κακοσχήμου Πελοπν. (Ἀβία).

Παρὰ τὸ *κουζουλὸς* ἐσχηματίσθησαν εἰς τὴν Κύπρον καὶ τύποι *κουζάλι* τό, καὶ *κούζαλος* ὁ, *κουζούλα* ἡ, καὶ *κουζούπα* ἡ, στέλεχος δένδρου ἢ ἀμπέλου χωρὶς κλάδους, κούτσουρο καὶ *κουζαλοῦ* ἡ, = εἶδος συκῆς.

Τὸ ἐπίθ. *κουζουλὸς* ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ ἀναπήρου σωματικῶς μετέπεσεν ἤδη κατὰ τὰ τέλη τοῦ μεσαίωνος εἰς τὴν σημασίαν τοῦ διανοητικῶς ἀναπήρου ἢ βεβλαμμένου, τοῦ τρελλοῦ, ὅπως δεικνύει ἡ μνεία τοῦ παραγώγου οὐσ. *κουζουλάδα* ἡ, = ἀνοησία ἤδη εἰς τὸ ποίημα Ἔπαινος γυναικῶν 407, 104 (ἔκδ. K. Krumbacher). Τὸ *κουζουλὸς* ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ τρελλοῦ μαρτυρεῖται ἤδη παρὰ Βλάχῳ, εἶναι ὅμως πολὺ παλαιότερον, μεσαιωνικόν, ὅπως μαρτυρεῖ τὸ μνημονευθὲν μεσαιωνικὸν παράγωγον αὐτοῦ.

κουλόρθους

Οὕτω καὶ ὑπὸ τὸν τύπον *κουλόθρους* εἰς τὴν Βελβενδὸν καὶ *κουλόθρα* ἡ, εἰς τὸ Καταφύγι καὶ τὴν Βλάστην τῆς Μακεδονίας λέγεται ὁ ἀκροχορδών, ἤτοι μικρὰ στρογγύλη τραχεῖα καὶ θηλοειδὴς ἐκβλάστησις ἐπὶ τοῦ δέρματος τῶν χειρῶν κυρίως, ἡ ὁποία ἀλλαχοῦ ὀνομάζεται *ἀρίτσιος, γαγίλι, μαντραβίτσα, μερμήγγι* καὶ θεραπεύεται συνήθως ὑπὸ τοῦ λαοῦ δι' ἐπῳδῶν.[1]

Ὁ ἐπιχειρῶν νὰ ἐτυμολογήσῃ τὴν λέξιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω Μακεδονικῶν τύπων θὰ ἀπετύγχανε, ἂν δὲν ἔτυχε νὰ γνωρίζῃ ὅτι ἡ αὐτὴ ἔκφυσις τοῦ

[1] Πβ. *Στ. Κυριακίδην* ἐν Μεγάλῃ Ἑλλην. Ἐγκυκλ., ἐν λ. *ἀκροχορδών* καὶ ἐν Ἑλλην. λαογραφίᾳ, σ. 102.

δέρματος λέγεται ἀλλαχοῦ *ὀρνιθόκολος* Θρᾴκη (Σηλυβρ.), Πελοπν. (Μεσσ.), *οὐρνιθόκουλους* Θρᾴκη (Αἶν.), *οὐρθόκουλους* Ἴμβρος, *ὀρνιθοκολίδι* Κάρπαθος κ. ἀ. Ἐπίσης καὶ ὁ κυνόσβατος λέγεται *ὀρνιθόκολος*[1]. Πβ. καὶ τὸ συγγενὲς νόημα *κοττόκολος*[2]. Τὰ σύνθετα ταῦτα πείθουν ὅτι ὁ ἀκροχορδὼν ὠνομάσθη πολλαχοῦ, ἴσως δι' ὁμοιότητα, *τῆς ὄρνιθας ὁ κόλος* καὶ *ὁ κόλος τῆς ὄρνιθας*, καὶ ἐκ μὲν τῆς πρώτης συντακτικῆς ἐκφορᾶς προῆλθε τὸ σύνθετον *ὀρνιθόκολος*, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας **κολόρνιθος* καὶ ἐντεῦθεν *κολόρθος*. Διὰ τὴν ἀποβολὴν τῆς συλλαβῆς *νι* ἀρκεῖ νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι ἡ λ. *ὄρνιθα* λέγεται, ὅπου ἡ ἀποβολὴ αὕτη ἀπαντᾷ, *ὄρθα*. Περὶ τῶν συνθέτων μὲ ἐναλλάσσουσαν θέσιν τῶν συνθετικῶν των μερῶν, ὅπως τὰ ἀνωτέρω, βλέπε τὴν εἰδικὴν πραγματείαν μου ἐν Glotta.[3]

μπροῦ

Ἡ λέξις αὕτη χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν Ἴμβρον καὶ ἀλλαχοῦ πρὸς δήλωσιν τοῦ ὕδατος εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν νηπίων. Εἰς Ἄφαντον τῆς Ρόδου ἀπαντᾷ ὑπὸ τὸν τύπον *μπρουά*, εἰς τὴν Οἰνόην τοῦ Πόντου *μπρρ* καὶ *μποῦ*. Εἰς τὴν Σύμην *μπουὰ* καὶ εἰς Σινασσὸν τῆς Καππαδοκίας *πουβά*. Αἱ νηπιακαὶ λέξεις σχηματίζονται σχεδὸν πάντοτε δ' ὀνοματοποιΐας καὶ ἡ ἀναζήτησις τοῦ ἐτύμου των εἶναι περιττὸς κόπος. Συχνὰ ὅμως ἔχουν τόσον μεγάλην γεωγραφικὴν ἔκτασιν καὶ τόσον μακρὰν παράδοσιν, ὥστε ἡ ἀνεύρεσις τῆς παλαιοτέρας των μνείας νὰ ἀποβαίνῃ χρήσιμος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης. Τοῦτο συμβαίνει μὲ τὴν ἀνωτέρω λέξιν, τῆς ὁποίας μνείαν ἀνευρίσκομεν ἤδη εἰς τὰς Νεφέλας τοῦ Ἀριστοφάνους στ. 1382:

εἰ μέν γε «βρῦν» εἴποις, ἐγὼ γνοὺς ἂν πιεῖν ἐπέσχον·
«μαμμᾶν» δ' ἂν αἰτήσαντος, ἧκον σοι φέρων ἂν ἄρτον.

Ἐκ τῶν στίχων τούτων προκύπτει ὅτι ἀμφότεραι αἱ νηπιακαὶ λέξεις αἱ δηλοῦσαι τὸ ὕδωρ καὶ τὸν ἄρτον εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ἦσαν ἐν χρήσει ἤδη κατὰ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα. Πβ. καὶ Φρύνιχον (Anecd. Bekk. 1,31) *βρῦ: τὸ ὑποκόρισμα, ὅ ἐστι λεγόμενον τοῖς παιδίοις σύμβολον τοῦ πιεῖν· ὅπερ ἔνιοι σὺν τῷ γράφουσι βροῦ*. Ἡ λέξις προεφέρετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὅπως καὶ σήμερον, ἡ δὲ γραπτή της παράδοσις διὰ τοῦ *β* ἀποτελεῖ μετὰ τὸ *βῆ βῆ* τὸ δηλωτικὸν τῆς

[1] *J. Kalitsunakis*, Mittel- und neugriechische Erklärungen bei Eustathius (Mitteil. Semin. orient. Sprachen), σ. 109.

[2] Λαογραφία 12 (1938), σ. 52.

[3] *N. P. Andriotis*, Die wechselnde Stellung von Kompositionsgliedern im Spät-Mittel- und Neugriechischen. Glotta 27 (1938), σ. 92 κέξ.

φωνῆς τῶν προβάτων ἓν ἐπὶ πλέον παράδειγμα τῆς φωνητικῆς ἀξίας τοῦ γράμματος *β* παρὰ τῆς ἀρχαίοις ὡς μέσον *b*.

ξιχώνου

Πολλάκις μὲ ἀπησχόλησεν ἡ σκέψις περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ρήματος τούτου, τὸ ὁποῖον εὐχρηστεῖ εἰς τὴν πατρίδα μου Ἴμβρον μὲ τὴν σημασίαν «λερώνω δι' ἐπαφῆς μὲ ἀκάθαρτόν τι», π. χ. *δὲ σὶ δίνου τοὺ χέρι μ', γιατ' εἶνι λιρουμένου κὶ θὰ σὶ ξιχώσου. Ποῦ ἀgούπ'σις κὶ ξέχουσις τὰ ρoῦχα σ'; 'Agούπ'σα ζ' doὺ doῖχου κὶ ξιχώθ'κα. Ἔπισι τοὺ πιδὶ μέσ' τσ' λάσπις κὶ ξιχώθ'κι. Εἶνι ξιχουμένου τοὺ ρoῦχου σ'* κτ. Ὑπάρχει βεβαίως τὸ καὶ ἀλλαχοῦ εὔχρηστον ρ. *ξεχώνω* = ἐκθάπτω, ἀλλὰ τὸ χάσμα μεταξὺ τῶν δύο τούτων τόσον διαφορετικῶν σημασιῶν δὲν μοῦ ἐπέτρεπε νὰ συνάψω τὸ ἡμέτερον *ξιχώνου* πρὸς τὸ *ξεχώνω*.

Ὅτι ὅμως ἡ σημ. «ἐκθάπτω» ἦτο δυνατὸν νὰ μεταπέσῃ εἰς τὴν σημ. «λερώνω» καὶ ὅτι ἑπομένως πρόκειται περὶ τοῦ συνήθους ρ. *ξεχώνω*, μὲ ἔπεισεν ἡ ἑξῆς παρατήρησις:

Τὸ ρ. *ἀφανίζω* ἀπὸ τῆς σημ. «ἐξαφανίζω, καταστρέφω» μετέπεσεν ἐν Κυθήροις εἰς τὴν σημ. «λερώνω», π. χ. *τὸ παιδὶ ἔπεσε 'ς τὴ λάσπη κι ἀφάνισε τὰ ρoῦχα ἢ ἀφανίστηκε. Εἶναι ἀφανισμένο*[1]. Ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὅτι δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ προσφάτου σημασιολογικῆς ἀλλοιώσεως, ἀλλ' ἀρκετὰ παλαιᾶς, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἑξῆς χωρία τοῦ Μ. Ἐτυμολογικοῦ 175, 10: *ἀφανίσαι· οἱ πάλαι οὐχὶ τὸ μολῦναι, ὡς νῦν, ἀλλὰ τὸ τελέως ἀφανῆ ποιῆσαι*, καὶ τοῦ Σουΐδα (ἐκδ. A. Adler): *ἀφανίσαι· οὐ τὸ μολῦναι καὶ χρᾶναι δηλοῖ, ἀλλὰ ὅλως τὸ ἀνελεῖν καὶ ἀφανὲς ποιῆσαι.*

Ἐπίσης τὸ συνών. τοῦ *ἀφανίζω* ρ. *ἐρημώνω* μετέπεσεν ἐν Καρπάθῳ εἰς τὴν σημ. «λερώνω», π. χ.

ἐσείστη τὸ χεράκι του τσ' ἤμπλασε τὸ μελάνι
τσ' ἐρ'μώθησα τὰ ρoῦχα του τσαὶ τὰ μεταξωτά του.[2]

Πβ. καὶ τὸ Γαλλ. *abîmer*, τὸ ὁποῖον παρὰ τὴν σημ. «καταστρέφω» προσέλαβε καὶ τὴν σημ. «λερώνω», ἐπὶ ἐνδυμάτων, π. χ. *on abîme sa robe.*[3]

Ἐπειδὴ τὸ ρ. *ξεχώνω* μεταφορικῶς σημαίνει καὶ «ἐξαφανίζω, καταστρέφω», ὅπως τὸ συγγενὲς αὐτοῦ *ξεταφώνω*, π. χ. *ὅ,τ' νὰ κάνουμ' δὲ bουρoῦμι νὰ ξιταφώσουμ' τσ' κουρjοί, δὲ ξιταφών'di μὶ τίποντα· μὶ τοὺ φαρμάζ' ξιταφών'diν οἱ*

[1] Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἐν λ. *ἀφανίζω* 3.

[2] *Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου*, Δημοτικὰ τραγούδια Καρπάθου, σ. 218.

[3] *J. Vendryès*, Le langage, σ. 210.

bουτ'κοί· ξιταφουθῆκαν οἳ ὄρθις μας, μὶ δ' ἀρρώστια· νὰ ξιταφουθῇ ἡ ρίζα σ' κ' ἡ φύτρα σ' (ἀρὰ) κττ. ἠδύνατο κάλλιστα καὶ τὸ ρ. *ξεχώνω*, διὰ τῆς σημ. «ἐξαφανίζω, καταστρέφω» νὰ μεταπέσῃ, ἀκριβῶς ὅπως τὸ *ἀφανίζω* καὶ τὸ *ἐρημώνω*, εἰς τὴν σημ. «λερώνω».

Ἡ χρῆσις τῆς νέας σημασίας ἤρχισεν πιθανῶς ἀπὸ τῶν ἐνδυμάτων τὰ ὁποῖα χραινόμενα καταστρέφονται, κατόπιν δὲ ἐξετάθη ἡ χρῆσις ἐπὶ παντὸς χραινομένου πράγματος.

ξούρας

Ἡ λέξις αὕτη χρησιμοποιεῖται κοινῶς ὡς ὑβριστικὴ προσωνυμία γερόντων, ἐπιτασσομένη συνήθως τῶν οὐσ. *γέρος, γριά*, π.χ. *γέρο - ξούρας, γριὰ - ξούρα* κττ. καὶ δηλοῖ τὸν ἀνόητον, τὸν ξαναμωραμένον γέροντα ἢ γραῖαν. Ἐντεῦθεν ἐσχηματίσθη καὶ τὸ πολλαχοῦ εὔχρηστον οὐσ. *ξουρίες* οἱ, καὶ ἐν Κοζάνῃ *ἰξουρίς* = ἀνοησίαι.

Ἡ λ. ἐσχετίσθη μὲ τὸ ρ. *ξυρίζω*, ἐπειδὴ ἐν Κύπρῳ (Γερμασ.) *ξιοῦρος* λέγεται ὁ ἐν χρῷ κεκαρμένος. Ἡ συσχέτισις ὅμως αὕτη δὲν φαίνεται πιθανή, διότι οὔτε συνηθίζεται νὰ κείρωνται ἐν χρῷ οἱ γέροντες — ἀντιθέτως κόβουν τὰ μαλλιά των σπανιώτερον ἢ οἱ νεώτεροι — οὔτε, ἐὰν τοιοῦτόν τι συνέβαινε, θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἐπίψογον καὶ διασυρμοῦ ἄξιον.

Τὴν ἀρχὴν τῆς λ. ἀνευρίσκομεν ἀνατρέχοντες εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπίθ. *ἔξωρος* = παρηκμακώς, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο ἔκτοτε ὡς χαρακτηριστικὴ προσωνυμία γερόντων, π.χ. *γέρων ἤδη καὶ παντὸς ἡδέος ἔξωρος* Λουκιαν. Ἑρμότ. 78, *οὗ καίπερ ἐξώρου γενομένου διετέλει... ἐρᾶν οὐκ ἀρνούμενος* Πλουτ. Σύλλ. 36, *γραῦς μὲν ἤδη καὶ ἔξωρος οὖσα* Λουκιαν. Περὶ θυσ. 7. Πβ. καὶ Ἡσύχ. *ἐξώροις· γραίας ἢ γέρουσιν καὶ ἔξωρον· τὸν παρηκμακότα ἄκαιρον ἢ παλαιόν*. Ὅτι καὶ ἐπὶ πραγμάτων ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ λ. δεικνύει τὸ *ρυσσὴ παρειὰ καὶ ἔξωρος* τοῦ Φιλοστρ. Ἐπ. 2.

Ὁ ἐκ Κοζάνης τύπος τοῦ παραγώγου οὐσ. *ἰξουρίς* πιστοποιεῖ διὰ τοῦ ἀρκτικοῦ νόθου *ι* τὴν ὕπαρξιν ἁμαρτύρου τύπου* *ἐξωρία* καὶ ἐνισχύει τὴν παραγωγὴν τῆς λέξεως ἐκ τοῦ ἐπιθ. *ἔξωρος*. Διὰ τὸν μεταπλασμὸν τῆς καταλ. *-ος* εἰς *-ας* πβ. *ἔμπορας, ἔφορας, κούτραφας* κ. ἄ.[2]

'πνάζω

Τὸ ρῆμα τοῦτο εὐχρηστεῖ σήμερον ἐν Κύπρῳ μὲ τὴν σημασίαν «ἀναπαύομαι», π.χ. *κάτσε νὰ 'πνάσῃς, γιατ' εἶσαι ἀποσταμένος· τώρα πού' πνασα πάμεν*[1],

---

[1] *Α. Σακελλαρίου*, Τὰ Κυπριακὰ 2, 741.

[2] *Γ. Ν. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ 2, 14.

πιάν-νω τὴν στράταν τὴν μακριὰν τσ' 'ἐν κάθουμαι νὰ 'πνάσω,
μιὰν ὥραν γληορύτερα 'ς τ' ἀγκάλια σου νὰ φτάσω.

Ὁ Α. Σακελλάριος ἀνάγει τὴν λ. εἰς τὸ ρ. *πνέω.*[1] Πῶς ἐσχηματίσθη τὸ ρ. δὲν τὸ ἐξηγεῖ οὔτε πῶς προσέλαβε τὴν σημασίαν του ταύτην, δυνάμεθα ὅμως νὰ τὸ εἰκάσωμεν: Θὰ ἐσήμαινε δηλ. τὸ ρ. *'πνάζω* κατ' ἀρχὰς «ἀναπνέω, παίρνω τὴν ἀναπνοήν μου, εὑρίσκω ἄνεσιν» καὶ ἐντεῦθεν κατέληξεν εἰς τὴν σημασίαν «ἀναπαύομαι» ἐν γένει.

Ἡ ἑρμηνεία αὕτη ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν φαίνεται παράλογος, εἶναι δὲ ἴσως καὶ γραμματικῶς δυνατή. Ἐν τούτοις, ὅ,τι εἶναι δυνατὸν δὲν εἶναι καὶ ἀληθές. Κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ λ. πρέπει νὰ συναφθῇ μὲ τὸ ἐν Καππαδοκίᾳ σῳζόμενον ρ. *'πνώνω* = ὑπνώνω, κοιμοῦμαι. Ἡ Κύπρος διασῴζει λέξεις παλαιάς, τῶν ὁποίων ἀντιστοίχους τύπους ἀνευρίσκομεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν. Ὁ R. Dawkins ἀφιέρωσεν εἰδικὴν μονογραφίαν εἰς τὰς ἀντιστοιχίας ταύτας μεταξὺ τῆς σημερινῆς Καππαδοκικῆς διαλέκτου καὶ τῆς μεσαιωνικῆς Κυπριακῆς.[2] Ἰδοὺ μερικὰ μόνον παραδείγματα:

Κυπριακαὶ	Καππαδοκικαὶ	
ἀναχτάριν	*ἀναχτήρ'*	(κλειδὶ)
βένετος	*βένετος*	(γαλάζιος)
βορτόνιν	*βουρδόνι*	(ἡμίονος)
ἱμάτιν	*ἱμάτιν*	(ἔνδυμα)
κνήζω	*κνήθω*	(ξύω)
μουλλώνω	*μουλλώνω*	(σκεπάζω)
ὀστία (πληθ.)	*'στὸν*	(ὀστοῦν)
σφόντυλος	*φσόντυος*	(λαιμὸς)
σωρεύω	*σωρεύω*	(μαζεύω)

Ἀπὸ τῆς σημασίας «κοιμοῦμαι» ἦτο εὔκολον νὰ μεταπέσῃ τὸ ρ. *ὑπνώνω* διὰ τῆς σημασίας τῆς ἑσπερινῆς ἀναπαύσεως μεθ' ὕπνου εἰς τὴν σημασίαν τῆς ἀναπαύσεως ἐν γένει.

Ὡς πρὸς τὴν γραμματικὴν μορφὴν τοῦ τύπου *'πνάζω,* ἡ ἁπλουστέρα ἑρμηνεία εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐκ τοῦ ἀορίστου *ὕπνωσα* τοῦ τύπου *ὑπνώνω* προῆλθεν διὰ προληπτικῆς ἀφομοιώσεως ὁ τύπος *ὕπνασα,* ἐξ αὐτοῦ δὲ ὁ ἐνεστὼς *(ὑ)πνάζω*

[1] Αὐτόθι.

[2] *R. Dawkins,* Kyprus and the Asia Minor Dialects of Asia Minor. Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Χατζιδάκιν, σ. 42 κέξ.

κατὰ τὰ *διάβασα - διαβάζω, δίστασα - διστάζω, κούρασα - κουράζω, μοίρασα - μοιράζω* κ. τ. ὅ.

σ'χνιάζου

Τὸ ρ. τοῦτο ἀπαντᾷ ἐν Ἴμβρῳ μὲ τὴν σημασίαν «βραχνιάζω» (ἐκ κρυολογήματος ἢ ἄλλης αἰτίας) μὲ ἀόρ. *σ'χούνιασα*, π. χ. *εἶμι σ'χνιασμένους, κρύουσα κι' σ'χούνιασα*, καὶ ἐντεῦθεν μεταρρηματικὸν ἐπίθ. *σ'χρύν 's* = βραχνιασμένος, καὶ *σ'χούνα ἡ* = ἡ βραχνάδα τοῦ λαιμοῦ.

Εἰς ἀνεύρεσιν τοῦ ἐτύμου τῆς λ. βοηθούμεθα ἀπὸ ἄλλα νεοελληνικὰ ἰδιώματα, ὅπου αὕτη ἀπαντᾷ μὲ ἀλωβητότερον τύπον καὶ σημασίαν. Ἔτσι λέγεται εἰς τὴν Μάνην: *μὲ συχνάζει ἕνας βῆχας* = μὲ πιάνει κάθε λίγο ἕνας βῆχας, καὶ εἰς τὴν Σηλυβρίαν τῆς Θράκης *μὲ σύχνασε ἕνας πόνος* = μὲ πιάνει συχνὰ ἕνας πόνος, ἐκ τούτων δὲ συνάγομεν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ συνήθους ρ. *συχνάζω*, γνωστοῦ καὶ μὲ τὸν τύπον *συχνιάζω* ἤδη εἰς παλαιὰ ποιήματα ὑπὸ τὰς σημ. 1) «πηγαίνω ἢ ἔρχομαι συχνά», π. χ.

ἕνας, παιδί μου, π' ἀγαπᾷ ὁλημερνὶς συχνιάζει
καὶ νὰ θωρῇ ταχιὰ κι' ἀργὰ τὴν κόρη δὲ σκολάζει Ἐρωτόκρ. Α 1479,
καὶ τοῦτ' οἱ ἀναστεναγμοὶ ποὺ βλέπεις καὶ συχνιάζου αὐτόθι Γ 321.

2) πράττω τι συχνά, π. χ.

Τὸν καστελλάνον ἐκ παντὸς μὲ δῶρα νὰ συχνάσω Φλώρ. Πλατζ. στ. 1459,
καὶ ὅποιος βρίσκεται 's αὐτὰ δουλειὲς τέτοιες συχνιάζει
τὸν ψόφον του ἐπιθυμεῖ, τὸν θάνατόν του κράζει

Ε. Γεωργιλλ. Θανατ. Ρόδ. στ. 518. 3) κτυπῶ ἀλλεπαλλήλως, π. χ.

σαλίμες εἶχαν Τούρκικες, ὁμοίως καὶ ἀπελατίκια.
μ' ἐκεῖνα τοὺς ἐσύχνασαν ἀπάνω εἰς τὰ κασσίδια
κι ἀπέκτειναν τον βασιλέαν κι ὅλα του τὰ φουσσᾶτα

Χρον. Μορ. 1156 (ἔκδ. J. Schmitt). Πβ. καὶ τὴν ταυτόσημον χρῆσιν τοῦ ἐπιρρ. *συχνιὰ* = συχνά:

καὶ τ' ἄρρωστου ἡ λιγοθυμιὰ συχνιὰ συχνιὰ μοῦ δίδει Ἐρωτόκρ. Γ 240.

Τὸ ρ. λοιπὸν *συχνάζω* ὑπὸ τὸν μεσν. τύπον *συχνιάζω* διὰ τῆς σημ. «ἔρχομαι συχνὰ» ἐπὶ νοσημάτων, παθήσεων καὶ ἰδίως βηχὸς χρησιμοποιούμενον, διὰ φράσεων καθὼς *εἶμαι συχνιασμένος ἀπὸ βῆχα* κτλ., κατέστη ἐν Ἴμβρῳ ἀμετάβατον, περιωρισθὲν εἰς τὴν ἐκ κρυολογήματος βραχνάδαν τοῦ λαιμοῦ. Διὰ τὸν ἀόρ. *σχούνιασα* πβ. *κοιτιάζω* > *κ'τιάζου* – ἀόρ. *κούτιαξα*.

Εἰς τὸ *συχνάζω* τοῦτο δέον νὰ ἀναχθῇ κατὰ τὴν γνώμην μου καὶ τὸ ἐκ Λέσβου τριτοπρόσωπον *σ'χνιάζ'* = σκοτεινιάζει, βραδυάζει. Ἡ σημασία αὕτη προῆλθεν ὡς ἑξῆς:

Τὸ ρ. *συχνιάζω* ἐχρησιμοποιήθη πλὴν ἄλλων καὶ ἐπὶ τῆς σημασίας «βρέχει μὲ ἀλλεπάλληλους ριπὰς ἀνέμου καὶ βροχῆς», ὁπότε, ὡς γνωστόν, ἡ βροχὴ ὁρωμένη ἀπὸ μακρὰν φαίνεται ὡς νέφος φερόμενον κατὰ τῆς γῆς, π. χ.

ἃ δὲν ἀστράψῃ, δὲ βροντᾷ κι ἃ δὲ βροντᾷ, δὲ βρέχει
κι ἃ δὲ συχνιάσῃ τὸ νερό, ὁ ποταμὸς δὲν τρέχει Θήρα.

Πβ. καὶ τὸν ταυτόσημον τύπον *συχνώνου* ἐξ Αἰτωλίας, π. χ. *σύχνουσι ἡ βρουχή*, καὶ οὐσ. *συχνὺ* = ραγδαία βροχή, π. χ. *ρίχτει συχνὺ* Θήρα, *τώρα ποὺ ρίχνει συχνὺ νερὸ ποῦ μπορεῖς νὰ πάς;* αὐτόθι.

Ἐπειδὴ τὸ κυριώτερον γνώρισμα τῆς ραγδαίας βροχῆς εἶναι ὅτι θολοῦται ἡ ἀτμόσφαιρα καὶ περιορίζεται πολὺ ἡ ὁρατότης, τὸ ρ. *συχνιάζει* μετέπεσεν ἐν Λέσβῳ εἰς τὴν σημασίαν «θολώνει, σκοτεινιάζει»[1] καὶ τέλος ἐπὶ τῆς ἑσπέρας «βραδυάζει», π. χ. *σὰν -ι- σύχνιαζι, πάγινι τσὶ τσοίταζι* (= ὅταν ἐβράδιαζε, ἐπήγαινε καὶ πλάγιαζε) Ἀγιάσος, *ἡ μέρα ἔγειρι, σ'χνιάσι, νύχκιασι* Τελώνια. Ἡ διττὴ σημασιολογικὴ ἐξέλιξις τοῦ ρ. *συχνιάζω* δύναται κατὰ ταῦτα νὰ παρασταθῇ σχηματογραφικῶς ὡς ἑξῆς:

συχνιάζω < 1) ἔρχομαι συχνά, ἐπὶ νοσημάτων. 2) βραχνιάζω.
συχνιάζω < 1) ἔρχομαι συχνά, ἐπὶ βροχῆς. 2) σκοτεινιάζω.

ψιφὶ

Οὕτω καλεῖται εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Ἀπυράνθου Νάξου τὸ νεκροταφεῖον. Τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως ταύτης μὲ ἀπησχόλησε πολλάκις, ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην νὰ εὕρω ἱκανοποιητικήν τινα λύσιν, διότι πρὸς τὸ κοινὸν *ψηφὶ* = ψῆφος ἄσχετον δὲν ἐφαίνετο νὰ εἶναι, ἀλλὰ τὸ σημασιολογικὸν χάσμα δὲν ἦτο εὔκολον νὰ γεφυρωθῇ.

Τὸν πρῶτον προσανατολισμὸν μοῦ ἔδωσεν τὸ ἐκ Μάνης δίστιχον:

'κεῖνος πάει κάτου 'ς τὸν Ἅδη | 'ς τ' ἀψιφοῦ καὶ 'ς τὸ σκοτάδι.[2]

---

[1] Σχετικῶς πρὸς τὴν συγγένειαν τῶν σημασιῶν «θολώνει» καὶ «σκοτεινιάζει» πβ. τὴν μετάπτωσιν τοῦ ρ. *θολώνει* εἰς τὴν σημ. «βραδυάζει, νυχτώνει» καθὼς καὶ τὰ ρ. *μουργίζει* (ἐκ τοῦ οὐσ. *ἀμόργη*) καὶ *μουχρώνει* (ἐκ τοῦ ρ. *μορύσσω*) τὰ ὁποῖα ἐκ τῆς σημ. «μαυρίζει, λερώνει» μετέπεσαν εἰς τὴν ἰδίαν σημ. «βραδυάζει, νυχτώνει». Βλ. Σ. *Ψάλτη*, Ἀμόργη – ἀμούργα – μούρδα. Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Χατζιδάκιν, σ. 66 κέξ.

[2] Παρνασσὸς 16, 955.

Τὸ οὐσ. *ἄψιφο* εὐχρηστεῖ εἰς τὴν Μάνην μὲ τὴν σημασίαν «σκότος νυκτερινόν», π. χ. *εἶναι ἄψιφο ἀκόμα* (= δὲν ἐξημέρωσε), *ἦταν ἄψιφο ὅδες ἦρθε ἡ θυγατέρα μου ἀπὸ τὸ χωράφι*. Καὶ κατὰ γεν. *ἀψίφου*: *ὅταν ἔφτασε 'ς τὸ χωριὸ ὁ γέρος ἦταν ἀψίφου*.[1]

Τὸ *ἄψιφο* τοῦτο δὲν δύναται νὰ προέρχεται ἄλλοθεν εἰμὴ ἐκ τοῦ ἀρχ. οὐσ. *ψέφος* τό, = σκότος, ὄχι ὅμως ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ διὰ τοῦ ρ. *ψιφώνει* (= νυχτώνει, σκοτεινιάζει) εὐχρηστοῦντος σήμερον εἰς τὴν Μάνην καὶ τὰ Καλάβρυτα, π. χ. *ἦρθε 'ς τὸ σπίτι ὅ,τι ποὺ ψίφωνε* Μάνη, καὶ ὑπὸ τὸν τύπον *ἀψιφώνει* εἰς τὴν Μάνην, Κορσικὴν κ. ἀ. Ἐκ τοῦ τύπου *ἀψιφώνει* μὲ προθετικὸν *α* προῆλθεν μεταρρηματικῶς τὸ *ἄψιφο*, ἐκ δὲ τοῦ τύπου *ψιφώνει* προῆλθεν ἐν τῇ Τσακωνικῇ τὸ παράγωγον οὐσ. *ψέφουμα* καὶ *ψίφουμα* καὶ μεταρρηματικῶς τὸ ἐκ Νάξου *ψιφί*.

Τὸ *ψιφὶ* χρησιμοποιούμενον καθὼς τὸ *ἄψιφο* μὲ τὴν σημ. «σκότος τοῦ Ἅδου», ὅπως δεικνύει τὸ ἀνωτέρω δίστιχον, μετέπεσεν εἰς τὴν σημ. «Ἅδης» καὶ τέλος «τόπος τῶν νεκρῶν, νεκροταφεῖον». Εἰς τὴν λαϊκὴν φαντασίαν ὁ Ἅδης ταυτίζεται ὡς γνωστὸν πρὸς τὸν τάφον.

ὠιμέ(να)

Εἰς πολλὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα ἀπαντᾷ ἀντὶ τοῦ κοινοτέρου σχετλιαστικοῦ ἐπιφωνήματος *ἀλλοί, ἀλλοίμονο* τὸ ἐπιφών. *ὠιμὲ* Αἶνος, Κεφαλληνία, Μάνη, Μῆλος, Οἰνοῦς, Τσακωνία, *ὤιμε* Καππαδοκία (Σινασσός), Κρήτη, Χίος, *ὠιμιὰ* Λακωνία, *ὠιμένα* Ἤπειρος, Κρήτη, Πελοπόννησος (Λάστα), *ὠιμένανε* Παξοί, π. χ.

ὠιμένα πῶς κακονυχτῶ καὶ σὰν τρελλὸς γυρίζω Tomaseo, Canti σ. 447,
ὠιμὲ καὶ νά 'ταν βολετό, ψυχή μου ἀγαπημένη,
δυὸ λόγια νὰ σοῦ μίλουνε ἡ γλῶσσα μου ἡ καημένη αὐτόθι σ. 451,
ὠιμένανε πῶς τό 'παθα; ὅταν σὲ βλέπω τρέμω αὐτόθι σ. 452,
ὠιμὲ τὴν κακομοῖρα, μὲ τὸν ἄντρανε ποὺ πῆρα Μάνη.

Ἐκ τῶν ἰδιωμάτων εἰσήχθη καὶ εἰς τὴν κοινὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν τῆς λογοτεχνίας καὶ ἐχρησιμοποιήθη ἰδίως ὑπὸ τῶν ποιητῶν, ὅπως ὁ Δ. Σολωμός, ὁ Κ. Παλαμᾶς κ. ἄ., π. χ.

ὠιμένα, ἀιμένα, τρὶς ὠιμὲ
γιὰ σένανε ἡ κατάρα μου τοῦ κάκου θὰ βροντήση, χαλασμὲ

Κ. Παλαμ. Ἡ τριλογία τῶν ἀνθῶν. Ἡμερολ. Μ. Ἑλλάδ. 1930 σ. 36.

---

[1] Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἐν λ. *ἄψιφο*.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἐπιφωνήματος τούτου δὲν εἶναι πρόσφατος, διότι ἀπαντᾷ καὶ εἰς μεσαιωνικὰ ποιήματα, καθώς:

ὠιμέν', ἀφέντη μου καλέ, καὶ βέβαιον νὰ μᾶς χωρίσουν
σήμερον ἀπ' ἀλλήλων Ἀκριτ. στ. 1162 (Hesseling),
κ' ἔσυρνε γένεια καὶ μαλλιὰ καὶ ὠιμὲ ἐλάλει
καὶ δυνατὰ 'νεστέναζε μὲ λύπησι μεγάλη

Ι. Πικατόρ. Ρίμ. θρην. στ. 541 (G. Wagner σ. 240),

καὶ σύρναν γένεια καὶ μαλλιὰ καὶ ὠιμὲ ἐλέγαν

Μ. Σκλάβ. Συμφ. Κρήτ. στ. 36 (G. Wagner σ. 54).

Ἐπίσης συνηθέστατον εἶναι εἰς ἔργα τοῦ Κρητικοῦ θεάτρου, π. χ.

ὠιμὲ κι' ἂς ἦταν μπορετὸ νὰ δῇς εἰς τ' ὄνειρό σου
'ς εἶντα γκρεμνό, 'ς εἶντα βυθὸ σὲ πάει τὸ ριζικό σου Ἐρωτόκρ. Γ 151.

Ὁ Στ. Ξανθουδίδης εἰς τὴν κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἐρωτοκρίτου σ. 641, ἔχων ὑπ' ὄψιν του ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἰταλικὴν ὑπάρχει σχετλιαστικὸν ἐπιφώνημα *oimè* καὶ *hoimé*, θεωρεῖ τὸ Ἑλλην. *ὠιμὲ* καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ τύπους ὡς Ἐνετικῆς προελεύσεως. Ἡ τοιαύτη ὅμως προέλευσις τοῦ *ὠιμὲ* ἐγγύτερον ἐξεταζομένη δὲν εἶναι ὅσον φαίνεται αὐτονόητος. Καὶ τοῦτο διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους:

1) Διότι ἐπιφωνήματα δὲν δανείζονται συνήθως ἀπὸ γλώσσης εἰς γλῶσσαν, διότι δὲν εἶναι δηλωτικὰ ἐννοιῶν ἢ ἀντικειμένων τὰ ὁποῖα διδάσκεται μαζὶ μὲ τὴν λέξιν εἰς λαὸς ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἀλλὰ αὐθόρμητοι, πηγαῖαι ἐκδηλώσεις συναισθηματικῶν καταστάσεων.

2) Διότι πολλὰ ἄλλα ἐπιφωνήματα εἶναι κοινὰ εἰς περισσοτέρας γλώσσας, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ λόγος νὰ πιστεύωμεν ὅτι τὰ ἐδανείσθησαν ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην.

3) Διότι τὸ *ὠιμὲ* καὶ οἱ λοιποὶ τύποι του ἀπαντοῦν ὅπως εἴδομεν καὶ εἰς ἑλληνοφώνους περιοχὰς αἱ ὁποῖαι δὲν ἐγνώρισαν Ἰταλικὴν ἐπίδρασιν, ὅπως λ. χ. ἡ Καππαδοκία, καὶ μαρτυρεῖται ἤδη ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος.

4) Διότι τὸ *ὠιμὲ* παρουσιάζει ἀντιστοιχίας μὲ ἄλλα ἐπιφωνήματα σχετλιαστικὰ καθαρῶς Ἑλληνικά, αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται νὰ παρορασθοῦν.

Καὶ πράγματι, ἐκτὸς τοῦ *ὠιμέ, ὠιμένα* ὑπάρχουν εἰς νεοελληνικὰ ἰδιώματα ἀνάλογα ἐπιφωνήματα, τὰ ὁποῖα δεικνύουν ὅτι τοῦτο εἶναι σύνθετον ἀπὸ τὸ βασικὸν ἐπιφώνημα *ὦ* καὶ τὴν αἰτιατικὴν τῆς προσωπικῆς ἀντων. *ἐγώ*. Τοιαῦτα ἐπιφωνήματα εἶναι:

1) Τὰ *ἄχ, ὤχ: ἄχ ἐγώ, τί ἔπαθα!* πολλαχ. *ἄχι μου!* ἐνιαχ. *ὤχ ἰμένα!* Ζά-

κυνθος [1], *τί νὰ ποιήσω ἐγὼ ὁ ἐλεεινός, ὤχου 'μένα!* [2] *κ' ἡ κόρ' ἀποὺ τὸ φόον της ἐφώναξ' «ἄχ ἐμένα»!* Κάρπαθος.

2) *ἀλλοί, ἀϊλλοὶ καὶ ναϊλλοί: ἀλλοὶ ἀπὸ μᾶς!* Κίμωλος [3]. *ἀλλοὶ ἀπὸ ἐμὲ* 'Αρκαδία

ἀϊλλοὶ ἐμέν, ἀϊλλοὶ ἐμέν, ντό εἶχα καὶ ντ' ἐχάσα Πόντος, [4]
ναϊλλοὶ ἐμέν, ναϊλλοὶ ἐσέν, ναϊλλοὶ τοὶ δύσ' ἐντάμαν Πόντος (Χαλδ.).

3) *ἐγόη: ἐγόη μου, ἐγόη σου, ἐγόην του, ἐγόη μας, ἐγόη σας, ἐγόην των* Κρήτη [5].

4) *βάϊ: ναϊλλοὶ ἐμᾶς καὶ βάϊ ἐμᾶς, τὴν Πόλ' οἱ Τοῦρκ' ἐπῆραν* Τραπεζοῦς.

Συχνὰ αἱ ἀνωτέρω προσωπικαὶ ἀντωνυμίαι συνοδεύονται ἢ καὶ ἀντικαθίστανται ἀπὸ ὄνομα ἢ μετοχὴν δηλοῦσαν ἰδιότητα τοῦ λέγοντος, π.χ. *ἄχ, καμένος ἐγώ!* Κορινθία, *ἄχ, ὁ ταλαίπωρος, τί ἔπαθα!* σύνηθ., *ἄχ, τὸ πόδι μου - τὸ χέρι μου - τὸ κεφάλι μου - ἡ καρδιά μου* (πβ. τὸ ἀρχ. *οἴμοι τὴν κεφαλήν!*),

ἐγόϊ μας τῶν ἀπάντρευτω, ζωὴ τὴνε περνοῦμε! Κρήτη [6].

Τὴν ἰδίαν σύνταξιν μαρτυροῦν καὶ τὰ ἀρχαῖα σχετλιαστικὰ ἐπιφωνήματα, καθὼς *οἴ ἐγὼ τάλαινα.* Αἰσχύλ. Ἑπτ. 808, *οἴ 'γὼ κατ' ἄκρας εἶπας οἷς πορθούμεθα!* Αἰσχύλ. Χοηφ. 691, *οἴ 'γώ, φίλοι!* Σοφ. Αἴ. 803 *οἴ ἐμὲ δείλην!* Ἀνθ. Παλ. 9, 408, 3 (πβ. τὸ Λατιν. *o me miseram!*), *οἴ μοι τάλας!* Ἀριστοφ. Πλοῦτ. 169, *οἴ μοι τῶν κακῶν!* αὐτόθι 389 (πβ. τὸ λατιν. *heu mihi*, καὶ τὸ γερμ. *Weh mir!*).

Πόσον φυσικὴ εἶναι ἡ χρῆσις τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐπανάληψίν της, ὅταν ἡ πρώτη ἠτόνησεν ἐν συνθέσει, π.χ. *ὀτοτοῖ, Λύκει' Ἄπολλον, οἴ ἐγὼ ἐγώ!* Αἰσχύλ. Ἀγ. 1257, *ὤ μοι μοι κοίταν τάνδ' ἀνελεύθερον!* Αἰσχύλ. Ἀγ. 1494, *ὤ μοι μοι!* Σοφ. Φιλ. 108, *οἴμοι μοι τάλας!* Ἀριστοφ. Εἰρήν. 257.

Ἐξ ὅλων τούτων προκύπτει ὅτι ἐντελῶς ἀνεξαρτήτως, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπον καθ' ὃν εἰς τὴν Λατινικὴν τὸ ἐπιφ. *o* μετὰ τῆς αἰτιατικῆς τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας *me* ἐχρησιμοποιήθη ὡς ἐπιφών. σχετλιαστικὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ προέκυψε τὸ Ἰταλ. *oimé*, ἔτσι καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τὸ βασικὸν ἐπιφών. ὤ συνεκφερόμενον μετὰ τῆς αἰτιατ. *ἐμέ(να)* εἰς σχετλιαστικὰς φράσεις ἡνώθη εἰς τὸ ἐπιφώνημα *ὠιμέ(να).* Ἡ τροπὴ τοῦ *ε* εἰς *ι* ἐξηγεῖται κάλλιστα ὡς ἀνομοίωσις

---

[1] Λαογραφία 10,422.
[2] Αὐτόθι 8, 320 κέξ.
[3] Ἀθηνᾶ 37, 147.
[4] *Π. Μελανοφρύδου,* Ἡ ἐν Πόντῳ ἑλλην. γλῶσσα, σ. 31.
[5] *Ν. Πολίτου,* Παροιμίαι 2, 340.
[6] *Γ. Ν. Χατζιδάκη,* Ἐτυμολογικὰ καὶ τεχνολογικά. Ἀθηνᾶ 29 (1917) Λεξικογρ. Ἀρχ., σ. 5

τοῦ ἀνοικτοῦ φωνήεντος ε παρὰ τὸ ἐπίσης ἀνοικτὸν φωνῆεν ω, περὶ τῆς ὁποίας ἔκαμα ἐκτενῆ λόγον ἀλλοῦ [1]. Πβ. *ἀγροελάκι* > *ἀγροϊλάκι, ἀγροελιὰ* > *ἀγροϊλιά, ἀπὸ ἐτοῦ* > *ἀποϊτοῦ, ἀπροετοίμαστος* > *ἀπροϊτοίμαστος, ἀσπό(δ)ελας* > *ἀσπόϊλας, προεστὼς* > *προϊστώς, τὸ ἐμαυτό μου* > *τοϊμαυτό μου, φλο(γ)ερὸς* > *φλοϊρός, φοβερίζω φοϊρίζω* κτλ.

Β'. ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ

'βλατίζω

Τὸ ρ. τοῦτο εὐχρηστεῖ εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Κάσου μὲ τὴν σημασίαν «βλαστολογῶ», ἐπὶ ἀμπέλου, π. χ. *'βλατίζω τ' ἀμπέλι, πάω νὰ 'βλατίσω τ' ἀμπέλι.*

Μὲ τὸ οὐσ. *βλαστὸς* δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τὸ ρῆμα τοῦτο σχέσιν, ὄχι μόνον διότι φωνητικῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκπέσῃ τὸ σ πρὸ τοῦ τ, ἀλλὰ καὶ διότι μορφολογικῶς δὲν θὰ ἦτο κανονικὸς ὁ σχηματισμὸς *βλαστίζω* = κόπτω βλαστούς, διότι δὲν λέγεται λ. χ. *ἀνθίζω* = κόπτω ἄνθη, *καρπίζω* = κόπτω καρπούς, *κλωνίζω* = κόπτω κλώνους κτλ.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ ρ. εἶναι κατ' ἐμὲ ἡ ἑξῆς: Τὸ ρ. *ἀβλαντίζω* (ἐκ τοῦ Τουρκ. *avlandım* ἀορ. τοῦ ρ. *avlamak* = κυνηγῶ) ἀπαντᾷ εἰς ἰδιώματα γειτονικὰ καὶ συγγενῆ τοῦ ἰδιώματος τῆς Κάσου καὶ μὲ τοὺς τύπους *'βλατίζω* ἐν Κῷ, Νισύρῳ καὶ Τήλῳ, *'βλατίζ-ζω* καὶ *'βλατίτζω* ἐν Σύμῃ. Ἡ ἐξελικτικὴ σειρὰ τῶν σημασιῶν τοῦ ρ. *ἀβλαντίζω* εἶναι: 1) κυνηγῶ, β) σκοπεύω, 2) ἐνεδρεύω ἐν Θήρᾳ, 3) καιροφυλακτῶ, 4) παρατηρῶ μακρόθεν [2]. Ὁ τύπος *'βλατίζω* ἐκ Κάσου ἀπεχωρίσθη ἐν τῷ Ἱστορικῷ Λεξικῷ ὡς ἄσχετος πρὸς τοὺς ἀνωτέρω τύπους, πιθανῶς λόγῳ τῆς σημασίας του «βλαστολογῶ», ἡ ὁποία πρὸς οὐδεμίαν τῶν ἀνωτέρω ἐθεωρήθη συγγενής.

Κατὰ ταῦτα τὸ πρόβλημα εἶναι σημασιολογικόν. Πῶς δὲ ἡ ἐν Κάσῳ σημασιολογικὴ χρῆσις τοῦ *'βλατίζω* ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν μνημονευθεισῶν σημασιῶν θὰ φανῇ ἐκ τῶν ἑξῆς:

Παρετηρήθη ὅτι ρήματα δηλωτικὰ τῆς ἐννοίας «παρατηρῶ, βλέπω», μεταπίπτουν εἰς τὴν σημασίαν «περιποιοῦμαι» [3]. Αὐτὸ συνέβη εἰς τὸ ρ. *κοιτάζω* π. χ.

---

[1] *N. P. Andriotis*, De quelques faits phonétiques κτλ. Ἀρχεῖον Θρᾳκ. Λαογρ. Θησαυρ. 6 (1939/40) σ. 177.

[2] Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἐν λ. *ἀβλαντίζω*.

[3] Ἡ συγγένεια τῶν ἐννοιῶν «παραμονεύω», «βλέπω», «περιποιοῦμαι» φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἀντιστρόφου ἐξελίξεως τοῦ ρ. *βαϊλίζω* ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς σημ. «περιποιοῦμαι» διὰ τῆς σημ. «βλέπω» εἰς τὴν σημ. «παραμονεύω», ἐν Ἀπυράνθῳ Νάξου, π. χ. *εἶδα κάθεσαι καὶ βαϊλίζεις ἐτοῦ; πάω καὶ βαϊλίζ' ἀπὸ 'πόξω νὰ τοῦ πάρω τσ' ὄρνιθες*. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἐν λ. *βαϊλίζω*.

ἔχω νὰ κοιτάξω τὸν ἄρρωστο, τὸν ἐκοίταξαν καλὰ στὴν ἀρρώστια του, δὲν ἔχει κανένα νὰ τὸν κοιτάξῃ κτλ. Πβ. καὶ τὸ παράγωγον οὐσ. *ἀκοίταχτος* = ἀπεριποίητος, π. χ. *τὸν ἄφησαν ἀκοίταχτο τὸν πατέρα τους καὶ πέθανε* Χίος, *ἄρρωστος ἀκοίταχτος* Κρήτη κ. ἀ.[1] Ἐπίσης τὸ ρ. *ξανοίγω* ἀπὸ τῆς σημασίας «διακρίνω, βλέπω» μετέπεσεν ἐν Καρπάθῳ κ. ἀ. εἰς τὴν σημασίαν «περιποιοῦμαι», π. χ. *ἐν ἔχω καένα 'ς τὸκ κόσμο νὰ μὲ ξαν-νοίῃ τσαὶ κοντεύγω νὰ ποθάνω τῆς πείνας.*[2]

Καθ' ὅμοιον τρόπον λοιπὸν τὸ ρ. *'βλατίζω*[3] μετέπεσεν ἐν Κάσῳ ἀπὸ τῆς σημασίας «βλέπω» εἰς τὴν σημ. «περιποιοῦμαι» κατ' ἀρχάς, λέγοντες δὲ *πάω νὰ 'βλατίσω τ' ἀμπέλι* ἐννοοῦσαν «νὰ τὸ κοιτάξω, νὰ τὸ περιποιηθῶ». Κατόπιν σὺν τῷ χρόνῳ, ἐπειδὴ τὸ βλαστολόγημα εἶναι μία τῶν κυριωτέρων περιποιήσεων τῆς ἀμπέλου πρὸς καρποφόρησιν, προσέλαβε τὸ ρ. τὴν εἰδικὴν σημ. «βλαστολογῶ».

Ἑπομένως ὁ ἐκ Κάσου τύπος *'βλατίζω* πρέπει νὰ συναφθῇ ἀδιστάκτως πρὸς τοὺς ἐκ τῶν γειτονικῶν νήσων τύπους *'βλατίζω, 'βλατίζ-ζω* καὶ *'βλατίτζω,* ἡ δὲ σημασία του νὰ θεωρηθῇ ὡς περαιτέρω ἐξέλιξις τῆς σημ. «βλέπω».

δασκάλι

Οὕτω λέγεται εἰς τὴν Κρήτην ὁ μαθητὴς ὁ φοιτῶν εἰς τὸ σχολεῖον. Ὁ Γ. Χατζιδάκις ἀποκρούει τὸν νεώτερον ἐκ τοῦ *δάσκαλος* σχηματισμὸν τῆς λέξεως, διότι, ὡς λέγει, ἂν συνέβαινε τοῦτο, θὰ ἔπρεπεν, ὡς ὑποκοριστικόν, νὰ σχηματισθῇ μὲ τὴν κατάληξιν *-άκι* καὶ διότι τὰ ὑποκοριστικὰ δηλοῦν τὸν υἱὸν καὶ ὄχι τὸν μαθητήν. Ἕνεκα τούτων δέχεται ὅτι ἡ λέξις προῆλθεν ἐκ τοῦ παραδοθέντος μεταγενεστέρου *διδασκάλιον* τό, σημαίνοντος τὸ διδασκόμενον, τὸ μάθημα, παρὰ Πλουτάρχῳ δὲ τὰ δίδακτρα. Ἐκ τῆς σημασίας τῶν διδάκτρων προῆλθε κατὰ τὸν Χατζιδάκιν ἡ νεωτέρα σημασία «μαθητὴς» ἐν Κρήτῃ.

Ἔτσι τὸ ζήτημα γίνεται καθαρῶς σημασιολογικόν, τίθεται δὲ ὡς ἑξῆς: 1) Δὲν δύνανται τὰ ὑποκοριστικὰ νὰ σημαίνουν τὸν μαθητήν; καὶ 2) Δύναται ἡ σημασία «δίδακτρα» νὰ μεταστῇ εἰς τὴν σημασίαν «μαθητής»;

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ πρῶτον ἐρώτημα εἶναι ἐναντίον τοῦ ἰσχυρισμοῦ τοῦ Χατζιδάκι, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ μαθητὴς λέγεται[4] 1) *δασκαλούδ(ι)* εἰς τὴν Αἰτωλίαν, Βιθυνίαν, Ἤπειρον, Θεσσαλίαν, Θράκην, Ἴμβρον, Μακεδονίαν κ. ἀ.,

---

[1] Αὐτόθι ἐν λ. *ἀκοίταχτος.*

[2] *Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου,* Λαογρ. σύμμ. Καρπάθου 1,300.

[3] Τὸ *τ* τοῦ τύπου *'βλατίζω* πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀπόδοσις τοῦ Τουρκ. *d.* Διὰ τὴν ἀπόδοσιν Τουρκικῶν μέσων μὲ ψιλὰ πβ. τὰ ἐκ Καρπάθου *πασλατίζω, χαπάρι, πελᾶς* καὶ τὰ ἐκ Φαράσων *πατέμι (badem), τάρτι (dert) τόστης (dost).*

[4] *G. N. Hatzidakis,* ἐν Glotta 25 (1936), σ. 101.

π. χ. *σκουλάσαν τὰ δασκαλούδια* Ἴμβρος, *κατὰ τὸ δάσκαλο καὶ τὰ δασκαλούδια*[1], 2) *δασκαλάκι* εἰς τὴν Κρήτην καὶ Σῦρον, π. χ. *δὲν ἔχουνε σκολειὸ τὰ δασκαλάκια;* 3) *δασκαλοπαίδ(ι)* εἰς τὴν Ἤπειρον, Θρᾴκην, Μακεδονίαν κ. ἀ., 4) *δἀσκαλόπαιδον* εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, π. χ. *ἐσκόλασαν τὰ δἀσκαλόπαιδα,* 5) *δασκαλούλλ'* εἰς τὴν Μακεδονίαν, 6) *δασκαλόπουλλο* εἰς τὴν Κάρπαθον, Σύμην, Τῆλον, Χίον κ. ἀ., π. χ. *δασκαλόπουλλα, δαιμονόπουλλα* (γνωμ.)[2], 7) *δἀσκαλοπούλλ(ιν)* εἰς τὸν Πόντον.

Εἰς ὅλα ταῦτα αἱ καταλήξεις *- ούδι, - άκι, - ούλλι,* καθὼς καὶ τὰ β' συνθετικὰ *- παίδι, - παιδο, - πούλλι, - πουλλο* ἐκφράζουν ἔννοιαν ὑποκοριστικήν.

Διὰ τὴν ὀνομασίαν τοῦ μικροῦ μὲ τὸ ὑποκορισμένον ὄνομα τοῦ πρεσβυτέρου ὑπὸ τὸν ὁποῖον διατελεῖ πβ. τὰ *ψαλτόπουλλο* = μαθητευόμενος ψάλτης, *διακόπουλλο* = μαθητευόμενος διάκος, *Τρικουπάκια* οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Χ. Τρικούπη Ἀθῆναι[3], ἔτι δὲ *λιχούδ'* καὶ *λιχ'δέλλ'* τὸ βρέφος τῆς λεχοῦς Λέσβος.

Ἐφόσον λοιπὸν ἦτο κάλλιστα δυνατὸν νὰ ὀνομασθῇ ὁ μαθητὴς μὲ τὸ ὄνομα τοῦ διδασκάλου ὑποκοριστικῶς, ἡ παραγωγὴ τοῦ *δασκάλι* ἐκ τοῦ *δάσκαλος* κατὰ τὰ εἰς *ι* ὑποκοριστικὰ[4] εἶναι ἐντελῶς φυσική. Ἀντιθέτως ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ δεύτερον ἐρώτημα, ἂν δηλ. ἡ σημασία «δίδακτρα» ἠδύνατο νὰ μεταπέσῃ εἰς τὴν σημασίαν «μαθητής», δὲν δύναται νὰ εἶναι διὰ κάθε ἔμπειρον τῶν σημασιολογικῶν ἐξελίξεων εἰμὴ ἀρνητική.

ἔχει

Γνωστὴ εἶναι ἡ πανελλήνιος χρῆσις τοῦ ρ. *ἔχω* εἰς τὸ τρίτον ἑν. πρόσ. διαφόρων χρόνων ἀπροσώπως, μὲ τὴν σημασίαν «ὑπάρχει» ἐπὶ προσώπων, ζῴων καὶ ἀντικειμένων, π. χ. *ἔχει κανένα γιατρὸ ἐδῶ; ἔχει κανένα ξενοδοχεῖο; τί φαεῖ ἔχει σήμερα; 'ς τὸ δρόμο ἔχει μιὰ βρύση* ἢ μὲ τὴν σημασίαν «συμβαίνει», «λαμβάνει χώραν» προκειμένου περὶ φαινομένων, γεγονότων κτλ., π. χ. *χτὲς εἶχε μελτέμι, σήμερα θά 'χῃ βροχή.*

Ἡ χρῆσις αὕτη τοῦ ρ. *ἔχω* εἶναι γνωστὴ καὶ εἰς τὰς πλέον ἀπομακρυσμένας νεοελληνικὰς διαλέκτους καὶ ἰδιώματα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ τὴν παλαιότητα τῆς ἐμφανίσεώς της. Οὕτως ἀπαντᾷ ἡ χρῆσις αὕτη εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον, π. χ. *ντό ἔθ' 'ς σὸ φουρνί;* Ὄφις, *ἔθ' ἐκεῖ ψωμία;* αὐτόθι, *σ' ἕνα βα-*

[1] *Ν. Πολίτου,* Παροιμίαι, 4, 303.

[2] Αὐτόθι.

[3] *Κ. Παλαμᾶ,* Τὰ χρόνια μου καὶ τὰ χαρτιά μου 2,88.

[4] Βλ. *G. N. Hatzidakis,* Zur Gechichte des Mittel- und Neugriechischen, K.Z. 29 1889) σ. 155 κέξ. καὶ ΜΝΕ 2, 65 κέξ.

ρέλλ' ἀπέσ' ἔβ' δύο λογιῶ κρασὶ αὐτόθι. Ἐπίσης ἀπαντᾷ ἡ χρῆσις αὕτη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον τῆς Ἀπουλίας καὶ Καλαβρίας, π. χ. *σὲ μιὰ κόγκα ποὺ εἶχε τβεῖ σιμὰ* = σὲ μιὰ γωνιὰ ποὺ ἦταν ἐκεῖ κοντὰ Ἀπουλ. (Καλημ.), *ἕνα βιάτζιο εἶχε ἕνα πρεβύτερο* = μιὰ φορὰ ἦταν ἕνας παπᾶς Καλαβρ. (Χωρίο Βουνί).

Ἀπὸ τὴν χρῆσιν ταύτην εἰς τὴν κοινὴν νεολληνικὴν καὶ εἰς τὰ διάφορα νεοελληνικὰ ἰδιώματα περιορίζομαι νὰ παραθέσω ὀλίγα παραδείγματα ἐκ διαφόρων τόπων: *Ἔχει μέρες ποὺ ἦρθα σύνηθ., μιὰν φορὰν τβ' ἕναν καιρὸν εἶχεν ἕναν ἀντροόϋνον τβαὶ ἦταν φτωχοὶ* Κύπρος, *μιὰν φορὰν εἶχεν ἕναν πραματευτὴν κ' ἐπραγματεύετο λογιῶν λογιῶν πραγματεῖες* Κάρπαθος, *μιὰ βολὰ εἶχεν ἕνα φτωχὸ κ' ἐκουβάλε ξύλα* Τῆλος, *εἶχιν ἕναν βασιλέαν κ' ἡ γυναῖκα του πιδὶν ἐν ἤκαμνιν* Λιβύσσιον, *ἅμα ἔῃ ψάρια τῆς Μεταμόρφωσης, ἔει οὔλο τὸ χρόνο* Ἄνδρος, *δὲν ἔχει μαντρὶ χωρὶς ψειριάρικα* (παροιμ.) Σάμος, *ἔχ' χαλβᾶ; δέν ἔχ' πλιὰ* Λέσβος [1], *τώρα ἔχει πέρδικα πολλὴ* Σέριφος, *πάνω 'ς τὴν πάνω γειτονιὰν ἔβει τρεῖς ἀερφάες* Κύπρος,

κάτω 'ς τὰ Γεροσόλυμα τβαὶ 'ς τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφο
ἔβ' ἑκατὸ μιὰ καλορκὰ τβ' ἑξήντα καλοήρους Κύπρος,
μάννα, τβ' ἂν ἐμαείρεψες, ἔβει ξιφαντωτᾶδες,
μάννα, τβ' ἂν ἔφερες κρασί, ἔβει κρασοπινᾶδες αὐτόθι,
μωρὴ σκύλλα, μωρ' ἄνομη, μωρὴ καταραμένη,
'ἐν εἶχε κρίσιν νὰ μὲ πάς, κατῆ νὰ μὲ 'γκαλέσῃς; Τῆλος
ἀστὲ πόσσου λυπημένοι ἔχ-χει στὸ κόσμο
ἐγὼ ὁ πλέο μέγα θέλω νὰ κραστῶ Καλαβρία (Μπόβα).

Ἡ σημασιολογικὴ ἐξέλιξις τῆς ἐννοίας τοῦ «ἔχειν» εἰς τὴν τοῦ «ὑπάρχειν» εἶναι γνωστὴ καὶ εἰς ἄλλας γλώσσας, ὡς ἡ Γαλλική, π. χ. *il y avait une fois un roi*, ἡ Βουλγαρικὴ π. χ. *ima tuk pošta?* = ἔχει ἐδῶ ταχυδρομεῖο; [2]. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν δὲν μαρτυρεῖται, εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ὅμως παρουσιάζεται ἐν πλήρει ἀναπτύξει, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τοποθετήσωμεν τὴν ἀρχήν της εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ μεσαίωνος. Ἰδοὺ ὀλίγα μεσαιωνικὰ παραδείγματα:

Ὡς χώρα γὰρ ἀπολυτὴ κείτεται εἰς τὸν κάμπον,
οὔτε πύργους οὔτε τειχέα ἔχει κἀνόλως 'ς αὔτην

---

[1] Διὰ τὴν σημασιολογικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ρ. ἔχω εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Λέσβου βλ. Σπ. Ἀναγνώστου, Λέξεις ἐκ τοῦ Λεσβικοῦ ἰδιώματος. Ἀθηνᾶ 28 (1916) Λεξικογρ. Ἀρχ. σ. 25 κέξ.

[2] Πβ. καὶ τὴν ἀνάλογον σημασιολογικὴν ἐξέλιξιν τοῦ γερμανικοῦ *es gibt* «δίδει» εἰς σημασίαν «ὑπάρχει».

Χρον. Μορ. (ἔκδ. J. Schmitt). Ἡ 1428 (Ρ *ἔνε ποσῶς εἰς αὔτην*),

ἀπὸ μικρόθεν μ' ἔλεγεν ὁ γέρων ὁ πατήρ μου
«παιδίν μου, μάθε γράμματα καὶ σὰν ἐσέναν ἔχει»

(= σὰν ἐσένα ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι) Θ. Πρόδρ. (Hesseling - Pernot) 4, 1,

ἂν ἤμουν παραζυμωτὴς ἢ δουλευτὴς μαγκίπου,
προφούρνια κἂν νὰ ἐχόρταινα καὶ σὰν ἐμέναν εἶχε

αὐτόθι σ. 4, 97. (ἔκδ. Wagner σ. 50),

ἔχει πολλοὺς ποὺ χαίρονται Ροδῖτες, 'ς τ' ἄρματά τους

Ε. Γεωργηλ. Θανατ. Ρόδ. στ. 580.

τρίων λογίων γυναῖκες ἔχει Συναξάρ. γυναικῶν στ. 483 [1].

Εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι ἡ σημασία αὕτη τοῦ ρ. *ἔχω* ἀνεπτύχθη εἰς ἑκάστην γλῶσσαν ἀνεξαρτήτως τῶν ἄλλων, κατὰ τρόπον ἐντελῶς φυσικόν, ἐκ τῆς προσωπικῆς χρήσεως τοῦ ρ. *ἔχω* δι' ἀποσιωπήσεως τοῦ αὐτονοήτου ὑποκειμένου, π. χ. *τὸ χωριὸ ἔχει γιατρὸ — δὲν ἔχει γιατρὸ* (ἐνν. *τὸ χωριό*, καὶ κατόπιν χωρὶς νὰ ἐξυπακούεται τὸ ὑποκείμενον: *ἔχει γιατρὸ ἐδῶ; — δὲν ἔχει* κ.ο.κ.

Ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὅτι καὶ ἄλλο Ἑλληνικὸν ρῆμα ἠκολούθησε τὴν ἰδίαν σημασιολογικὴν ἐξέλιξιν ἀπὸ τῆς ἐννοίας «ἔχει» εἰς τὴν ἔννοιαν «ὑπάρχει». Τὸ ρ. τοῦτο εἶναι τὸ *γέμω*, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Σύμης διὰ τῆς σημασίας «εἶμαι πλήρης, ἔχω πολλὰ» μετέπεσεν εἰς τὴν σημ. «ἔχω» ἁπλῶς, π. χ. *νερὸν 'ὲν γέμω* [2], *τὸ θερίον ἐκεῖνο ἔγεμεν ἑπτὰ κεφάλια* [3], *ἐγώ 'χω 'ναν χαρτάκι καὶ γέμει μέσα μιὰν εὐκή* [4], *δυὸ ἀνθρώπους μου γέμω κ' ἔχασά τους* [5], *γέμει τὰ μάτια του σφαλιχτά* [6], *ἐκεῖνος κοιμᾶται κι αὐτοὶ 'ὲν γέμουν ἄδειαν νὰ τὸνε ξυπνήσουν* [7], ἐντεῦθεν δὲ τριτοπροσώπως, καθὼς καὶ τὸ *ἔχει*, εἰς τὴν σημασίαν «ὑπάρχει», π. χ. *ἀπὸ πίσω ἀπ' αὔτον τὸ βουνὶ γέμει μιὰ σπηλιὰν μεάλη* [8].

---

[1] Πβ. καὶ *Ε. Κριαρᾶν* ἐν Ἐπετ. Μεσαιων. Ἀρχ. 1 (1940) σ. 6 κέξ.
[2] Ζωγράφειος Ἀγὼν 1,243.
[3] Αὐτόθι 1,244.
[4] Αὐτόθι 1, 231.
[5] Αὐτόθι 1, 252.
[6] Αὐτόθι 1, 242.
[7] Αὐτόθι 1, 230.
[8] Αὐτόθι 1, 234.

κάμε

Ἡ σημασία τοῦ εὐκτικοῦ «εἴθε» ἐκφράζεται εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Σαμοθρᾴκης μὲ τὴν φράσιν *κάμ' κί*, π. χ. *κάμ' κ' ἔρτ'* = εἴθε, μακάρι νὰ ἔλθῃ, *κάμ' κὶ γίν' καλὰ* = εἴθε νὰ γίνῃ καλὰ κ. ο. κ. Ἡ ἰδία λ. μαρτυρεῖται ὑπὸ τὸν τύπ. *κάμο* ἐκ Φαράσων τῆς Καππαδοκίας καὶ ἑρμηνεύεται «εἴθε, βουλοίμην», σχετίζεται δὲ ἀπὸ τὸν Π. Καρολίδην[1] μὲ τὰ Σανσκριτ. *kâmam* = ἡδέως, *kâma* ἀγάπη καὶ τὸ Ἀρμεν. *kamil* = βούλεσθαι, ἀγαπᾶν. Ἡ ἐτυμολογία αὕτη ἐπαναλαμβάνεται παρὰ τοῦ P. Lagarde[2] καὶ τοῦ Ι. Σ. Ἀρχελάου[3]. Ὁ R. Dawkins[4] ἀπορρίπτει δικαίως τὴν ἄτοπον συσχέτισιν πρὸς τὰ Σανσκριτ. *kâma* καὶ θεωρεῖ πιθανὴν τὴν παραγωγήν του ἐκ τοῦ Ἀρμεν. *kamil* = θέλω, ἄν, ὅπως λέγει, τὸ *kamil* ἔχει καὶ τὴν σημασίαν «εἴθε».

Κατὰ τὴν γνώμην μου, τὴν κατανόησιν τῆς λέξεως *κάμ'* καὶ *κάμο* βοηθεῖ ἡ χρῆσις τῆς προστακτικῆς *κάμε, κάμετε* τοῦ ρήματος *κάμνω* εἰς μεσαιωνικὰ ποιήματα μὲ σημασίαν προτρεπτικήν, π. χ.

κάμε νὰ ἔχῃς ἕτοιμον αὔριον καὶ τὸν δᾶον Λύβ. Ροδ. στ. 3129 (ἔκδ. G. Wagner).

γροικήσετε τὰ λόγια μου καὶ κάμε νὰ φρονῆτε Περὶ γέροντ. στ. 4[5]

περιττοπλέον τοὺς ἄνδρες σας, διατὶ τοὺς ἀγαπᾶτε,
κάμε νὰ τοὺς διαλέγετε, νὰ μὴν μετανογᾶτε αὐτόθι στ. 169[6],

ἀλλ' ὅμως, ἀσεβέστε, κάμε νὰ τὸ κατέχῃς,
ὁ νόμος κατὰ πῶς μιλεῖ πλέον ζωὴ δὲν ἔχεις Γαδάρ. διήγ. στ. 369 (ἔκδ. G. Wagner σ. 135),

λοιπὸν παρακαλῶ σας τό, κάμετε νὰ φρονῆτε,
μὴν πλανεθῆτε σὲ φλωριά, τὴν νιότην νὰ πουλῆτε αὐτόθι στ. 179[7]

μὰ κάμε νὰ τ' ἀφήσῃς
τ' ἄμοιαστα, τ' ἀνημπόρετα ζιμιὸ νὰ τὰ νικήσῃς Ἐρωτόκρ. Α 357

λέει, δὲν θέλω καυκησές, κάμε νὰ τὸ κατέχῃς αὐτόθι Β 1863,

φόρειε τὸ κι ὅποια σ' τό δωκε κάμε νὰ τῆς θυμᾶσαι αὐτόθι Γ 1470

---

[1] *Π. Καρολίδου*, Γλωσσάριον ἑλληνοκαππαδοκικῶν λέξεων, σ. 166.
[2] *P. Lagarde*, Neugriechisches aus Kleinasien, σ. 52.
[3] *Ι. Σ. Ἀρχελάου*, Ἡ Σινασός, σ. 24.
[4] *R. Dawkins*, Modern greek in Asia Minor, σ. 606.
[5] *G. Wagner*, Carmina graeca medii aevi, σ. 106.
[6] Αὐτόθι σ. 111.
[7] Αὐτόθι σ. 111.

Πβ. καὶ τὰ σημερινά:

Χάρε, τὸν νιὸν. ὁποὺ κρατεῖς, Χάρε, τὸν νιὸν ὁποῦ 'χεις
κάμε καὶ χάρισέ τονε καὶ πίσω στεῖλε μᾶς τον Μάνη [1]
ἀγαπημένη τῶν πολλῶν κάμε νὰ βρῆς ἀϊταίρι,
τὶ ὁ χειμῶνας ἔφτασε καὶ πάει τὸ καλοκαίρι [2].

Ἡ χρῆσις τοῦ ἑνικοῦ *κάμε* καὶ ἀντὶ τοῦ πληθυντικοῦ, καθὼς δεικνύουν τὰ δύο πρῶτα παραδείγματα, διδάσκει ὅτι ἤδη περὶ τὰ τέλη τοῦ μεσαίωνος, ὁπότε ἐγράφη τὸ ποίημα τοῦτο, τὸ *κάμε* ὑπὸ τὴν σημασίαν ταύτην ἤρχισε νὰ μὴ εἶναι πλέον αἰσθητὸν ὡς ρηματικὸς τύπος, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς μόριον προτρεπτικόν, συντασσόμενον καὶ μὲ πληθυντικόν, ὅπως περίπου τὸ ἀρχ. *ἄγε*, π. χ. *παῖδες ἐμοί, ἄγε... τεύξαθ'* Ὀδ Γ 475, ἐξ οὗ τὸ νεώτ. *ἄϊ*, π. χ. *ἄϊ φύγετε*. (Πβ. καὶ τὸν πληθυντικὸν αὐτοῦ συντασσόμενον μὲ ἀντωνυμίαν εἰς ἑνικόν, π. χ. *ἄγ(ω)με ἐσὺ 'ς τὴ μάννα μας κ' ἐγ' ἀδαρὰ θενά 'ρτω* [3]. Ἡ ἐξέλιξις τῆς σημασίας τῆς προτροπῆς, τὴν ὁποίαν ἐξέφραζε ἡ φράσις *κάμε νὰ* (=προσπάθησε νά...), εἰς τὴν σημασίαν τῆς εὐχῆς «εἴθε νὰ» εἶναι εὔκολον νὰ κατανοηθῇ, ἂν ἀναλογισθῇ τις τὰς περιπτώσεις καθ' ἃς ἡ προτροπὴ ἀπευθύνεται εἰς ἀνωτέραν δύναμιν καὶ ἰδίως εἰς τὸν Θεόν. Π. χ. *κάμε, Θεέ μου, νὰ γίνῃ καλά τὸ παιδί μου!* Τὸ *νὰ* ἀπεσιωπήθη βραδύτερον, ὅπως φαίνεται ἤδη εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον: *καὶ κάμε μὴν πρικαίνεσαι καὶ πάω νὰ μακρύνω* Γ 997, καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ *καὶ* ὅταν πλέον τὸ *κάμε* ἀπώλεσε τελείως τὸν ρηματικόν του χαρακτῆρα καὶ κατέστη ἁπλοῦν εὐκτικὸν μόριον. Τὸ Καππαδοκικὸν *κάμο* προφανῶς ἐκ τύπου προστακτ. *κάμο(ν)*. Ἡ προπροτρεπτικὴ σημασία του *κάμε* κατοπτρίζεται ἐξ ἄλλου καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ συνωνύμου *σάσε*. Τοῦτο εἶναι προστακτικὴ ἀορ. τοῦ ρ. *σιάζω*, τὸ ὁποῖον παρὰ τὴν κοινὴν σημασίαν «διορθώνω» προσέλαβεν ἐνιαχοῦ καὶ τὴν σημ. «κάμνω, κατασκευάζω», π. χ. *τὰ κωπέλλια κάθονται καὶ σάζουν ἀνεμομύλους* Κρήτη, *ζάζω ὄργο* =*κάνω δουλειὰ* Καππαδ. (Ἀραβάν.). Ἡ προστακτικὴ *σάσε*, ὑπὸ τὴν δευτέραν ταύτην σημασίαν «κάμε», μετέπεσεν εἰς Φερτάκαινα τῆς Καππαδοκίας εἰς προτρεπτικὸν μόριον, συνώνυμον τοῦ κοινοῦ *ἄς*, καὶ χρησιμεύει μαζὶ μὲ αὐτὸ εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς προστακτικῆς, οἷον *σάσε ἄς πκῇ* = ἄς ποιῇ, ἄς κάμνῃ.

κρούς

Εἰς τὸ ἰδίωμα τῶν Στροπόνων τῆς Εὐβοίας ἀπαντᾷ ὁ ρημ. τύπος *κρούς*

---

[1] *Κ. Πασαγιάννης*, Μανιάτικα μοιρολόγια, σ. 23.
[2] Νεοελλ. Ἀνάλ. Παρνασσοῦ 1, 260
[3] *Ι. Σ. Ἀρχελάου*, ἔνθ. ἀν. σ. 164.

(*κρούεις*) ὡς ἄκλιτος, συντασσόμενος μετὰ παντὸς εἴδους ρημάτων ἐνεργείας δηλωτικῶν, πρὸς ἔκφρασιν τῆς ταχύτητος μὲ τὴν ὁποίαν ἐκτελεῖται ἡ ἐνέργεια τοῦ ρήματος, π.χ. *πότι κρούς κὶ τό 'καμι;* = πότε τὸ ἔκαμε τόσον γρήγορα; *πότι κρούς κὶ πῆις;* = πότε κιόλας πῆγες; = *πότι κρούς κ' ἦρθις;* = πότε κιόλας ἦρθες; κ.ο.κ.

Διὰ νὰ κατανοήσωμεν τὴν προέλευσιν τῆς χρήσεως ταύτης, πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι τὸ ρ. *κρούω* κατὰ τὸν μεσαίωνα εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς πολεμικῆς ζωῆς προετάσσετο παντὸς εἴδους ρημάτων κινήσεως καὶ ἐνεργείας δηλωτικῶν, ἐπειδὴ ὁ κινούμενος ἢ δρῶν ἐν πολέμῳ *ἔκρουε* τὸν ἀντίπαλον ἢ *ἔκρουε* πρῶτον παρορμητικῶς τὸν ἵππον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθητο:

Ἂν κρούω καὶ σκοτώνω σας, θὰ λένε με φονέαν Πόντος,

ἂν κρούγω καὶ σκοτώνω σε, θὰ λέγετ' ἔν' φονέας
'κὶ κούγω, 'κὶ σκοτώνω σε, θὰ λέγ'νε ἐφοβέθεν αὐτόθι [1],

σελλώνουν του τὸ ἄλογο κι' ἀπάνω του ἀνεβαίνει,
κρούει του ξαγγριώνει του κὶ' ἀπὸ τὸ κάστρο βγαίνει Κρήτη [2].

Ἐντεῦθεν αἱ φράσεις μὲ τὸ ρ. *κρούω* δηλοῦσαι ταχεῖαν ἐνέργειαν: *κρούω καὶ παίρω* Πόντος (Κοτύωρα), *ἀτώρα κρούγω καὶ ψοφίζω σε* Τραπεζοῦς, *κρούω καταβκίζω σε!* (ἀπειλὴ) Κοτύωρα, *κρούει κὶ διαβαίν'* Ἤπειρος. Κατὰ ταύτας λοιπὸν ἐλέχθη καὶ εἰς τοὺς Στρόπονας τῆς Εὐβοίας *κρούς κὶ πάς,* = πηγαίνεις γρήγορα, *κρούς κ' ἔρχισι* = ἔρχεσαι γρήγορα κτλ., κατόπιν *κρούς κ' ἦρθις* καὶ τέλος καὶ ἐπὶ ἄλλων ρημάτων ἀκλίτως.

μάννα

Ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ οὐσ. *μάννα* ἡ, (= μήτηρ) εἰς πολλὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα ὡς δευτέρου συνθετικοῦ μὲ ἔννοιαν μεγεθυντικήν, ἐπὶ ζῴων καὶ πραγμάτων:

1. Ἐπὶ ζῴων: *ἀνθρωπο-μάννα* = μεγαλόσωμος ἄνθρωπος Ἰωνία (Κρήνη), *ἀχελο-μάννα* = μέγα χέλυ Κεφαλληνία [3], *ἀχινο-μάννα* = μέγας ἀχινὸς Πάρος (πβ. ἀρχ. *ἐχινομήτρα*: *ἔτι αἱ ἐχινομῆτραι καλούμεναι, μεγέθει πάντων μέγισται* Ἀριστ. Ἱστ. ζῴων 4,95,25), *γουφαρου-μάννα,* εἶδος μεγάλου γουφαριοῦ, ἄλλως *γόφαινα*

---

[1] *Ν. Πολίτου,* Ἐκλογαί, σ. 269.

[2] Διὰ τῆς σημασίας τῆς ταχείας κινήσεως μετέπεσε τὸ ρ. *κρούω* ἐνιαχοῦ εἰς τὰς σημασίας ὁρμῶ, πηγαίνω, π.χ. *ὁ λύκο κρούει 'ς σὰ πρόβατα* Πόντος (Ὄφις), *δὲν θὰ κρούξῃς ἀπ' ἐκεῖ* = δὲν θὰ πάς πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος Ἤπειρος.

[3] Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα Παρνασσοῦ 2,147.

Ἴμβρος, *καβουρο-μάννα* = εἶδος μεγάλου κάβουρα (τὸ ἀρχ. *μαῖα*) πολλαχοῦ [1], *λαφο-μάννα* = μέγα ἐλάφι Μέγαρα, *μελισσο-μάννα* = ἡ βασίλισσα τῶν μελισσῶν Γ. Βλαχογιάννη, Γῦροι ἀνέμης, σ. 62, *ὀρμιγγο-μάννα* = μεγάλη ἕλμινς Κρήτη (Λατσίδα), *ὀρτυκο-μάννα* = εἶδος μεγάλου ὀρτυκιοῦ, (ἀρχ. *ὀρτυγομήτρα*) Δαρδανέλλ. Πόντος (Οἰνόη) κ. ἀ., *παγουρο-μάννα* = εἶδος μεγάλου παγούρου Μεσσηνία, *πεγουρο-μάννα* = τὸ αὐτὸ Πόντος (Κερασοῦς), *ποντικο-μάννα* = μέγας ποντικὸς Κῶς Πόντος (Οἰνόη), *σαλιακο-μάννα* = εἶδος εὐμεγέθους γυμνοῦ κοχλίου Ἴμβρος, *σαρδιλλου-μάννα* = εἶδος μεγάλης σαρδέλλας, ἡ ἄλλως *φρίσσα* λεγομένη Ἴμβρος, *σκουρ-πιουμάννα* = εἶδος μεγάλου ἰχθύος σκορπίου Ἴμβρος, Λέσβος (Ἁγιάσος), *φιδο-μάννα* = μέγα φίδι Κεφαλληνία, *χταποδο-μάννα* = μέγα χταπόδι, ἀργοναύτης [2].

2. Ἐπὶ φυτῶν: *ἀγγουρο-μάννα* = μέγα ἀγγούρι φυλασσόμενον πρὸς παραγωγὴν σπόρου Ἀθῆναι, Κεφαλληνία, Κρήτη, Πελοπν. (Καλάβρυτα) κ. ἀ., *κρομμυδομάννα* = μέγα κρεμμύδι Νάξος, *πρασο-μάννα* = μέγα πράσον παράγον σπόρον Στερελλ. καὶ τὸ φυτὸν allium margaritaceum Ἤπειρος [3] κ. ἀ.

3. Ἐπὶ πραγμάτων: *ἀβγο-μάννα* = μέγα ἀβγὸ Κρήτη, Πελοπν. (Ἀρκαδία) [4], *ἀβλουγιου-μάννα* = μέγα ἐξάνθημα βλογιᾶς Λῆμνος, *ἀμπαρρου-μάννα* = μεγάλη *ἀμπάρρα* Αἰτωλία, *ἀμπελο-μάννα* = μέγα καὶ εὔφορον ἀμπέλι Αἰτωλία, Λεξικὸν Μ. Ἐγκυκλοπαιδ., *ἀρκιδο-μάννα* = μέγας ὄρχις Κεφαλληνία, *καυκου-μάννα* = μέγα φλιτζάνι ἢ ποτήρι Λέσβος [5], *λιβικο-μάννα* = χοντρὸ γογγύλι καλαμιοῦ Νάξος (Γαλανᾶδος), *μαξιλλαρο-μάννα* = μέγα μαξιλλάρι πολλαχοῦ, *φελλο-μάννα* = λευκὴ σημαία κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ φανὸς κατὰ τὴν νύκτα χρησιμοποιούμενα ἀπὸ τοὺς ἁλιεῖς πρὸς ἐπισήμανσιν τοῦ σημείου τῆς θαλάσσης ὅπου ἔχει ριφθῆ παραγάδι Παξοί, *χολικο-μάννα* = ὁ ἔχων πολλὰ χολικά, ἤτοι πληγάς, ἕλκη Πόντος (Οἰνόη), *φαλλιδομάννα* = ὁ πολλάκις χρεωκοπήσας Κεφαλληνία (ἄλλως *φαλλιδάσκι* Ζάκυνθος [6]), *ψειροφυτο-μάννα* = μέγας ψειροφύτης, δερματικὴ νόσος Σίφνος.

Ἡ συνθετικὴ αὕτη χρῆσις τῆς λ. *μάννα*, καίτοι σποραδική, ἀπαντᾷ εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ἑπομένως φαινόμενον πανελλήνιον. Στηρίζεται δὲ ἡ χρῆσις αὕτη εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς μεγάλης μητρὸς ἐν σχέσει πρὸς τὰ μικρὰ τέκνα, ὅπως δεικνύει τὸ γεγονὸς ὅτι λέγεται κυρίως ἐπὶ ζῴων καὶ φυτῶν τὰ ὁποῖα διακρίνονται διὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν μεταξὺ ἄλλων τοῦ αὐτοῦ γένους καὶ ἐκλαμ-

---

[1] *Μ. Στεφανίδου*, Φυσιογνωστικά. Λεξικογρ. Ἀρχ. 6,229.

[2] *Th. Heldreich*, Faune de Grèce, σ. 92 κέξ.

[3] *Α. Μηλιαράκη*, Ἐπετηρίς, σ. 33.

[4] Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἐν λ. *ἀβγομάννα*.

[5] *P. Kretschmer*, Der heutige lesbische Dialekt, σ. 446.

[6] *Α. Ζώη*, Λεξικὸν φιλολογικὸν καὶ ἱστορικὸν Ζακύνθου.

βάνονται εὐλόγως ὡς μητέρες μεταξὺ τέκνων, ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει καὶ εἰς τὴν κυριολεξίαν προκειμένου περὶ ζῴων τινῶν, καθὼς ἡ *μάννα* τῶν μελισσῶν, ἡ βασίλισσα, μεταφορικῶς, καὶ ἡ *μάννα* τοῦ παιγνιδίου, ὁ ἀρχηγός. Διὸ χρησιμοποιεῖται καὶ τὸ ἁπλοῦν *μάννα* πρὸς δήλωσιν μεγάλων ἀντικειμένων, ὡς τὸ μέγα κῦμα Κάλυμνος, τὸ μέγα κρόμμυον Κάρπαθος, τὸ μέγα σταφύλι Νάξος (Φιλότι), τὸ μεγαλύτερον δωμάτιον τῆς οἰκίας Ἤπειρος, κ. ἄ. καὶ τὸ παράγωγον *μαννάκα* = μέγα κάστανον Πελοπν. (Οἰνοῦς)[1]. Ὅτι ἡ ἀντίληψις αὕτη δὲν εἶναι νέα, δεικνύουν ἀρχαῖα συνώνυμα τῶν ἀνωτέρω συνθέτων, ὡς τὸ *ἐχινομήτρα* = ἀχινομάννα, *ὀρτυγομήτρα* = ὀρτυκομάννα, *μαῖα* = καβουρομάννα. Ἀκόμη καὶ προκειμένου περὶ ἀψύχων ἡ ἀντίληψις τῆς μητρότητος παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν, καθὼς καὶ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικήν. Πβ. τὰ νεοελλ. *νερομάννα* καὶ ἁπλῶς *μάννα* = πηγὴ ὕδατος, πρὸς τὰ ὁποῖα ἀντιστοιχεῖ τὸ ἀρχ. *μήτηρ*: *καλέουσι δὲ (Μαῶτιν) «μητέρα πόντου»· ἐκ γὰρ Πόντοιο τὸ μυρίον ἕλκεται ὕδωρ* Διονύσ. Περ. 165, τὸ ἀρχ. *μητρῷον* πρὸς τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ τὸ νεοελλ. *μάννα* = βιβλίον περιέχον τὰ ὀνόματα τῶν πολιτῶν Κάρπαθος, Κρήτη, Κύπρος, Σέριφος, Σύμη, Σῦρος, Χίος[2].

Ἡ ἀντίληψις τῆς σχέσεως τοῦ μεγάλου πρὸς τὰ μικρὰ τοῦ ἰδίου γένους ὡς μητρὸς πρὸς τέκνα διασαφηνίζεται ἔτι περισσότερον ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι καὶ τὰ μικρὰ ζῷα ἢ πράγματα χαρακτηρίζονται ἐν σχέσει πρὸς τὰ μεγάλα τοῦ ἰδίου γένους ὡς τέκνα πρὸς γονεῖς. Ἔτσι ὠνομάσθησαν *μωρο-γούρουνο* = τὸ μικρόν, νεογέννητον γουρουνάκι, *μωρο-πρόβατο* = τὸ μικρὸν ἀρνί, *μωροκόπελλο* = τὸ μικρὸν κοπέλλι, ὁ νεανίσκος. Ἐντεῦθεν μετεβιβάσθη ἡ ἔννοια τοῦ *μωρο-* ὡς πρώτου συνθετικοῦ καὶ εἰς ἄψυχα ἀντικείμενα, καθὼς *μωρο-γαβαθάκι, μωρο-κασσάκι, μωρογομαράκι, μωρο-καλαθάκι, μωρο-σταμνάκι, μωρο-γκρεμναράκι, μωρο-μάγαζο, μωρό-πορος, μωρο-φύτιν* = νεαρὰ ἄμπελος κ.ο.κ., (ὅπως ἀπὸ τὰ *κοτόπουλλο, παιδόπουλλο* κ.τ.τ. μετεβιβάσθη ἡ ὑποκοριστικὴ κατάλ. *-πουλλο* εἰς ἄψυχα, καθὼς *καλαθόπουλο, σταμνόπουλλο*), καὶ κατόπιν εἰς ἐπίθετα, καθὼς *μωρό-χλιος* = ὀλίγον τι χλιαρός, *μωρό-ζεστος* = ὀλίγον ζεστός, *μωρο-γεμᾶτος* = σχεδόν, περίπου γεμᾶτος *μουρό-ξινος* = ὑπόξινος,[4] *μωρο-ζώντανος* = μόλις ζῶν, ἡμιθανής, καὶ τέλος εἰς ἐπιρ-

---

[1] Πβ. καὶ τὰ μεγεθυντικὰ εἰς *-αινα*, καθὼς *γόφαινα* = μέγα γουφάρι καὶ εἰς *-ῖνα*, καθὼς *ἀλογῖνα* (= μέγα ἄλογον), *δεματῖνα* (= μέγα δεμάτι), *ἀφταρῖνα*, (= μέγα ἀφτὶ) Σκῦρος, *ἀθιβολαρῖνα* (= μακρὸς λόγος Μ. Α. Φοσκόλου, Φορτουν. Α 100 καὶ Β 72), *καλαθῖνα* (= μέγα καλάθι), Σαράντα Ἐκκλ., *ματῖνα* (= μέγα μάτι) Σαμοθράκη, *ταμαχιαρῖνα* (= μεγάλη ταμαχιάρα, πλεονέκτις) *Μ. Φιλήντα*, Γλωσσογν. 3,82, εἰς τὰ ὁποῖα ὁμοίως ὑπόκειται ἡ ἀντίληψις τῆς θηλείας, τῆς μητρὸς ἐν σχέσει πρὸς τὰ μικρότερα τέκνα.

[2] Πβ. *Ι. Βογιατζίδην*, ἐν Ἀθηνᾶς 35, 90.

[3] *K. Dieterich*, Sprache, σ. 441.

[4] *Γ. Ν. Χατζιδάκι*, Γλωσσολογικαὶ μελέται 1, 209.

ρήματα: *μωρό-καλα* = ὀλίγον καλά, *μωρό-κακα* = ὀλίγον ἄσχημα, *μωρο-σκότεινα* = ὀλίγον σκοτεινά, περὶ λύχνων ἀφάς, *μωρο-σούρρουπα* = περὶ τὸ λυκόφως, καὶ ρήματα: *μωρο-αργῶ* = ἀργῶ ὀλίγον, *μωρο-διψῶ* = διψῶ ὀλίγον, *μωρο-ψαίνω* = ψήνω ὀλίγον, *μωρο-σκοτεινιάζει* = ἀρχίζει νὰ σκοτεινιάζει *μωρο-φέγγει* = ἀρχίζει νὰ ὑποφώσκῃ, *μωρο-γίνεται* = ἀρχίζει νὰ γίνεται.

Ἐπίσης ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ χρῆσις τῆς λ. *μάννα* ἐν συντάξει μὲ τὴν ἔννοιαν τρυφερῶς θωπευτικῆς προσφωνήσεως ἐκ μέρους μητρὸς καὶ πρεσβυτέρας ἐν γένει γυναικὸς πρὸς μικρὰν κόρην. Ἡ χρῆσις αὕτη ἀπαντᾷ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, π. χ. *τί ἔχεις, μάννα μου, καὶ κλαίς; ποιὸς σ' ἔδειρε, μάννα μου; ἔλα, μάννα μου, νὰ σὶ ντύσου* Καστορία, *ἔλα, μανούλλα μου, νὰ σὲ σηκώσω* Μάνη, *μάννα μου, κοράκι μου, τί ὄμορφο ποῦ 'σαι!* Σύμη,[2] *σώπα, μάννα μ', μὴν κλαίς!* Σαμοθράκη. Εἰς τὴν Σαμοθράκην εἶναι ἡ προσφώνησις αὕτη τόσον συνήθης, ὥστε γίνεται χρῆσις καὶ τοῦ πληθυντικοῦ, ὅταν προσφωνοῦνται περισσότερα τοῦ ἑνὸς κοράσια, π. χ. *ἄδι, μάννιζ-ι-μ', παϊνόστι νὰ παίξιτι,* ἔτι δὲ χρησιμοποιεῖται ὅταν πρόκειται περὶ ἀρρένων παιδίων τὸ ἀντίστοιχον τοῦ *μάννα: μπαμπᾶς* ὡς προσφώνησις, π. χ. *ἔλα, μπαμπᾶ μ', νὰ σὶ ντύσου, μὴ κλαῖς μπαμπᾶ, μ'!* κ.ο.κ. Εἰς Μεγίστην εἶναι συνήθης ἡ χρῆσις τῆς λέξεως ὡς θωπευτικῆς τῶν βρεφῶν εἰς νανουρίσματα, καθὼς

μάννα μάννα, νὰ τσοιμηθῇ τσαὶ πάλε νὰ ξυπνήσῃ,
ζάχαρη νὰ 'ν ὁ ὕπνος του τσαὶ κάντιος τ'ὄνειρόν του,

μάννα μάννα, ποὺ νὰ 'ενῇ ἑ γιός μου παλληκάρι
τσαὶ μὲ τ' ἀσημομάσαιρον τσαὶ μὲ τὸ καλαμάρι,

μάννα το τὸ παιδάτσι μου τσ' ἐβὼ τὸ νανουρίζω
τσαὶ λέω το παινέματα ὅσο νὰ τὸ τσοιμήσω.[3]

Ἀλλαχοῦ ἡ λ. *μάννα* χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς τρυφερὰ προσφώνησις πρὸς ἐρωμένην, ὡς συνώνυμος τῶν κοινοτέρων *ἀγάπη μου, ψυχή μου, μάτια μου, κυρά μου* κτλ., π. χ.

Νὰ μὴν φοβᾶσαι, μάννα μου, | *ψυντρή μου μαντζουράνα μου* Κύπρος,

---

[1] Περισσότερα περὶ τούτων βλ. εἰς τὰς πραγματείας μου Ἐτυμολογικά. Ν. Ἑστία 24 (1938), σ. 996 καὶ Die Ausdrucksmitter für «gar nichts», «ein wenig» und «sehr viel» im Alt-Mittel-und Neugriechischen. Byzant. neugriech. Jahrbücher 14 (1939/40), σ. 111.

[2] Ζωγράφειος Ἀγών 1,232.

[3] Περιοδικὸν Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως 21 (1891), σ. 327.

ἔλα κοντά μου, μάννα μου, νὰ σὲ γλυκοφιλήσω αὐτόθι,

Ἐταίρκασά σε ἐποὺ μιτθιάν, μάννα μου, τθαὶ χαρῶ σε αὐτόθι,

ἀφτοθηνάρα τοῦ γιαλοῦ καὶ σμύρνα τοῦ πιλάου,
ἐν σοῦ τὸ λάλουν, μάννα μου, ἐποὺ λόου μου φυλάου; αὐτόθι,

– λάλε καλά, ἄ πεθ-θερά, τὴν λυερήν μου ποῦ ἐν' τη;
– ἡ λυερή σου, μάννα μου, ἐπῆεν εἰς τὴ βρύση αὐτόθι,

κάποτε δὲ καὶ ὡς προσφώνησις γυναικὸς πρὸς τὸν ἄνδρα της, καὶ ἐν γένει εἰς κάθε περίπτωσιν ὅπου ἀλλοῦ χρησιμοποιεῖται ἡ προσφώνησις *ἀγάπη μου*, π. χ. *ἔλα κοντά μου, μαννίτσα μου* Σμύρνη. Εἰς τὴν Καππαδοκίαν γίνεται χρῆσις τῆς λ. καὶ εἰς προσφωνήσεις πρὸς ἁγίους, καθὼς

Ἄϊ Γιώρ' Ἄϊ Γιώρ', μαννίτζα μου, πᾶρε με καὶ ἐμὲν ἀπέσω [1].

Ἡ χρῆσις αὕτη, ἡ ὁποία δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐξηγηθῇ ὅταν λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν πόσην γλυκύτητα καὶ τρυφερότητα κρύβει ἡ μαγικὴ λέξις *μάννα*, δὲν εἶναι ἐντελῶς πρόσφατος, ἀλλ' ἔχει αἰώνων τινῶν ζωήν, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἑξῆς χωρία τοῦ Ἐρωτοκρίτου, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ Ἀρετοῦσα προσφωνεῖται ἀπὸ τὴν τροφόν της καὶ ἀπὸ τὸν πατέρα της μὲ τὴν λ. *μάννα*:

ἡ νένα τζ' ἀνεστέναξε καὶ λέει τσ' ἡ καημένη
«εἶδες τὸ τέλος τό 'χουσι, μάννα μου, οἱ ἀντρειωμένοι;» Α 1241,

δὲν εἶν' καιρὸς νὰ σὲ κρατῶ, μὰ δὰ ποὺ ζοῦμεν ὅλοι
νὰ τὴ χαροῦμε, μάννα μου, τοῦ γάμου σου τὴ σκόλη Γ 1045,

ὁ λογισμός μου, μάννα μου, πάντα 'ναι μετὰ σένα,
νὰ σὲ τιμήσω καὶ νὰ δῶ κληρονομιὰ ἀπὸ σένα Δ 267.

μ ο φ ὴ

Τὸ οὐσ. τοῦτο εὐχρηστεῖ εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Καρύστου ἐν Εὐβοίᾳ μὲ τὴν σημασίαν τῆς ἐπὶ τοῦ κερατοειδοῦς χιτῶνος τοῦ ὀφθαλμοῦ σχηματιζομένης παθήσεως τοῦ λευκώματος. Ὁ Ε. Γ. Παπαχατζῆς [2], ὁ ὁποῖος μαρτυρεῖ τὴν λέξιν, παράγει αὐτὴν ἐσφαλμένως ἐκ τοῦ οὐσ. *μορφὴ* (= εὐμορφία), ὑποθέτει δὲ ὅτι ἡ ἐνλόγῳ πάθησις τοῦ ὀφθαλμοῦ ὠνομάσθη οὕτω κατ' εὐφημισμόν. Ἀλλ' εἶναι προφα-

---

[1] *P. Lagarde*, Neugriechisches aus Kleinasien, σ. 29.

[2] *Γ. Ε. Παπαχατζῆ*, Δοκίμιον τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Καρύστου καὶ τῶν πέριξ, σ. 22.

νὲς ὅτι ἐκ τοῦ *μορφὴ* δὲν ἠδύνανο νὰ προκύψῃ φωνητικῶς *μοφὴ* εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Καρύστου καὶ ὅτι ἡ λ. προέρχεται ἐκ τοῦ ἀρχ. οὐσ. *μομφὴ* διὰ κανονικῆς ἀφομοιώσεως καὶ εἶτα ἀποσιωπήσεως τοῦ *μ* πρὸ τοῦ *φ*. Πβ. *γόμφος*〉 *γόφος*, *νύμφη*〉 *νύφη*, *μέμφομαι*〉 *μέφομαι*, *ἀμφιλογία*〉 *ἀφιλογιά*, *ἀμφότερα*〉 *ἀφότερα*, κ. ἄ.[1].

Τὸ πρόβλημα εἶναι μόνον σημασιολογικόν. Ἐκεῖνο δηλ. τὸ ὁποῖον ἔχει ἀνάγκην ἐξηγήσεως εἶναι διὰ ποίας σημασιολογικῆς ἐξελίξεως τὸ οὐσ. *μομφὴ* κατέληξεν εἰς τὴν σημασίαν τῆς ἐν λόγῳ παθήσεως, τοῦτο δὲ θὰ ἐπιχειρήσω ἐν τοῖς ἑξῆς:

Παρετήρησα ὅτι λέξεις δηλοῦσαι κατηγορίαν, ψόγον μεταπίπτουν εἰς τὴν σημασίαν ὡρισμένης σωματικῆς παθήσεως. Ἔτσι 1) τὸ οὐσ. *αἴτιον* προσέλαβε ἤδη εἰς τὴν ἀρχ. Ἑλληνικὴν τὴν σημασίαν τῆς νόσου, π.χ. *οὐχ ὁρῶσιν ὅτι νοσημάτων πονηρὸς ἂν εἴη ἰατρὸς ὁ τὴν αὐτὴν τῷ συνεστηκότι αἰτίῳ ποιούμενος θεραπείαν* Ἐπιστ. Σωκρ. 7, 14, τὴν ὁποίαν διατηρεῖ μέχρι σήμερον εἴς τινα ἰδιώματα ἡ λ. *αἰτία*, π.χ. *ὁπόχει αἰτιὰ καὶ κρύβεται μὲ τὴν αἰτιὰ πηγαίνει* (= ὁ ἀποκρύπτων τὸ νόσημά του ἀποθνήσκει ἐξ αὐτοῦ) Λακωνία.[2] Εἴς τινα ἰδιώματα τὸ οὐσ. *αἴτιον* περιωρίσθη εἰς τὰς σημ. εἰδικῶν νοσημάτων, τῆς γρίππης, καταρροῆς ἐν Μαδύτῳ καὶ Σαμοθράκῃ, καὶ ὡρισμένου ἐξανθήματος ἐν Κύπρῳ, π.χ. *ἔπκιασέν με τὸ αἴτιον*. Πβ. καὶ τὸ παράγωγον οὐσ. *αἰτιάρης* = ἀρρωστιάρης, καχεκτικός[3].

2. Τὸ Λατιν. συνώνυμον *causa* μετέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν τῆς νόσου, π.χ. *causa sontica* (= ἐπιληψία), μὲ τὴν σημασίαν δὲ ταύτην εἰσήχθη καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικήν:

εἶχε πόνο, εἶχε ζάλη, | *εἶχε κάουζα μεγάλη* Νάξος.

3. Τὸ οὐσ. *ἀφορμὴ* χρησιμοποιούμενον ἤδη εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἐπὶ νοσογόνων αἰτίων, π.χ. *τὰς ἀφορμὰς ὁπόθεν ἤρξατο κάμνειν σκεπτέον* Ἱπποκρ. 1009g, προσέλαβε τὴν σημασίαν «νόσος», μὲ τὴν ὁποίαν ἀπαντᾷ σήμερον εἴς τινα ἰδιώματα, καὶ δὴ τῆς γρίππης, καταρροῆς, (ὅπως καὶ τὸ οὐσ. *αἴτιον*), π.χ. *τὸν ἔπιασε ἀφορμή, σύρνεται ἀφορμὴ* Χίος, καὶ τῆς ψυχικῆς νόσου, τῆς τρέλλας ἐν Κρήτῃ, ὁπόθεν καὶ τὸ οὐσ. *ἀφορμάρης* = φρενοβλαβής.

4. Τὸ οὐσ. *ἔγκλημα* διὰ τῆς σημασίας τῆς πράξεως ἢ ἰδιότητος διὰ τὴν ὁποίαν τις κατηγορεῖται μετέπεσεν εἰς νεοελληνικὰ ἰδιώματα εἰς τὴν σημασίαν σω-

---

[1] *Μ. Φιλήντα*, Γλωσσογνωσία 2, 13 κέξ. καὶ 213. Τὸ ὑπὸ τοῦ *φ* ἀφομοιούμενον *μ* διατηρεῖται εἴς τινα ἰδιώματα, π.χ. *νύφφη*, *ἀφφάλι*, *συφφάει*, *μέφφω*. Βλ. *A. Τsopanakis*, Essai sur la phonétique des parlers de Rhodes, σ. 127.

[2] Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἐν λ. *αἰτία* 2 β.

[3] Αὐτόθι ἐν λ. *αἰτιάρις* 1.

ματικῆς, ἰδίως ἐσωτερικῆς, παθήσεως, π.χ. *αὐτὸς ἔχ' τοὺ ἔγκλημα μέσα τ' κὶ δὲ γίντι καλὰ* Ἤπειρος, *γλύτουσι τ' ζουὴ τ', ἀμὰ τ' ἀπόμ'νιν ἔγκλημα* Μακεδονία (Βελβεντ.), *κάποιον ἔτζηλμα ἔχ' ἡ γ'ναῖκα κὶ δὲ bουρεῖ νὰ κάν' πιδὶ* Ἴμβρος. Εἰς τὴν Κρήνην τῆς Ἰωνίας *ἔγκλημα* λέγεται ἡ νόσος ἐπιληψία (Πβ. τὸ μνημονευθὲν Λατιν. *causa sontica).*

Τὰ ἀνωτέρω δεικνύουν σαφῶς ὅτι καὶ τὸ οὐσ. *μομφὴ* χρησιμοποιούμενον, ὅπως καὶ τὸ συνώνυμον *μεψάδι* ἐν Ρόδῳ, μὲ τὴν σημ. «ψόγος κατηγορία διά τι ἐλάττωμα» ἠδύνατο, ὅπως τὰ συγγενοῦς σημασίας *αἴτιον, causa, ἀφορμή, ἔγκλημα,* ἀπὸ τῆς σημασίας τῆς κατηγορίας, τοῦ ψόγου νὰ μεταπέσῃ εἰς τὴν σημασίαν σωματικῆς παθήσεως.

χώρα

Τὸ οὐσ. *χώρα* ἡ, εἰσῆλθεν ἐνωρὶς εἰς τὴν ἀρχαίαν Σλαβικὴν καὶ σώζεται εἰς τὰς γείτονας τῆς Ἑλλάδος σλαβικὰς γλώσσας καὶ εἰς τὴν Κροατικὴν μὲ τὴν σημασίαν τῆς περιοχῆς, τοῦ τόπου. Εἰς τὴν Βουλγαρικὴν ἡ ἀρχικὴ αὕτη σημασία ἐλησμονήθη καὶ ἡ λ. εὐχρηστεῖ ὑπὸ τὸν τύπον *hóra* μὲ τὴν σημασίαν «ἄνθρωποι, κόσμος». Παρὰ τὸ *hóra* ἐσχηματίσθη εἰς τὴν Βουλγαρικὴν καὶ παράγωγον ἐπίθ. *hórski,* = ὁ ἀνήκων εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἤτοι εἰς τοὺς ἄλλους, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἀνήκοντα εἰς ἡμᾶς, δηλ. ὁ ξένος[1].

Ὁ ἔχων ὑπ' ὄψιν του μόνον τὴν ἀρχαίαν ἢ κοινὴν Νεοελληνικήν, ἥτις ἀγνοεῖ τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν προσέλαβεν ἡ ἑλληνικὴ αὕτη λέξις εἰς τὴν Βουλγαρικήν, θὰ ἐνόμιζεν ὅτι ἡ σημασία αὕτη διεμορφώθη εἰς τὴν βουλγαρικὴν γλῶσσαν μετὰ τὸν δανεισμὸν τῆς λέξεως. Ἡ μελέτη ὅμως τῶν νεοελληνικῶν διαλέκτων μᾶς διδάσκει ὅτι καὶ ἡ σημασία αὕτη εἶχεν ἤδη διαμορφωθῆ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὅταν οἱ Σλάβοι παρέλαβον τὴν λέξιν. Τὸ οὐσ. *χώρα* ἤρχισεν ἐνωρίς, ὡς φαίνεται, νὰ χρησιμοποιῆται καὶ ἐπὶ τῶν κατοικούντων τὴν χώραν ἀνθρώπων καὶ προσέλαβε τὴν σημασίαν τοῦ κοινοῦ, τοῦ κόσμου. Οὕτω λέγεται μέχρι σήμερον *ντὸ λέει ἡ χώρα γιὰ τ' ἐσέν!* = τί λέγει ὁ κόσμος γιὰ σένα! Τραπεζοῦς, *τῆ χώρας τὰ λόγια μὴν ἀκούς αὐτόθι, μὸ 'ς χώρας τὰ βέρε πουλλία μὴ πιέν'* = μὲ ξένα χέρια πουλλιὰ μὴν πιάνῃς (παροιμ.) Καππαδ. (Φάρασα), *τῆ χώρας τὰ στόματα σακκία 'κ' ἔν' νὰ δέντς ἀτα* = τοῦ κόσμου τὰ στόματα δὲν εἶναι σακκιὰ νὰ τὰ δέσῃς Πόντος, *χώρας τὰ λόγια δὲν τὰ ἀκούς μι;* Καππαδ. (Ἀραβάνιον), *ν' ἀκούσουμι τί λέγ' κ' ἡ χώρα* Μακεδονία (Καταφύγι), *αὐτὸς φροντίζει γιὰ τῆς χώρας*

---

[1] Βλ. *F. Miklosich,* Etymologisches Wörterbuch der slav. Sprachen (Wien 1886). καὶ *E. Berneker,* Slavisches etymologisches Wörterbuch. (Heidelberg 1924).

τὰ γελάδια, ἐπὶ τοῦ ἀσχολουμένου εἰς πράγματα ποὺ δὲν τὸν ἀφοροῦν[1]. Ἐπειδὴ τὸ ἀναφερόμενον εἰς τοὺς ἀνθρώπους, εἰς τὸν κόσμον, ὄχι μόνον διαστέλλεται, ἀλλὰ καὶ ἀντιτίθεται πρὸς τὸ εἰς ἡμᾶς τοὺς ἰδίους ἀναφερόμενον ἢ ἀνῆκον, δηλ. εἰς τὸ ἰδικόν μας, ἦτο φυσικὸν νὰ προχωρήσῃ ἡ ἐξέλιξις τῆς σημασίας τοῦ *χώρα* ἔτι περαιτέρω καὶ νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν ἔννοιαν «ἄλλος», π.χ. *ντό τερεῖς τὴν χώραν* = τί βλέπεις τοὺς ἄλλους; Πόντος (Ἀργυρόπολις), *μ' ἕνα γρόσι χώρα σεράντα δόντια ἐγβάλλουνε* = ἄλλοι μὲ ἕνα γρόσι βγάζουν σαράντα δόντια Πόντος (Ἄνω Ἀμισὸς) καὶ τέλος εἰς τὴν ἔννοιαν «ξένος», π.χ. *χώρας παιδὶν ἔν'* = ξένο παιδὶ εἶναι Πόντος, *τσῆ χώρας τὸ παιδὶν* = τὸ ξένο παιδὶ Πόντος (Οἰνόη), *τοῦτο εἶναι χώρας* = τοῦτο εἶναι ξένον Καππαδ. (Σινασσός), *τὴν χώραν ἐδῶκεν ἀ* = σὲ ξένον τὸ ἔδωσε Πόντος (Κοτύωρα), *τῆ χώρας ἀνθρώπ'* = τοῦ ξένου ἀνθρώπου αὐτόθι, *ἀτὸς χώρα ἔν'* = αὐτὸς εἶναι ξένος Πόντος, *ἡ χώρα* = ὁ ξένος ἄνθρωπος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἐντόπιον Καππαδ. (Ἀνακοῦ), Πόντος (Ἀμισός),

ἀπὸ μάννας 'κ' ἐγέλασα, ἀπὸ κυροῦ 'κ' ἐχάρα
κι ἀπὸ τῆ χώρας τὸ παιδὶν καλὸν ἡμέραν 'κ' εἶδα Πόντος.

Ἡ διάσωσις τῆς σημασίας ταύτης τῆς λ. *χώρα* εἰς τὸν Πόντον, τὴν Καππαδοκίαν κ. ἀ. μαρτυρεῖ ὅτι ἡ σημασία εἶχε διαμορφωθῆ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πολὺ ἐνωρίς, πάντως πρὶν δανεισθοῦν τὴν λέξιν *χώρα* οἱ Σλάβοι, διότι ὡς γνωστόν, τὰ ἀπομακρυσμένα τοῦ κέντρου ἰδιώματα κάθε γλώσσης εἶναι εἰς τὸ σύνολόν των ἀρχαϊκώτερα καὶ συντηρητικώτερα ἀπὸ τὰ ὁμιλούμενα εἰς κεντρικὰς περιοχὰς τῆς ὁμογλώσσου χώρας, ὁπόθεν ἐκπηγάζουν συνήθως καὶ διασταυροῦνται εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν οἱ γλωσσικοὶ νεωτερισμοί.

ὥρα

Τὸ οὐσ. *ὥρα* χρησιμεύει εἰς πολλὰ ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἐνάρθρως καὶ ἐμπροθέτως πρὸς δήλωσιν τῆς ἐννοίας «ἀμέσως, ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος».

Ἡ χρῆσις αὕτη παρουσιάζεται ὑπὸ τὰς ἑξῆς μορφάς:

1) *'ς τὴν ὥρα*, π.χ. *ς' τὴν ὥρα νὰ πάς καὶ 'ρθῃς, τελείωσε τὴ δουλειά του 'ς τὴν ὥρα, αὐτὰ τὰ φασόλια βράζουν 'ς τὴν ὥρα πολλαχοῦ.*

Ὅτι ἡ μορφὴ αὕτη δὲν εἶναι πρόσφατος δεικνύει ἡ χρῆσις της εἰς μεσαιωνικὰ κείμενα ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς σημασίαν, π.χ. *καὶ παραῦτα ἐξέβησαν καὶ*

---

[1] Πβ. *Ι. Βενιζέλου*, Παροιμίαι², σ. 47 ἀριθ. 65.

ἐπῆγαν εἰς τὴν ὥραν καὶ ἐπεσῶσαν εἰς τὴν Βενετίαν Μαχαιρ. Χρον. 114, 28 (ἔκδ. R. Dawkins),

εὐθὺς ἐκαβαλλίκευσαν, ἐξέβησαν οἱ πάντες
καὶ τρέχουσι μετὰ σπουδῆς κ' εἰς ὥρα φθάνουσί τον Βέλθ. Χρυσ. στ. 121,

οἱ λαβωμένες οἱ 'λενὲς νὰ γιατρευτοῦν 's τὴν ὥραν Σαχλίκ. Γραφ. στ. 711,

ἡ κόρη ἀνεβλεμμάτισεν καὶ εἶδεν ἐπάνω κάτω,
'ς τὴν ὥραν ἐκατέκαψεν ὅλην του τὴν καρδίαν 'Αχιλλ. L. στ. 1321,

καὶ ροῦχα τὸν ἐφέρασιν καὶ ἔλλαξεν εἰς τὴν ὥραν αὐτόθι στ. 1280.

2) *γιὰ ὥρα(ς)*, π. χ. *πῆγε κ' ἤρτε γιὰ ὥρας πολλαχοῦ, στέλν' ὁ βασιλιὰς γιὰ ὥρα ἀθρῶποι* Βιθυνία (Κατιρλί), *ζωντάνεψε γιὰ ὥρα* αὐτόθι, *ἤρτε γιὰ γώρα* Παγγαῖον.

Ἡ μορφὴ αὕτη εἶναι συνηθεστάτη εἰς μεσαιωνικὰ ποιήματα, π. χ.

ὡς τό 'κουσεν, ὡς τό 'μαθεν πᾶς ὁ λαὸς τῆς χώρας,
σηκώνουν ἀνακάτωμα καὶ ταραχὴν δι' ὥρας Ριμ. Βελισαρ. στ. 594,

φαίνεται ὅμως παλαιοτέρα τῆς προηγουμένης, διότι μαρτυρεῖται καὶ ἐπὶ παπύρων τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος, ὡς *ὅπως διὰ ὥρας γράφ[ῃς] μο[ι]* Οx 935, 16. Διὰ τὴν σύνταξιν, τῆς *διὰ* μὲ γενικὴν ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης πβ. Ξενοφ. Κύρου παιδ. 1, 4, 28 *ἥκω... δι' ὀλίγου*, Ἡσύχ. *δι' ὀλίγου· ἀντὶ τοῦ μετ' ὀλίγον*, καὶ τὰς ἀρχ. φράσεις *διὰ γοργοῦ* = γοργῶς, *διὰ ταχέως* = ταχέως, τὴν μεσν. *διὰ συντόμως* = συντόμως (Φλώρ. Πλατζ. 511 καὶ 537) καὶ τὰ νεώτ. Κρητικὰ ἐπιρρ. *γιαμιὰ* καὶ *ζιμιὸ* = ἀμέσως).

3) *τῆς ὥρας*, π. χ.

ὀμορφονιὲ τοῦ τόπου μας καὶ λαμπιρὲ τῆς Χώρας,
ὅταν σὲ δοῦν οἱ λεύτερες τρελλαίνονται τῆς ὥρας Χίος,

ἂς τὸν ἰδοῦν τὰ μάτια μου τῆς ὥρας κι ἂς πεθάνω Ρόδος[1].

Εἰς τὸν Πόντον ἀπαντᾷ ὁ τύπος *τῆς ὡροῦ* = ἀμέσως, παρευθύς, π. χ. *τῆς ὡροῦ ἐπῆγεν καὶ ἔρθεν* Κερασοῦς καὶ εἰς τὴν Κύπρον *τῆς ὡροῦς* = ἀμέσως, π. χ. *ἤρτεν* — *ἢ ἐπῆεν τῆς ὡροῦς*[2].

---

[1] *Γ. Δρακίδου*, Ροδιακά, σ. 45.

[2] *Λ. Σακελλαρίου*, Τὰ Κυπριακὰ 2, 874.

Καὶ ἡ μορφὴ αὕτη εἶναι ἤδη μεσαιωνική, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἑξῆς παραδειγμάτων: *καὶ ὁ σολτᾶνος, ὡς ἤκουσε τοῦτο, τῆς ὥρας ἔδωκεν αὐτοῦ ὁρισμὸν* Ἱστορ. Πατριαρχ. (Bonn) 82,5, *τῆς ὥρας ἡ σύνοδος ἔδραμαν καὶ κατεφίλησαν τοὺς πόδας αὐτοῦ* αὐτόθι 110,7,

εὐθύς, τῆς ὥρας ἔπεσεν 'ς τὴν γῆν ἐξαπλωμένη Φλώρ. Πλατζ. στ. 1669,
εὐθύς, τῆς ὥρας, σύντομα κόπτει τὴν κεφαλήν του αὐτόθι στ. 1355,

τότε τῆς ὥρας, παρευθύς, ὑπάγ' ἡ Φαιδροκάζα
ἐκεῖθε 'ς τὰς παραμονάς, ὁποὺ ὁ Βέλθανδρος ἦτον Βέλθ. Χρυσ.[1] στ. 904,

εὐθὺς τῆς ὥρας, σύντομα, κόπτει τὴν κεφαλήν του Φλώρ. Πλατζ. στ. 1355,

4) *μιὰ ὥρα*, π. χ.

στέλνω σου χαιρετίσματα μὲ τὸ χελιδονάκι,
ἀπού 'ναι γρήορον πουλλὶ κ' ἔρκεται μιὰν ὡράκι Τῆλος.

Καὶ ἡ μορφὴ αὕτη ἀπαντᾷ εἰς μεσαιωνικὰ κείμενα ὡς τὸ κατωτέρω:

Τὰ ἔτερα ὠμόβορα καὶ τετράποδα ζῷα
εἰς μίαν ὥραν καὶ φωνὴν ἐσυνάχθησαν ἅμα Διήγ. παιδιόφρ. στ. 1035,

νὰ ἐκβάλουν ἐκ τὰ κάτεργα πᾶσαν οἰκονομία,
ἄρμενα λέγω καὶ κουπιὰ (ὡς) διὰ ὥραν μία Ριμ. Βελισαρ. στ. 271.

5) *(αὐτὴ) τὴν ὥρα.* Ἡ μορφὴ αὕτη σώζεται ὑπὸ πολλοὺς τύπους, καθὼς *τήνωρι ἦτον ἐδῶ* (= πρὸ ὀλίγου) Κάλυμνος, *θέλεις δήνωρι νὰ σὲ κάμω ἄρκοντα;* (= πλούσιον) αὐτόθι[2], *δήνωρ' εἶμαι 'ς τὴ ζαταή σου* αὐτόθι[3], *'τὴν τὴν ὡράκι ἦταν ἐδῶ* Σύμη, *τσὴν ὥρα* (= πρὸ ὀλίγου) Καππαδ. (Ἀραβάνι), Καππαδ. (Φερτάκ.) *'νώρα* (= πρὸ ὀλίγου),

δήνωρ' ὁ Χάρος σ' ἤπηρε τσαὶ μοῦ 'ωτσε φαρμάτσι Κάλυμνος[4],

καὶ δύναται πιθανῶς νὰ συνδεθῇ πρὸς τὴν μεσαιωνικὴν *τὴν ὥραν*, καθὼς

ἂν τοὺς ὁρίσῃ νὰ χαθοῦν, τὴν ὥραν νὰ τὸ ποίσουν Ἀχιλλ. στ. 266

τὴν ὥραν ἔπεσε 'νεκρὴ ἀπὸ λιγοθυμίαν Λύβ. Ροδ. στ. 3080

---

[1] Πβ *Δ. Μαυροφρύδου*, Δοκίμιον, σ. 665.
[2] *K. Dieterich*, Sprache, σ. 476.
[3] Αὐτόθι σ. 494.
[4] Αὐτόθι σ. 327.

καὶ ὁ Βέλθανδρος ἐλάλησεν ὄνομα τοῦ εὐνούχου,
ἐγνώρισεν τὸν Βέλθανδρον τὴν ὥραν ὁ εὐνοῦχος

Βέλθ. Χρυσ. 1269 (ἔκδ. Δ. Μαυροφρ. σ. 254), καίτοι εἶναι πιθανὸν νὰ ἔγραψεν ὁ ποιητὴς *'ς τὴν ὥραν*, ὁπότε τὸ παράδειγμα ἀνήκει εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 1 μορφήν. Πβ. καὶ *ὁλότυφλος ἐπόμεινε τὴν ὥρα κ' ἐβουβάθη* Ἐρωτόκρ. Γ 766, *νὰ μὴν τὸ μάθῃ ὁ βασιλιὸς καὶ γδικιωθῇ τὴν ὥρα* αὐτόθι Γ 805, *καὶ λέ' «ἂς ἤμουνε πουλλὶ νὰ πέτουνε τὴν ὥρα»* αὐτόθι Δ 919, *τόσα λαβώθη δυνατὰ καὶ ἀπόθανε τὴν ὥραν* Ι. Κορων. Μερκούρ. Βούας 95. Ὅτι ὅμως εἶναι πολὺ παλαιότερον προκύπτει ἐκ τῆς μετὰ δοτικῆς χρήσεως ἤδη εἰς τὴν Π. Διαθήκην καὶ ἐπὶ παπύρων ὑπὸ διαφόρους τύπους, καθώς: *ἐν τῇ ὥρᾳ ἐπεχώρησεν* Οx 1208, 41, *αὐτῇ τῇ ὥρᾳ* (= ἀμέσως) Οx 528, 14, *καὶ ὅς ἂν μὴ πεσὼν προσκυνήσῃ, αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐμβληθήσεται εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς τὴν καιομένην* Δανιήλ Γ' 6, *ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐξῆλθον δάκτυλοι χειρὸς ἀνθρώπου καὶ ἔγραφον* αὐτόθι Ε'. 5, *ἐπηρώτα αὐτὸν πότε ἀνέβαλεν· ὁ δέ φησιν: τῇ ὥρᾳ εὐχῆς χάριν ἦλθον* Α. Παπαδοπ. Κεραμ. Varia gr. sacra σ. 64, *ὁ οὖν πατριάρχης αὐτῇ τῇ ὥρᾳ τὸν Χριστόδουλον ἀποστείλας ἐκάλεσέ με* αὐτόθι σ. 287, *λαβέτω γυναῖκα τῇ ὥρᾳ ταύτῃ* Γ. Κεδρινὸς Β'. 15, 22. Πβ. καὶ τὸ σύνθ. *αὐθωρεὶ* καὶ τὸ παρ' Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 395 *τοσοῦτον χρῆμ' ὄχλου οὕτως ἐν ὥρᾳ ξυνελέγη.*

Πῶς ἐκ τῆς φρ. *τῇ ὥρᾳ* προῆλθε τὸ *τώρα* βλ. Γ. Χατζιδάκιν ἐν Ἀθηνᾶς 22 (1910), σ. 214 κέξ.

Εἰς μεσαιωνικὰ κείμενα μαρτυροῦνται καὶ αἱ μορφαὶ *κατὰ τῆς ὥρας, κατὰ τὴν ὥραν* καὶ *γιὰ τὴν ὥραν* ὑπὸ τὴν σημασίαν «ἀμέσως», καθώς:

καὶ ταῦτα τὰ καμώματα μάθῃ 'τα ὁ πατήρ σου
κἀμὲ ψηφίσῃ θάνατον πικρὸν κατὰ τῆς ὥρας Βέλθ. Χρυσ. στ. 1067,

ἀκούσας ὁ Βελισάριος εὐθὺς κατὰ τῆς ὥρας
τὸν ἄρχοντα κατέκαυσε καὶ ἐθανάτωσέ τον Ε. Γεωργιλ. Βελισ. στ. 295,

ὁ βασιλεὺς δὲ ὡς ἤκουσεν τὴν δέησιν τοῦ ὄνου
κατὰ τὴν ὥραν ὥρισεν καὶ πρόσταγμα ἐποίκεν Διήγ. παιδιόφρ. στ. 498,

λέγει τους, «σὰν σᾶς φαίνεται, κάμετε γιὰ τὴν ὥρα» Γαδ. διήγ. στ. 184,

ταῦτα· καὶ κατὰ τὴν ὥραν ἅπαντες συσσωρευθῆτε

Κ. Ἑρμον. Μετάφρ. Ἰλιάδ. στ. 1546 (ἔκδ. Δ. Μαυροφρ. σ. 132).

Αἱ μορφαὶ αὗται δὲν φαίνεται νὰ εὐχρηστοῦν σήμερον.

Ν. Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΚ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐκ τῶν διαλέκτων καὶ ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἑλληνιστοῦ συγκεντρώνουν ἰδιαιτέρως ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν μετάβασιν τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν νέαν εὑρέθησαν εἰς τὴν περιφέρειαν καὶ διέσωσαν διὰ τοῦτο περισσοτέρους χαρακτῆρας τῆς ὁμιλουμένης ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, τ. ἔ. ἡ Ποντική, ἡ Καππαδοκική, ἡ Κυπριακὴ καὶ ἐν μέρει ἡ τῶν ἄλλων νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἡ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, μεταξὺ αὐτῶν δὲ καὶ ἡ Τσακωνικὴ (εὑρεθεῖσα μὲν αὕτη εἰς τὸ κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ διατηρήσασα διὰ τὴν γεωγραφικήν της ἀπομόνωσιν καὶ τὴν ἀλύγιστον καὶ δυσεξέλικτον τῶν Δωριέων φύσιν πιστοτέραν τὴν παράδοσιν ἢ τὰ ἄλλα ἰδιώματα τοῦ κέντρου). Ἀλλ' ἐκ τούτων ἡ διάλεκτος τῶν πληθυσμῶν τῆς πάλαι ποτὲ Μεγάλης Ἑλλάδος ἑλκύει ὄχι μόνον τὸν ἐρευνητὴν τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν Ρωμανιστὴν διὰ τὴν παρουσιαζομένην εἰς αὐτὴν ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν τῶν δύο κλασσικῶν γλωσσῶν ἐπ' ἀλλήλας, τὴν βαθμιαίαν διείσδυσιν τῆς μιᾶς εἰς τὴν θέσιν τῆς ἄλλης, τὴν διὰ τῶν αἰώνων ἐπιβίωσιν τύπων, λέξεων ἢ χρήσεων εἰς τὸ στόμα ἀνθρώπων οἵτινες ἔπαυσαν ἀπὸ πολλοῦ ν' ἀντλοῦν πνευματικὴν ζωὴν ἀπὸ τὸ κέντρον ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξεπορεύθησαν. Δὲν εἶναι παράδοξον λοιπὸν ὅτι Ρωμανισταὶ κυρίως ἀσχολοῦνται ἀπὸ ἡμίσεος καὶ πλέον αἰῶνος μὲ τὴν διάλεκτον ταύτην.[1] Εἰς τὰς ἐργασίας των οἱ ἐρευνηταὶ οὗτοι συνεκέντρωσαν καὶ περιέσωσαν πλούσιον ὑλικόν, τὸ ὁποῖον θὰ εἶναι πάντοτε χρήσιμον εἰς τὸν ἱστορικὸν τῆς Ἑλληνικῆς, ἐπὶ πλέον δ' ἠσχολήθησαν φιλοτίμως μὲ τὰ ποικίλα προβλήματα τῆς διαλέκτου, γενικώτερα καὶ εἰδικώτερα, καὶ συνέβαλαν εἰς τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον διαλεύκανσιν πολλῶν ἐξ αὐτῶν, ὡς τοῦ

[1]) Μεταξὺ τῶν παλαιοτέρων ἐρευνητῶν τῆς γλώσσης τῶν Ἑλλήνων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος μνημονευτέος ὁ Ἑλληνιστὴς D. Comparetti (Saggi dei dialetti greci dell'Italia meridionale, Pisa 1866). Διὰ τὸν G. Morosi, ἕνα τῶν σοβαρωτέρων μελετητῶν τῆς διαλέκτου κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης δύναται νὰ ἴδῃ τὴν ἐπὶ τῷ θανάτῳ του ἀνακοίνωσιν τοῦ Γ. Χατζιδάκι πρὸς τὴν Ἐπιστημονικὴν Ἑταιρείαν (Ἀθηνᾶ 2 [1890] 697ἑξ.) ἀναδημοσιευθεῖσαν εἰς τὰ ΜΝΕ 2, 480ἑξ. μετὰ προσθηκῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν σχέσιν τῆς συγχρόνου Ἑλληνικῆς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος πρὸς τὴν Δωρικήν, ὅπου ἀντικρούεται καὶ ἡ θεωρία τούτου περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς διαλέκτου ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.

τῆς προελεύσεώς της, τοῦ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν λοιπὴν Ἑλληνικήν, τοῦ τῆς ἐτυμολογίας πολλῶν λέξεων κτλ. Ἰδιαιτέρως δ' αἱ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀναζωογονήσασαι τὴν ἔρευναν τῆς διαλέκτου ἐργασίαι τοῦ G. Rohlfs, τὰς ὁποίας ἐπιστέφει τὸ Ἐτυμολογικὸν Λεξικὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ αἱ Γλωσσικαὶ ἀνασκαφαὶ εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα[1] εἶναι πολύτιμοι διὰ τὸν Ἑλληνιστήν, ὁ ὁποῖος διὰ πρώτην φορὰν λαμβάνει πολλὰς καὶ ἁπτὰς ἀποδείξεις τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλωσσικῆς παραδόσεως ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος μέχρι σήμερον, ἀποδείξεις βασιζομένας εἰς ἐμπεριστατωμένην γνῶσιν καὶ τῶν ἱστορικῶν τυχῶν τῆς περιοχῆς καὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς καθόλου Ἑλληνικῆς. Καὶ ὅμως καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας ταύτας οἱ Ἑλληνισταὶ παραδόξως δὲν ἔλαβαν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἐν λόγῳ διαλέκτου,[2] ἀλλὰ περιωρίσθησαν νὰ ἐξάρουν τὰ πορίσματα τούτων, ἐνῷ οἱ Ρωμανισταί, ἰδίᾳ οἱ ἐντόπιοι, παρεκινήθησαν νὰ ἐντείνουν τὴν ἔρευναν καὶ νὰ προσφέρουν διὰ τῆς συζητήσεως τῶν προβλημάτων νέον ὑλικὸν εἰς αὐτήν.

Ἐν τούτοις ἡ συμβολὴ τῶν Ἑλληνιστῶν μὲ τὴν εὐρυτέραν καὶ πληρεστέραν ἐκ μέρους των γνῶσιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς θὰ ἦτο πολύτιμος διὰ τὴν διαλεύκανσιν καὶ πολλῶν ἐπὶ μέρους, ἐτυμολογικῶν, σημασιολογικῶν κτλ., καὶ γενικωτέρων προβλημάτων, ὡς τὸ βασικὸν πρόβλημα τῆς ἐξαρτήσεως τῆς διαλέκτου ἐκ τῆς δωριζούσης Κοινῆς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, ἡ λύσις τοῦ ὁποίου παρὰ τὰς προόδους ποὺ ἐσημείωσε χάρις εἰς τὸν Rohlfs δὲν ἔχει μέχρι σήμερον πραγματοποιηθῆ κατὰ τρόπον ἐπισύροντα τὴν γενικὴν ἀναγνώρισιν ἕνεκα τῆς ὑφισταμένης ἐλλείψεως μιᾶς ἀκριβοῦς καὶ πλήρους εἰκόνος τῆς καθόλου ὁμιλουμένης Κοινῆς καὶ τῆς σχέσεως ταύτης πρὸς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν καὶ τὰς διαλέκτους αὐτῆς.[3]

---

[1]) Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität (Halle 1930). Scavi linguistici nella Magna Grecia (Roma 1933). Ἐκ τῶν παλαιοτέρων ἐργασιῶν τοῦ Rohlfs πρέπει νὰ μνημονευθοῦν αἱ ἑξῆς: Griechen und Romanen in Unteritalien (Genf 1924) καὶ Autochthone Griechen oder byzantinische Gräzität? (Halle 1929). Προσθήκας εἰς τὸ Λεξικόν του ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ Byzantion 13 (1938) 539 - 550 ὑπὸ τὸν τίτλον Neues aus Grossgriechenland. Ιιβ. τοῦ αὐτοῦ καὶ Vorbyzantinische Elemente in der unteritalienischen Gräzität ἐν Byz. Zeitschr. 37 (1937) 42 - 55. Συνοπτικὴν εἰκόνα τῶν πορισμάτων τῶν ἐρευνῶν τοῦ Rohlfs εὑρίσκει κανεὶς εἰς τὴν ἀνακοίνωσίν του τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 14 (1939) 340 - 358.

[2]) Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ἡ μακρὰ μελέτη τοῦ *H. Pernot*, Hellénisme et Italie méridionale ἐν Studi ital. filol. class. N. S. 13 (1936) 161 - 182, τὴν ὁποίαν ἀτυχῶς δὲν κατώρθωσα νὰ ἴδω.

[3]) Οὕτω λ. χ. ἐξ ὅσων σημειώνει ὁ S. G. M(ercati) ἀγγέλλων τὴν ἀνωτέρω ἐργασίαν τοῦ Pernot ἐν Byz. Zeitschr. 37 (1937) 200 φαίνεται ὅτι ὁ ἀκάματος οὗτος ἐρευνητὴς τῶν νεωτέρων διαλέκτων τῆς Ἑλληνικῆς ἐνισχύει διὰ συγκρίσεως τῆς Κατωϊταλικῆς πρὸς τὰς

Μὲ τὴν προκειμένην μελέτην, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσω μερικὰς ἐκ τῶν παρατηρήσεών μου εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ Rohlfs ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τοῦ προχείρου εἰς ἐμὲ ὑλικοῦ ἐκ τῆς μελέτης τῶν μνημείων τῆς Κοινῆς καὶ τοῦ ἀποκειμένου εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς θησαυροῦ, θὰ φανῇ, ἐλπίζω, καλύτερον ὅτι ἡ συνεργασία τοῦ Ἑλληνιστοῦ δύναται νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ὀρθὴν λύσιν ἐτυμολογικῶν καὶ σημασιολογικῶν προβλημάτων τῆς διαλέκτου, ἀφοῦ διὰ λόγους ἱστορικοὺς ἡ καθόλου ἔρευνα ταύτης εὑρίσκεται εἰς χεῖρας τῶν Ρωμανιστῶν καὶ ἀναμένεται πρωτίστως παρ' αὐτῶν. Ἄλλας ἐκ τῶν παρατηρήσεών μου ἐλπίζω νὰ δημοσιεύσω καὶ εἰς ἄλλας εὐκαιρίας. Ἐπειδὴ αἱ παρατηρήσεις αὗται ἀφωρμήθησαν ἀπὸ τὸ Λεξικὸν τοῦ Rohlfs ἀκολουθῶ κατωτέρω τὴν ἀρίθμησιν αὐτοῦ, ἐνῷ προκειμένου περὶ τῶν τύπων τῶν λέξεων ἐπροτίμησα συνήθως τὴν ἀκολουθουμένην εἰς τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς γραφὴν δι' Ἑλληνικῶν χαρακτήρων,[1] καὶ περιωρίσθην νὰ χρησιμοποιήσω τὴν διὰ Λατινικῶν χαρακτήρων φωνητικὴν μεταγραφὴν τοῦ Rohlfs, ὅπου μόνον κατόπιν προηγουμένης ἐξακριβώσεως τοῦ ἐτύμου ἐπιτυγχάνεται ἡ ὀρθὴ γραφὴ κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν παρ' ἡμῖν σύστημα. Ὁμοίως προκειμένου μὲν περὶ τῶν τοπωνυμίων τῶν ἑλληνοφώνων χωρίων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος ἀκολουθῶ τὰς συντομογραφίας τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ (καίτοι θὰ ἐπροτίμων τὸν Ἑλληνικὸν τύπον *Βούα* ἀντὶ τοῦ *Μπόβ(α)* ἐκ τῆς σφαλερᾶς μεταγραφῆς Bova), προκειμένου δὲ περὶ τῶν ἐκρωμανισθέντων χωρίων εἰς τὰς σπανιωτέρας περιπτώσεις ὅπου συζητοῦνται καὶ τύποι τούτων παραθέτω πλήρη τὰ τοπωνύμια μὲ τὸν Ἰταλικόν των τύ-

---

ἄλλας διαλέκτους τὴν ἄποψιν τοῦ Morosi ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Καλαβρίας καὶ τῆς Ἀπουλίας συνάπτεται περισσότερον πρὸς τὸν Βυζαντινὸν Ἑλληνισμὸν παρὰ πρὸς τὸν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Ἡ στάσις αὕτη τοῦ Pernot ἀπέναντι τοῦ ζητήματος διαφαίνεται ἤδη εἰς τὸ δύο ἔτη προηγουμένως δημοσιευθὲν βιβλίον του Introduction à l'étude du dialecte tsakonien (Paris 1934) 123ἑξ., ὅπου, ἐξ ἀφορμῆς κοινῶν εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Ἀπουλίας καὶ τὴν Τσακωνικὴν φαινομένων ὡς τὸ τῆς ἀνομοιώσεως τῶν διπλῶν (*πτ, ββ, μμ* > *μβ*), παρατηρεῖ ὅτι μέρος τῶν ἀποίκων τῆς Ἀπουλίας ἐλθόντες ἐκ Πελοποννήσου παρέλαβον μαζί των διπλᾶ σύμφωνα. Ἀλλὰ τὰ κοινὰ φαινόμενα δύνανται κάλλιστα ν' ἀνάγωνται εἰς τὴν δωρίζουσαν Κοινήν, ἡ ὁποία ὡρισμένως ὡμιλεῖτο κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους καὶ εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀλλαχοῦ, λ. χ. εἰς τὴν Κρήτην. Ὥστε οὐδὲν ἀποδεικνύουν περὶ ἐποικήσεως τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἐκ Πελοποννησίων.

[1]) Λὲν τὴν ὀνομάζω ἱστορικήν, διότι εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι μόνον ἐν μέρει ἱστορική, ἤτοι ὡς πρὸς μὲν τὰ φωνήεντα καὶ τὰς διφθόγγους μόνον ἐφ' ὅσον ἠκολούθησαν γενικωτέραν ἐξέλιξιν (λ. χ. *υ* = *i*, ἀλλ' ὅπου = u, iu, e τοῦτο δηλοῦται ἰδιαιτέρως· ὥστε *γυναῖκα* = jinéka, ἀλλὰ διαλεκτικῶς *γουναῖκα, γιουναῖκα, γεναῖκα*), ὡς πρὸς δὲ τὰ σύμφωνα μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι ἱστορικῶς διπλᾶ χωρὶς νὰ προφέρωνται (*ἄλλος* = alos, διὸ πρὸς διάκρισιν τούτων ἀπὸ τῶν πραγματικῶν διπλῶν σημειώνεται τὸ ἑνωτικὸν μεταξὺ αὐτῶν: *ἄλ-λος* = allos).

πον· καὶ εἰς τὰς δύο ὅμως περιπτώσεις ἐπιτάσσω κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τὸ τοπωνύμιον εἰς τὸν ἑκάστοτε τύπον.

1.

17. Οἱ τύποι ἐπιθέτου *ἀνόητο* Ἀπουλ. (Τσολλῖν.) καὶ *ἀνόητο* Ἀπουλ. (Μαρτ.) 'unwissend' ἀνάγονται ὑπὸ τοῦ Rohlfs εἰς τὸ * **ἀγνοητὸς** 'unwissend', παραβάλλεται δὲ τὸ ἀρχ. ἐπίθ. *ἀγνοητικὸς* 'qui provient d'ignorance'.

Ἀλλ' ἡ παραγωγὴ αὕτη παρέχει δύο δυσκολίας: Πρῶτον ὅτι τὸ σύμπλεγμα *γν* ἔπρεπε νὰ τραπῇ εἰς *νν* (πβ. *γνωρίζω* > *ἀν-νωρίτζω*, *δείγνω* > *δείν-νω*, *λύχνος* > * *λύγνος* > *λύν-νο* Ἀπουλ.[1], ὥστε ἐκ τοῦ *ἀγνοητὸς* ἀνεμένετο τύπος *ἀν-νοητό*. Δεύτερον ὅτι δὲν δικαιολογεῖται ἡ ἀναβίβασις τοῦ τόνου ἐκ τῆς ληγούσης εἰς τὴν προπαραλήγουσαν. Διὰ τοῦτο πιθανωτέρα εἶναι ἡ σύνδεσις τοῦ *ἀνόητο* τούτου πρὸς τὸ ἀρχ. ἐπίθ. *ἀνόητος* 'ὁ μὴ ἐννοῶν', τὸ ὁποῖον ἐσώθη εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ὑπὸ τοὺς τύπους *ἀνόητους* Εὔβ. (Στρόπον.) Σάμ. (Μαραθόκ.) καὶ *ἀνανόητος* Πελοπν. (Λακων. Μάν.) 'ὁ μὴ αἰσθανόμενος τίποτε, ἀναίσθητος'. Πόσον συναφεῖς ἔννοιαι εἶναι τὸ 'μὴ ἐννοεῖν' καὶ τὸ 'μὴ γνωρίζειν' δεικνύει τὸ κατωτέρω χωρίον ἐκ τοῦ Λουκιανοῦ (Λούκιος ἢ ὄνος 44), ὅπου τὸ *ἀνόητος* καταντᾷ σχεδὸν νὰ σημαίνῃ τὸν 'μὴ γνωρίζοντα': *καί ποτε ἐξιόντων ἡμῶν ἐς τὸν κῆπον ἐντυγχάνει ἀνὴρ γενναῖος στρατιώτου στολὴν ἠμφιεσμένος καὶ τὰ μὲν πρῶτα λαλεῖ πρὸς ἡμᾶς τῇ Ἰταλῶν φωνῇ καὶ ἤρετο τὸν κηπουρὸν ὅποι ἀπάγοι τὸν ὄνον ἐμέ. ὁ δὲ οἶμαι τῆς φωνῆς ἀνόητος ὢν οὐδὲν ἀπεκρίνατο.*

2.

174. Τὸ ρῆμα **ἀπογέρ-ρομαι** Καλαβρ. (Μπόβ.) 'mi rialzo' δέχεται ὁ Rohlfs ὡς μέσον τοῦ **ἀπογέρνω** 'aufrichten', τὸ ὁποῖον πάντως δὲν εἶναι ἀμάρτυρον εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν (ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. ἐν λ.). Πιθανωτέρα ὅμως φαίνεται ἡ ἐκ τοῦ ἀρχ. *ἐπεγείρομαι* παραγωγὴ αὐτοῦ γινομένης δεκτῆς παρετυμολογικῆς εἰσδύσεως ἐκ τῶν ὑστέρων τῆς *ἀπὸ* ἀντὶ τῆς *ἐπί*, ὅπως εἰς τὰ *ἀποζητῶ* ἀντὶ *ἐπιζητῶ*, *ἀποθυμῶ* ἀντὶ *ἐπιθυμῶ*, *ἀποσκεπάζω* ἀντὶ *ἐπισκεπάζω* κτλ., περὶ ὧν ἰδ. *Ι. Βογιατζίδην* ἐν Λεξικογρ. Ἀρχ. 5 (1918/20) 173ἑξ. Ὁμοίως λέγεται *ἀποστροφὴ* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'Austausch von Arbeitsleistung zwischen verschiedenen Bauern' ἐκ τοῦ *ἐπιστροφή*, ὄχι ἐκ τοῦ **ἀποστροφή**, ὡς ὁ Rohlfs ἐν Byzantion 13 (1938) 541 (ἀρ. *190 α*).

---

[1]) Πβ. τὰ παλαιότερα *Ἀριάγνη* > *Ἀριάνη* Ἀττ., *γιγνόμενον* > *γιννόμενον* Γόρτυς παρὰ *E. Schwyzer*, Griech. Gramm. 1, 215.

Ὅπως δὲ παρὰ τὴν *ἐπὶ* ἐμφανίζεται ἐνίοτε ἡ *ἀπό*, οὕτω καὶ παρὰ τὴν *ὑπό* πβ. *ἀπακούω* ἀντὶ *ὑπακούω*, *ἀπογράφω* ἀντὶ *ὑπογράφω*, *ἀπολογίζω* ἀντὶ *ὑπολογίζω*, *ἀποχρεώνω* ἀντὶ *ὑποχρεώνω* κτλ. Ἐντεῦθεν τὸ *ἀπομένω* Καλαβρ. (Μπόβ. Χωρίο Βουν.) 'sopporto, resisto, ho pazienza, soffro' ἀνακτέον ὄχι εἰς τὸ ***ἀπομένω*** (ἀρ. ***185***), ἀλλ' εἰς τὸ *ὑπομένω*, ὅπως καὶ τὰ κοινὰ *ἀπομένω* καὶ *ἀπομονή* εἰς τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω σημασίαν (ἰδ. Ι. Βογιατζίδην ἔνθ' ἀν. 177).

3.

182. Τὸν τύπον *ἀποκάματα*, τὰ Καλαβρ. (Χωρίο Βουν.) ἑρμηνεύει ὁ Rohlfs 'die letzten Früchte am Baum, die den Armen überlassen werden', ἀνάγει δὲ εἰς τὸ ***ἀπόκομμα*** 'Stück, Überrest'. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ *α* ἀντὶ τοῦ *ο* δὲν δικαιολογεῖται εὐκόλως, θ' ἀνέμενε κανεὶς μᾶλλον *ἀποκάμ-ματα*, ἀφοῦ, ὡς γνωστόν, εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας διαλέκτους τῆς νοτίας Ἑλλάδος, σώζεται μέχρι σήμερον ἡ χρῆσις τῶν διπλῶν συμφώνων.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὑποθέτω ὅτι τὸ *ἀποκάματα* τοῦτο (ἑνικ. *ἀπόκαμα*) πρέπει ν' ἀναχθῇ μᾶλλον εἰς τὸ ρῆμα *ἀποκάνω*, σωζόμενον καὶ εἰς τὴν Μπόβαν ὑπὸ τὸν τύπον *ἀποκάν-νω* 'disfaccio', τὸ ὁποῖον σὺν τοῖς ἄλλοις σημαίνει σήμερον 'παύω ὑπάρχων, ἐκλείπω, χάνομαι, τελειώνω'. Συνήθεις εἶναι εἰς τὰς νήσους, τὴν Κρήτην λ.χ., αἱ φράσεις: *ἀποκάνουνε* ἢ *ἀποκάμανε τ' ἀχλάδια – τὰ μῆλα – τὰ σταφύλια – τὰ σῦκα* κτλ., δηλ. 'παύουν ἐντὸς ὀλίγου νὰ ὑπάρχουν, ἐκλείπουν' ἢ 'ἔπαυσαν νὰ ὑπάρχουν, ἐξέλιπαν' οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος καρποί. Ἐντεῦθεν *ἀποκάματα* εἶναι ἐκεῖνοι οἱ καρποί, οἱ ὁποῖοι ὑπολείπονται, ὅταν ἡ καθαυτὸ παραγωγὴ ἔχῃ τελειώσει. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐν Κρήτῃ συνηθίζουν νὰ λέγουν καὶ τὰς φράσεις: *εἶναι ἀποκαμωσιὰ βλιὸ* 'ἐλάχιστοι καρποὶ μένουν ἀκόμη', *εἶναι ς' τὴν ἀποκαμωσιὰ τὰ πορτακάλια – τὰ σταφύλια – τὰ σῦκα* κτλ.

4.

192. Ὑπὸ λῆμμα ***ἀποτονόω*** 'ausspannen' παρέχεται ὁ τύπος *ἀποτονάω* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'riposare' καὶ τὸ οὐσ. *ἀποτόνημα* αὐτόθ. 'riposo'. Ἀλλὰ τὰ παλαιὰ εἰς *-όω* ρήματα μετεπλάσθησαν κατὰ κανόνα εἰς τὴν νέαν γλῶσσαν εἰς *-ών(ν)ω* καὶ θὰ ἔπρεπεν ἐκ τοῦ *ἀποτονόω* νὰ προέλθῃ *ἀποτονών-νω* ἐν Καλαβρίᾳ. Ἐπειδὴ αὐτόθι ἀντὶ τοῦ συνήθους *κουράζομαι* γίνεται χρῆσις τοῦ ἀρχ. ***ἀτονέω*** ὑπὸ τὸν τύπον *ἀτονάω* (ἀρ. ***261***), εἰκάζω ὅτι, ὅπως τὸ *ξεκουράζομαι* 'ἀναπαύομαι' ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ *κουράζομαι* μὲ τὸ στερητικὸν *ξε-*,[1] οὕτω καὶ τὸ

[1]) Πβ. *Γ. Χατζιδάκι* ἐν Ἀθηνᾷ 26 (1914) Λεξικογρ. Ἀρχ. 39.

συνών. *ἀποτονάω* ἐσχηματίσθη μᾶλλον ἐκ τοῦ *ἀτονέω* (ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐπίσης περιελήφθη ὑπὸ τοῦ Rohlfs) μὲ τὴν *ἀπὸ* πρόθεσιν ἔχουσαν ἔννοιαν στερητικὴν (ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. *ἀπὸ* ***B 2***),[1] ἤτοι ἐκ τύπου **ἀπατονάω* προῆλθε τὸ *ἀποτονάω* ἀποκατασταθέντος παρετυμολογικῶς τοῦ *ο* τῆς *ἀπό*, καθ' ἃ εἰς τὰ *ἀπαδειάζω* > *ἀποδειάζω*, *ἀπαθανατίζω* > *ἀποθανατίζω*, *ἀπαλημέρω* > *(ἀ)πολημέρω*, *ἀπανεβαίνω* > *(ἀ)πονεβαίνω* κτλ.[2] Ὁμοίως τὸ οὐσ. *ἀποτόνημα* ἀνακτέον εἰς τύπον **ἀπατόνημα* (πβ. *ἀτόνημα*). Ὀρθῶς ἑπομένως περιελήφθη τὸ *ἀποτονάω* ὑπὸ τὸ *ἀτονέω* (εἰς ὃ πρέπει νὰ ὑπαχθῇ καὶ τὸ οὐσ. *ἀποτόνημα*), ἀλλὰ δὲν εἶχε θέσιν ὑπὸ ἴδιον λῆμμα **ἀποτονύω*.

5.

221. Ὑπὸ λῆμμα ***ἀρόω*** ὑπάγει ὁ Rohlfs τὸν τύπον *ἀλάν-νω* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'pflügen' παρατηρῶν ὅτι ἐπὶ τοῦτον ἐπέδρασε τὸ οὐσ. *ἄλατρο* αὐτόθ. 'Pflug', οὐχὶ δὲ τὸ *ἀλέω* 'zermahlen', ὡς εἶχε δεχθῆ ὁ Morosi ἐν Riv. di filol. 8, 564. Τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην τοῦ *ἀλάν-νω* ἐσημείωσε δύο φορὰς καὶ ὁ Χατζιδάκις (Ἀθηνᾶ 43 [1931] 199 καὶ Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 6 [1931] 403 καὶ 406) μὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι τοῦτο προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀρχ. διαλεκτικοῦ *ἀράω* (*ἀράσοντι* Tab. Heracl. 1, 133).

Ἀλλ' ὅσον ἀπίθανος εἶναι ἡ ἐκ συμφύρσεως τοῦ *ἀρόω* πρὸς τὸ *ἀλέω* παραγωγὴ τοῦ *ἀλάν-νω*, ἄλλο τόσον ἀπίθανος φαίνεται ἡ μετάβασις εἰς τὸν τύπον τοῦτον ἐκ τοῦ *ἀρόω* ἢ *ἀράω*. Διότι ἐκ μὲν τοῦ *ἀρόω* ἔπρεπε νὰ προέλθῃ τύπος **ἀρόν-νω*, ἐκ δὲ τοῦ *ἀράω* ἀνεμένετο ἢ *ἀρῶ* ἢ (διὰ τὸν ἀόρ. *ἤρασα*) **ἀράν-νω* (πβ. *κλάω* – *κλάν-νω* Ἀπουλ. Καλαβρ. 'θραύω' διὰ τὸν ἀόρ. *ἔκλασα*), ὄχι ὅμως *ἀλάν-νω*. Βεβαίως ἀντὶ τοῦ *ρ* ἐμφανίζεται *λ* καὶ εἰς τὸ (*ἄρατρον* >) *ἄλατρο*, ὅπως παρετήρησεν ὁ Rohlfs, ἀλλ' ἐκεῖ δικαιολογεῖται ἀπὸ ἀνομοίωσιν τῶν δύο *ρ* λαβοῦσαν χώραν ἤδη ἐν τῇ Κοινῇ (πβ. *ἄροτρον* > *ἄλυτρον* P. Amh II 143, 14 [IV. αἰ. μ. Χ.],[3] ὅθεν τὸ νεώτερον *ἄλετρο* καὶ κατὰ τύπον ὑποκορ. *ἀλέτρι*), ἐνῷ

---

[1]) Πβ. *K. Dieterich*, Die präposizionalen Präfixe in der griechischen Sprachentwicklung (Strassburg 1909) 112ἑξ.

[2]) Πβ. καὶ *παραιτῶ* > *παρατῶ*, *παροιμία* > *παραμία*, *παραμιά*, *παρομοιάζω* > *παραμοιάζω*, *παρονυχίδα* > *παρανυχίδα* κτλ. Ἰδ. *Γ. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ 2, 311 καὶ *Μ. Φιλήντα*, Γλωσσογν. Γλωσσογρ. Ἑλλην. 2, 227ἑξ.

[3]) Τὸν τύπον *ἄλυτρον* ὀρθῶς δέχεται ὡς ἰσοδύναμον πρὸς τὸ *ἄροτρον* ὁ *F. Preisigke*, Wörterbuch der griech. Papyrusurkunden ἐν λ., ἐνῷ ὁ Liddell-Scott-Jones παρατηρεῖ ὅτι ἴσως κεῖται ἀντὶ *ἄλοιτρον* = *ἀλόητρον* 'threshing implement'. Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον εἶναι ἀδύνατον, διότι τὸ *όη* τοῦ *ἀλόητρον* 'payment for threshing' ἠδύνατο μὲν νὰ γραφῇ *οι*, ἀλλ' οὐδέποτε *υ*, ἀφοῦ μόνον τὸ *οι* ἢ *οί* συνέπεσε φωνητικῶς μὲ τὸ *υ*, ὄχι τὸ *όι* (πβ. ὅσα σχετικὰ παρετήρησα ἐν Voruntersuch. zu einer Gramm. der Papyri 101).

δὲν ἐξηγεῖται προκειμένου περὶ τοῦ *ἀρόω* ἢ *ἀράω*, ὅπου τὸ *ρ* εἶναι μοναδικόν.

Κατ' ἐμὲ ὁ τύπος *ἀλάν-νω* προῆλθε πιθανώτερον ἐκ τοῦ *ἐλαύνω*, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, ἐσώθη εἰς τὴν κοινὴν νέαν Ἑλληνικὴν καὶ τὰ ἰδιώματα ὑπὸ τοὺς τύπους *λάμνω* σύνηθ. καὶ Καππ. Πόντ., *λάμω* Κρήτ. (παρὰ τὸ *λάμνω*), *λιάμω*, *λάμου* καὶ *'αμναίνω* Καππ., *λάζω* Θήρ. Κάρπ. *λάσω* Χίος κτλ.[1] Κατὰ τὰ κρατοῦντα εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος τὸ σύμπλεγμα *μν* ἀφομοιώνεται εἰς *νν* (πβ. *μνῆμα* > *ν-νῆμα* 'Απουλ. [Τσολλῖν.], *σκαμνὶ* > *σκαν-νὶ* 'Απουλ. Καλαβρ. [Μπόβ.], *σταμνὶ* > *σταν-νὶ* 'Απουλ. [Κοριλ.] κτλ.), ὥστε ἐκ τοῦ *ἐλαύνω* > *(ἐ)λάμνω*[2] προῆλθε κανονικῶς *(ἐ)λάν-νω* καὶ περαιτέρω *ἀλάν-νω*[3] (διὰ τὸ ἐν ἀρχῇ *ἀ-* πβ. *γνωρίζω* > *ἀν-νωρίτζω* 'Απουλ. Καλαβρ. [Μπόβ.], *(ἐ)μπαλλώνω* > *ἀμπαḍḍών-νω* Καλαβρ. [Μπόβ.], *εὐπορέω* > *ἀποράω* Καλαβρ. [Μπόβ.] κτλ.) Τὸ *λάμνω* τοῦτο χρησιμοποιεῖται συνήθως μὲ τὴν ἤδη ἀρχ. σημασίαν 'κωπηλατῶ', ἀλλ' ἰδιωματικῶς διέσωσε καὶ ἄλλας σημασίας, ἤτοι 'ὁδηγῶ' (ἐπὶ ζῴων) Κύπρ., 'ὀχεύω'[4] Κάρπ. Κρήτ. Σύμ. Χίος ἢ 'ὀργῶ' Θήρ., 'πορεύομαι' (ἐκ τῆς ἀρχ. σημασίας 'ὀχοῦμαι') Κύπρ., τέλος δὲ 'ἀροτριῶ, ὀργώνω'[5] εἰς τὴν Καππαδοκίαν,[6] τὸν Πόντον,[7] ὡς δ' ἤδη μανθάνομεν, καὶ τὴν Καλαβρίαν (πβ. καὶ τὸ παράγωγον τοῦ *λάμνω λάσιμο* 'καλλιέργεια'). Ἤδη ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου τὸ *ἐλαύνω* ἐσήμαινεν, ὡς γνωστόν, καὶ 'ὀρύσσω, σκά-

---

[1]) Περὶ τοῦ *ἐλαύνω* εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ἰδ. *Γ. Χατζιδάκιν* ἐν Τεσσαρακονταετ. Κόντου ('Αθῆναι 1909) 24ἑξ.

[2]) Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ *αυν* καὶ *ευν* εἰς *αμν* καὶ *εμν* πβ. *ἐρευνῶ* > * *ἐρομνῶ* > *'ρουμνῶ* (ἰδ. *N. Andriotis* ἐν Glotta 25, 14), *εὔνοστος* > *ἔμνοστος*, *εὐνοῦχος* > *'μνοῦχος* Κύπρ., *μουνοῦχος* κοιν., *χαῦνος* > *(ἀ)χαμνός* (πβ. Ἡσύχ. *ἀδευκής· χαμνός*).

[3]) Ὅτι καὶ ἐν Καλαβρίᾳ προηγήθη ἡ τροπὴ *αυν* > *αμν* τῆς εἰς *αν-ν* πιστοῦται ἐκ τούτου, ὅτι αὐτόθι ἔχομεν καὶ *μουνουχάρι* Καρδ. Μπόβ. 'maiale' ἐκ τοῦ * *(ε)ὐνουχάριν* > *μουνχάριν* (Κύπρ.).

[4]) Καὶ ἡ σημασία αὕτη εἶναι παλαιά, ὁ δ' Ἀριστοφάνης παίζει μὲ τὴν διπλῆν χρῆσιν 'κωπηλατῶ' καὶ 'ὀχεύω': *ὁ γὰρ ἀνήρ, ὦ φιλτάτη,* | – *Σαλαμίνιος γάρ ἐστιν ᾧ ξύνειμ' ἐγώ,* – | *τὴν νύχθ' ὅλην ἤλαυνέ μ' ἐν τοῖς στρώμασιν* Ἐκκλησ. 39. Πβ. καὶ τὴν παροιμίαν *τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα* Καλλιμ. Ἐπιγρ. 1, 12 καὶ 16.

[5]) Ἀξιοσημείωτον ὅτι καὶ ἡ ἔννοια τοῦ 'ὀχεύω' καὶ τοῦ 'ἀροτριῶ' καὶ ἄλλως συμπίπτουν εἰς τὴν Ἑλληνικήν· πβ. τὸ ἀρχ. *ἀρόω* καὶ μὲ τὰς δύο σημασίας (*τὴν τεκοῦσαν ἤροσεν* Σοφ. Οἰδ. Τύρ. 1497).

[6]) Ἰδ. *R. Dawkins*, Modern Greek in Asia Minor 618 ἐν λ. *λάμνω*.

[7]) Ἰδ. *D. Oekonomides*, Lautlehre des Pontischen 105. Πβ. τὸν στίχον τοῦ Ἀκριτικοῦ ᾄσματος: *'Ακρίτας οὔντας ἔλαμνεν 's σὸ μέγαν τὸ χωράφιν* κτλ. (*Π. Μελανοφρύδου*, Ἡ ἐν Πόντῳ Ἑλληνικὴ γλῶσσα [Batoûm 1910] 45). Εἰς τὸ *ἐλαύνω* καὶ τὰς ποικίλας του σημασίας πρέπει, νομίζω, ν' ἀναχθῇ καὶ τὸ Ποντικὸν ῥῆμα *λαΐζω* (πβ. τὸν τύπον *λάζω ἀλλαχοῦ*), μέσον *λαΐσκουμαι* καὶ *λάσκουμαι* 'κινῶ, σείω, ὑποκλέπτω (ἡ σημ. αὕτη ἤδη εἰς τὸ Ὁμηρ. *ἐλαύνω*), ἐξέρχομαι εἰς περίπατον, μοιχεύω', διὰ τὸ ὁποῖον ἔχουν προταθῆ ἀπίθανοι ἐτυμολογίαι (ἰδ. *Δ. Οἰκονομίδην* ἐν 'Αθηνᾷ 38 [1926] 111ἑξ.).

πτω': *ἀμφὶ δὲ τάφρον ἤλασαν* Η 450, Μ 6 (πβ. 'Ησύχ. *ἤλασαν· ἔσκαψαν*), *αἰζηὸς..., ἔργου μελετῶν ἰθεῖαν αὔλακ' ἐλαύνοι* 'Ησιόδ. Ἔργ. 441, *ὀρθὰς δ' αὔλακας... ἤλαυνε* Πινδ. Πυθ. 4, 406.[1] Ἴσως δ' ἐκ πληρεστέρας φράσεως *ἐλαύνω γῆν* ἢ *ἀγρὸν* προῆλθε κατ' ἔλλειψιν τοῦ ἀντικειμένου ἡ σημασία 'ὀργώνω'.[2] Δυνατὸν ὅμως νὰ προῆλθεν αὕτη καὶ ἐκ φράσεως *ἐλαύνω βοῦς ἀροτῆρας*.[3]

6.

295. Παρὰ τὸ *βαθεῖα* Καλαβρ. (Μπόβ. Χωρίο Βουν. Χωρίο Ροχούδ.) 'kleines Tal', οὐσιαστικοποιημένον θηλυκὸν τοῦ ἐπιθ. *βαθύς*, ἀπαντᾷ καὶ τὸ οὐσ. *βάθι* τό, Καλαβρ. (Μπόβ.) 'valle'. Τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὸ οὐσ. *βαθὺ* τοῦ αὐτοῦ ἐπιθ. *βαθύς*. Πράγματι καὶ εἰς τὴν κοινὴν χρησιμοποιεῖται τὸ *βαθὺ* ὡς οὐσ. μὲ τὴν σημασίαν 'χαράδρα, κρημνός' (πβ. τὴν φρ. *μπρὸς βαθὺ καὶ πίσω ρέμα*). Πιθανώτερον ὅμως φαίνεται ὅτι ὁ τύπος *βάθι* προῆλθεν ἐκ τοῦ πληθ. *βάθια* τοῦ οὐσ. *βάθος*, καθ' ἃ καὶ τὸ *στήθι* ἐκ τοῦ *στῆθος* διὰ τὸν πληθ. *στήθια* παρὰ τὸ *στήθη* καὶ τὸ *χείλι* ἐκ τοῦ *χεῖλος* διὰ τὸν πληθ. *χείλια* παρὰ τὸ *χείλη* κτλ.,[4] εἶναι

---

[1]) Ἐντεῦθεν, φαίνεται, καὶ τὸ νεώτ. *λάμνωμα* Ἤπ. 'αὔλαξ' (δηλ. 'σκάμμα')· πβ. *πααίνωμα* ἐκ τοῦ *πααίνω (πηγαίνω)*.

[2]) Πβ. *ἀμπελίδος ὄρχον ἐλάσαι* (εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ 'φυτεύω') Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 995. - Πβ. καὶ τὸ ἐπίσης ἐν χρήσει σήμερον *κά(μ)νω* 'ὀργώνω' (ἀρχ. *νῆσον ἐϋκτιμένην ἐκάμοντο* Ὁμ. ι 130), παρ' ὃ καὶ πληρέστερον *κάνω χωράφι* (*Φ. Κουκουλέ*, Οἰνουντιακὰ 273. Γενικώτερον περὶ τοῦ *κάμνω* *Α. Κοραῆ*, Ἄτακτα 2, 172 ἑξ.), οὗ ἀντίστοιχον τὸ Τσακων. *ποίου χούρα* (*H. Pernot*, Dialecte tsakonien 349).

[3]) Οὕτω ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐνθ' ἀν. καὶ ἐν Ἀθηνᾷ 24 (1912) 292. Πβ. τὸν στίχον: *Χάρος τὸ εἶδε καὶ ζήλεψε 'πότ' ἔλαμνε ζευγάρι* (*R. Dawkins* ἐν Amer. Journ. of Archaeol. 38 [1934] 119, στ. 3), ὅπου ἴσως ὑπόκειται ἡ πληρεστέρα χρῆσις.

[4]) Πβ. *Γ. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ 2, 36 ἑξ. Τὸν πληθ. τοῦτον εἰς *-ια* τῶν οὐδ. εἰς *-ος* θεωρεῖ ὁ Χατζιδάκις ὡς παρεκτεταμένον ἤτοι προελθόντα ἐκ τοῦ πληθ. εἰς *-η* διὰ προσλήψεως τοῦ δηλωτικοῦ τῆς καταλ. τοῦ οὐδ. γένους *-α*, διὸ καὶ γράφει *στήθη-α*, *χείλη-α* κτλ. καὶ ἑνικὸν *στήθη*, *χείλη* κτλ. Ἀλλ' οὐδὲν κωλύει, νομίζω, νὰ δεχθῶμεν ὅτι παρὰ τὸν πληθ. εἰς *-η* ἐσώθη διὰ τῆς Κοινῆς καὶ ὁ μὴ Ἀττικὸς εἰς *-εα* (*στήθεα*, *χείλεα* κτλ.), συνιζηθεὶς κανονικῶς εἰς *-ια* (*στήθια*, *χείλια* κτλ.), ἐκ τούτων δ' ἔπειτα ἐσχηματίσθη καὶ ἑνικὸς εἰς *-ι(ον)*. Ἡ ἄποψις αὕτη εἶναι καὶ διὰ τοῦτο πιθανωτέρα, ὅτι ἑρμηνεύει καὶ τὸν ἀνώμαλον τονισμὸν πολλῶν νεωτέρων εἰς *-ι* οὐδ. οὐσιαστικῶν, τὰ ὁποῖα φαίνονται ὑποκοριστικά, ἀλλὰ τονίζονται παρὰ τὸν κανόνα τοῦ Ἡρωδιανοῦ (πβ. *Γ. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ 1, 391 ἑξ.), καθ' ὃν τὰ δακτυλικοῦ ρυθμοῦ ὑποκοριστικὰ τονίζονται εἰς τὴν παραλήγουσαν (ἤδη δὲ τὴν λήγουσαν διὰ τὴν συνίζησιν *-ίο(ν)* > *-ιὸ* ἢ τὴν συναίρεσιν *-ίον* > *-ί*), ὅπως τὸ *ἄστρι* ἐκ τοῦ *ἄστρια* πληθ. τοῦ *ἄστρος* τό, (ἐκ μεταπλασμοῦ τοῦ *ἄστρον* καθ' ἃ *δένδρεον* - *δένδρος*) παρὰ τὸ *ἀστρὶ* ἐκ τοῦ ὑποκοριστ. *ἀστρίον*, τὸ *ἄνθι* ἐκ τοῦ *ἄνθια* ἤτοι *ἄνθεα* πληθ. τοῦ *ἄνθος* τό, παρὰ τὸ *ἀνθὶ* (μεταγν. *ἀνθίον*), τὸ *δώρι* ἐκ τοῦ *δώρια* πληθ. τοῦ *δῶρος* τό, Κρήτ. (ἐκ μεταπλασμοῦ τοῦ *δῶρον*), τὸ *κέντρι* ἐκ τοῦ *κέντρος* τό, (τοπων. *Κέντρος* τό, Κρήτ.) παρὰ τὸ *κεντρί*, τὸ *τζάχρι* Καππ. (Φάρασ.) ἐκ

ἑπομένως τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ *βάθι* Λῆμν. Τσακων. 'βάθος'. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ ὁ τονισμὸς τῆς λέξεως εἰς τὴν παραλήγουσαν. Ὁ εἰς *-ι* σχηματισμὸς τῶν εἰς *-ος* οὐδ. τῆς γ' κλίσεως εἶναι κανονικὸς εἰς τὴν συγγενῆ πρὸς τὰ ἰδιώματα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος Τσακωνικὴν (*βάθι, δάσι, ἔτι, ἤθι, θάρρι, κάλλι, μάκρι, μέρι, πάθι, πάχι, πλήθι, σέρι* κτλ.)· ἰδ. *G. Anagnostopulos*, Tsakonische Grammatik 41. Διὸ θεωρῶ πιθανὸν ὅτι ὁ μεταπλασμὸς οὗτος ἐπέδωκε πρωτίστως εἰς τὰς δωριζούσας περιοχὰς τῆς Κοινῆς, ἐν αἷς καὶ ἡ Μεγάλη Ἑλλάς.

7.

322. Ὁ τύπος *πατέγγμεται* Καλαβρ. (Μπόβ.) '(ein Tier) wird gedeckt, si cuopre' ὑπάγεται ὑπὸ τὸ παλαιὸν ***βατέω*** (πβ. *τὰς χιμάρας ἐβάτευν* Ἀνθ. Παλ. 9, 137· *οἷα βατεῦνται* Θεόκρ. 1, 87), ὅθεν τὸ νεώτερον *βατεύω*, γίνεται δὲ δεκτὴ σύμφυρσις τοῦ *βατεύω* πρὸς τὸ *πατέγγουω* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'dulden', θεωρούμενον ὡς προερχόμενον ἐκ τοῦ Ἰταλ. patire. Ἀλλ' ὁ τύπος μὲ *π* ἀντὶ *β* δὲν ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὴν Καλαβρίαν· καὶ εἰς τὸ Λιβύσσι λέγεται *πατεύου* ἀντὶ *βατεύω*, οἷον *πάτιψιν ἡ πιτεινὸς τὴν ἔρνιθαν, πατεύουντιν οἱ γάττις* (ἰδ. *Ι. Χαριτωνίδου*, Περὶ τῆς Λιβισιανῆς διαλέκτου 36), ὥστε δὲν δύναται νὰ κριθῇ μεμονωμένως. Ἡ ὕπαρξις τῶν δύο τύπων *βατεύω* καὶ *πατεύω* ἐνθυμίζει τοὺς παλαιοὺς παραλλήλους τύπους *πατῶ*, ὅστις καὶ σήμερον κοινός, καὶ *βατῶ* (Δελφικὸν κατὰ τὸν Πλούτ. Ἠθ. 292 e), ὅστις σήμερον σώζεται, ὅσον γνωρίζω, μόνον εἰς τὸ ἰδιωματικὸν σύνθετον *περβατῶ, πρεβατῶ, πορβατῶ, προβατῶ*[1] παρὰ τὸ κοινότερον *περ(ι)πατῶ, πρεπατῶ* (*πορπατῶ* καὶ *προπατῶ* Κρήτ. κ. ἀ.). Θὰ ἠδύνατο λοιπὸν νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι ἐκληρονομήθησαν ἀφ' ἑνὸς μὲν *πατῶ* κοινόν, *(περ)-βατῶ* ἰδιωματικόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ *βατεύω* κοινόν, *πατεύω* ἰδιωματικόν. Τοῦτο εἶ-

---

τοῦ **κέγχρος* τό, παρὰ τὸ *κεχρὶ* σύνη'., τὸ *σβώλι* παρὰ τὸ *σβωλί*, τὸ *φύκι* ἐκ τοῦ πληθ. *φύκια* ἤτοι *φύκεα* τοῦ *φῦκος* κτλ. Ὅτι τοιαῦτα εἰς *-ι(ον)* ὀνόματα ἐσχηματίσθησαν ἐκ μεταπλασμοῦ ἤδη παλαιότερον δεικνύει τὸ ἐκ τοῦ *ἴχνεα* ⟩ *ἴχνια* πληθ. τοῦ *ἴχνος* σχηματισθὲν *ἴχνιον* (πιθανῶς οὕτω καὶ *εἴριον* ἐκ τοῦ *εἴρια* ⟨ *εἴρεα* τοῦ *εἶρος*, *ἄκριον* ἐκ τοῦ *ἄκρια* ⟨ *ἄκρεα* [κακῶς ἐκδιδόμενον *ἀκραῖα*] τοῦ *ἄκρος* τό, [οὕτω νῦν Ἤπ. Κέρκ.], *ὅρκιον* ἐκ τοῦ *ὅρκια* ⟨ ** ὅρκεα* τοῦ ** ὅρκος* τό,· πβ. *ἕρκος*).

[1]) Ἀδίκως, νομίζω, ἀμφισβητεῖ τὴν σχέσιν τῶν τύπων τούτων πρὸς τὸ παλαιὸν *βατῶ* ὁ *G. Hatzidakis*, Einleitung 158 (ὡς φαίνεται, διότι τοῦτο ἦτο διαλεκτικὸν καὶ ὄχι Ἀττικόν· ἀλλ' εἶναι τὸ μόνον μὴ Ἀττικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἐσώθη μέχρι σήμερον ἰδιωματικῶς; Ἡ μαρτυρία τοῦ Πλουτάρχου ὅτι οἱ Δελφοὶ *τὸ πατεῖν βατεῖν καὶ τὸ πικρὸν βικρὸν ἐπιεικῶς καλοῦσι* σημαίνει ὅτι ταῦτα ἐλέγοντο οὕτω εἰς τὴν ἐποχήν του, δηλ. ἐν μέσῃ μεταχριστιανικῇ Κοινῇ!). Εἰς τὸ *προβατῶ* φαίνεται ὅτι πρέπει ν' ἀναχθῇ καὶ τὸ *πρατῶ* Ἀπουλ. 'cammino' (Rohlfs ἀρ. *1670*) καὶ τὸ *πραοτῶ* Ἀπουλ. (Σολέτ.) 'andare a zonzolo' (Rohlfs ἀρ. *1788*).

ναι παράδοξον, ἀλλ' οὐχὶ ἀδύνατον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἔννοια 'ὀχεύω' συνάπτεται μᾶλλον πρὸς τὸ *βαίνω*, ὅπερ καὶ παρ' Ἡροδ. 1, 192 καὶ παρὰ Πλάτ. Φαίδρ. 250 Ε ἔχει τὴν σημασίαν ταύτην, πιθανώτερον εἶναι ὅτι τὸ νεώτερον *πατεύω* ἀνάγεται εἰς τὸ παρὰ τὸ *ἐμβατῶ* Ἀνθ. Παλ. 7, 657 παραδιδόμενον *ἐμβατεύω* (*καὶ ὑφίησιν αὐτῷ* [τ. ἔ. τῷ Κερβέρῳ] *κύνας θηλείας ἐμβατεύειν* Παλαίφ. 40, 3), ὅπως δέχεται καὶ ὁ Χαριτωνίδης ἔνθ. ἀν. Μετὰ τὴν συνήθη ἀφαίρεσιν τοῦ *ἐ-* ἐκληφθέντος εἰς τὸν ἀόριστον ὡς αὐξήσεως ἦτο εὔκολον ὁ τύπος **μβατεύω* προηγουμένων λέξεων ληγουσῶν εἰς *ν* νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀρχόμενος ἀπὸ *π*, διότι καὶ τὸ *νπ* ἐν τῇ συνεκφορᾷ προφέρεται *μb* (*τὸν πόνο*〉*τὸμ bόνο*), ὥστε ἀπὸ συνεκφορὰς οἷον *τὴν 'μbατεύει, τὴν 'μbάτεψε*, ἰσοδυνάμους φωνητικῶς πρὸς *τὴν πατεύει, τὴν πάτεψε*, νὰ ἐλέχθη καὶ ἁπλῶς *πατεύει*.

8.

356. Τὸ ρῆμα *βουκάτζω* Ἀπουλ. 'brüllen' ἀνάγεται εἰς τὸν ἦχον ***βοῦ***, παραβάλλονται δὲ τὰ Νεοελλ. *βουΐζω, βούζω*. Ἀλλ' ὅπως ταῦτα τὰ παρ' ἡμῖν νεώτερα *βοΐζω* (*βοΰζω* εἶναι πάντως σφαλερὰ γραφὴ) καὶ *βουΐζω* (πβ. *βοὴ* 〉 *βουή, βοηθῶ*〉*βουηθῶ, κοΐζω* Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 746〉*σκουΐζου* Τσακων. *σκούζω* κοιν. κτλ.) δὲν εἶναι νεώτεραι ὀνοματοποιΐαι, ἀλλ' ἀνάγονται ἀναμφισβητήτως εἰς τὸ ἀρχ. *βοῶ*[1] (διὰ τὸν εἰς *-ίζω* μετασχηματισμόντου ἰδ. *Γ. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ 1, 275), τοιουτοτρόπως νομίζω ὅτι καὶ τὸ *βουκάτζω* τῆς Ἀπουλίας δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ ἀρχ. *μυκῶμαι* (Λατ. *mugire*), τὸ ὁποῖον καὶ ἡ λοιπὴ νέα Ἑλληνικὴ διέσωσεν ὁμοίως ὑπὸ τοὺς τύπους *μουγκῶ* (*Ι. Βενιζέλου*, Παροιμ.[2] σ. 20), *μουγκοῦμαι* (Γύπαρ. Β 151), *μουγκίζω* (Γύπαρ. Α 443), κοινότερον *μουγκρίζω*, ὅπερ ἤδη μεταγν., (*μουγκαρίζω* Κύπρ., *μουγαλίζω* Κρήτ. Νάξ.[2]) ἤτοι μὲ προφορὰν τοῦ *υ* ὡς *ου*. Οἱ τύποι οὗτοι διδάσκουν ὅτι παρὰ τὸ μέσον *μυκῶμαι* ἐγίνετο χρῆσις ὑπὸ τῶν παλαιῶν καὶ τοῦ ἐνεργ. *μυκῶ*, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἄλλως συνάγομεν ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἐπικοὺς ἀόρ. *ἔμυκον*, παρακ. *μέμυκα* (οὗτος καὶ παρ'

[1]) Ὁ *Κοραῆς*, Ἄτ. 4, 55, συνάπτει τὸ λεγόμενον ἰδιαιτέρως «διὰ τὸν ἦχον τῶν αὐτίων» *βοΐζω* πρὸς τὸ παλαιὸν *βομβῶ*, παραθέτει ὅμως καὶ τὸ χωρίον τοῦ Αἰσχ. Πέρσ. 604 *βοᾷ δ' ἐν ὠσὶ κέλαδος*, ὅπου ἡ παλαιοτάτη χρῆσις τοῦ *βοΐζω* πρὸς δήλωσιν τοῦ βόμβου τῶν ὤτων. Ἀλλὰ τὸ *βοΐζω* λεγόμενον σήμερον καὶ δι' ἄλλα καὶ διὰ τὴν θάλασσαν (*βουΐζει ἡ θάλασσα*) συνάπτεται κατ' εὐθεῖαν πρὸς αὐτὸ τὸ Ὁμηρικὸν *βοάω* (*κῦμα ... βοάᾳ ποτὶ χέρσον* Ξ 394· πβ. Αἰσχ. Προμ. 431), δὲν δύναται λοιπὸν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ χαρακτηρισθῇ νεωτέρα ὀνοματοποιΐα.

[2]) Πβ. *βαΰζω – βαουρίζω* Κύπρ. 'γαυγίζω', *ὀγκῶμαι – γκαρίζω* κοιν. (διὰ τὴν κατάλ. *-ρίζω* ἰδ. *Γ. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ 2, 584· πβ. *Σ. Ξανθουδίδην* ἐν Ἀθηνᾷ 26 [1914] Λεξ. Ἀρχ. 178 ἑξ.).

Αἰσχ. Ἱκέτ. 351) καὶ ὑπερσ. *(ἐ)μεμύκειν*, *ἀλλὰ* καὶ ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους μέλλ. *μυκήσω* Χρησμ. Σιβύλλ. 8, 349 καὶ ἀόρ. *ἐμύκησα* (μετοχ. *μυκήσαντος*) Ἀνθ. Παλ. 6, 220. Ὁ μετασχηματισμὸς τῶν εἰς *-άω* ρημάτων εἰς *-άζω* εἶναι παλαιὸς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν (ἤδη εἰς τὸν Ὅμηρον *ἀγαπάω* καὶ *ἀγαπάζω* κτλ.) ὅπως καὶ τῶν εἰς *-έω* καὶ *-άω* εἰς *-ίζω* (*αἰτέω–αἰτίζω* κτλ.), ἀλλ' ἐπιδίδει ἐξαιρετικὰ εἰς τὴν μεταγενεστέραν ἐποχήν. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται φυσικώτατα ἡ ἐκ τοῦ *μυκῶ* μετάβασις τόσον εἰς τὸ *βουκάτζω* (<* *μυκάζω*) τῆς Ἀπουλίας ὅσον καὶ εἰς τὸ *μουγκρίζω* τῆς κοινῆς. Καθ' ὅμοιον τρόπον τὸ μέσον *ὠρύομαι*, σχηματισθὲν μεταγενεστέρως καὶ κατ' ἐνεργ. τύπον (Ἀνθ. Παλ. 11, 31, Χρησμ. Σιβύλλ. 8, 340, Σουΐδας), ἔγινεν **οὐρυόμαι*, *ρυάζομαι*, **οὐρυῶ*, ὅθεν *γουρύζω* Πόντ. (Ὄφ.) καὶ *οὐρυάζω* Κύπρ., παρὰ τὸ ὁποῖον κοινότερον *οὐρλυάζω*. Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ *μ* εἰς *β*, ἥτις ὑπόκειται εἰς τὸ *βουκάτζω*, πβ. *ἀμελόχα* > *ἀβελόχα*, *μασκάλη* > *βασκάλη* Ἀπουλ. (Καλημ.), *ζυμώνω* > *ζυβώνω*, *μοσκαναθρεμμένος* > *βοσκαναθρεμμένος* Θήρ. κτλ.[1]

9.

545. Ὁ τύπ. *διαμερέγγουω* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'spiego, interpreto' θεωρεῖται ὡς προελθὼν ἐκ τοῦ * *διαμερεύω* παραλλήλου τύπου τοῦ **διαμερίζω** 'verteilen'. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὁ ὑποτιθέμενος παλαιὸς τύπος *διαμερεύω* εἶναι ἀμάρτυρος, ἡ σημασία 'μοιράζω, χωρίζω' δὲν φαίνεται πῶς ἐξειλίχθη εἰς τὴν σημασίαν 'ἑρμηνεύω'. Ὑποθέτω ὅτι δὲν ὑπάρχει φωνητικὴ δυσκολία ν' ἀναχθῇ τὸ *διαμερέγγουω* εἰς τὸ παλαιὸν *διερμηνεύω* μαρτυρούμενον εἰς τοὺς Ἑβδομήκοντα (2 Μακκ. 1, 36), τὸν Φίλωνα 1, 226, τὴν Καινὴν Διαθήκην κτλ., ὅπως φαίνεται ὅτι ἀνεγνώρισε καὶ ὁ *A. Pellegrini*, Dialetto di Bova 159 ἀντιθέτως πρὸς ὅσα ἔγραφεν αὐτόθ. σ. 99 ὑποσ. 2. Εἴδομεν ἀνωτέρω (σ. 97) ὅτι εἰς τὰ μετὰ προθέσεων συντεθειμένα ρήματα (καὶ ὀνόματα) ὑπερισχύει συχνὰ δημωδῶς ὁ πλήρης τύπος τῆς προθέσεως. Τοῦτο συνέβη καὶ ἐνταῦθα: ἐκ τοῦ *διερμηνεύω* ἀποκατασταθείσης τῆς *διά* προέκυψε τύπος *διαρμηνεύω*, ὅστις ἐσώθη καὶ εἰς τὸν Πόντον κατὰ τὰ κρατοῦντα εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο ὡς *δἄρμενεύω* μὲ τὴν σημασίαν 'συμβουλεύω', τὴν ὁποίαν, ὡς γνωστόν, ἔχει καὶ τὸ κοινὸν *ὀρμηνεύω* ἢ *ἀρμηνεύω*. Ἑτέρα ἀλλοίωσις τῆς λέξεως ἔγινε μετατεθέντος τοῦ *ρ*,[2] οὕτω δὲ ἐκ τοῦ *διαρμηνεύω* προέκυψε τύπος * *διαμηρνεύω*, εἰς ὃν τὸ σύμπλεγμα *ρν* ἁπλοποιήθη εἰς *ρ* εἴτε ἀπ' εὐθείας εἴτε κατόπιν προηγουμένης ἀφομοιώσεως ὅπως εἰς τὰ *γέρνω* >

[1]) Πβ. *Γ. Κουρουλὴν* ἐν Ἀθηνᾷ 48 (1938) 262 καὶ διὰ παλαιότερα παραδείγματα *E. Schwyzer*, Griech. Gramm. 1, 257.

[2]) Πβ. *Β. Φάβην* ἐν Λεξικογρ. Δελτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 1 (1939) 101 ἑξ.

γέρ-ρω, παίρνω > *παίρ-ρω, σπέρνω* > *σπέρ-ρω, σέρνω* > *σέρ-ρω, φέρνω* > *φέρ-ρω* τῶν ἰδιωμάτων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Ὅτι τέλος τὸ *η* ἐμφανίζεται πολλάκις εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν παρὰ τὸ *ρ* ὡς *ε* εἶναι γνωστόν.

10.

597. Εἰς τὸ νεώτερον **ἐδῶ** 'hier' ἀνάγεται τὸ παράγωγον *ἐτ-τοῦτ-τε* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'di qui, di qua' καὶ τὸ σύνθετον *ἐτ-ταπάνου* αὐτόθ. 'qui sopra' θεωρούμενα ὡς ἀναγόμενα τὸ μὲν εἰς τὸ *ἐδῶθε(ν)*, τὸ δὲ εἰς τὸ *ἐδῶ ἀπάνω* τῆς κοινῆς. Ἀλλὰ τὸ *ἐτ-τοῦτ-τε* εἶχεν ἤδη ἑρμηνευθῆ ὑπὸ τοῦ Morosi ὡς παράγωγον τοῦ *ἐτ-τοῦ*, τ. ἔ. *αὐτοῦ*, καὶ ὀρθῶς περιελήφθη ὑπὸ τοῦ Rohlfs εἰς τὸ **αὐτὸς** (ἀρ. *279*), ὥστε ἐνταῦθα δὲν ἔχει θέσιν. Ἐκ συνθέσεως τοῦ *ἐτ-τοῦ* καὶ τοῦ *ἀπάνου* προῆλθε καὶ τὸ ἕτερον ἐπίρρημα *ἐτ-ταπάνου* καὶ πρέπει ὁμοίως εἰς τὸ *αὐτὸς* νὰ μετατεθῆ. Τὸ *ἐδῶ* τῆς κοινῆς προῆλθεν, ὡς ὁμολογεῖται, ἐκ τοῦ παλαιοῦ **ὧδε,** τὸ ὁποῖον ἐσώθη εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα (ἰδ. Rohlfs ἀρ. *2502*) ὑπὸ τοὺς τύπους *ὧδε* Καλαβρ. (Μπόβ.) *οὗδε* καὶ *οὗ* Καλαβρ. (Καρδ.), *ὧδε, ὧτε, ὥδενα* Ἀπουλ. (πβ. καὶ τὰ σύνθετα *ὡδόσ-σου* Καλαβρ. [Μπόβ.] 'qui dentro', *ὡδαπουκάτου* αὐτόθ. 'qui sotto', *κατάδε,* τ. ἔ. *κατὰ ὧδε* Καλαβρ. [Μπόβ.] καὶ *καταῶ* [*καταδῶ* κοιν.] Καλαβρ. [Χωρίο Βουν.] 'auf dieser Seite, hier'. Κατὰ πόσον τὸ *ἀπότ-τε* Καλαβρ. [Μπόβ.] ἑρμηνεύεται ὀρθῶς διὰ τοῦ 'di qua' καὶ προέρχεται ἐκ τοῦ *ἀπὸ ὧδε,* μένει νὰ ἐξετασθῆ· ἴσως ὑπόκειται τὸ ἐπίρρ. *ὁπόθεν,* ἂν τὰ δύο *τ* εἶναι ἀκριβῆ, πβ. *ποῦτ-τε* Καλαβρ. [Μπόβ.], *ἀποῦτ-τε, ἀπότεν, ἀφσεποῦτ-τε* Ἀπουλ., *ἀποῦτ-τεν* Ἀπουλ. [Κοριλ.] 'ἀπὸ ὅπου' παρὰ Rohlfs ἀρ. *1754*).

11.

603. Εἰς τὰ παραδείγματα τῶν χρήσεων τοῦ **εἰς** 'auf zu, nach' περιλαμβάνεται καὶ ἡ φρ. *ἀς ἕνα ἀς ἕνα* Ἀπουλ. 'ad uno ad uno'. Ἡ φράσις αὕτη εἶναι παράλληλος πρὸς τὴν κατωτέρω (σ. 127ἑξ.) συζητουμένην ἐκ Μπόβας *ἀπὸ ἕνα ἕνα,* εἰς τὴν ὁποίαν, ὅπως θὰ ἴδωμεν, τὸ *ἀπὸ* εἶναι τύπος τῆς προθ. *ἀπό.* Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι ἐνταῦθα δὲν γίνεται δίπλωσις μόνον τοῦ ἀριθμητικοῦ ὡς ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ τῆς προθ. *ἀς,* ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὸ ἄλλο ἐξ Ἀπουλίας παράδειγμα *ἀπ' ὀλίου ἀπ' ὀλίου,* τὸ ὁποῖον παρατίθεται ἐκεῖ. Καὶ ἄλλη δὲ φράσις ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ *G. Morosi,* Dialetti della Terra d'Otranto 158, *ἀς ἀδεία ἀς ἀδεία* 'ad agio ad agio' (πβ. καὶ Rohlfs λ. **ἄδεια** ἀρ. *38*), ὅπου ἐμφανίζεται ὁμοίως τὸ *ἀς* μὲ δίπλωσιν. Τῆς προθέσεως ταύτης ὁ Morosi (ἔνθ' ἀν.) παρέχει δύο τύπους, *ἐς* καὶ *ἀς,* ἀνάγει δὲ ἀμφοτέρους εἰς τὸ ἀρχ. *ἐς,* διαλεκτικὸν τύπον τῆς *εἰς.* Ἐν συνεχείᾳ παρατηρεῖ ὁ Morosi ὅτι τόσον ὁ τύπος *ἐς* ὅσον καὶ ὁ *ἀς*

ἀπαντοῦν καὶ ἐνισχυμένοι ἀπὸ τὸν σύνδεσμον *καί*, παραθέτει δὲ ὡς παράδειγμα τὰς συνωνύμους πρὸς τὴν ἀνωτέρω φράσεις *e cc' éna e cc' éna* καὶ *a cc' éna a cc' éna*.

Ἀλλ' ἡ προθ. *ἀς* δὲν ἐμφανίζεται μόνον εἰς τὴν Ἀπουλίαν. Ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν Καππαδοκίαν πανταχοῦ,[1] τὸν Πόντον[2] καὶ τὴν Χίον (Νεοχώρ. Πυργ. Χαλκ.),[3] παλαιότερον δὲ μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Κύπρου (εἰς ἐνθύμησιν ἐπὶ χφ. τοῦ Μαχαιρᾶ).[4] Θεωρεῖται δὲ συνήθως ὁ *ἀς* ὡς τύπος τῆς *ἀπὸ* προελθὼν κατὰ μὲν τὸν Pernot[5] ἐκ τῆς μετὰ τοῦ ἄρθρου συνεκφορᾶς τοῦ τύπου *ἀπ'* ἤτοι ἐκ τοῦ *ἀπ' τό(ν)* κατ' ἐπίδρασιν τοῦ ἀντιθέτου *εἰς τό(ν)*, κατὰ δὲ τὸν Οἰκονομίδην[6] ἐκ τοῦ * *ἀθ'* περαιτέρω ἐξελίξεως τοῦ τύπου *ἀφ'* τῆς προθ. *ἀπὸ* πρὸ τοῦ ἄρθρου.[7] Ὅτι ὁπωσδήποτε δὲν πρόκειται περὶ τῆς προθ. *εἰς*, ὡς ὑπέθεσεν ὁ Morosi καὶ δέχεται καὶ ὁ Rohlfs, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, διότι, ὅπως ἐλέχθη, εἰς τὴν φρ. *ἀς ἕνα ἀς ἕνα* τῆς Ἀπουλίας ἀντιστοιχεῖ *ποὺ ἕνα ἕνα* εἰς τὴν Καλαβρίαν, ὅπου ὑπόκειται ἡ προθ. *ἀπὸ* ὅπως καὶ εἰς τὴν ἀντίστοιχον κοινὴν *ἀπὸ ἕνας ἕνας*. Καὶ ἡ ὑποτιθεμένη ὅμως μετάβασις ἀπὸ τοῦ *ἀπὸ* ἢ ἀπὸ τῆς ἐνάρθρου ἐκφορᾶς *ἀπ' τό(ν)* εἰς τὸν τύπον *ἀς* δὲν εἶναι φωνητικῶς εὔκολος, μένει δ' ἀνεξήγητος καὶ ὁ ἐμφανίζων *ε* ἀντὶ *α* τύπος *ἐς*. Διὰ τοῦτο πιστεύω ὅτι πρόκειται περὶ ἄλλης προθέσεως, ἡ ὁποία ἐσώθη ἐπίσης εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικήν.

Εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα πλὴν τῆς *ἀπὸ* φέρεται, ὡς διεπίστωσεν ὁ Rohlfs, καὶ ἡ προθ. *ἐξ* (ἰδ. ἀρ. *651*) ὑπὸ τοὺς τύπους *ἀφς* καὶ *ἀφβ* Καλαβρ. (Καρδ.) καὶ μὲ -*ε* εἰς συνεκφορὰς τῆς *ἐξ* μετὰ λέξεων ἀπὸ συμφώνου ἀρχομένων (πβ. *εἰς : εἰσέ, σὲ* πρὸ συμφώνου ἐκ συνεκφορῶν μετὰ λέξεων ἀπὸ *ε* ἀρχομένων, οἷον *ἐμένα, ἐσένα, ἐμᾶς, ἐσᾶς* κτλ.) *ἄτ-τσε* Καλαβρ. (Κοντοφ. Μπόβ.), *ἄδε* Καλαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.), *ἄφσε* Ἀπουλ., *ἄφτσε* Ἀπουλ. (Κοριλ.). Τοὺς τύπους τούτους εἶχε θεωρήσει ὁ Morosi (ἔνθ' ἀν. 152) ὡς προελθόντας ἐκ συνεκφορᾶς δύο προθέσεων *ἀπὸ ἐς*, δικαίως ὅμως ἀντικρούεται ὑπὸ τοῦ Rohlfs παρατηροῦντος ὅτι οἱ φθόγγοι *τ-τσ, φσ, β* κτλ. ἀποτελοῦν ἑκασταχοῦ τὴν κανονικὴν ἐξέλιξιν τοῦ *ξ* καὶ παραθέτοντος ὡς παραδείγματα τὸ *ἐξάδελφος* > *ἀφσαδερφό* Ἀπουλ. καὶ *ἐξυπνῶ* > *ἀτ-τσουν-νάω* Καλαβρ. (Μπόβ.)[8] (πβ. καὶ *ἔξ* > *ἔξε* Κρήτ., *ἔτ-τσε* Καλαβρ.

---

[1]) Ἰδ. *R. Dawkins*, Modern Greek in Asia Minor 586.

[2]) Ἰδ. *D. Oekonomides*, Lautlehre des Pontischen 106ἑξ.

[3]) Ἰδ. *H. Pernot* ἐν Λαογραφίᾳ 7 (1923) 301ἑξ.

[4]) Ἰδ. *R. Dawkins* ἐν Ἀφιερ. εἰς Γ. Χατζιδ. 56 λ. *ἀπό*.

[5]) Ἔνθ' ἀν. σ. 362.

[6]) Ἔνθ' ἀν.

[7]) Περὶ τοῦ τύπου *ἀφ'* ἰδ. κατωτ. σ. 127, 2.

[8]) Τοῦτο, ὡς καὶ οἱ παράλληλοι τύποι Καλαβρίας καὶ Ἀπουλίας, ὄχι ἐκ τοῦ *ἐξυπνόω*

[Μπόβ.], *ἕδ-δε* Καλαβρ. [Χωρίο Ροχούδ.], *ἕφσε* Ἀπουλ. [Morosi ἔνθ' ἀν. 125], *ἕφτσε* Ἀπουλ. [Κοριλ.]). Ἀλλ' εἰς τὸ ἐξ πρέπει, νομίζω, ν' ἀναχθοῦν πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ ὁ τύπος *ἐς* τῆς Ἀπουλίας καὶ δὴ καὶ ὁ *ἀς* τῆς Ἀπουλίας, τῆς Καππαδοκίας, τοῦ Πόντου καὶ τῆς Χίου. Ὅτι τὸ *ἐς* εἶναι οὐχὶ τὸ ἀρχ. *ἐς* (:*εἰς*) φαίνεται σαφῶς ἐκ παραδειγμάτων ἐξ Ἀπουλίας παρὰ Morosi (ἔνθ' ἀν. 152), εἰς τὰ ὁποῖα παρὰ τὸ *ἐς* φέρεται *ἄφσ(ε)*, ἤτοι ἡ ἀναμφισβητήτως νεωτέρα ἐξέλιξις τοῦ *ἐξ*, λ. χ. *ἐς 'α μέρο* ἢ *ἀφς 'α μέρο* 'ἀπὸ (τὸ) ἕνα μέρος', *ἐς ἄḍḍο μέρο* ἢ *ἀφς ἄḍḍο μέρο* 'ἀπὸ (τὸ) ἄλλο μέρος', *ἐς πᾶ μέρο* ἢ *ἄφσε πᾶ μέρο* 'ἀπὸ κάθε μέρος, ἀποπαντοῦ'. Ἑπομένως καὶ ὁ τύπος *ἐς* ἀποδεικνύεται περαιτέρω ἐξέλιξις τοῦ *ἐξ*, ὅπως καὶ ὁ *ἄφσ(ε)*. Πῶς προῆλθεν ὅμως ὁ τύπος *ἐς*;

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ *ἐξ* ἦτο ὁ ἀρχικὸς τύπος τῆς προθέσεως (πβ. Λατιν. *ex*) καὶ ὅτι οὗτος ἐχρησιμοποιεῖτο τόσον πρὸ φωνήεντος ὅσον καὶ πρὸ συμφώνου. Ἐνωρὶς ὅμως[1] εἰς συνεκφορὰς τοῦ *ἐξ* πρὸ συμφώνου τὸ *-ς* τοῦ *ξ* (=*χσ* ἢ *κσ*) ἀπεκόπη ἕνεκα τοῦ δυσεκφωνήτου τοῦ σχηματιζομένου συμπλέγματος ἐκ τριῶν ἢ καὶ περισσοτέρων συμφώνων καὶ οὕτω ἀπέμεινεν ὁ τύπος *ἐχ* ἢ *ἐκ*[2] καὶ πρὸ ἠχηροῦ ἢ ἐνίοτε καὶ ὑγροῦ κατ' ἀφομοίωσιν *ἐγ*. Ἐκ τῶν τύπων τούτων τῆς *ἐξ* εἰς τὴν γραφομένην Ἑλληνικὴν ἐπεκράτησεν ὁ *ἐξ* πρὸ φωνήεντος καὶ ὁ *ἐκ* πρὸ συμφώνου, διὸ καὶ τὰ ἀρχαῖα λογοτεχνικὰ κείμενα τὰ ὁποῖα μᾶς παρεδόθησαν ὄχι ὅπως ἐγράφησαν,[3] ἀλλ' ὅπως τὰ σχολεῖα τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ ὠρθογράφουν αὐτά, παρέχουν κατὰ κανόνα τὸν τύπον *ἐκ* πρὸ συμφώνου.[4] Μόνον δὲ κατ' ἐξαίρεσιν ἐμφανίζεται καὶ ὁ τύπος *ἐξ* πρὸ συμφώνου εἰς ἀρχαῖα κείμενα. Οὕτω ὁ Θεόκριτος μεταχειρίζεται τὴν *ἐξ* εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχου, ἐνῷ ὁ ἑπόμενος ἀρχίζει ἀπὸ σύμφωνον: *ἀμφοτέρων ἐξ* | *τοίχων* 22, 30. Ὁμοίως ἡ *παρὲξ* παραδίδεται εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ πρὸ συμφώνου παρὰ τὴν *παρὲκ* (λ. χ. *παρὲξ τὴν νῆσον* μ 276, *παρὲξ μεμνώμεθα* ξ 168 κτλ.· πρὸ σημείου στίξεως Λ 486), ὅπως καὶ ἡ *πάρεξ* διατηρεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον (εἰς τὸν Ἡρόδοτον λ. χ. καὶ ἀλλαχοῦ) τὸν ἀρχικόν της τύπον ἀδιακρίτως πρὸ φωνήεντος καὶ πρὸ συμφώνου.[5] Καὶ ὁ

(Rohlfs ἀρ. *666*), *ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐξυπνίζω* (Χατζιδάκις).

[1]) Κατὰ τὸν *F. Solmsen* ἐν Rhein. Museum 63 (1908) 329ἑξ. ἤδη πρὸ τῆς εἰς διαλέκτους διασπάσεως τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς.

[2]) Ὅπου τὸ *ξ* προεφέρετο *κσ* ὁ τύπος *ἐχ* θὰ ἔχῃ τὸ *χ* ἐξ ἀφομοιώσεως πρὸς ἑπόμενον δασὺ ἢ πνευματῶδες, ὅπου δὲ προεφέρετο *χσ* ὁ τύπος *ἐκ* θὰ προῆλθεν ἐξ ἀφομοιώσεως πρὸς ἑπόμενον ψιλόν.

[3]) Τὴν γραφὴν τῆς κλασσικῆς καὶ Ἀλεξανδρινῆς περιόδου γνωρίζομεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν παπύρων.

[4]) Ἰδ. *Kühner - Blass*, Griech. Gramm. 1, 261.

[5]) Ἰδ. Liddell - Scott - Jones λ. *παρέκ*. *G. Crönert*, Memoria Graeca Herculanensis 57.

Ἀρχίλοχος εἶχε γράψει κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν γραμματικῶν *διὲξ σωλῆνος* (Diehl [2] 5 B) καὶ *διὲξ τὸ μύρτον*.[1]

Παρὰ τοὺς τύπους *ἐχ ἐκ* καὶ *ἐγ* ἡ δημώδης γλῶσσα ἔκαμνεν ἐν τούτοις χρῆσιν καὶ τοῦ τύπου *ἐξ* πρὸ συμφώνου τόσον ἐν συνεκφορᾷ ὅσον καὶ ἐν συνθέσει,[2] ὅπως διδάσκουν αἱ μαρτυρίαι τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν παπύρων· πβ. *ἐξ τᾶι πόλει*,[3] *ἐξ τῶι Γοίκωι*,[4] *ἐξ Ῥόδου, ἐξ Λέρου*[5] ἐπὶ ἐπιγραφῶν καὶ τὰ ἑξῆς παραδείγματα ἐκ παπύρων τῆς μ. Χ. ἐποχῆς:[6] *ἐξ δεξιῶν* SB III 7032, 31 (75 μ. Χ.)· *ἐπ' ἐξτροφῇ* (= *ἐκτροφῇ*) SB IV 7363, 10/1 (168 μ. Χ.)· *ἐξ δουπλικιαρίων* P. Hamb I 31, 13 (II. αἰ. μ. Χ.)· *ἐξ μέσῃ* SB I 4284, 18 (207 μ. Χ.)· *ἐξ δεξιᾷ* αὐτόθ. στ. 20/1· *ἐξ νότου* P. Oxy XIV 1631, 26 (280 μ. Χ.)· *ἐ]ξ [τ]υκόντων* (= *τυχόντων*) P. Amh II 141, 7 (350 μ. Χ.). Τὴν χρῆσιν ταύτην ἐπικυρώνει κατὰ θαυμαστὸν τρόπον ἡ νέα Ἑλληνικὴ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς εἴδομεν, ἡ *ἐξ* προσλαβοῦσα ἐν τέλει τὸν φθόγγον *ε*, διὰ ν' ἀποφύγῃ τὸ δυσεκφώνητον τῶν ἀλλεπαλλήλων συμφώνων (πβ. *ἕξε, πάραξε, ἄπαξες*), διετηρήθη μέχρι σήμερον πρὸ συμφώνου ὑπὸ τοὺς τύπους *ἄφσε, ἄφτσε, ἄβε, ἄτ-τσε· λ. χ. ὁ ἥλιο ἄτ-τσε τὸ Μάρτι* (= ὁ ἥλιος ἐξ τὸν Μάρτιν, 'ὁ ἥλιος τοῦ Μάρτι'), *φύḍḍα ἄφσε συκέα* (= φύλλα ἐξ συκέαν, 'φύλλα συκιᾶς'), *ἄφσε μέρα* (= ἐξ ἡμέραν, 'di giorno'), *ἄφσε νύφτα* (= ἐξ νύχτα, 'di notte')[7] κτλ. (πβ. καὶ

---

[1]) Ἰδ. Μ. Ἐτυμολ. 321, 14. Πβ. Kühner - Blass ἔνθ' ἀν. 1, 297.

[2]) Ὁ Solmsen ἔνθ' ἀν. δέχεται ὅτι ἐγένετο ἐκ τῶν ὑστέρων πολλαχοῦ ἀποκατάστασις τοῦ μετὰ τοῦ -ς τύπου *ἐξ* πρὸ συμφώνου. Ὅτι τοῦτο εἶναι δυνατὸν δεικνύει ἡ ἐπέκτασις τοῦ *ἐχ ἐκ* τῆς πρὸ συμφώνου ἐκφορᾶς εἰς τὴν πρὸ φωνήεντος: *ἐκ ἐπιστολὴν* P. Fay 117, 5 (108 μ. Χ.)· *ἐκ ἀριστερὸν* P. Amh 112, 26 (128 μ. Χ.) καὶ ἡ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς καὶ νεωτέρους χρόνους ἐπέκτασις τῶν τύπων *ὀχ* καὶ *ἀχ* πρὸ φωνήεντος εἰς τὸ ἐπίρρ. *ὀχονοῦ(ς)* Ἰκαρ. Ἰων. (Κρήν.) Χίος (καὶ *ὄχονους, ὀχονί, ὀχουνὶς* Χίος), *ἀχουνὶς* καὶ *ἄχονις* Χίος 'ἀμέσως', τὸ ὁποῖον πρὸ πολλοῦ ἀνήγαγεν ὁ *A. Thumb*, Hdb. der ngr. Volksspr.[2] 101 ἐπιτυχῶς εἰς τὸ *ἐξ ἑνὸς* (τὸ *-ονοῦς* ἴσως κατὰ τὸ συνώνυμον *ἀποονοῦς* [*Σ. Ζαμπελίου*, Ἄσμ. δημοτ. 723] ἐκ τοῦ *ἀπὸ ἑνοῦς*, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ *ἀπὸ μιᾶς* τῆς Κοινῆς [Κ. Δ. Λουκ. 14, 18] περὶ τοῦ *ὀχονοῦς* ἰδ. καὶ *Κ. Ἄμαντος* ἐν Λαογραφίᾳ 7 [1923] 339 ἐξ ἀνευρίσκοντα καὶ μεσν. τύπον *ἐχονέ*· πβ. καὶ *H. Pernot* ἐν Νέᾳ Ἑστίᾳ 19 [1936] 100 ἐξ ἀνάγοντα αὐτὸ εἰς τὸ *ἀφ' ἑνὸς* ἢ τὸ *ἄφνω*).

[3]) *E. Schwyzer*, Griech. Gramm. 1, 335.

[4]) Liddell - Scott - Jones λ. *ἐκ*.

[5]) *Meisterhans - Schwyzer*, Gramm. att. Inschr. 105.

[6]) Εἰς τοὺς παπύρους καὶ τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Πτολεμαϊκῆς ἐποχῆς δὲν παραδίδονται παρὰ μόνον τύποι συνθέτων μὲ τὴν *ἐξ* πρὸ *σ* (*ἐξστρατεύσας* καὶ *ἐξσπάσαι* παρὰ Mayser 1, 225, εἰς ἃ προσθετέον *ἐξσπασθέντα* PSA Athen 8, 3/4 [III/II. αἰ. π. Χ.]· *ἐ]ξστήσῃ* BGU 1065, 16 [97 μ. Χ.]· *ἐξστῆσαι* αὐτόθ. στ. 26· πβ. καὶ *ἐξ συνκολλησίμων* *Wilcken*, Chrest. I 209, 8 [III. αἰ. μ. Χ.]), οἱ ὁποῖοι ἐπιδέχονται ἄλλην ἐξήγησιν. Πβ. καὶ Meisterhans-Schwyzer ἔνθ' ἀν.

[7]) Ἰδ. Rohlfs λ. *ἐξ* (ἀρ. 651). Πβ. *ξήμερα* Χίος 'τὴν ἑπομένην ἡμέραν'.

ἐφσιχώρα κατωτ. σ. 114). Ἀλλὰ τὴν εὐρεῖαν διατήρησιν τοῦ τύπου *ἐξ* πρὸ συμφώνου εἰς τὴν δημώδη χρῆσιν διδάσκει καὶ ἄλλη ἐξέλιξις τῆς προθέσεως, ἤτοι ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ τούτου τύπου εἰς τὸν τύπον *ἐς*. Οὗτος ἦτο λίαν διαδεδομένος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅπως μαρτυροῦν αἱ ἐπιγραφαί, διότι ἀπαντᾷ εἰς τὸ Ἄργος, τὴν Ἀρκαδίαν, τὴν Βοιωτίαν, τοὺς Δελφούς, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Κεντρ. Κρήτην, τὴν Κύπρον καὶ τὸ Ρήγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος· πβ. *ἐσπεράσαι* Ἀρκαδ., *ἐς τῶν, ἔσγονος* (= *ἔκγονος*) Βοιωτ., *ἐσδόμεν, ἐσθέμεν* Θεσσαλ., *ἐσδυομέναν, ἐσπρεμμίττεν* (= *ἐκπρεμνίζειν*) Κρήτ., *ἐς ποθ' ἕρπες* Κύπρ., *ἐσκλήτω* Ρήγ. κτλ.[1] Ἦτο δ' ὡς φαίνεται ἐκ τῶν παραδειγμάτων τούτων ὁ τύπος *ἐς* ἐν χρήσει καὶ ἐν συνεκφορᾷ καὶ ἐν συνθέσει πάντοτε ὅμως πρὸ συμφώνου, ἐνῷ πρὸ φωνήεντος ἐχρησιμοποιεῖτο κανονικῶς ὁ τύπος *ἐξ*.[2] Ἐντεῦθεν εἶναι φανερὸν ὅτι ὄχι ἐκ τῶν συνήθων πρὸ συμφώνου χρησιμοποιουμένων τύπων *ἐχ, ἐκ, ἐγ* προῆλθεν ὁ τύπος *ἐς*, ἀλλ' εἰς τοῦ *ἐξ* (*ἐχς* ἢ *ἐκς*) πρὸ συμφώνου ἀποβληθέντος τοῦ πρώτου συμφώνου τοῦ σχηματιζομένου κατὰ τὴν συνεκφορὰν συμφωνικοῦ συμπλέγματος ἀντὶ τοῦ δευτέρου, ὡς συμβαίνει συνήθως.[3]

---

[1]) Ἰδ. *E. Schwyzer*, Griech. Gramm. 1, 336· πβ. *E. Hermann*, Silbenbildung im Griechischen (Göttingen 1923) 82ἑξ. Ὁ τύπος οὗτος δὲν ἀπαντᾷ, ὅσον γνωρίζω, εἰς τοὺς παπύρους. Ἀλλ' εἰς τὸ χωρίον *ἐξείλησα εἰς τὰς χῦρας αὐτῶν* P. Russ - Georg III Anhang (σ. 100) στ. 5 ἡ *εἰς* δὲν δικαιολογεῖται εὐκόλως (πβ. Voruntersuch. zu einer Gramm. der Papyri 108ἑξ.) καὶ διερωτῶμαι μὴ τὸ κείμενον φέρει *εσστας* ἀντὶ *ειστας* ἤτοι *ἐς(σ)τὰς χῦρας αὐτῶν*, ὁπότε τὸ *ἐς* τοῦτο θὰ εἶναι τὸ *ἐξ* πρὸ συμφώνου καὶ δὴ συντεταγμένον μετ' αἰτιατικῆς (πβ. κατωτ. σ. 112).

[2]) Μόνον ἐν Βοιωτίᾳ ἐμφανίζεται πρὸ φωνήεντος ὁ τύπος *ἐσς* : *ἐσσεῖμεν* (= *ἐξεῖναι*), *ἐσσέγραφεν* (= *ἐξεγράφησαν*), *ἐσς ἀρχᾶς, ἐσς ἐφήβων* (παρ' ὃ καὶ *ἐς ἐφήβων* κατ' ἀτελῆ γραφήν; ἢ κατ' ἐπέκτασιν τοῦ τύπου *ἐς*;) κτλ. Ἰδ. E. Schwyzer ἔνθ' ἀν (μετὰ βιβλιογραφίας).

[3]) Πβ. καὶ ἐν *ταῖς πέρις πόλεσιν* ἀντὶ *πέριξ*, *ἐσκηδέκατη* (= *ἐκκαιδέκαται*) κτλ. ἐκ Βοιωτίας (ἰδ. *Kühner - Blass*, Griech. Gramm. 1, 159) καὶ τὰ Λατιν. **seks-kentom* ⟩ *sescentum*, *ex-scando* ⟩ *escendo* κτλ. (ἰδ. *Stolz - Schmalz*, Latein. Gramm.[5] 164). Καὶ τὸ τρίτον σύμφωνον τοῦ συμπλέγματος δύναται ν' ἀποβληθῇ σποραδικῶς, ὅπως δεικνύει τὸ Ποντικὸν *ἔξηχος* 'ὁ εὐκόλως μανθάνων, εὐμαθής'. Τοῦτο ὁ *D. Oekonomides*, Lautlehre des Pontischen 22 γράφει *ἔξηχος, ἀλλ'* αὐτόθ. 194 *ἔξιχος*, θεωρεῖ δ' αὐτὸ ὡς παραφθορὰν τοῦ *ἔξοχος*. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ τροπὴ τοῦ *ο* εἰς *ι* δὲν ἐξηγεῖται, καὶ ἡ σημασία δὲν συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἐτυμολογίας ταύτης. Ὁ *Γ. Χατζιδάκις* ἐν Ἀθηνᾷ 24 (1912) 61 δέχεται τὴν ὑπὸ τοῦ Ε. Κούση γενομένην ἀναγωγὴν τοῦ ἐπιθέτου εἰς τὸ *ἔξηχος* 'παράχορδος, παράφρων'. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι ἀπίθανον. Ἡ λέξις προέρχεται ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ ἐπιρρήματος *ἐκστήθους* ἢ *ἐξστήθους*, σωζομένου σήμερον εἰς τὸν Πόντον ὑπὸ τοὺς τύπους *ἐχτήθä* καὶ *ἐχτηθὶς* (πβ. καὶ *(ἀπ)-ἐχτηθίζω αὐτόθ*) καὶ ἀλλαχοῦ ὑπὸ τοὺς τύπους *ξεστήθου* καὶ κατ' ἀνομοίωσιν τῶν δύο ὀδοντικῶν (πβ. *φλέβα* ⟩ *φλέγα* κτλ.) *ξεστήχου* (ἰδ. *Γ. Χατζιδάκιν* ἐν Ἀθηνᾷ 26 [1914] Λεξικογρ. Ἀρχ. 8). Ἐκ τοῦ *ἐκστήθους* ἐσχηματίσθη ὄνομα **ἔκστηθος* ⟩ **ἔκστηχος* καί, κατ' ἀποβολὴν τοῦ τελευταίου συμφώνου τοῦ συμπλέγματος *κστ*, *ἔκσηχος* ἢ *ἔξηχος*, τὸ ὁποῖον σημαίνει κατὰ

Ἡ εὐρεῖα ἔκτασις τοῦ τύπου *ἐς* κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὴν ἀνωτέρω μαρτυρίαν τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν παπύρων ὁ τύπος *ἐξ* ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τοὺς μ. Χ. χρόνους νὰ χρησιμοποιῆται πρὸ συμφώνου δεικνύουν κατὰ τὴν γνώμην μου ἀναμφισβητήτως ὅτι ὁ τύπος τῆς Ἀπουλίας *ἐς*, ἂν δὲν συνεχίζῃ αὐτὸν τὸν ἀρχαῖον *ἐς*, ὡς δὲν ἀποκλείεται, πάντως προῆλθεν ἐκ τοῦ *ἐξ* (ἢ ἐκ τοῦ αὐτόθι ἐπίσης φερομένου *ἐφς*, περὶ οὗ ἰδ. κατωτ. σ. 114) κατ' ἀποβολὴν τοῦ πρώτου συμφώνου καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ παλαιότερος τύπος *ἐς*.[1]

Ἀλλὰ καὶ ὁ εὐρύτερον διαδεδομένος εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τύπος *ἀς* πρέπει οὐχ ἧττον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξέλιξις τῆς *ἐξ* καὶ δὴ παράλληλος πρὸς τὸν τύπον *ἐς*.[2] Εἴδομεν ὅτι ἡ χρῆσις ἀμφοτέρων τῶν τύπων τούτων εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ὅτι σημασιολογικῶς συμπίπτουν πρὸς τὴν πρόθ. *ἀπό*, ἀπὸ τὴν ὁποίαν, ὡς γνωστόν, ἐνωρὶς μικρὰ ἢ οὐδεμία διαφορὰ ἐχώριζε τὴν *ἐξ*. Φωνητικῶς διαφέρει ἐν τούτοις ὁ *ἀς* ἀπὸ τὸν *ἐς* κατὰ τὸ ὅτι ἐμφανίζει *α* ἀντὶ *ε*, διὸ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐρευνητῶν ἐθεώρησαν, ὡς ἐλέχθη, τὸν *ἀς* ὡς τύπον τῆς *ἀπό*. Μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἐξέτασιν, ἡ ὁποία ἔδειξεν ἐπὶ τῇ βάσει μαρτυριῶν τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης πῶς τὸ *-ξ* ἀπολήγει κανονικῶς ἐν τῇ πρὸ συμφώνου ἐκφορᾷ εἰς *-ς*, δὲν μένει παρὰ νὰ ἐρευνηθῇ ἱστορικῶς ἡ ἐμφάνισις τοῦ *α* ἀντὶ *ε*.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ *ἐξ* πρόθεσις δὲν ἔπαυσε νὰ χρησιμοποιῆται ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Βεβαίως ἡ ἐμφάνισίς της εἰς τὰ λόγια κείμενα ἔχει τόσην σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν ὅσην καὶ ἡ σημερινὴ χρῆσις αὐτῆς εἰς τὴν καθαρεύουσαν. Ἀλλ' ὅτι διετηρεῖτο καὶ εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν πειθόμεθα ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν παρουσίαν της εἰς τὰ δημώδη κείμενα τοῦ μεσαίωνος, καὶ μάλιστα ἐνίοτε ὑπὸ παρηλλαγμένην μορφήν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν διάσωσιν αὐτῆς εἰς τὰ νεώτερα ἰδιώματα. Πλὴν τῶν τύπων 1. *(ἐ)ξ* καὶ *ἐκ* συνήθων εἰς κάθε μεσαιωνικὸν δημῶδες μνημεῖον, οἱ ὁποῖοι ἔχουν σωθῆ μέχρι σήμερον εἰς μερικὰς στερεοτύ-

---

λέξιν 'ὁ ἔχων τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκστηθίζῃ', εἶτα δὲ καθόλου 'ὁ εὐκόλως μανθάνων'. Ἀντίθετον τούτου εἶναι *κακόστηχος*, ἤτοι **κακόστηθος* 'δυσμαθής' (D. Oeconomides ἔνθ' ἀν. 21 ἑξ., ὅστις γράφει *κακόστιχος* καὶ θεωρεῖ ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ **κακόστοχος* κατὰ τὸ *ἔξιχος*). Τὸ τρίτον σύμφωνον ἔχει ἀποβληθῆ καὶ εἰς τὸ *ξυμνώνω, ξυμνοῦμαι* Καππ. ἐκ τοῦ *ἐξγυμνώνω, ἐξγυμνοῦμαι*.

[1]) Καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ *A. Pellegrini*, Dial. di Bova 228 ἀποθησαυρισμένον σύνθετον *σάέρρω* (= *ἐκδέρω*) ἐκ Καλαβρίας, ἂν εἶναι ὀρθὸν (διότι δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Rohlfs), φαίνεται μεμονωμένον λείψανον τῆς *ἐς* (= *ἐξ*) ἐν συνθέσει.

[2]) Τὴν ταύτισιν τοῦ νεωτέρου Ποντικοῦ *ἀς* πρὸς τὸ παλαιὸν διαλεκτικὸν *ἐς* (= *ἐξ*) εἶχε κάμει παλαιότερον ὁ *Κ. Κοντόπουλος*, Ἀθανασία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης (Ἀθῆναι 1884) 90 ἑξ. Πβ. *D. Oekonomides*, Lautlehre des Pontischen 107, 1. ὅστις ἀποκρούει πᾶσαν σχέσιν αὐτῶν μὲ ἐπιχειρήματα ἐλάχιστα ἰσχυρά.

πους φράσεις, οἷον εἰς τὸν Πόντον *ἐξ αἰτίας, ἐξ ἀκουῆς, ἐξ ἀνάγκης, ἐκ γενεθῆς, ἀλλαχοῦ* 'ξ *ἀνέμου* 'βορείως' Ἰκαρ. 'ξ *ἄργου (του)* 'ἐπίτηδες', 'ξ'τέρ' (⟨ *ἐξ ὑστέρου*) Στερελλ. καὶ εἰς τὴν κοινὴν *(ἐ)ξ αἰτίας, (ἐ)ξ ἀρχῆς, ἐξ ἰδίων μου - σου - του* κτλ., *ἐκ Θεοῦ, ἀσιμ. φωνὴ τοὺς ἦρθ' ἐξ οὐρανοῦ* κττ. διεσώθησαν διὰ τοῦ μεσαίωνος καὶ οἱ ἑξῆς: 2. *ἐχ*, κανονικῶς ἐκ τοῦ *ἐκ* πρὸ τοῦ ἄρθρου προελθὼν κατ' ἀνομοίωσιν τῶν δύο συνεχῶν ψιλῶν, οἷον *ἐχ τὴν Μεσσήνην S. Cusa*, Diplomi greci ed arabi di Sicilia 1, 548, φερόμενος εἰσέτι εἰς τὴν Τῆλον, 3. *ἐφς* (ἰδ. κατωτ. σ. 114) καὶ *ἐς*, ἀναγόμενοι καθ' ἃ ἀνωτέρω κανονικῶς εἰς τὸν *ἐξ*, εἰς τὴν 'Απουλίαν, 4. *ὀκ*, οἷον *ὀκ τὸν φόβον του καὶ ὀκ τὴν ἐστένεψίν του* Χρον. Μορ. P 672 (ἔκδ. J. Schmitt), *ἐκεῖθεν ὀκ τὴν τέρταν* αὐτόθ. P 4806 κτλ., φερόμενος εἰσέτι εἰς τὴν Κάρπαθον, ὑπὸ δὲ τοὺς τύπους *ὀχ* (πβ. *ἐχ*) εἰς τὴν Ζάκυνθον, τὴν Ἤπειρον (ὅπου καὶ *ὀχπίσω* = *ξοπίσω* κοιν.), τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὴν Πελοπόννησον, *ὀγ*, οἷον *ὀγβαίνω* Πόντ. (Τραπ.) καὶ *ὀξ* εἰς τὰ *ὀξοπίσω* ἐνιαχ., *ὄξορτα* (= *ἔξορθα*) Καππ.,[1] *ὀξολιγοῦ* (⟨ *ἐξ ὀλίγου*) Πόντ.,[2] *ὄξυπνος* (= *ἔξυπνος*) Μαχαιρᾶς, *ὄξοδο(ς)* ἡ, 'ἔξοδο' Μαχαιρᾶς καὶ Γύπαρις Γ 587 κττ. 5. *ἀξ* καὶ *ἀκ*, οἷον *ἀξ αὐτῆς τους* Μαχαιρ. 312, 22 (ἔκδ. R. Dawkins), *ἀκ τὴν 'Αμόχουστον* αὐτόθ. 368, 11, *ἀκ τὴν πόρταν* αὐτόθ. 368, 37, *ἀκ τὴν μέσην* Διήγ. 'Απολλ. 477 (ἔκδ. G. Wagner), *ἀκ τὸ χωρίον* αὐτόθ. στ. 493, *ἀκ τὸ καράβιν* στ. 664, *ἀκ τὴν κλίνην* 'Αχιλληΐς L 695 (ἔκδ. D. Hesseling σ. 108) κτλ., φερόμενοι εἰσέτι ὁ μὲν *ἀξ* κυρίως εἰς σύνθετα, οἷον τὰ συνήθη *ἀξάδερφος* (*ἀφσαδερφὸ* 'Απουλ.) παρὰ τὸ *ξάδερφος, ἄξαφνα* παρὰ τὸ *ἔξαφνα, ἀξάγκωνα* (καὶ *ἀξαγκωνιάζω* Κάρπ. Κύπρ. Ρόδ.) παρὰ τὸ *ἐξάγκωνα* κττ., τὰ ἰδιωματικὰ τῆς Χίου *ἀξαπολῶ, ἀξάνεμος, ἀξαποδίτης* κτλ. (ἰδ. *Σ. Βίον*, Χιακὰ γλωσσικὰ 12), τῆς Κύπρου *ἀξανὰ* (= *ξανὰ* κοιν.),[3] *ἄξαπ-πα, ἄξαρκα, ἄξαρκος, ἀξαύτης* καὶ *ἀξαύτου, ἀξάφνου, ἀξάφτω, ἀξεβῆκα* (= *ἐξέβην*) κττ., ἔπειτα εἰς τὰ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος *ἀφς, ἄφβ, ἄτ-τσε, ἄβε, ἄφτσε*, σύνθ. *ἀτ-τσουν-νάω, ἀφσειλῶ* κτλ., τέλος εἰς τὸ *ἀς* τῆς 'Απουλίας, τῆς Καππαδοκίας, τοῦ Πόντου καὶ τῆς Χίου, ὁ δὲ *ἀκ* εἰς τὴν Κύπρον (πβ. καὶ τὸ σύνθετον *ἀκκλησιὰ* Εὔβ. [Ἱστίαια], *ἀγκλησία* 'Απουλ. Καλαβρ.) καὶ ὑπὸ τοὺς τύπους *ἀχ* εἰς τὴν Ἤπειρον, τὴν Κύπρον, τὴν Μακεδονίαν, τὸν Πόντον (πβ. τὰ

---

[1]) Ἰδ. *R. Dawkins*, Modern Greek in Asia Minor 628.

[2]) Ἰδ. *D. Oekonomides*, Lautlehre des Pontischen 224.

[3]) Σήμερον εὐχρηστεῖ μόνον τὸ *ἀξανὰ* (καὶ σύνθετον *ἀλ-λαξανὰ* ἐκ τοῦ *ἄλλο ἀξανὰ* 'πάλιν'), ἐνῷ ἐν συνθέσει φέρεται *ξανὰ* ὅπως καὶ εἰς τὴν κοινὴν νέαν Ἑλληνικήν. Παλαιότερον ὅμως παραδίδονται ἐκ Κύπρου σύνθετα μὲ τὴν *ἀξανά*, οἷον *ἀξαναγκαλῶ, ἀξανακαλῶ, ἀξαναζυμών-νω, ἀξανακράζω* κττ. (ἰδ. *Α. Σακελλαρίου*, Κυπριακὰ ἐν λλ.). Πβ. καὶ τὰ Χιακὰ *ἀξανάκωλα, ἀξανάστρεφα* παρὰ Σ. Βίῳ ἔνθ' ἀν. 98.

σύνθετα *ἀχπάνω, ἀχπαράζω, ἀχτρατίζω, ἀχτρέβω, ἀχταλεύω*),[1] καὶ *ἀγ* εἰς τὸν Πόντον (*ἀγ τὴ χαρά μ'*).[2]

Κατὰ ταῦτα παρὰ τοὺς τύπους *ἐξ, ἐκ, ἐχ, ἐγ* ὑφίσταντο τουλάχιστον ἀπὸ τοῦ μεταγενεστέρου μεσαίωνος καὶ τύποι μὲ *α* ἀντὶ *ε*, *ἀξ* καὶ *ἀκ* (πιθανῶς δὲ καὶ *ἀχ* καὶ *ἀγ*). Λέγω τουλάχιστον ἀπὸ τοῦ μεταγενεστέρου μεσαίωνος, διότι φρονῶ ὅτι οἱ τύποι οὗτοι ἦσαν παλαιότερον ἐν χρήσει, καίτοι ἡ παράδοσις εἶναι ἐλλιπής. Ἐκ τῶν πρώτων μαρτυριῶν τῶν τύπων μὲ *α* δυνάμεθα ἴσως νὰ θεωρήσωμεν τὰ σύνθετα *πάραξ*[3] (= *πάρεξ*) SB I 5218, 4 (156 μ. Χ.) καὶ *ἀκκοπὴν* (= *ἐκκοπὴν*) P. Flor III 279, 17 (514 μ. Χ.). Πῶς ἐξηγεῖται τὸ *α* ἀντὶ *ε* εἰς τοὺς ἀνωτέρω τύπους *ἀξ, ἀκ, ἀχ, ἀγ* δὲν δύναμαι νὰ εἴπω μετ' ἀσφαλείας. Ἀπὸ τοῦ *W. Meyer [– Lübke]*, Simon Portius 230 θεωρεῖται ὅτι ὀφείλεται εἰς ἐπίδρασιν τοῦ συνωνύμου *ἀπό*. Εἴς τινας περιπτώσεις θὰ ἠδύνατο ν' ἀποδοθῇ καὶ εἰς ἀφομοίωσιν ἐν τῇ συνεκφορᾷ (Sandhi). Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, οἱ τύποι οὗτοι εἶναι ἱστορικῶς μαρτυρημένοι καὶ τοιουτοτρόπως οὐδεμία δυσκολία ὑφίσταται ν' ἀναχθῇ ὁ τύπος *ἀς* τῶν νεωτέρων ἰδιωμάτων εἰς τὸν μεσαιωνικὸν *ἀξ*, ὅπως ὁ *ἐς* τῆς Ἀπουλίας εἰς τὸν *ἐξ*.

Ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν τελειώνει ὁ περὶ τῶν νεωτέρων τύπων τῆς *ἐξ* λόγος. Ἐν πρώτοις οἱ ὑπὸ τοῦ Morosi ὑποτιθέμενοι ὡς προελθόντες ἐκ συνεκφορᾶς τῶν *ἐς* καὶ *ἀς* μετὰ τοῦ *καὶ* τύποι εἰς τὰς φράσεις *e cc' éna e cc' éna* καὶ *a cc' éna a cc' éna* προέρχονται πιθανώτερον κατὰ τὴν γνώμην μου ἐκ τῶν *ἐξ* καὶ *ἀξ* μὲ κανονικὴν τροπὴν τοῦ *ξ* εἰς διπλοῦν *τθ* (ἢ *τσ*;), ὅπως εἰς τὸν τύπον *ἄτ-τσε* τῆς Καλαβρίας (ἑπομένως αἱ ἀνωτέρω φράσεις μεταγραπτέαι *ἐτ-τθ ἕνα ἐτ-τθ ἕνα* καὶ *ἀτ-τθ ἕνα ἀτ-τθ ἕνα*). Ἕτερος τύπος συζητήσιμος εἶναι ὁ *ἀτ* τῆς Ἀπουλίας καὶ τῆς Καλύμνου. Τούτου ὁ Rohlfs παρέχει παραδείγματα καὶ ὑπὸ λῆμμα **ἐξ** (ἀρ. *651*), οἷον *τὰ φύḍ-ḍα ἀτ-τὴ συκέα* 'le foglie del fico', καὶ ὑπὸ λῆμμα **ἀπὸ** (ἀρ. *172*), οἷον *ἀτ-τὸ ν-νερὸ* 'dall' acqua', *ἀτ-τὴ σκόλα* 'dalla scuola' κτλ., ὥστε δὲν φαίνεται ἂν δέχεται ὅτι ὁ τύπος οὗτος ἀνήκει εἰς τὴν *ἀπό*, ὡς ὑπέθετεν ὁ *Morosi*, Dialetti della Terra d'Otranto 158,[4] ἢ εἰς τὴν *ἐξ*. Τὸ γε-

---

[1]) Ἰδ. D. Oeconomides ἔνθ' ἀν. 47. 108. 122. 181. Πβ. *extraneus* > *ἐκτράνιος* (*E. Schwyzer*, Griech. Gramm. 1, 335.

[2]) Πβ. *ἐγ* πρὸ *π, φ, θ* παρὰ Mayser 1, 227, εἰς τὰ παραδείγματα τοῦ ὁποίου πρόσθ. ς *ἐγ πλήρους* P. Oslo III 94, 9 (II/III. αἰ. μ. Χ.)· *ἐγπλέξαι* (= *ἐκπλέξαι*) P. Russ – Georg III 3, 3/4 (III. αἰ. μ. Χ.).

[3]) Πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ὁ τύπος οὗτος δυνατὸν νὰ ὀφείλεται εἰς παρετυμολογικὴν ἀποκατάστασιν τῆς *παρά*· πβ. ἀνωτ. σ. 97 ὑποσ. 2. Ὅτι πάντως εἶναι γνήσιος δεικνύει ἡ διάσωσίς του μέχρι σήμερον· πβ. τὸ γνωμικὸν *κάλλιο ὀργὴ Κυρίου πάραξε βοὴ λαοῦ*.

[4]) Ὁ Morosi δέχεται ὅτι εἰς τὸν τύπον *ἀπ'* τὸ *π* ἀφομοιώνεται πρὸς τὸ ἑπόμε-

γονὸς ὅτι εἰς τὴν Ἀπουλίαν ἀντιπαράκεινται οἱ τύποι *ἀτ-τὸ* καὶ *ἄφσε τὸ*, ἤτοι λέγεται παραλλήλως *φύḍ-ḍα ἀτ-τὴ συκέα* καὶ *φύḍ-ḍα ἄφσε τὴ συκέα*, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ μὲν τύπος *ἀτ* εἶναι ἐν χρήσει πρὸ τοῦ ἄρθρου, ὁ δὲ *ἄφσε* εἶναι σπανιώτερος πρὸ τούτου,[1] πείθει κατὰ τὴν γνώμην μου ὅτι, ὅπως ὁ *ἄφσε* ἀνάγεται εἰς τὸν *ἀξ* πρὸ συμφώνου, οὕτω καὶ ὁ *ἀτ* προέρχεται ἐκ τοῦ *ἀκ* κατ' ἀφομοίωσιν τοῦ *κ* πρὸς τὸ *τ* τοῦ ἄρθρου. Εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ εἰς τὴν παλαιὰν διάλεκτον τῆς Λοκρίδος συνετελέσθη τοιαύτη ἀφομοίωσις τοῦ *κ* τῆς *ἐκ* πρὸς τὸ ἐπιφερόμενον σύμφωνον δηλουμένη ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἀτελῶς δι' ἁπλογραφίας, ὅπως γενικώτερον τὰ διπλᾶ σύμφωνα, οἷον *ἐ τᾶς, ἐ θαλάσας, ἐ λιμένος, ἐ δάμω, ἐ Ναυπάκτω* κτλ. (πβ. καὶ *ἐ Φιαλείας* ἐκ Μεσσηνίας, *ἐδδίηται* ἐκ Κρήτης).[2] Βρατερον δ' ἐμφανίζεται πολλάκις ἡ *ἐκ* ὑπὸ τὸν τύπον *ἐ* πρὸ συμφώνου εἴτε ἐν συνεκφορᾷ εἴτε ἐν συνθέσει, οἷον *ἐ Παρῶν πόλεως* παρὰ Mayser 1, 228· *ἐπέσῃς* (= *ἐκπέσῃς*) BGU IV 1205 III, 17 (28 π. Χ.)· *ἐφόρια* (= *ἐκφόρια*) P. Teb II 577 (37 μ. Χ.)· *χωματεβολ(ίαν)* (= *χωματεκβ.*) P. Ryl II 90 I, 17 (III αἰ. μ. Χ.)· *ἐδέχεται* (= *ἐκδέχεται*) PSI VII 830 (= BL II 2, 143), 15 (IV/V. αἰ. μ. Χ.)· *ἐ πλήρους* (= *ἐκ πλήρους*) P. Cairo Masp I 60 (= *Wilcken*, Chrest. I 297), 5 (VI. αἰ. μ. Χ.). Ἐνταῦθα ὑπόκειται εἴτε ἀφομοίωσις καὶ ἁπλοποίησις εἴτε ἔκκρουσις τοῦ *κ* ἐν τῇ συνεκφορᾷ· ἐνῷ εἰς ἄλλας περιπτώσεις ὅπου τὸ *κ* ἢ *χ* συνεκρούσθη πρὸς ὅμοιον σύμφωνον ἐγένετο ἁπλοποίησις κανονικῶς, οἷον *ἐχεῖται* (= *ἐκχεῖται*) PSI VII 906, 6 (45/6 μ. Χ.)· *ἐχώρησις* (= *ἐκχώρησις*) PSI X 1144, 25 (100 μ. Χ.)· *ἐ κελεύσεως* P. Lips 97 X, 19 (338 μ. Χ.)· *ἐκλησία*[3] P. Oxy XVI 1951, 1 (V. αἰ. μ. Χ.)· *ἐχύσεως* (= *ἐκχύσεως*) P. Bad IV 95 VI (= BL II 2, 185), 124 (VII. αἰ. μ. Χ.).[4] Εἰς τοιοῦτόν τινα λόγον νομίζω ὅτι ὀφείλεται περαι-

---

νον ὀδοντικὸν ἢ συριστικὸν καὶ παραθέτει ὡς παραδείγματα τὸ *ἀ τ-τὴ* ⟨ *ἀπ(ὸ) τὴν* καὶ τὸ *α s-simà* ⟨ *ἀπ(ὸ) σιμά*. Ἀλλὰ τύπος *ἀπ' σιμὰ* δὲν εἶναι νοητὸς εἰς τὴν Ἑλληνικήν, ἐκτὸς δὲ τούτου δὲν ἐπρόσεξεν ὅτι εἰς τὴν φρ. *ἀς σιμά*, ὅπως πρέπει νὰ γραφῇ, ὑπάρχει ἡ πρόθ. *ἀς*, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος αὐτόθι ἀνάγει ἐσφαλμένως, ὡς εἴδομεν, εἰς τὴν *ἐς* (: *εἰς*), εἶναι δὲ πράγματι τύπος τῆς *ἐξ*.

[1]) Ἰδ. τὴν παρατήρησιν τοῦ Morosi ἔνθ' ἀν.

[2]) Ἰδ. *Kühner - Blass*, Griech. Gramm. 1, 261. *Γ. Χατζιδάκι*, Ἀκαδ. Ἀναγν.[2] 1, 462. *E. Schwyzer*, Griech. Gramm. 1, 316. 408.

[3]) Ὁ τύπος οὗτος ἦτο συνήθης εἰς τὴν Κοινήν (ἰδ. Ε. Schwyzer ἔνθ' ἀν. 1, 231), ἀλλὰ δὲν ἦτο ὁ μόνος ἐν χρήσει. Παρ' αὐτὸν ὑφίστατο καὶ ὁ τύπος μὲ διπλοῦν *κ ἐκ-κλησία*, ὁ ὁποῖος κατ' ἀνομοιωτικὴν διάλυσιν τοῦ διπλοῦ ἐγένετο *ἐγκλησία* (ὅθεν νῦν *ἐγκλησιὰ* Νίσυρ. κ. ἀ, *ἐγλησὰ* Κρήτ., *ἀγκλησία* Ἀπουλ. Καλαβρ. κτλ.), εἰς αὐτὸν δ' ἴσως ἀνάγεται ὁ Γαλλ. τύπος *église*, ὡς δεικνύει καὶ τὸ *i* ἀντὶ *è*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ Ἰταλ. *chiesa*, ὃ ἐκ τοῦ Λατιν. *ecclesia*· διὰ τὸ *ἐκκλησία* ⟩ *ἐγκλησία* πβ καὶ *ἐκκωλύω* ⟩ *ἀγκωλῶ* Χίος, *ἀγωλάω* Μάνη.

[4]) Διὰ τὴν πρὸ τοῦ *κ* ἢ τοῦ *σκ* ἐμφάνισιν τοῦ τύπου *ἐ* πβ. καὶ *Meisterhans - Schwyzer*, Gramm. att. Inschr. 109, 6.

τέρω καὶ ὁ τύπος *ἀ* (θεωρούμενος ἐπίσης συνήθως ὅπως καὶ ὁ *ἀς* ὡς τύπος τῆς *ἀπό*), ἀπαντῶν εἰς τὴν Βιθυνίαν, τὴν Θήραν, τὴν Κάλυμνον καὶ τὴν Νάξον (Ἀπύρανθ. Βόθρ. Φιλότ. κ. ἀ.), ἤτοι ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ *ἀκ* πρὸ τοῦ ἄρθρου εἴτε κατ' ἀφομοίωσιν καὶ ἁπλοποίησιν εἴτε κατ' ἔκκρουσιν τοῦ *-κ* ἐν τῇ συνεκφορᾷ.[1] Ὁ δὲ τύπος *ἀν* τῆς Καλαβρίας (Μπόβ.) πρὸ τοῦ ἄρθρου, οἷον *ἀν dò σπίτι* 'dalla casa', *ἀν dò νερò* 'dall' acqua', *ἀν dὴ σκόλα* 'dalla scuola' (ἰδ. Rohlfs λ. ***ἀπὸ*** ἀρ. ***172***) δύναται νὰ προέρχεται ὁμοίως ἐκ τοῦ κατ' ἀφομοίωσιν τύπου *ἀτ-τό, ἀτ-τὴ* καὶ νὰ ἐμφανίζῃ τὴν ἀνομοιωτικὴν διάλυσιν τοῦ διπλοῦ *τ*, ὡς εἰς τὰ παλαιὰ *γλώντας* (⟨*γλώττας*), *Μυρρινοῦντα* (⟨*Μυρρινοῦττα*),[2] *Ἀδραμυντηνὸς* (⟨*Ἀδραμυττηνός*), *κρεβάντοις* (⟨*κρεβάττοις*)[3] κτλ. καὶ τὰ νεώτερα *Ἀνταλειώτης* (⟨*Ἀτταλειώτης*) κτλ.

Ταῦτα περὶ τῶν τύπων τῆς *ἐξ* εἰς τὴν καθόλου νέαν Ἑλληνικὴν καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα. Συντάσσεται δὲ σήμερον ἡ *ἐξ*, ὅπως καὶ ἡ συνώνυμος καὶ εὐχρηστοτέρα *ἀπό*, μὲ αἰτιατικὴν ἀντὶ γενικῆς ὡς εἰς τὴν ἀρχαίαν, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων[4] εἰς φράσεις στερεοτύπους αἱ ὁποῖαι εἶναι αἰσθηταὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς ἐπιρρήματα, οἷον αἱ ἀνωτέρω σ. 109 παρατεθεῖσαι. Ἡ σύνταξις αὕτη εἶναι κανονικὴ ἤδη τὸν μεσαίωνα, ὅπως καὶ τῆς *ἀπὸ*[5] (ἰδ. τὰ ἀνωτέρω μεσαιωνικὰ παραδείγματα). Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀνάγεται εἰς τὴν Κοινήν, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὴν φράσιν *ἐκ ἐπιστολὴν* P. Fay 117, 5 (108 μ. Χ.).

Ὀλίγα θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω περὶ τῆς χρήσεως τῆς *ἐξ* εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικήν. Ὁ Rohlfs σημειώνει ὅτι ἡ πρόθεσις αὕτη χρησιμεύει εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα μεταξὺ ἄλλων καὶ πρὸς περιφραστικὸν σχηματισμὸν τῆς γενικῆς: *ὁ ἥλιο ἄτ-τσε τὸ Μάρτι* 'ὁ ἥλιος τοῦ Μάρτι', *φύḍ-ḍα ἄφσε συκέα* 'φύλλα συκιᾶς' κτλ. Ἡ χρῆσις αὕτη ἔχει τὴν ἀντίστοιχόν της εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν εἰς τὸν περιφραστικὸν σχηματισμὸν τῆς γενικῆς διὰ τῆς *ἀπὸ* καὶ αἰτιατικῆς: *ἡ πετσέττα ἀπὸ τὸ ψωμὶ* Κέρκ., *τοὺ κλειδὶ ἀπ' τ' ἀλέτρ'* Αἰτωλ., *τὰ πέταλα ἀπ' τ' ἄλουγου* Ἀράχ., *ἀβγὸ ἀπὸ χῆνα* Θεσσ., *'ς τὴ μέση ἀπὸ τὸ δρόμο* Ἤπ. κτλ.[6]

---

[1]) Πβ. καὶ τὸν τύπον *ὀτουρβαδὺ* Πόντ. (Κοτύωρ.) 'ἀποβραδύς' ἐκ τοῦ *ὀκ τὸ βραδύ(;)*.

[2]) Ἰδ. *E. Schwyzer*, Griech. Gramm. 1, 231.

[3]) Ἰδ. Ἀθηνᾶ 50 (1940) 290.

[4]) Εἰς τὴν Ἀπουλίαν τὸ *ἄφσ(ε)* συντάσσεται κατ' ἐξαίρεσιν καὶ μὲ γενικήν· ἰδ. Morosi ἔνθ' ἀν. 158, πβ. *ἀφς ἐμοῦ* εἰς ᾷσμα ἐκ Σολέτο παρὰ Morosi 63.

[5]) Ἰδ. *Γ. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ 1, 473. Καὶ τῆς *ἀπὸ* ἡ σύνταξις μὲ γενικὴν διεσώθη εἰς στερεοτύπους φράσεις· ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. ἐν λ.

[6]) Ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. *ἀπὸ* ***Α 16***. Πβ. *Α. Τζαρτζάνου*, Νεοελληνικὴ σύνταξις 42. 48 καὶ 76.

22. 7. 1943

12.

658. Ὑπὸ λῆμμα **ἐξελάω** 'vertreiben, verbannen' παρέχεται ὁ τύπος *afsilò* Ἀπουλ. 'lascio sfuggire, sfuggo, scampo' κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ *G. Morosi,* Dialetti della Terra d'Otranto (Lecce 1870) 177, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκ τοῦ *ἐξιλεόω* παραγωγὴ ἀπορρίπτεται. Βεβαίως ὁ σωζόμενος τύπος δὲν δύναται ν' ἀνάγεται εἰς τὸ *ἐξιλεόω* καὶ διὰ σημασιολογικοὺς λόγους καὶ διότι τὰ εἰς *-όω* ρήματα τῆς ἀρχαίας μετεπλάσθησαν ἐνωρίς, ὅπως ἐλέχθη (σ. 97), εἰς *-ών(ν)ω*. Ἀλλ' ὑποθέτω ὅτι οὔτε τὸ *ἐξελάω* (*ἐξελῶ*) ὑπόκειται εἰς τὸν τύπον *afsilò*. Διότι οὔτε τὸ ἁπλοῦν *ἐλάω* διαλεκτικὸς τύπος ἀντὶ *ἐλαύνω* (πλὴν τῆς προστακτ. *ἔλα*, ἀναπληρούσης τὴν παλαιὰν *ἐλθὲ*) οὔτε σύνθετα τούτου φαίνεται νὰ ἐσώθησαν εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικήν.[1] Κυρίως ὅμως ἡ σημασία τοῦ *ἐξελάω* ἤτοι 'ἐκδιώκω κτλ.' δὲν συμφωνεῖ ἀπολύτως πρὸς τὴν τοῦ *afsilò* 'ἐκφεύγω' τῆς Ἀπουλίας. Ἀντιθέτως ὑπάρχει ἄλλο ρῆμα τῆς μεταγενεστέρας Ἑλληνικῆς, τὸ ὁποῖον καὶ τυπολογικῶς καὶ σημασιολογικῶς εἶναι ἐγγύτερον πρὸς τὸ *afsilò*, τ. ἔ. τὸ *ἐξειλέω* (*ἐξειλῶ*). Κατὰ μαρτυρίαν διασωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἐτυμολ. 348, 13 (λ. *ἐξειλῆσαι*) τὸ ρῆμα τοῦτο ἐχρησιμοποίουν οἱ Ἀλεξανδρεῖς ἐπὶ τοῦ 'ἐκφυγεῖν'. Πράγματι δὲ ἡ μαρτυρία αὕτη ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῶν παπύρων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπανειλημμένως ἀπαντᾷ· λ. χ. *εἰ μὴ ἐξείλησα ἀπ' αὐτῶν* ('ἂν δὲν τοὺς ἐξέφευγα, ἂν δὲν τοὺς τὸ ἔσκαζα') P. Amh II, 142, 9 (IV. αἰ. μ. Χ.)· *ὁ Θεὸς ἐβοήθησέν μοι ἐξήλισα εἰς τὰς χῦρας αὐτὸν* ('ὁ Θεὸς μ' ἐβοήθησε κ' ἐγλίστρησα ἀπὸ τὰ χέρια των') P. Russ-Georg IV σ. 100, στ. 5 (619/29 μ. Χ.). Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα κείμενα τῆς πρωίμου Βυζαντινῆς περιόδου φέρεται τὸ ρῆμα τοῦτο εἰς τὴν αὐτὴν χρῆσιν: *κἀκεῖθεν ἐξειλήσας ἦλθεν εἰς τὴν καλουμένην Χάρυβδιν* Ἰω. Μαλάλ. 121, 13 (Bonn)· *ἔκοψε τὸν σῶκον καὶ ἐξείλησεν* ὁ αὐτὸς 438, 13· *ἐξειλήσαντες κολύμβῳ* Πασχάλ. Χρον. 724, 13 καὶ 16.[2] Ἀπὸ τὸ *ἐξειλῶ* 'ἐκφεύγω' τοῦτο

[1]) Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ ὁ τύπος *'πελάω* Καλαβρ. (Μπόβ. Χωρίο Βουν. Χωρίο Ροχούδ.) 'die Kühe austreiben, auf die Weide treiben', τὸν ὁποῖον ἀνῆγεν ὁ Rohlfs παλαιότερον εἰς τὸ ἀρχ. *πελάω* (ἀρ. *1651α*), δὲν δύναται νὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀρχ. *ἀπελάω,* ὅπως δέχεται ἤδη (Scavi linguistici 166, Byz. Zeitschr. 37 [937] 55ἑξ., Byzantion 13 [1938] 541), ἀλλ' ἀνάγεται εἰς τὸ *ἀπολύω* (καὶ ὁ τύπος *'πελάω* καὶ ἡ ἀνωτέρω σημασία ἀπαντοῦν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος· ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. *ἀπολύω Α 1β*), ὅπως καὶ τὸ παράγωγον οὐσ. *'πέλυσι* Καλάβρ. (Μπόβ. Χωρίο Ροχούδ.) 'βοσκή' εἰς τὸ *ἀπόλυσις*. Εἰς τὸ αὐτὸ δ' *ἀπολύω* ἀνάγονται καὶ οἱ τύπ. *ἀμπελῶ* Ἀπουλ. (Σολέτ.) *'μπελῶ* Ἀπουλ. *ἐμπελῶ* Ἀπουλ. (Μαρτ. κ. ἀ.) 'ρίπτω' (καὶ τὴν σημασίαν ταύτην ἔχει τὸ *ἀπολύω* καὶ ἀλλαχοῦ· ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. ἔνθ' ἀν. *Α 18*), ὄχι δὲ εἰς τὸ *ἐμπελάω,* ὅπως γίνεται δεκτὸν ὑπὸ τοῦ Rohlfs (ἀρ. *631*).

[2]) Ἤδη ὑπὸ τοῦ Μάρκ. Ἀντων. τὸ *ἐξειλῶ* εἰς τὸν μέσον τύπον χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν: *ἐπὶ τοῦ εὐθανατοῦντος εὐκόλως τὸ ψυχάριον ἀπὸ τοῦ σώματος ἐξειλεῖται* 10, 36.

προῆλθε τὸ ταυτόσημον *ἀφσειλῶ* τῆς Ἀπουλίας. Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ φθόγγου ξ εἰς φσ πβ. *(ἀ)ξινάρι* ⟩ *ἀφσινάρι, ἀξιῶ* ⟩ *ἀφσιῶ,*[1] *ἐξαίφνης* ⟩ *ἐφσαίφνη, ἐξέρω* ⟩ *ἐφσέρω, (ἐ)ξοδιάζω* ⟩ *ἀφσοδιάτζω, ξομολογῶ* ⟩ *ξεμολογῶ* ⟩ *φσεμολογῶ* κτλ., πάντα ἐν χρήσει εἰς τὴν Ἀπουλίαν, γενικώτερον δὲ διὰ τὸν τύπον *ἀφς* τῆς προθ. *ἐξ* ἰδ. ἀνωτ. σ. 104ἑξ. Τὸ ρῆμα τοῦτο ἐσώθη καὶ εἰς τὴν Καππαδοκίαν (Φάρασα) ὑπὸ τὸν τύπ. *ἀξειλάω* ἢ *ἀξειάγω* 'tomber, glisser, entrer rapidement, se glisser'· ἰδ. *H. Grégoire* ἐν BCH 33 (1909) 149 καὶ *R. Dawkins*, Modern Greek in Asia Minor 627.

13.

668. Μεταξὺ τῶν τύπων τοῦ **ἔξω** παρέχεται καὶ τὸ σύνθετον *ἐφσιχώρα* ἢ *ἀφσιχώρα* Ἀπουλ. (Τσολλῖν.) 'fuori di paese'. Ἀλλὰ τὸ *ι* παρέχει δυσκολίαν, διότι ἂν εἰς τὸ α' συνθετικὸν ὑπέκειτο τὸ *ἔξω*, ἀντὶ τοῦ *ι* ἀνεμένετο ἢ *ω* ἢ *ου*, ἀφοῦ εἰς τὴν Ἀπουλίαν τὸ *ἔξω* ἔγινε κατὰ τὸν Rohlfs αὐτόθι *ἔσ-σου* ἢ *ἔτ-τσου* Στερνατ. ἢ *ἔτ-τσω* (*ἀπέτ-τσω* ⟨ *ἀπέξω*) Κοριλ. Διὰ τοῦτο ὑποθέτω ὅτι τὸ ἐν λόγῳ σύνθετον δὲν προέρχεται ἐκ φρ. *ἔξω χώρας*.

Εἴδομεν ἀνωτέρω (σ. 104ἑξ.) ὅτι ἡ ἀρχαία πρόθεσις ἐξ διετήρησε διαλεκτικῶς πρὸ συμφώνου τὸν μετὰ τοῦ -ς τύπον καὶ δὴ σώζεται εἰς τὴν Ἀπουλίαν ὑπὸ τὸν τύπον *ἀφς*. Ἐντεῦθεν εἰκάζω ὅτι ἡ φράσις ἐξ ἧς προῆλθε τὸ ἀνωτέρω σύνθετον θὰ ἦτο *ἐξ χώρας* ἢ *ἐξ χώραν*,[2] τὸ δὲ *ι* δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ὁ συνήθης εἰς δύσκολα συμφωνικὰ συμπλέγματα τῆς Ἑλληνικῆς συνοδίτης φθόγγος.[3] Ἑπομένως δυνάμεθα ἐντεῦθεν νὰ συναγάγωμεν καὶ τύπον *ἐφς* τῆς *ἐξ* (πβ. καὶ *ἐξαίφνης* ⟩ *ἐφσαίφνη* Ἀπουλ.) παρὰ τὸν *ἀφς*, ὁ ὁποῖος θὰ εἶναι παράλληλος πρὸς τὸν *ἐς* παρὰ τὸν *ἀς* (ἔνθ' ἀν.).

Ὅτι τὸ ἐπίρρημα τοῦτο δὲν περιέχει ὡς α' συνθετικὸν τὸ *ἔξω*, ἀλλὰ τὴν πρόθ. *ἐξ*, δεικνύει καὶ ἄλλος τύπος αὐτοῦ μαρτυρούμενος ἐξ ἄλλων διαλέκτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς. Εἰς τὴν Καππαδοκίαν φέρεται κατὰ τὸν *R. Dawkins*, Modern

---

[1]) Καὶ τοῦτο ἀνακτέον ὄχι εἰς τὸ **ἀξιόω** μετὰ τοῦ Rohlfs (ἀρ. **159**), διότι ἔπρεπε τότε νὰ λήγῃ εἰς *-ών-νω* (πβ. τὸ κοινὸν *ἀξιώνω*), ἀλλ' εἴτε εἰς τὸ παλαιὸν *ἀξιάω* εἴτε πιθανώτερον εἰς τὸ παρὰ τὸ *ἀξίζω* πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος φερόμενον *ἀξιάζω* (ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. ἐν λ.) μεταπλασθὲν εἰς *-ῶ*, καθ' ἃ καὶ *βαστάζω - βαστῶ, κοιτάζω - κοιτῶ* κτλ. Ἰδ. καὶ *G. Hatzidakis*, Einleitung 391.

[2]) Διὰ τὴν μετ' αἰτιατικῆς σύνταξιν τῆς *ἐξ* ἰδ. ἀνωτ. σ. 112. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ φράσις εἶναι στερεότυπος, δυνατὸν νὰ διέσωσε τὴν σύνταξιν μὲ γενικήν, ἀπώλεσε δὲ τὸ τελικὸν -ς κατὰ τὸν γενικώτερον εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος ἰσχύσαντα κανόνα.

[3]) Πβ. τὸ Ποντ. *ὀξικέσ'* ⟨ *ἔξ' κ(αὶ) ἔσ'* ⟨ *ἔξου καὶ ἔσου*, εἰς τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν κανονικὴν εἰς τὸ ἰδίωμα ἀποβολὴν τοῦ ἀτόνου *ου* ἀνεπτύχθη ὁ συνοδίτης *ι* (οὐχὶ ὀρθῶς ὁ *D. Oekonomides*, Lautlehre des Pontischen 183 θεωρεῖ τὸ *ἰ* τοῦτο ὡς κώφωσιν τοῦ *ου* εἰς *υ* καὶ γράφει *ὀξ̄υ κ' ἔσ'*· ἂν τοῦτο συνέβαινε, δὲν θ' ἀνεμένετο *ὀξ̄υ κ' ἔσυ*;).

Greek in Asia Minor 662, τύπος *χώρας* 'strange' εἰς τὴν φρ. *τοῦτο εἶναι χώρας* σημαίνουσαν 'τοῦτο εἶναι ξένον' (ὀρθότερον ἴσως 'τοῦτο εἶναι ἀπέξω (ἀπ' ἀλλοῦ)'.[1] Περὶ τούτου παρατηρεῖ ὁ Dawkins ὅτι εἶναι ἡ γενικὴ τοῦ οὐσ. *χώρα* 'village, town'. 'Αλλ' ἂν τὸ ἐπίρρημα τοῦτο ἦτο ἁπλῶς ἡ γενικὴ τοῦ *χώρα*, δὲν εἶναι νοητὸν πῶς ἀπὸ τὴν σημασίαν 'χωρίον' ἢ 'πόλις' κατέληξε νὰ σημαίνῃ 'ξένον (πρᾶγμα)' ἢ 'ἀπ' ἀλλοῦ'. Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι ὑπὸ τὴν ἁπλῆν ταύτην γενικὴν *χώρας* κρύπτεται πλήρης φράσις μὲ τὴν σημασίαν ταύτην, ἤτοι *ἐκ χώρας*, παράλληλος πρὸς τὴν ἀνωτέρω *ἐξ χώρας*, ὅθεν, ὡς ἐλέχθη, τὸ ἐπίρρημα τῆς 'Απουλίας *(ἐ)φσιχώρα*. Φωνητικῶς τὸ *ἐκ χώρας* ἐξηνέχθη κατὰ ἁπλοποίησιν *ἐ χώρας*,[2] καταστὰν δ' ἐπίρρημα **ἐχώρας* ἀπώλεσε τὸ ἀρκτικὸν ε εἰς τὴν συνεκφορὰν (**εἶναι ἐχώρας* > *εἶναι 'χώρας*), καθ' ὃν τρόπον καὶ τὸ *ἐφσιχώρα* ἐγένετο *'φσιχώρα*. Ὁμοίας ἀρχῆς πρὸς τὸ *'χώρας* θεωρῶ ὅτι εἶναι καὶ τὸ Ποντικὸν ἐπίρρημα *'χώρα* ἐν τῇ φρ. *ἀτὸς 'χώρα ἔν'* 'αὐτὸς εἶναι ἀπέξω (ξένος)' μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐπειδὴ τοῦτο λέγεται ἄνευ τοῦ -ς ἢ ἀπώλεσε τοῦτο ἢ δὲν διασώζει, ὅπως προφανῶς ἐν Καππαδοκίᾳ, τὴν παλαιοτέραν σύνταξιν τῆς *ἐκ* μὲ γενικήν, διατηρηθεῖσαν, ὡς εἴπομεν (ἀνωτ. σ. 112), εἰς στερεοτύπους ὡς ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος φράσεις, ἀλλὰ τὴν νεωτέραν μὲ αἰτιατικήν, ἀνάγεται δηλ. εἰς φρ. *ἐκ χώραν* > *ἐ χώραν*. Καὶ τὰ ἐπιρρήματα λοιπὸν ταῦτα *'χώρας* τῆς Καππαδοκίας καὶ *'χώρα* τοῦ Πόντου διδάσκουν ὅτι τὸ *ἐφσιχώρα* δὲν προέρχεται ἐκ τῆς φρ. *ἔξω χώρας*, ἀλλ' ἐκ τοῦ *ἐξ χώρας*.

'Η λέξις *χώρα* ἐχρησιμοποιεῖτο, ὡς γνωστόν, ὑπὸ τῶν παλαιῶν μὲ τὴν σημασίαν 'ἐξοχὴ' ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν *πόλιν* πβ. *ἀνέστησαν ἐκ τῆς πόλεως καὶ χώρας* Θουκ. 6, 4· *ἱκανός ἐστιν ὁ ἐκ τῆς χώρας γιγνόμενος σῖτος διατρέφειν τὴν πόλιν* Ξεν. 'Απομν. 3, 6, 13 κτλ. 'Εκ τοιούτων χρήσεων νομίζω ὅτι προῆλθεν ἡ ὑποκειμένη εἰς τοὺς ἀνωτέρω διαλεκτικοὺς τύπους ἐπιρρηματικὴ ἔκφρασις *ἐκ χώρας* ἢ *ἐξ χώρας* 'ἀπέξω'.[3] Ὁμοίως ἀπὸ τὸ *ἐξ χώρας* προῆλθε τὸ ἐπίρρ. *ξέχωρα* 'ἔξω, εἰς τὴν ἐξοχήν', ὅθεν ἔπειτα οὐσ. *τὰ ξέχωρα* 'ἡ ἐξοχὴ' Κέρκ., ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ ἁπλοῦν *χώρα* ἐσήμανεν (ἤδη ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος) τὴν 'πόλιν'.[4]

14.

773. 'Εκ τοῦ ***θαμβέω*** 'in Staunen setzen' παράγεται ὁ τύπος *χαμπών-*

---

[1]) Πβ. τὸ ἐπίρρ. *ἀπέξω* χρησιμοποιούμενον ὁμοίως ὡς ὄνομα κοιν. 'ὁ μὴ οἰκεῖος, ὁ ξένος' ὡς καὶ τὸ ἀντίθ. *ἀπ-πέσ-σω* Κύπρ. 'ὁ οἰκεῖος' (ἰδ. 'Ιστορ. Λεξ. λ. *ἀπέξω* ***B 1***, *ἀπέσω* ***A 5***).

[2]) Πβ. ἀνωτ. σ. 111 *ἐχεῖται* (< *ἐκχεῖται*), *ἐχώρησις* (< *ἐκχώρησις*), *ἐχύσεως* (< *ἐκχύσεως*).

[3]) Ἄλλως ὁ Ν. 'Ανδριώτης. σ. 87 ἐξ. τοῦ τόμου τούτου προκειμένου περὶ τοῦ *χώρα(ς)*.

[4]) Πβ. ᾆσμ. *'ς τὰ ξέχωρα νὰ γεύεσαι, 'ς τὴ χώρα νὰ κερνιέσαι* καὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἐπιρρ. *ὄξω, μέσα* εἰς φρ. ὡς *πάω – μένω ὄξω* 'εἰς τὴν ἐξοχήν', *πάω – μένω μέσα* 'εἰς τὴν πόλιν' Κρήτ.

νω Καλαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.) 'blenden', πρὸς ὃν παραβάλλεται ὁ τύπος τῆς κοινῆς *θαμβώνω* (*θαμπώνω*). Φαίνεται ὅμως ὅτι παρὰ τὸ *θαμβέω* ἦτο ἐν χρήσει παλαιότερον καὶ παράλληλος τύπος *θαμβόω*, ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθε καὶ τὸ *θαμπώνω* τῆς κοινῆς καὶ τὸ *χαμπών-νω* τῆς Καλαβρίας. Παρὰ Liddell - Scott - Jones λ. *θαμβόομαι* 'to be terrified' μνημονεύεται ὁ τύπος μετοχῆς παθητ. παρακ. *τεθαμβωμένος* ἐκ τοῦ Ἀετίου 16, 66· καὶ ἐρωτᾶται μὲν αὐτόθι, ἂν ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ὀρθή, ἀλλ' ἡ νεωτέρα χρῆσις ἀποδεικνύει τὸ ἀναμφισβήτητον αὐτῆς (νεώτ. *θαμπωμένος*). Ἂς σημειωθῇ ἐξ ἄλλου ὅτι ὁ τύπος μὲ *χ* ἀντὶ *θ* *χαμπώνω* μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Σουφλίου Θρᾴκης.[1]

15.

873. Εἰς τὸ ἄρθρον ***καματηρὸς*** 'arbeitsam, mühselig' μετὰ τοὺς τύπους *καματερὸ* τό, καὶ *καματερὴ* ἡ, ἐκ τῶν ἑλληνοφώνων περιοχῶν παρατηρεῖ ὁ Rohlfs: «Auffällig in der Bedeutung ist das von Malara, Lidonnici, Gliozzi und Marzano verzeichnete kalabr. *kamátru* (nach Marzano *kámatru*) 'träge, faul'». Εἰς δὲ τὰς προσθήκας (σ. 301) παραθέτει ἀκόμη ἐκ τῆς Β. Καλαβρίας (Mormanno) τὸν τύπον *kamátriu* 'träge'.

Οἱ τύποι ὅμως οὗτοι *καμάτρου* καὶ *καμάτριου* δὲν προέρχονται ἐκ τοῦ *καματηρὸς* ἢ *καματερός*, ἀλλὰ συνάπτονται πρὸς τὸ νεώτερον *ἀκαμάτης* (ἐκ τοῦ ἀστερητ. καὶ τοῦ οὐσ. *κάματος* ἢ ἐκ τοῦ παλαιοῦ *ἀκάματος*), τὸ ὁποῖον ἐπίσης εἰς τὴν κοινὴν καὶ τὰ ἰδιώματα σημαίνει τὸν 'ὀκνηρόν, νωθρόν'. Πρὸς τοὺς ἀνωτέρω τύπους ἐκ Μεγάλης Ἑλλάδος πβ. τοὺς τύπους *ἀκαμάτρος* Πόντ. (Ἰνέπ.) καὶ *ἀκαμάτρης* Κύθηρ. Ὅπως ἐκ τοῦ θηλ. *ἀκαμάτρα* κοιν. ἐσχηματίσθη ὁ ἰδιωματικὸς *ἀκαμάτρος*, ἐκ τοῦ ὁποίου μετ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἀρκτικοῦ *α-*, ἀποκοπὴν τοῦ τελικοῦ *-ς* καὶ τροπὴν τοῦ *ο* τῆς ληγούσης εἰς *ου* κατὰ τὰ εἰς τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα κρατοῦντα προῆλθε περαιτέρω ὁ ἀνωτέρω τύπος *καμάτρου*, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ θηλ. *ἀκαμάτρια* (> *ἀκαμάτρια* Σκῦρ. Χίος) ἐσχηματίσθη ἄρσεν. **ἀκαμάτριος*, ὅθεν μὲ τὰς αὐτὰς ὡς ἄνω μεταβολὰς προῆλθεν ὁ τύπος *καμάτριου*.[2] Οἱ Νεοελλ. τύποι

---

[1]) Ἰδ. *Δ. Γεωργακᾶν* ἐν Λεξικογρ. Δελτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 2 (1940) 125.

[2]) Ἀνάλογος εἶναι καὶ ὁ ἐκ τοῦ *καλόγρια* θηλ. τοῦ *καλόγερος* σχηματισμὸς τοῦ ἄρσεν. *καλόγριος* πληθ. *καλόγροι* φερόμενος εἰς παραλλαγὴν τῶν Ἑκατόλογων τῆς ἀγάπης ἐκ Κῶ: *Κατὸ καλόγροι κάθονται εἰς ἕνα πεύκι ἀπάνω | καὶ κάμνουνε τὸν ἀγιασμὸ γιὰ τὸ δικό μας γάμο* *K. Dieterich*, Südl. Sporaden 296. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐκ τοῦ *προξενήτρια* ἐσχηματίσθη ἄρσεν. *προξενέτριος* πληθ. *προξενέτροι* ἀπαντῶν εἰς δημώδη ᾄσματα ἐκ Κύπρου: *Οἱ προξενέτροι στέκασιν πά' 'ς τά ποδόσκαλά της. Νά σου τοὺς προξενέτριους τθαὶ πάσιν σύναμπλά της.* Παρόμοια εἶναι καὶ τὰ ἄρσεν. *κλέφτρης* καὶ *ψεύτρης* Μακεδ. (Μελέν.) ἐκ τῶν θηλ. *κλέφτρα* καὶ *ψεύτρα*. Πβ. τέλος καὶ τὸν τύπον ἄρσεν. ὁ *γραῖος* Πόντ. (Κοτύωρ.) 'γέρων' ἐκ τοῦ θηλ. ἡ *γραῖα* (ἀλλαχοῦ *ὁ γριὸς* ἐκ τοῦ *ἡ γριά*· ἰδ. *Μ. Φιλήντα*, Γλωσσογν. Γλωσσογρ. Ἑλλην. 3, 17).

τοῦ *ἀκαμάτης* δὲν παρουσιάζουν ἀφαίρεσιν τοῦ *ἀ-* πλὴν τοῦ θηλ. *ἀκαμάτα* Ἄνδρ. (ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. *ἀκαμάτης*).

16.

990. Εἰς τύπον **κηλίζω* 'beschmutzen' ἤτοι 'ρυπαίνω, λερώνω' ἀνάγεται τὸ ρῆμα *éilidzo* Ἀπουλ. (Σολέτ.) 'beschmutzen', μετοχ. *éilimmeno* αὐτόθ. 'beschmutzt'. Ἐκ τοῦ *κηλὶς* ὅμως δὲν προῆλθε ρῆμα *κηλίζω*, ὅπως λ. χ. ἐκ τοῦ *ἐλπὶς* τὸ *ἐλπίζω*, ἀλλὰ *κηλιδόω*, τὸ ὁποῖον, ἂν ἐσώζετο εἰς τὴν δημώδη, θὰ μετεπλάττετο εἰς *-ών(ν)ω*. Διὰ τοῦτο ἡ ἀρχὴ τῆς λέξεως πρέπει νὰ ζητηθῇ εἰς τὸ ἀρχ. *κυλίω*, ἐκ τοῦ ὁποίου κανονικῶς ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ρῆμα εἰς *-ίζω* (*-ίτζω* κατὰ τὴν ἐπιχώριον προφορὰν τοῦ ζ)· πβ. *ἀναλύω* 〉 *ἀναλύζω* Πόντ. *ἀναλύτ-τζω* Καλαβρ. (Μπόβ.), *κονίω* 〉 *σκονίζω* κοιν., *πρίω* 〉 *πρίζω* Πλάτων κ. ἄ., *χρίω* 〉 *χρίζω* πολλαχ. κτλ.[1] Τὸ *κυλίω* ἐσώθη ὑπὸ ποικίλους τύπους. Εἰς τὴν Καλαβρ. (Μπόβ.) διετήρησε τὴν κατάληξιν *-ίω* (μέσ. *κυλίομαι* 'mi avvoltolo' παρὰ Rohlfs ἀρ. *1181*· πβ. καὶ *κύλιμα* αὐτόθι 'rotolamento'), ἀλλαχοῦ, λ. χ. εἰς τὴν Κρήτην συνιζηθὲν ἐλέχθη *κυλιῶ* (πβ. *ἀρτύω* 〉 *ἀρτυῶ*, *κλείω* 〉 *κλειῶ*, *λύω* 〉 *λυῶ* κτλ.), κοινῶς ἔληξεν εἰς *-ῶ* ἢ *-άω* *κυλῶ* – *κυλάω*[2] (πβ. *ἀρτύω* 〉 *ἀρτῶ*, *κλείω* 〉 *κλῶ*, *κωλύω* 〉 *κωλάω* [ἰδ. κατωτ.] κτλ.), ἰδιωματικώτερον δὲ φέρεται *τσουλῶ*, παρὰ τὸ ὁποῖον εἰς μὲν τὴν Ἀνατ. Κρήτην *τσουρλῶ*, εἰς δὲ τὴν Δυτικὴν καὶ τὴν Κέων *τσουρῶ*.[3] Τὸ ρῆμα τοῦτο παρὰ τὴν ἀρχικήν του σημασίαν προσέλαβε φυσικώτατα εἰς τὸν μέσον τύπον καὶ τὴν σημασίαν 'ρυπαίνομαι, λερώνομαι', διότι ὁ κυλιόμενος κατὰ γῆς ρυπαίνεται.[4] Τὴν σημασίαν ταύτην φαίνεται ὅτι ἔχει ἤδη τὸν μεσαίωνα, ὡς

[1]) Ἰδ. *Γ. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ 1, 276.

[2]) Εἰς τὸν τύπον *κυλῶ* – *κυλάω* ἀνάγεται καὶ ὁ ἐν χρήσει εἰς τοὺς ἐκρωμανισθέντας πληθυσμοὺς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος τύπος ἀπαρεμφ. *éilari* Reggio 'rotolare', Catanzaro 'scivolare, ruzzolare, rovesciare', ἐνῷ ὁ τύπος *éiliyári* Reggio 'rotolare' προϋποθέτει τύπον *κυλιῶ* ἐκ τοῦ *κυλίω* (πβ. *ἀντρεία* 〉 *ἀντρειά* κτλ.), ὁ δὲ *éiddiári* Reggio 'temporeggiare', ἄν, ὡς ἐρωτᾷ ὁ Rohlfs, ἀνάγεται εἰς τὸ *κυλίω*, προῆλθεν ἐκ τοῦ *κυλιῶ*, τοῦ *dd* 〈 *λλ* ἀντὶ ἁπλοῦ *λ* ὀφειλομένου ἀκριβῶς εἰς τὴν συνίζησιν.

[3]) Ἡ ἐμφάνισις τοῦ *ρ* εἰς τοὺς δύο τούτους τύπους εἶναι παράδοξος. Ὁ ὑποκείμενος εἰς τὸν τελευταῖον τύπος **κυρῶ* ἀντὶ *κυλῶ* μαρτυρεῖται καὶ εἰς τὸ ἰδιωματικὸν *κουροῦ* (Μάνη). Ὥστε τὸ *τσουρλῶ* φαίνεται προελθὸν ἐκ συμφύρσεως τῶν *τσουρῶ* καὶ *τσουλῶ*. Εἰς τὴν Δ. Κρήτην λέγονται καὶ οἱ δύο τύποι *κυλιῶ* καὶ μέσ. *κυλιοῦμαι* μὲ τὴν παλαιὰν σημασίαν 'κυλίω -ομαι' καὶ *τσουρῶ* ἢ *τσουροβολῶ* (ὅθεν, φαίνεται, τὸ σύνηθες *ροβολάω*) μὲ τὴν σημασίαν μεταβ. 'κυλίω, κρημνίζω' καὶ ἀμετβ. 'γλιστρῶ, κρημνίζομαι' (καὶ τὰς δύο σημασίας ἔχει συνήθως καὶ τὸ *τσουλῶ* ἀνῆκον πιθανῶς εἰς τὰ διαλεκτικὰ στοιχεῖα τῶν παλαιῶν Ἀθηνῶν).

[4]) Διὰ τοῦτο εἰς ἔνδειξιν πένθους συνήθιζαν νὰ κυλίωνται (Λουκιανοῦ Περὶ πένθους 12)· πβ. *κυλινδόμενος κατὰ κόπρον* Ὁμ. Χ 414 περὶ τοῦ Πριάμου, περὶ τοῦ ὁποίου Ω 163 *λέγεται ἀμφὶ δὲ πολλὴ | κόπρος ἔην κεφαλῇ τε καὶ αὐχένι τοῖο γέροντος, | τὴν ῥα κυλινδόμενος κατεμήσατο χερσὶν ἑῇσι.*

ἀφήνουν νὰ νοηθῇ τ' ἀκόλουθα χωρία ἐκ τῆς Διηγήσεως τῶν τετραπόδων ζῴων: *καὶ τὴν βορβοροκύλισιν ποσῶς οὐδὲν θυμοῦνται* στ. 389, *τότε ὁ βοῦς ἐφθέγξατο καὶ λέγει πρὸς βουβάλιν: — Βορβοροκωλοκύλιστε, φλυαροσκατολόγε* στ. 612/3. Ἐνταῦθα *βορβοροκύλισι* = 'ἡ ρύπανσις εἰς τὸν βόρβορον' καὶ *βορβοροκωλοκύλιστος* = 'ὁ ρυπανθεὶς κατὰ τὰ ὀπίσθια εἰς τὸν βόρβορον'. Καὶ σήμερον δὲ λέγεται πολλαχοῦ μὲ τὴν σημασίαν ταύτην *κυλιοῦμαι* ἢ *κυλιέμαι* καὶ εἰς τὴν Ν. Εὔβοιαν *τσιουλιόμαι* (ἰδ. *Β. Φάβη*, Γλωσσικαὶ ἐπισκέψεις 24), λ. χ.: *ποῦ κυλίστηκες κ' ἔρχεσαι σ' αὐτὸ τὸ χάλι;* Ἀλλ' ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ἡ χρῆσις αὕτη δὲν εἶναι ἄγνωστος οὔτε εἰς τὴν Ἀπουλίαν, ὅθεν προέρχεται ὁ ὑπὸ ἐξέτασιν τύπος. Οὕτω κατὰ τὴν διαφυγοῦσαν αὐτὸν μαρτυρίαν τοῦ Rohlfs λ. ***κυλίω*** (ἀρ. ***1181***) τὸ μέσ. *κυλίομαι* σημαίνει εἰς τὴν Ἀπουλίαν 'm'insozzo avvoltolandomi per terra' ἤτοι 'ρυπαίνομαι κυλιόμενος κατὰ γῆς'. Ἐντεῦθεν εἰκάζω ὅτι καὶ εἰς τὸ Σολέτο ἴσως δὲν χρησιμοποιεῖται τὸ ἐνεργ. *κυλίτζω* 'beschmutzen', ἀλλὰ τὸ μέσον *κυλίτζομαι* 'ρυπαίνομαι'.

17.

1061. Ὑπὸ λῆμμα ***κολούω*** 'hindern' παρέχεται ὁ τύπος ρήματος *koláo* Καλαβρ. (Μπόβ.) μὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν. Πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὑπόκειται τὸ ἀρχαῖον *κωλύω* 'ἐμποδίζω' μετασχηματισθὲν εἰς *-ῶ* καὶ *-άω* καθ' ἃ καὶ τὸ *κυλίω* ἔγινε *κυλῶ* καὶ *κυλάω*, τὸ *κλείω κλῶ* καὶ *κλάω* κτλ.[1] Τὸ *κωλύω* ἐσώθη, ὡς γνωστόν, καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπως λ. χ. εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου λέγεται *κωλυῶ*[2] καὶ *κωλῶ*[3] μὲ τὴν σημασίαν 'ἐνοχλῶ'. Εἰς τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι ἀνάγεται καὶ τὸ *κωλῶ* τῆς Καππαδοκίας 'ἐλαύνω, διώκω'[4] καὶ τὸ *κωλῶ* τῆς Χίου 'καταδιώκω, κυνηγῶ', ἴσως καὶ αὐτὸ τὸ *κωλῶ* τῆς Κρήτης 'κτυπῶ, τύπτω'.[5]

18.

1195. Ὁ τύπος *θυστὶ* Καλαβρ. (Κοντοφ.) 'weibliche Scham' παρεχόμενος ὑπὸ λῆμμα ***κύσθος*** θεωρεῖται ὡς προελθὼν ἐκ συμφύρσεως τοῦ ὑποκορ. *κυσθίον* καὶ τοῦ *ξεστίον* 'Krug' (⟩ *θιστὶ* Καλαβρ. [Χωρίο Βουν. Χωρίο Ροχούδ.]).[6] Ἐν

---

[1]) Πβ. ἀνωτ. σ. 117.

[2]) Ἰδ. *Σ. Μενάρδου* ἐν Ἀθηνᾷ 37 (1925) 73.

[3]) Ἰδ. *Α. Σακελλαρίου*, Τὰ Κυπριακὰ 2, 626.

[4]) Τοὺς τύπους καὶ τὴν ἔκτασιν ἰδ. παρὰ *R. Dawkins*, Modern Greek in Asia Minor 611 λ. *κολῶ*.

[5]) Ταῦτα ἀνῆγεν ὁ Γ. Χατζιδάκις παλαιότερον (Ἀθηνᾶ 12 [1900] 482, 1) εἰς τὸ *κολάζω* καὶ ἔγραφε *κολῶ*, βραδύτερον δὲ (Λεξικογρ. Ἀρχ. 6 [1923] 1ἑξ.) εἰς τὸ *κολλῶ*.

[6]) Τὸ *ξεστίον* ἐσώθη καὶ εἰς δημώδη ᾄσματα τῆς Κύπρου ὑπὸ τύπους ἠλλοιωμένους. Εἰς τὸ ᾆσμα τοῦ Κωσταντᾶ ἡ κόρη ὑποδέχεται τὴν μετημφιεσμένην εἰς ἐρωμένον της ἀντί

τούτοις τὸ παλαιὸν *κύσθος* ἐσώθη καὶ ἀλλαχοῦ σήμερον, ὑπὸ τὸν τύπον *χύστος* ὁ,[1] Κρήτ., *χύστον* τό,[2] Πόντ., φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τὸ *θυστὶ* τῆς Καλαβρίας τοῦ τύπου *χύστος* εἶναι ὑποκοριστικόν, ἀνακτέον λοιπὸν εἰς ἀμάρτυρον *χυστίον*. Ἡ προφορὰ τοῦ *χ* ὡς *θ* πρὸ τῶν *e* καὶ *i*, γνωστὴ καὶ ἐξ ἄλλων ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς, ὡς τὸ τῆς Κύπρου, ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα, ἰδιαιτέρως μὲν εἰς τὴν Νότιον Ἀπουλίαν, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ εἰς τὴν Καλαβρίαν (πβ. λ. χ. *χύν-νω* > *θούν-νω* Καλαβρ. [Καρδ.]). Ἂν ἡ τροπὴ αὕτη ἀποκλείεται διὰ τὸ Κοντοφ., ὁ δὲ τύπος μὲ *θ* εἶναι βέβαιος, τότε πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἰς τὸ *θυστὶ* ὑπόκειται τύπος μὲ προθετ. *σ-*, ὁπότε μένει ἀβέβαιον, ἂν τοῦτο ἀνάγεται εἰς **σχυστίον* ἢ **σκυσθίον*, διότι ἀμφότεροι οἱ τύποι οὗτοι θὰ κατέληγον εἰς **σκυστίον* διὰ τὴν κανονικὴν εἰς τὴν νέαν γλῶσσαν τροπὴν τοῦ μετὰ τὸ *σ* παλαιοῦ δασέος ἢ πνευματώδους (*χ*, *θ*) εἰς ψιλὸν (*κ*, *τ*). Ἐκ τοῦ **σκυστίον* δύναται ἐπίσης νὰ προῆλθεν ὁ τύπος *θυστί*.

19.

1364. Εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπίθ. ***μέσος*** 'mittlere' ἀνάγονται τὰ ἐπίθ. *μισὸ* Ἀπουλ. Καλαβρ. (Μπόβ.) 'mezzo' (εἰς τὴν φρ. *μίαν ὥρα καὶ μισὴ* Ἀπουλ. 'un' ora e mezza') καὶ *μισὶ* τό, Καλαβρ. (Μπόβ.) 'metà, mezzo'. Ἀλλ' εἶναι προφανὲς ὅτι ταῦτα δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ *μέσος*, ἀλλ' εἰς τὸ ἀρχαῖον ***ἥμισυς***, νεώτ. *μισὸς* 'halb', τοῦ ὁποίου ὑπὸ τὸ οἰκεῖον λῆμμα (ἀρ. ***669***) παρέχει ὁ Rohlfs τοὺς τύπους *ἥμισο, μισὸ* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'mezzo', *ἡμισὶ* τό, *μισὶ* τό, αὐτόθ. 'la metà', *ἡμίσειο, μίσειο* Ἀπουλ., *μίθο* Ἀπουλ., (Καλημ. Μαρτ.) 'mezzo', *ἥμισο* Ἀπουλ. (Μαρτ.) 'mezzo' καὶ *ἡμισεία* Ἀπουλ. 'die Hälfte', Ἀπουλ. (Μαρτ.) 'la mezzadria', *εἰς ἡμισεία* Ἀπουλ. (Κοριλ.) 'a mezzadria', ὅθεν καὶ *σημισὶ* τό, Κα-

---

ζηλόν της μὲ τοὺς ἑξῆς στίχους: *Ἀ τό 'ναν της θέριν τὸ ψιστρὶν τθ' εἰς τ' ἄλ-λο τὸ κολότθιν, | τέλεια 'ς τὸ μικροδάχτυλον ἀφρούγιον ποξαμάτιν Σ. Φαρμακίδου*, Κύπρια ἔπη ἀρ. 5, στ. 40ἑξ. Καὶ εἰς ἄλλην παραλλαγήν: *Τό 'ναν της θέριν τὸ ξιστρὶν τθαὶ τ' ἄλ-λον τὸ κολότθιν, | τέλεια 'ς τὸ μικροάχτυλον ἀφρᾶτον ποξαμάτιν* Λαογραφία 2 (1910) 70, στ. 40ἑξ. (συλλογὴ Χ. Παντελίδη). Περὶ τοῦ *ψιστρὶν* ἢ *ξιστρὶν* παρατηροῦν ὁ μὲν Φαρμακίδης ὅτι σημαίνει 'ποτήριον ἤ τι τοιοῦτον', ὁ δὲ Παντελίδης ὅτι εἶναι ταυτὸν πρὸς τὸ *ξυστρὶν* 'ψήκτρα μεταλλίνη'. Ἀλλ' ὁ τελευταῖος εἰς τὸ περιθώριον τοῦ ἀντιτύπου τῆς «Λαογραφίας» τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ σημειώνει ἰδιοχείρως ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ τοῦ «*ξιστίν*, πρὸς τὸ ὁποῖον ἡ ἔννοια ἁρμόζει».

[1]) Ἰδ. *Β. Φάβην* ἐν Λεξικογρ. Δελτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 2 (1940) 97.

[2]) Ἰδ. *Γ. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ 2, 54. Ὁ τύπος οὐδ. *χύστον* προῆλθε προφανῶς ἀπὸ τύπον **χύστος* τό, παρὰ τὸν τύπον οὐδ. *κύσθος* P. Holm 22, 42 (III/IV. αἰ. μ. Χ.) 'εἶδος μαλακίου χρησίμου πρὸς βαφήν' (πβ. *δένδρος* ἐκ τοῦ *δένδρεον* [ἕνεκα τοῦ πληθ. *δένδρεα*], ὅθεν περαιτέρω *δένδρον* ἰδ. *E. Schwyzer*, Griech. Gramm. 1, 583).

λαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.) 'la mezzadria'.[1] Ἀντιθέτως τὸ οὐσ. *μέση* Ἀπουλ. (Κοριλ. Μαρτ. Σολέτ.) 'piazza del paese, mercato' καὶ τὸ παράγωγον *μεσᾶτο* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'mezzo' (φρ. *φεγγάρι μεσᾶτο* Μπόβ.· πβ. ἐν Κρήτῃ *μεσᾶτος* 'ὁ μέχρι τοῦ μέσου ἐξικνούμενος', λ. χ. *μεσᾶτο ἀσκὶ - ποτήρι - σακκὶ* κτλ.) ὀρθῶς συνάπτονται πρὸς τὸ *μέσος*.

Ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἄξια εἶναι τὰ σύνθετα *μισημ-μέρι*[2] Καλαβρ., *μισημέρι* Καλαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.), *μιβαμέρα* Ἀπουλ. (Κοριλ. Μαρτ.) 'Mittag', *μισιανύφτα* καὶ *μιβανύφτα* Ἀπουλ. 'Mitternacht', παρὰ τὰ ὁποῖα καὶ *μεσάνυστο* Καλαβρ. (Μπόβ.). Ἐξ αὐτῶν ὁ τελευταῖος τύπος ἔχει προφανῶς ὡς α' συνθετικὸν τὸ *μέσος*. Ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ λεχθῇ ἀμέσως μετὰ βεβαιότητος τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς τύπους *μιση(μ-)μέρι, μιβαμέρα, μισιανύφτα* καὶ *μιβανύφτα*, τῶν ὁποίων τὸ *ι* ἀντὶ *ε* ὁδηγεῖ εἰς τὸ *ἥμισυς - μισὸς* (διὰ τοῦτο καὶ ὁ Rohlfs παρέχει τὸν τύπον *μιβαμέρα*, ἀλλὰ μόνον τοῦτον, καὶ ὑπὸ τὸ λῆμμα *ἥμισυς* [ἀρ. 669]). Ἡ παράδοσις βεβαίως (*μεσημβρίη, μεσαμέριον, μεσονύκτιον*· πβ. *μέσον ἦμαρ, μέσον ἡμέρας, μέσαι νύκτες* κτλ.) καὶ τὰ νεώτερα *μεσημέρι, μεσάνυχτα - μεσονύχτι* παρέχουν σαφῶς ὡς α' συνθετικὸν τὸ *μέσος*, ἀλλ' οἱ τύποι *μιβαμέρα, μισιανύφτα* καὶ *μιβανύφτα* φαίνονται εἴτε συντεθέντες ἐκ τῶν *ἡμίσεια ἡμέρα - νύχτα* εἴτε πιθανώτερον ὑποστάντες τὴν ἐπίδρασιν τοῦ *ἥμισυς - μισὸς* (οὕτω, φαίνεται, τὸ *μιση(μ-)μέρι*). Τὸ πρᾶγμα γίνεται ἀκόμη δυσκολώτερον, διότι εἰς τὴν Κοινὴν ἐλέγετο ὄχι μόνον *μέσον ἡμέρας - νυκτός*, ἀλλὰ καὶ *ἥμισυ νυκτὸς* 'μεσάνυκτα' (*ἐν ἡμίσει νυκτὸς* Π. Λ. Κριτ. 16, 3· πβ. παλαιότερον *ἐν μέσῳ νυκτῶν* Ξεν. Κύρ. Παιδ. 5, 3, 52), ὥστε δὲν δύναται ν' ἀποκλεισθῇ ὅτι ὑπῆρχε παράλληλος σύνθεσις ἀφ' ἑνὸς τοῦ *μέσος + ἡμέρα - νὺξ* καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ *ἥμισυς + ἡμέρα - νύξ*.[3] Ἄξιον σημειώσεως νομίζω ὅτι οἱ τύποι μὲ τὸ *μισ-* ἀπαντοῦν καὶ ἀλλαχοῦ: *μισημέρι* Καππ. (*R. Dawkins*, Modern Greek in Asia Minor 625), *μισανύκτιον* Ἀχιλληὶς Β 483 (Ν. Ἑλληνομν. 15 [1921] 396, κριτ. ὑπόμν.).

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὑπὸ τὸ *μέσος* ὑπάγονται καὶ οἱ τύποι ἐπιρρ. *μέσα* Ἀπουλ. Καλαβρ. (Μπόβ.), *ἀμέσα* Ἀπουλ., *ἀμέα* Ἀπουλ., *μέα* Ἀπουλ. (ἡ ἀπο-

---

[1]) Ἐκ τῆς φρ. *(εἰ)ς ἡμίσειαν* (ἐνν. μοῖραν) δυνατὸν νὰ προῆλθε καὶ τὸ *σημισ(ι)ακός, σημισάτορας* κτλ. τῆς Κρήτης (παρὰ τὸ συνηθέστερον *μισ(ι)ακός*), τὰ ὁποῖα ὁ Σ. Ξανθουδίδης ἐν Ἀθηνᾷ 28 (1916) Λεξικογρ. Ἀρχ. 142ἑξ. ἐσχέτιζε πρὸς τὸ Λατιν. *semissis*.

[2]) Διὰ τὸ διπλοῦν *μ* πβ. *σήμ-μερον* Κύπρ., *σήμ-μερι* Ἀπουλ.

[3]) Σύγχυσις τοῦ *μέσος* καὶ τοῦ *μισὸς* παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ *μεσόκοπος - μισόκοπος, μεσοκαιρίτης - μισοκαιρίτης* κτλ.· πβ. Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (τῆς δημοτικῆς) 157 § 352. Ἡ διαφορὰ τῶν *μεσωφόρι* καὶ *μεισωφόρι* εἶναι ἴσως παλαιά (**ἀπεσωφόριον* καὶ **ἀπεισωφόριον*)· πβ. τὰ μεσαιων. *ἐσωφόριον* καὶ *εἰσωφόριον*, περὶ ὧν ἰδ. Voruntersuch. zu einer Gramm. der Papyri 71, καὶ τὰ νεώτερα *ἐσώρουχο* κριν. *ἀπ-πεσ-σώρουχον* Κύπρ.

βολὴ τοῦ σ εἰς τοὺς τελευταίους τύπους πιθανῶς κατ' ἀνομοίωσιν ἐν τῇ συνεκφορᾷ) ἀντιστοιχοῦντες πρὸς τὸ κοιν. ἐπίρρ. *μέσα*. Τούτου τὴν ἀπευθείας ἐκ τοῦ ἐπιθ. *μέσος* παραγωγὴν ἐθεώρησα παλαιότερον ἀπίθανον καὶ ἰσχυρίσθην[1] ὅτι ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ *ἔσα* ⟨ *ἔσω* κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ ἐπίθ. *μέσος*. Ἀλλ' ἡ παραγωγὴ αὕτη δὲν ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τοῦ συναδέλφου Δ. Γεωργακᾶ, ὅστις ἐν Λεξικογρ. Δελτ. 2 (1940) 136ἑξ. ὑπεστήριξεν ὅτι ἐκ τοῦ ἐπιθ. *μέσος* ἐσχηματίσθη ἐπίρρ. *μέσον* καὶ *μέσα* μὲ τὴν σημασίαν 'ἔνδον, ἐντός'. Ἐπειδὴ τὸ ζήτημα δὲν εἶχε παύσει νὰ μὲ ἀπασχολῇ, ἡ ἀντίρρησις αὕτη μοῦ δίδει τὴν εὐχάριστον εὐκαιρίαν νὰ ἐπανέλθω δι' ὀλίγων ἐπὶ τοῦ ζητήματος.

Ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἐλέγετο πράγματι ἐπιρρηματικῶς *μέσ(σ)ον* 'ἐν τῷ μέσῳ, μεταξύ': *σφῆκες μέσον αἰόλοι ἠὲ μέλισσαι* Ὅμ. Μ 167, *οὐρανοῦ μέσον χθονός* ⟨*τε*⟩ Εὐρ. Ὀρ. 983 κτλ. Ὁμοίως ἐλέγετο εἰς τὴν αὐτὴν χρῆσιν *μέσ(σ)α*. Ὁ Εὐριπίδης λέγει περὶ τοῦ ἀετοῦ: *μέσα δ' αἰετὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς ποτᾶται* Ρῆσ. 531, ὅπου τὸ *μέσα... οὐρανοῦ καὶ γῆς* ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἀνωτ. *οὐρανοῦ μέσον χθονός* ⟨*τε*⟩ τοῦ Ὀρέστου. Ὁ δὲ Νίκανδρος ὁμιλῶν περὶ τῶν καλύκων τῶν κρίνων ἀποκαλεῖ αὐτὰς *ἀργήεις πετάλοισι, κρόκῳ μέσα χρομισθεῖσαι* ἀποσπ. 74, 26 (Schneider) ἤτοι 'λευκαὶ κατὰ τὰ πέταλα, βαμμέναι μὲ κρόκον εἰς τὸ μέσον'. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ προκειμένου περὶ θεραπείας τινὸς συνιστᾷ τὴν χορήγησιν τριῶν πόσεων, ἐξ ὧν ἡ μεσαία ὄξους, αἱ δὲ δύο ἄλλαι οἴνου: *τῷ δ' ἤτοι τρισσὰς πόσιας πόρε, μέσσα μὲν ὄξευς, | δοιὰς δὲ γλυκέος*, ἔνθα ὁ Σχολιαστὴς παρατηρεῖ *τὰς δύο μοίρας γλυκέος καὶ τὴν μέσην τούτων, τουτέστι τὴν μίαν ὄξους*. Ἀλλὰ ταῦτα, καὶ τὸ *μέσον* καὶ τὸ *μέσα*, δὲν ἐσήμαιναν τὸ 'ἔνδον, ἐντός', ὅ,τι δηλ. κατὰ πρῶτον λόγον τὸ νεώτερον *μέσα*, ἀλλ' εἴτε 'ἐν τῷ μέσῳ, 'ς τὴ μέση' εἴτε τὸ 'μεταξύ, ἀνάμεσα' ὅπως καὶ τὰ *(ἐν) μέσ(σ)ῳ, ἐν μέσ(σ)οισ(ι), μέσοι* (*γαίας καὶ νιφόεντος ὠράνω μέσοι* Ἀλκ. 17), *ἀνὰ μέσον, ἀνὰ μέσσα* (Νίκανδρ. Θηρ. 167), *κατὰ μέσσον*. Ἡ διὰ τοῦ *μέσα* ἐκφραζομένη σήμερον ἔννοια ἐξεφέρετο τότε εἴτε διὰ τοῦ *ἐν* + δοτ. (*ἐν τῷ οἴκῳ, ἐν τῇ αὐλῇ, ἐν τῷ ἱερῷ* κτλ.) εἴτε διὰ τῶν *ἔνδον* ἢ *εἴσω* (*ἔσω*) (ἐπιτασσομένων πολλάκις) + γεν. (*ἔνδον καρδίας, σκηνῆς ἔνδον, γῆς ἔνδον* κτλ., *εἴσω δόμων, εἴσω στέγης, εἴσω τῶν ὀρέων* κτλ.). Ἀλλ' ἡ γλῶσσα ἐχώρει ἀπὸ τοῦ συνθετικοῦ εἰς τὸ ἀναλυτικὸν στάδιον καὶ αἱ ἁπλαῖ πτώσεις ἀντικαθίσταντο δι' ἐμπροθέτων διορισμῶν. Οὕτω εἰς τὴν θέσιν τῆς *εἴσω* + γεν. ἐμφανίζεται *εἴσω (ἔσω) ἐν* + δοτ. Τοῦτο ἤδη εἰς τὸν Ἡρόδοτον (*ἔσω ἐν τῷ νηῷ* 1,182),[2] συχνότερα δὲ εἰς τὴν Κοινήν: *εἴσω ἐν*

[1]) Voruntersuch. zu einer Gramm. der Papyri 80, 2.

[2]) Κατὰ τὸν *L. Radermacher*, Neutest. Gramm. 14 πρόκειται περὶ Ἰωνικῆς ἐκφορᾶς. Θὰ τὸ ἐχαρακτήριζα μᾶλλον τῆς Κοινῆς πρώιμον στοιχεῖον εἰς τὸν Ἡρόδοτον.

τῶι ἐμῶι Ἰσιείωι PSI 539, 5 (III. αἰ. π. Χ.)· *ἔσω ἐν τῇ οἰκίᾳ* BGU 1141, 33 καὶ 36 (I. αἰ. μ. Χ.)· *ἔσω ἐν τῷ παλατίῳ* Μαλάλ. 245, 22 (Bonn). Ἀλλ' εἰς τὴν Κοινήν, ὡς γνωστόν, ἡ διάκρισις μεταξὺ στάσεως καὶ κινήσεως, μετοξὺ *ἐν* + δοτ. καὶ *εἰς* + αἰτ., παύει νὰ εἶναι ζωντανὴ καὶ ἐναλλαγὴ τῶν δύο συντάξεων λαμβάνει χώραν ὡς προβαθμὶς τῆς ἀπωλείας τῆς πρώτης. Ἐντεῦθεν τὸ *ἔσω ἐν* + δοτ. καταντᾷ *ἔσω εἰς* + αἰτ.: *ἔσω εἰς τὴν αὐλὴν* Κ. Δ. Μᾶρκ. 14, 54· P. Bas 19, 4 (VI/VII. αἰ. μ. Χ.)· *ἔσω εἰς τὴν οἰκίαν* Ditt. OGIS I 201, 19 (V. αἰ. μ. Χ.)· *εἰς τὸ ἱερὸν ἔσω* Πασχάλ. Χρον. 469.

Ἐνῷ λοιπὸν εἰς τὴν Κοινὴν εἶναι συνήθης ἡ ἀντικατάστασις τῆς παλαιᾶς ἐκφορᾶς *ἐν* + δοτ. διὰ τοῦ *ἔσω εἰς* + αἰτ., οὐδαμοῦ ἀναφαίνεται, ὅσον γνωρίζω, ἡ ἀντικατάστασις αὐτῆς διὰ τοῦ *μέσον εἰς* + αἰτ. (τὸ δὲ *μέσα εἰς* + αἰτ. δὲν ἐμφανίζεται παρὰ εἰς τὸν μεταγενέστερον μεσαίωνα, ὅτε πρόκειται προφανῶς περὶ τοῦ νεωτέρου *μέσα*). Ἰδοὺ διατὶ ᾔκασα τότε ὅτι τὸ νεώτερον κοινὸν *μέσ(α) (εἰ)ς* + αἰτ. προέρχεται ἐκ τοῦ *ἔσω* (*ἔσα*) *εἰς* + αἰτ. Τώρα νομίζω ὅτι δύναμαι νὰ προχωρήσω ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ *μέσα*.

Ὅπως πολλὰ ἄλλα τοπικὰ ἐπιρρήματα τῆς Ἑλληνικῆς οὕτω καὶ τὸ *ἔσω* ἠνώθη κατὰ τὸν μεσαίωνα μετὰ τῆς *ἀπὸ* καὶ ἔγινεν *ἀπέσω* (πβ. *ἀπέξω, ἀπεκεῖ, ἀπαυτοῦ, ἀπῶδε – ἀπεδῶ* κτλ.), τοῦτο δ' ἐσήμανε ὄχι μόνον τὴν ἐκ τόπου κίνησιν 'ἔνδοθεν', ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τόπῳ στάσιν 'ἔνδον', ἀντικατέστησε δὲ πολλαχοῦ ὡς ἐκφραστικώτερον τὸ ἁπλοῦν *ἔσω*. Τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ἐκφορὰ *ἔσω εἰς* + αἰτ. ἔγινεν *ἀπέσω εἰς* + αἰτ.: *ἡ μαϊμοῦ ἀπέμεινεν ἀπέσω εἰς τὴν τρῦπαν* Διήγ. τετραπ. στ. 1074 (ἔκδ. G. Wagner σ. 178), *ὅτι ἐσέβην ἡ ἀγάπη σου ἀπέσω 's τὴν καρδιά μου* Ἐρωτοπαίγν. στ. 578 (ἔκδ. Hesseling – Pernot σ. 48). Τὸ *ἀπέσω* τοῦτο σώζεται σήμερον εἰς πλεῖστα καὶ δὴ τὰ ἀρχαϊκὰ ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς[1] ὑπὸ τοὺς τύπους *ἀπέσω, ἀπέσ-σω, ἀπ-πέσ-σω, ἀπέσου, ἀπέσ', ἀμπέσ', ἀπέσα, ἀπόσου, 'πέσω, 'βέσω, 'πέσου, 'πέσ', 'πόσ-σω* (ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. *ἀπέσω*), εἰς δὲ τὸ Πυργὶ τῆς Χίου χρησιμοποιεῖται εἰσέτι ἀναλελυμένως *ἀπὸ ἔσα* εἰς τὴν σημασίαν τοῦ *ἔσω: ἐλᾶτε ἀπὸ ἔσα* 'ἐλᾶτε μέσα'. Ἐκ τοῦ συνθέτου ἐπιρρ. τούτου νομίζω ὅτι προῆλθε τὸ κοιν. *μέσα* ἀναφαινόμενον κατὰ τὸν μεταγενέστερον μεσαίωνα εἰς τὴν αὐτὴν χρῆσιν εἰς ἣν καὶ τὸ *ἀπέσω: μέσα εἰς τὸ σπήλαιον, εἰς τὰ ὄρη μέσα* (= *εἴσω τῶν ὀρέων* Ξεν. Ἀνάβ. 1, 2, 21), *μέσα εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὸν τάφον μέσα* παρὰ Du Cange (λ. *μέσα*). Ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς τὸ *(ἀ)πέσα* ὁ τύπος *(ἀ)μέσα* καὶ πρὸς τὸ *(ἀ)πέσ'* (⟨*ἀπέσου*· πβ. *πάνον*⟩ *πά(ν')*,

[1]) Εἰς τὴν Τσακωνικὴν ἐσώθη τὸ ἁπλοῦν *ἔσω* ἐκφερόμενον μετὰ τοῦ ἄρθρου *τά*· ἰδ. *H. Pernot*, Dial. tsakon. 292: *tasu* = *τὰ ἔσω*, gr. mod. *μέσα*.

κάτον > *κά(τ')*) ὁ πρὸ τοῦ ἄρθρου συνήθης, ἄλλως δυσεξήγητος τύπος *μέσ'*.[1] Ἡ τροπὴ τοῦ *π* εἰς *μ* δὲν παρέχει δυσκολίαν, διότι εἶναι φαινόμενον καὶ τῆς ἀρχαίας[2] καὶ τῆς νέας.[3]

Ἐνδείξεις ὑπὲρ τῆς παραγωγῆς τοῦ *μέσα* ἐκ τοῦ *ἀπέσω* ἔχομεν, πλὴν τοῦ ὅτι μέχρι τοῦ μεταγενεστέρου μεσαίωνος καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς ἰδιώματα εἰς τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ *μέσα (εἰ)ς* + αἰτ. ἐλέγετο *ἀπέσω εἰς* + αἰτ. καὶ τῆς ἀντιστοιχίας *(ἀ)μέσα* – *ἀπέσα, μέσ'* – *(ἀ)πέσ'*, καὶ ἄλλας: Εἰς τὴν Ἀπουλίαν λ. χ. σώζεται παρὰ τὸν *μέσα* καὶ ὁ παλαιότερος ἐκ τοῦ *ἀπέσα* προελθὼν τύπος *ἀμέσα*. Εἰς ᾆσμα ἐκ Ρόδου φέρεται: *Νὰ βάλω μέσα καλογρὲς κι ἀπόξω καλογέρους*, ὅπου πρὸς τὸ *ἀπόξω* < *ἀπέξω* 'ἔξω' ἀντιστοιχεῖ τὸ *μέσα* < *(ἀ)πέσα* 'ἐντός'. Ὅπως τὸ *ἀπέσω* χρησιμοποιεῖται καθ' ἃ παλαιότερον τὸ *εἴσω* + γεν. (*εἴσω δύο ἡμερῶν* κτλ.)[4] πρὸς δήλωσιν τοῦ χρόνου ἐντὸς τοῦ ὁποίου γίνεταί τι ('ς *σὰ τέσσερα χρόνᾶ ἀπέσ' ἔμαθεν τὰ γράμματα* Κερασ. Χαλδ.), οὕτω καὶ τὸ *μέσα* (*σὲ τέσσερα χρόνια μέσα* κτλ. ἢ *μέσα σὲ* κτλ. κοιν.) καὶ δὴ τὸ τελευταῖον καὶ μὲ τὴν *ἀπὸ* + αἰτ. ἀντικαθιστῶσαν τὴν παλαιὰν γενικὴν (*μέσ' ἀὸ διπλοχρόνισμα* Χίος 'ἐντὸς διετίας' *Κ. Καρελλάκι*, Χιακὰ ἀνάλεκτα 21· πβ. καὶ *μέσ' ἀπού μὲ ἔκανες κανὰ καλὸ δὲν εἶδα* Ἀρχ. Θρᾳκ. Θησαυρ. 3 [1936/37] 117, 'ἀφ' ὅτου κτλ.'), ἐνῷ τὸ παλαιὸν *μέσον* ἢ *μέσα* δὲν ἐλαμβάνετο – εὐλόγως διότι ἐσήμαινεν 'ἐν μέσῳ', ὄχι 'ἐντός' – εἰς αὐτὴν τὴν χρῆσιν. Ἀφοῦ τὸ *ἀπέσω* 'ἔνδοθεν' ἐσήμανε τὸ 'ἔνδον', ἐχρειάσθη πρὸς δήλωσιν τοῦ 'ἔνδοθεν' νὰ προστεθῇ ἐκ νέου ἡ *ἀπὸ* καὶ οὕτω προέκυψεν *ἀπαπέσω*, πρὸς ὃ ἀντιστοιχεῖ τὸ κοινὸν *ἀπομέσα*.

Ἀπέναντι τῶν ἀνωτέρω ἱστορικῶν καὶ σημασιολογικῶν τεκμηρίων ἡ ἐκ τοῦ παλαιοῦ *μέσον* καὶ *μέσα* 'ἐν τῷ μέσῳ, μεταξὺ' παραγωγὴ τοῦ νεωτέρου *μέσα* 'ἐντὸς' δὲν νομίζω ὅτι ἔχει ν' ἀντιτάξῃ ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ταυτότητα τοῦ ἀρχαίου πρὸς τὸ νέον *μέσα*, ἡ ὁποία ὅμως ἀποτελεῖ, κατ' ἐμὲ τουλάχιστον, ἐπισφαλὲς κριτήριον.

Παρ' ὅλα ταῦτα δὲν ἀποκλείεται ἡ διατήρησις καὶ τοῦ παλαιοῦ *μέσα* εἰς τὴν σημασίαν 'ἐν τῷ μέσῳ, μεταξὺ' (πβ. λ. χ. *ὅπον καβγᾶς εἶναι κι αὐτὸς μέσα*

---

[1]) Καὶ εἰς τὴν Τσακωνικὴν παρὰ τὸν τύπον *τάσον* ἔχομεν πρὸ τοῦ ἄρθρου *τάσ'*, λ. χ. *τάσ' τὰ θάσσα* = *μέσ' 'ς τὴ θάλασσα*.

[2]) Ἰδ. *Kühner – Blass*, Griech. Gramm. 1, 154ἑξ., εἰς ἃ πρόσθες *πέσκος* > *μέσκος* Νικανδρ. καθ' Ἡσύχιον.

[3]) Πβ. *ἀπὸ* > *(ἀ)πὲ* > *(ἀ)μέ, Παγκράτι* > *Μαγκράτι, Πεντέλη* > *Μεντέλη, (ἐ)πίτροπος* > *μίτροπος, (ἀ)παντέχω* > *μαντέχω* κτλ. Ἰδ. *Γ. Κουρουλίη* ἐν Ἀθηνᾷ 48 (1938) 262, 4. *Δ. Γεωργακᾶς* ἐν Byz.-ngr. Jbb. 14 (1938) 72.

[4]) Πβ. λ. χ. *ἴσω μηνῶν ἕξ* P. Gen 11, 8 (350 μ. Χ.)· *εἴσω δέκα ἡμερῶν* P. Lips 56, 25 (398 μ. Χ.)· *εἴσω δύο ἡμερῶν* Vorunters. zu einer Gramm. der Papyri 80 (V/VI αἰ. μ. Χ.) κτλ.

'ς τὴ μέση', 'ς τοὺς τυχεροὺς τοῦ λαχείου ἦταν κι ὁ δεῖνα μέσα 'μεταξύ, ἀνάμεσα'), ἂν καὶ ἠδύνατο κάλλιστα καὶ τὸ ἀπέσω – μέσα νὰ λάβῃ αὐτὴν τὴν σημασίαν, ὅπως δεικνύουν παραδείγματα τοῦ ἀπέσω ἐκ Πόντου καὶ Καππαδοκίας (πβ. ὁλομόναχος ἐπέμ'νεν ἀπέσ' 'ς σοὶ Τούρκους Πόντ., εἰς ἣν θέσιν ἡ κοινὴ νέα ἔχει τὸ μέσα).

Δὲν γνωρίζω κατὰ πόσον εἰς τὴν Καλαβρίαν τὸ μέσα ἔχει τὴν σημασίαν 'ἐν μέσῳ', ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Γεωργακᾶς (ἔνθ' ἀν. 137). Διότι ὁ *A. Pellegrini*, Dialetto greco-calabro di Bova 188, ὁ *G. Morosi*, Dialetti della Terra d'Otranto 151 καὶ ὁ Rohlfs ἀποδίδοντες τοὺς οἰκείους τύπους διὰ τοῦ 'in mezzo' ἐννοοῦν προφανῶς 'ἐντός', ὅπως ἐξάγεται ἀπὸ τὰ παραδείγματά των: μέσα 'σὲ ἕνα χωράφι, ἀμέσ' 'ς τὴ στράδα (Pellegrini), (ἀ)μέσ(α) 'ς τὴ θάλασσα (Morosi). Ἐξεταστέον εἶναι μὴ καὶ ὁ τύπος μέ, τὸν ὁποῖον ὁ Rohlfs ἀναφέρει ὑπὸ τὸ **μετὰ** (ἀρ. **1365**) εἰς τὸ παράδειγμα τρέχω μὲ τὰ πλάγια 'corro per le campagne', ἀνήκει εἰς τὸ μέσα ⟨ ἀπέσα (πβ. τὸν τύπον μέα) ἢ εἰς τὸ ἀπὸ ⟩ (ἀ)πὲ ⟩ (ἀ)μέ.

Ἂς σημειωθῇ τέλος ὅτι εἰς τὸν Πρόδρομον, τοῦ ὁποίου τὴν μαρτυρίαν ἐπικαλεῖται ὁ Γεωργακᾶς, φέρεται ἀκόμη ἀποκλειστικῶς ὁ τύπος ἀπέσω 'ἐντὸς' (I 239, III 52. 298. 404a [g]· ἀπέσωθεν I 186), μόνον δὲ εἰς τὸν στ. III 152 παρὰ τὴν ὀρθὴν γραφὴν ἀπέσω, ἣν δέχονται καὶ οἱ ἐκδόται Hesseling – Pernot, παραδίδονται διάφοροι γραφαὶ ἀπέσου H, μέσα g, ἐνῷ εἰς τὸν στ. III 165a καὶ μέσον νὰ ἐκατέβηκεν καὶ III 187 ἔ τσούκκα ὁποὺ τὰ ἐβάστασεν! πῶς οὐκ ἐσχίσθη μέσα; τὰ ἐπιρρ. μέσον καὶ μέσα δὲν σημαίνουν 'ἐντός' ἀλλ' 'εἰς τὸ μέσον'.

20.

1390. Ὁ ὑπὸ λῆμμα **μῖσος** 'Hass' παρεχόμενος τύπος οὐσ. *misó* 'Απουλ. 'Hass', δυνάμενος νὰ παρεξηγηθῇ ὡς ἐμφανίζων μετακίνησιν τοῦ τόνου τοῦ ἀρχ. οὐσ. μῖσος εἰς τὴν λήγουσαν, εἶναι ἀνύπαρκτος. Ὁ *G. Morosi*, Dialetti della Terra d'Otranto 178, εἰς ὃν παραπέμπει ὁ Rohlfs, παρέχει μόνον τὸν τύπον ρήματος *misó* ἤτοι μισῶ 'odio' καὶ μετοχῆς μισημ-μένο 'odiato e odioso'.

21.

1416. Μεταξὺ τῶν τύπων τοῦ οὐσ. **μούχλα** 'Schimmel' καὶ τῶν παραγώγων αὐτοῦ μνημονεύεται καὶ τὸ οὐσ. μούχλουζο Καλαβρ. (Χωρίο Βουν.) 'eine Pflanze mit breiten Blättern'. Προφανῶς ὅμως τοῦτο δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ μούχλα, ἀλλ' εἶναι εἶδος τοῦ φυτοῦ βούγλωσσος (Plin. 25, 8) ἢ βούγλωσσον (Διοσκ. 4, 120), τὸ ὁποῖον ἐσώθη καὶ ἀλλαχοῦ ὑπὸ τοὺς τύπους μούχλωσ-σος ἢ μόγλωσ-σο Κύπρ. Ρόδ., ἀβγόλωσσας ἢ ἀβγόλωχας Κρήτ., γόγλωσσο ἢ γιό-

γλωσσο Χίος, *δίγλωσσο* Σίφν., συνηθέστερον δὲ *βοϊδόγλωσσα* (*βουδόγλωσ-σο* ἢ *μουδόγλωσ-σο* Κύπρ.) καὶ δὴ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Καλαβρίαν (Μπόβ.) ὡς *μούγλουσ-σο* (ἰδ. Rohlfs ἀρ. 359).[1] Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ *β* εἰς *μ* πβ. *βούνευρο* > *μούνευρο* Καλαβρ. (Μπόβ.), *βαθρακὸς* > *μαθρακός*, *βούκινο* > *μούκινο*, *βοσκοπήγαδο* > *Μοσκοπήγαδο* τοπων. Χίος κτλ.[2]

22.

1510. Ὁ τύπος *ολό* Καλαβρ. (Μπόβ.) τοῦ *ὅλος* 'ganz' θεωρούμενος ὡς δοτικὴ πληθυντικοῦ εἰς τὴν φρ. λ. χ. *δόε να πιν ολό* 'gib allen zu trinken' δὲν εἶναι πράγματι δοτική, ἀλλὰ γενικὴ *ὁλῶ*, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ λέγεται σήμερον ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν γενικὴν *ὁλωνῶ(ν)* (διὰ τὸν τονισμὸν εἰς τὴν λήγουσαν πβ. καὶ τὴν γενικὴν *ἀλλῶ(ν)* καὶ *ἀλλωνῶ(ν)* τοῦ *ἄλλος*, *ἐκεινῶ(ν)* κτλ.),[3] ἡ δὲ φράσις μεταγραπτέα *δῶε νὰ πίου ὁλῶ* 'δῶσε ὁλωνῶν νὰ πιοῦνε'. Συντακτικῶς βεβαίως ἡ γενικὴ αὕτη ἀντικαθιστᾷ καὶ εἰς τὴν Καλαβρίαν καὶ εἰς τὴν κοινὴν νέαν Ἑλληνικὴν τὴν παλαιοτέραν δοτικὴν ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Κοινῆς.[4]

Περίεργος εἶναι ἡ φρ. *ὁλῶ τοῦς ἅγιου* Καλαβρ. (Μπόβ.) παρὰ τὴν συνώνυμον *ὅλων τῶν ἁγίω* Καλαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.) 'Allerheiligen' ἀντὶ τῆς παρ' ἡμῖν εὐχρηστούσης *τῶν ἁγίων πάντων*. Ὁ τύπος *ὁλῶ* δεικνύει ὅτι ἡ φρ. εἶναι αἰσθητὴ ὡς γενικὴ πληθυντικοῦ. Ἀλλ' ἐνῷ τὸ *ὁλῶ* εἶναι σαφῶς γενική, ὁ τύπος *τοῦς ἅγιου* ἐνθυμίζει τοὺς ἐν χρήσει εἰς ἄλλα ἀρχαϊκὰ ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς τύπους εἰς *-ους*· λ. χ. εἰς τὴν Κύπρον: *οἱ κόρες τοῦς βοσκοῦς, τὰ σπίδκια τοῦς Ἐγγλέζους* κτλ.,[5] εἰς τὰ Φάρασα *ναιτζιοῦς* = (*τοῦς*) *γυναικιοῦς* (= *τῶν γυναικῶν*), *Γιοδαιοῦς* = (*τοῦς*) *Ἰουδαίους* (= *τῶν Ἰουδαίων*), *τοῦ νοματοῦς* (= *τῶν νομάτων*, τ. ἔ. ἀνθρώπων),[6] εἰς τὴν Εὔβοιαν *τὰ παιγνίδια τοῦς παιδιοῦς* (= τῶν παιδιῶν) Κουρούνι, *ἀγόρασα τοῦς παιδιοῦς παπούτσια* αὐτόθ., ᾄσμ. *νὰ γενοῦνε τὰ σπαρτά,* | *τὰ σπαρτά, τὰ παρασπόρια,* | *τοῦς φτωχοῦς τὰ καλαμπόκια,* | *τοῦς ἀρχόντους τὰ μελίσσια* Χαλκὶς κτλ. Οἱ τύποι οὗτοι ὅπου λέγονται σή-

---

[1]) Περὶ τοῦ *βουγλώσσου* ἰδ. *Π. Γενναδίου*, Λεξικὸν φυτολογικὸν (Ἀθῆναι 1914) 205 καὶ *Μ. Στεφανίδου*, Ὀρνιθολογικὰ δημώδη (Ἀθῆναι 1941) 6ἑξ. Εἰς Θρᾴκην (Αἶν.) *βούγλουσσου* καλεῖται ὁ ἰχθὺς 'γλῶσσα', ὅστις καὶ ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἐκαλεῖτο *βούγλωσσος*.

[2]) Πβ. *Γ. Κουρμούλην* ἐν Ἀθηνᾷ 48 (1938) 262 καὶ διὰ παλαιότερα παραδείγματα *E. Schwyzer*, Griech. Gramm. 1, 257.

[3]) Πβ. τοὺς ἀρχαίους περισπωμένους Δωρικοὺς τύπους γεν. πληθ. *τουτῶν, τηνῶν, ἀλλῶν* (ἰδ. Kühner - Blass 1, 325ἑξ.).

[4]) Ἰδ. Voruntersuch. zu einer Gramm. der Papyri 114, 2.

[5]) Ἰδ. *Σ. Μενάρδου* ἐν Ἀθηνᾷ 8 (1896) 439ἑξ.

[6]) *R. Dawkins*, Modern Greek in Asia Minor 169.

μερον εἶναι αἰσθητοὶ ὡς τύποι τῆς γενικῆς τοῦ πληθυντικοῦ, πολλάκις δὲ φέρονται ἐκ παραλλήλου καὶ ὡς ἰσοδύναμοι πρὸς ἄλλους εἰς *-ων* ἢ *-ουν(ε)* (λ. χ. εἰς τὸ Κουρούνι τῆς Εὐβοίας φέρονται παραλλήλως *τοῦς παιδιοῦς* καὶ *τοῦν παιδίουνε*,[1] ἀνάλογα δὲ συμβαίνουν εἰς τὰ Φάρασα[2] κ. ἀ.[3]). Ἀλλ' εἶναι, νομίζω, ἀδύνατον νὰ ἐξηγηθοῦν ἐκ τῆς παλαιᾶς γενικῆς, διότι ἐκ τοῦ *-ων* προέρχεται μὲν ἐνιαχοῦ κανονικῶς *-ου(ν)*, ἀλλ' ὄχι *-ους*. Διὰ τοῦτο τινὲς τοὺς θεωροῦν ὡς τύπους τῆς αἰτιατικῆς τοῦ πληθυντικοῦ καὶ τοὺς τονίζουν μὲ ὀξεῖαν, ὅταν τονίζωνται. Ἐναντίον τῆς ἀπόψεως ταύτης εἶναι μεταξὺ ἄλλων καὶ τοῦτο, ὅτι ἀπαντοῦν καὶ τύποι θηλυκῶν καὶ οὐδετέρων εἰς *-ους* ἀντὶ *-ες* (θηλ.) ἢ *-α* (οὐδ.). Ἄλλοι δέχονται ὅτι εἰς τὸ *-ου* τῆς ἑνικῆς γεν. ἀρσενικοῦ προσετέθη τὸ *-ς* τῆς αἰτιατ. πληθυντικοῦ.[4] Κατ' ἐμὲ οἱ τύποι οὗτοι εἶναι λείψανα τῆς ἀρχαίας δοτικῆς πληθυντικοῦ εἰς *-οις*, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ *οι* (= *ϊ*) ἐξελίχθη φωνητικῶς εἰς *ου* ἢ *ιου* ἢ *ο*.[5] Παλαιὸν παράδειγμα δοτικῆς πληθ. εἰς *-ους* ἀντὶ γενικῆς νομίζω ὅτι εἶναι τὸ ἐπὶ ἐπιγραφῆς τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων ἐκ Καππαδοκίας παρὰ H. Grégoire ἐν BCH 33 (1909) 84 (ἀρ. 64, στ. 4) *εὔχεσθε ὑπὲρ αὐτοῦς*, τὸ ὁποῖον πιθανῶς δὲν εἶναι αἰτιατική, ἀλλὰ δοτικὴ (= *αὐτοῖς*) ἀντὶ γενικῆς *αὐτῶν*. Εἰς τὸ *αὐτοῖς* = *αὐτοῦς* (= αὐτῶν) ἀνάγεται ἡ νεωτέρα ἀντωνυμία *τους* καὶ διὰ τὰ τρία γένη (*τοῦς εἶπα, τὸ παιδί τους* κτλ.), παρὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὴν Ἀν. Κρήτην ἔχομεν *τος* (*τὸς εἶπα, τὸ παιδί ντος* κτλ.), γραφόμενον συνήθως *τως*, μὲ φωνητικὴν ἐξέλιξιν τοῦ *οι* εἰς *ο*.[6]

Ὡς τύπον δοτικῆς πληθ. εἰς τὴν θέσιν τῆς γενικῆς νομίζω ὅτι πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὸ *τοῦς ἅγιου* εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐκ Καλαβρίας φράσιν *ὁλῶ τοῦς ἅγιου*, ἡ ὁποία διὰ τοῦτο κυρίως ξενίζει ὅτι ἐμφανίζει ἐκ παραλλήλου[7] τὴν καθαρὰν γενικὴν *ὁλῶ* μὲ τὴν ἰσοδύναμον πρὸς γενικὴν δοτικὴν *τοῦς ἅγιου*.

23.

1538. Εἰς τὰς φράσεις ποὺ παρέχονται ὡς παραδείγματα χρήσεως τοῦ

---

[1]) Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Σ. Καρατζᾶ, εἰς ὃν ὀφείλω καὶ τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα.

[2]) Ἰδ. R. Dawkins ἔνθ' ἀν. καὶ BCH 56 (1932) 546ἑξ.: *τοῦ προφητιοῦν, τοῦ καρφοῦ* κτλ.

[3]) Ἰδ. Σ. Μενάρδον ἔνθ' ἀν. 441: οὐδέτερα *τοῦ μηλοῦ, τοῦ συκοῦ*.

[4]) Σ. Μενάρδος ἔνθ' ἀν. *O. Merlier* ἐν BCH 55 (1931) 226. R. Dawkins ἔνθ' ἀν.

[5]) Εἰς τὸν τύπον *'ς 'ναιτζιοῦς* ὑπόκειται σαφῶς προφορὰ *ιου*, ὡς μαρτυρεῖ ὁ τσιτακισμός. Διὰ τὴν φωνητικὴν ἐξέλιξιν τοῦ *οι* (= *ϊ*) εἰς *ο* πβ. τοὺς τύπους *τοῦς παιδίως* παρὰ Μαχαιρᾷ (*R. Dawkins* ἐν Ἀφιερ. εἰς Γ. Χατζιδάκιν 54), *ἀλλῆλος* κοιν. ἐκ τοῦ *ἀλλήλοις*, *τος* Κρήτ. ἐκ τοῦ *αὐτοῖς*, περὶ οὗ ὁ λόγος ἐν συνεχείᾳ, κτλ.

[6]) Ἐκτενέστερον περὶ τοῦ ζητήματος πραγματεύομαι ἀλλαχοῦ.

[7]) Εἰς μίαν τοιαύτην σύμφυρσιν τῶν δύο πτώσεων, τῆς γενικῆς καὶ τῆς δοτικῆς, ὀφείλεται ἴσως καὶ ὁ τύπος γενικῆς *τῶν ἀντρῶς* Κρήτ. ἀντὶ *τῶν ἀντρῶ(ν)*.

ὅπου 'wo' καὶ τοῦ ἐκ τούτου προελθόντος ἀναφορικοῦ *ποὺ* ἀναφέρονται καὶ αἱ ἑξῆς ἐκ Μπόβας: *ποὺ ἕνα ἕνα* 'ad uno ad uno, *ποὺ ὥρα ὥρα* 'd' ora in ora', *ποὺ λίγο λίγο* 'a poco a poco', *παρπατοῦμε ποὺ τέσσεροι* 'camminiamo a quattro a quattro'. Ἀλλ' εἰς τὰς φράσεις ταύτας τὸ *ποὺ* δὲν εἶναι ἐπίρρημα: πρόκειται ἀναμφισβητήτως περὶ τῆς προθέσεως *ἀπό*, ἡ ὁποία καὶ εἰς τὴν Μπόβαν καὶ ἀλλαχοῦ τῶν νοτίων ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀπαντᾷ ὑπὸ τὸν τύπον *ἀποὺ* καὶ *'ποὺ* (ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. *ἀπό*).[1] Ἡ χρῆσις τῆς *ἀπὸ* πρὸς δήλωσιν ἐπιμερισμοῦ εἰς τὴν θέσιν τῆς *ἀνὰ* εὑρίσκεται ἤδη εἰς τὸν Λεόντιον Νεαπόλεως[2] καὶ εἰς πάπυρον τῶν ἀρχῶν τοῦ 7. αἰῶνος,[3] εἶναι δὲ συνήθης εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν (ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. *ἀπὸ* ***A 12***). Ἐπίσης συνήθης εἶναι σήμερον ἡ δίπλωσις τοῦ οὐσιαστικοῦ ἢ ἀριθμητικοῦ πρὸς δήλωσιν τῆς αὐτῆς σχέσεως εἴτε ἀπολύτως (*ἕνας ἕνας* 'ἀνὰ εἷς' κτλ.) εἴτε καὶ μὲ τὴν *ἀπὸ* (*ἀπὸ ἕνας* ἢ καὶ *ἀπὸ ἕνας ἕνας*).[4] Οὕτω καὶ ἡ ἀνωτέρω φράσις τῆς Μπόβας *'ποὺ λίγο λίγο* φέρεται κοινῶς *λίγο λίγο* ἢ *ἀπὸ λίγο λίγο*, εἰς δὲ τὴν Ἀπουλίαν *ἀπ' ὀλίου ἀπ' ὀλίου* (ἰδ. Rohlfs λ. ***ὀλίγος*** ἀρ. ***1508***· πβ. *ἀπόλιγο ἀπόλιγο* Πελοπν.). Περὶ τῆς εἰς τὴν φρ. *'ποὺ ἕνα ἕνα* ἀντιστοιχούσης *ἀς ἕνα ἕνα* κτλ. τῆς Ἀπουλίας ἰδ. ἀνωτ. σ. 103ἑξ.

24.

1564. Ὑπὸ τὸ ***ὅτι*** 'welches, was auch immer' παρέχεται τὸ σύνθετον *(ὅ)τικανένε* Ἀπουλ. 'alles, ogni cosa', τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς προελθὸν ἐκ τῆς φρ. *ὅτι καὶ ἂν ἕν.* Ἡ φρ. αὕτη εἶναι ἐν χρήσει καὶ εἰς τὴν κοινὴν νέαν Ἑλλη-

---

[1]) Ὁ τύπος *ἀποὺ* (καὶ μὲ ἀφαίρεσιν τοῦ *ἀ-* *'ποὺ*) τῶν νοτίων ἰδιωμάτων δὲν προῆλθεν, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ *G. Hatzidakis*, Einleitung in die ngr. Gramm. 151, ἐκ τοῦ παλαιοῦ διαλεκτικοῦ *ἀπύ· ἀλλ'* ἀμφίβολον μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ *ου* ὀφείλεται εἰς τὸ χειλικὸν ἢ εἰς παρετυμολογίαν πρὸς τὸ *ἀποὺ* ⟨ *ὅπου*, ὅπως δέχεται ἐν συνεχείᾳ καὶ ΜΝΕ 2, 478 (πβ. καὶ *Κ. Ἄμαντον* ἐν Λεξικογρ. Ἀρχ. 5, 132 καὶ Rohlfs λ. *ἀπὸ* ἀρ. *172*). Οὔτε ἐπίδρασις τοῦ *ου* τοῦ *κάτου* κτλ. (*W. Meyer [-Lübke]*, Simon Portius 228) εἶναι πιθανή, διότι εἰς τὴν Κρήτην λ. χ. ὅπου ὁ τύπος *ἀποὺ* εἶναι ὁ μόνος ἐν χρήσει πρὸ τοῦ ἄρθρου, λέγεται μόνον *κάτω, ἀπάνω*, ὄχι *κάτου, ἀπάνου*. Ἐξ ἴσου δὲν ἱκανοποιεῖ ἡ γνώμη ὅτι ἔγινεν ἀνομοίωσις εἰς τὴν μετ' ἄρθρου συνεκφορὰν *ἀπὸ τὸ* κτλ. (*Σ. Ξανθουδίδης*, Ἐρωτόκριτος 388) Ἴσως ὁ τύπος *ἀποὺ* προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀποκεκομμένου τύπου *ἀπ'* κατ' ἀνάπτυξιν τοῦ *ου* ὡς συνοδίτου φθόγγου, διὸ καὶ συνηθίζεται, ὅπως καὶ ὁ *ἀπ'*, κυρίως πρὸ τοῦ ἄρθρου. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ *ου* ἐγένετο τρόπον τινὰ διὰ ν' ἀποφευχθῇ ἄλλη ἀλλοίωσις τοῦ *ἀπ'* πρὸ τοῦ *τ* τοῦ ἄρθρου, ἡ ὁποία καὶ πράγματι συνετελέσθη ἐνιαχοῦ τραπέντος τοῦ *ἀπ'* εἰς *ἀφ'* (περὶ τοῦ τύπου τούτου ἰδ. Κ. Ἄμαντον ἔνθ' ἀν.· πβ. *ἀγαπητικὸς* ⟩ * *ἀγαπ'τικὸς* ⟩ *ἀγαφτικὸς* Ἐρωφ. πρᾶξ. Α στ. 10).

[2]) Ἰδ. *K.-Dieterich*, Untersuch. zur Gesch. der griech. Sprache 188.

[3]) Ἰδ. Voruntersuch. zu einer Gramm. der Papyri 85, 1.

[4]) Εἰς τὴν φρ. *ἀπὸ ἕνας ἕνας* ἐμφανίζεται ἐνισχυμένος ὁ ἐπιμερισμὸς εἴτε διὰ τῆς *ἀπὸ* εἴτε διὰ τῆς διπλώσεως τοῦ ἀριθμητικοῦ. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει διὰ τῆς *κατὰ* παλαιότερον (πβ.

νικὴν ὑπὸ τὸν τύπον *ὅ,τι κι ἂν εἶναι*. Προφανῶς λοιπὸν τὸ ἐν τέλει *ἔνε* εἶναι τὸ γ' πρόσ. τοῦ ρ. *εἶμαι*, ἤτοι *ἔνι*, ἐκ τοῦ ὁποίου, ὡς γνωστόν, προέρχεται καὶ τὸ διαλεκτικὸν *ἔναι* Κρήτ. (Σφακ.) κ. ἀ. Ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ἡ φρ. αὕτη διασώζει εἰς τὴν Ἀπουλίαν ἀντὶ τοῦ *κι ἂν*<*καὶ ἂν* τῆς κοινῆς νέας τὸν τύπον *κἂν* μὲ κρᾶσιν, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐν χρήσει κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κοινῆς ἐκ παραλλήλου μὲ τὸν ἄνευ κράσεως *καὶ ἄν*.[1] Ἐκ τῶν δύο τούτων τύπων ἡ νέα Ἑλληνικὴ διασώζει τὸν μὲν *κἂν* εἰς τὸ κοινὸν *κἄν(ε)*, τὸν δὲ *καὶ ἂν* εἰς τὸ ταυτόσημον *(σ)κιὰς* τῆς Κρήτης, ἀλλ' εἰς φρ. ὡς ἡ ἀνωτέρω *ὅ,τι κι ἂν εἶναι, ὅ,τι κι ἂν πῇς* κτλ. ἡ κοινὴ νέα χρησιμοποιεῖ τὸν ἄνευ κράσεως τύπον *καὶ ἄν*, ἐνῷ διαλεκτικῶς σώζεται ὁ τύπος *κἄν*, ὅπως εἴδομεν, εἰς τὴν Ἀπουλίαν.

25.

2132. Οἱ τύποι *solonéa* Ἀπουλ. (Μαρτ. Μελπιν.), *sulunéa* Ἀπουλ. (Κοριλ.), *sulinéa* Ἀπουλ. (Σολέτ. Τσολλῖν.) 'Hufeisen' παρατίθενται ὑπὸ λῆμμα ***σωλὴν*** 'Rohr, Einschnitt' παρατηρουμένου πάντως ὅτι ἡ σύνδεσις αὕτη εἶναι «begrifflich schwierig». Περαιτέρω σημειώνει ὁ Rohlfs: «Zu σεληναῖος 'mondförmig (Koukoules) überzeugt nicht».

Ἐν τούτοις ἡ λέξις εἶναι γνωστὴ καὶ παραδίδεται ἐπανειλημμένως ἀπὸ τοὺς μεσαιωνικοὺς συγγραφεῖς, μνημονεύεται δὲ καὶ εἰς τὰ Λεξικά, τὸν Sophocles (λ. *σεληναῖον* 'horse-shoe') καὶ τὸν Du Cange (λ. *σεληναῖα* 'equorum ferrei calcei'), ὅθεν ἔπειτα καὶ εἰς τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν τοῦ Θησαυροῦ. Παρὰ Λέοντι Τακτ. 5, 4 φέρεται: *σεληναῖα σιδηρᾶ μετὰ καρφίων αὐτῶν*. Παρὰ Κωνσταντ. Πορφυρογ. Βασ. τάξ. 460, 4 (Bonn) γράφεται *σελιναῖα*. Πβ. καὶ Εὐστάθ. Παρεκβ. 836, 60: *χαλκὸν δὲ νῦν λέγει τὰ σεληναῖα τὰ ὑπὸ τοῖς ποσὶ τῶν ἵππων*.

Τὰ *σεληναῖα* ταῦτα ἔλαβαν προφανῶς τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἐκ τοῦ σχήματός των καὶ συνεπῶς ἡ ἀναγωγή των εἰς τὸ ἐπίθ. *σεληναῖος* εἶναι ὀρθή, οἱ δ' ἀνωτέρω τύποι πρέπει νὰ μεταγραφοῦν *σολοναῖα, σουλουναῖα, σουληναῖα*. Σήμερον ἀντὶ τούτων χρησιμοποιεῖται κοινῶς ἡ λέξις *πέταλα*. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀρχικῶς διεστέλλοντο τὰ *πέταλα* τῶν *σεληναίων* καὶ ὅτι διὰ τῆς τελευταίας λέξεως ἐδηλοῦντο τὰ ἔχοντα σχῆμα ἡμισελήνου καὶ καλύπτοντα μόνον τὸ ἄκρον τοῦ κάτω μέρους τῆς χηλῆς τοῦ ζῴου, ἐνῷ *πέταλα* ἦσαν τὰ ἐκ σιδηροῦ ἐλάσματος καλύπτοντος ὅλον τὸ κάτω μέρος τῆς χηλῆς. Παρὰ Κεδρην. 2, 575, 18 (Bonn) κα-

---

κατ' ἐνιαυτὸν ἐνιαυτόν, κατὰ δύο δύο, κατὰ πρᾶγμα πρᾶγμα ἐν Voruntersuch. 84, *κατὰ μικρὸν μικρὸν* Ἰωάνν. Κλῖμαξ ἐν *Migne*, P. G. 88, 816 D).

[1]) Πβ. *L. Radermacher*, Neutestamentliche Grammatik 33, 1.

22. 7. 1943

λοῦνται τὰ πέταλα ταῦτα *σιδήρια* (*ἐπιλελοιπότων δὲ καὶ τῶν σιδηρίων τοῖς Τούρκοις, οἷς τὰς χηλὰς τῶν ζώων εἰώθασι περιστέλλειν*), ἀλλὰ πιθανῶς ὁ ὅρος οὗτος ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς τὴν ὕλην, ἐξ ἧς κατασκευάζονται, διὸ καὶ ὁ συγγραφεὺς ἀναγκάζεται νὰ ἐπεξηγήσῃ τὴν λέξιν.

Πλὴν τοῦ ἁπλοῦ *σεληναῖον* ἀναφέρει ὁ Du Cange καὶ τύπου dvandva σύνθετον *σελινοχάλινον* (γρ. *σεληνοχάλινον*) 'equorum ferrei calcei et frena' ἐκ χειρογράφου. Παρὰ δὲ τὸ σύνθετον τοῦτο παραδίδεται καὶ μετοχὴ *σεληνοχαλινωμένος* 'πεταλωμένος καὶ χαλινωμένος' εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν τοῦ Ἐσκωριὰλ στ. 576 (ἔκδ. D. Hesseling ἐν Λαογραφίᾳ 3 [1911] 570):

καὶ διεχώρισεν κἀν ἑκατὸν διακόσια φαρία,
ὅλα καλὰ καὶ θαυμαστά, σεληνοχαλινωμένα,

ὅπου ὁ ἐκδότης γράφει *σελλινοχαλινωμένα* καὶ προτείνει εἰς τὸ ὑπόμνημά του τὴν περιττὴν διόρθωσιν εἰς *σελλοχαλινωμένα* (*σεληνοχαλινωμένα*: lectio difficilior).

Ἡ μεσαιωνικὴ αὕτη λέξις *σεληναῖον* δὲν ἔχει σωθῆ ἀλλαχοῦ, ὅσον γνωρίζω, εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν πλὴν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Νομίζω ὅμως ὅτι πρέπει ν' ἀναγνωρισθῇ εἰς παράγωγα, τὰ ὁποῖα μέχρι σήμερον δὲν ἔχουν νοηθῆ ὀρθῶς. Εἰς δημώδη ᾄσματα Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας φέρονται οἱ ἑξῆς στίχοι (διατηρεῖται ἡ ὀρθογραφία τῶν πρωτοτύπων ὡς πρὸς τὰς ἀραιὰ τυπωμένας λέξεις):

Ἀφέντη, καβαλλίκα
'ς τὸ σέλλινο, ξεσέλλινο 'ς τὸ κάλλιο τὸ μουλάρι,
'ς τὰ τέσσερα τὸ πέταλο ἀσήμι καὶ λογάρι,
'ς τὰ εἰκοστέσσερα καρφιὰ σπυρὶ μαργαριτάρι

Γ. Χασιώτου, Συλλογὴ (Ἀθῆναι 1866) 35.

Ἀφέντη, καβαλλίκα
σὰ σελλινὸς ξεσέλλινος (;)[1] *εἰς τὴν χρυσῆ τὴ σέλλα*

αὐτόθ. σ. 195.

Ἀφέντη, καβαλλίκα
'ς τ' ἀσέλλινο, προσέλλινο 'ς τὸ κάλλιο τὸ πουλάρι

Π. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ (Ἀθῆναι 1880) 197.

Ἀφέντη, καβαλλίκεψε 'ς τὸ σελλινὸ πουλάρι,
'ς τὸ σελλινὸ κι ἀσελλινὸ κι ἀσημαρματωμένο

αὐτόθ. σ. 201.

Γύρεψε βόιδια 'ς τὸ ζυγό, γελάδια 'ς τὴν ἀγέλη,
μοῦλες, φοράδες κι ἄλογα κι ἀσέλλινο πουλάρι

αὐτόθ. σ. 200 καὶ *Ν. Πολίτου*, Ἐκλογαὶ (Ἀθῆναι 1914) 177.

---

[1]) Τὸ ἐρωτηματικὸν ἐτέθη ὑπὸ τοῦ συλλογέως καί, ὅπως θὰ ἴδωμεν, ἔχει τὸν λόγον του.

Ἀφέντη, καβαλλίκα
ς τὸ σέλινο, προσέλινο, τὸ χρύσιο τὸ μουλάρι
Ζωγράφειος ἀγὼν 1 (1891) 185. — *Ἀφέντη, καβαλλίκα!*
Κι ἀφέντης καβαλλίκεψε σὲ σέλινο πουλάρι
Ἑστία 1 (1891) 199.
Ἀφέντης καβαλλίκεψε σὲ σέλινο μουλάρι,
σὲ σέλινο, προσέλινο, σ' ἀσημοσελλωμένο
Χειρόγρ. Ἱστορ. Λεξ. 153 (Θεσπρωτία).
Ἀφέντη, καβαλλίκεψε σὲ σεληνὸ μουλάρι
Ἡμερολόγιον Ἑστίας 1891, 107 (Θεσσαλία).

Ἀπὸ τὰ δημώδη ταῦτα ᾄσματα παρέλαβε καὶ ὁ Κ. Κρυστάλλης εἰς τὸν Τραγουδιστήν του τὴν ἔκφρασιν (Ἔργα 2, 38).

Ὅπως φαίνεται καὶ ἐκ τῆς μὲ διπλοῦν *λ* γραφῆς μερικῶν ἐκ τῶν συλλογέων ἢ ἐκδοτῶν τῶν ᾀσμάτων τούτων οἱ ἀπαντῶντες εἰς τοὺς ἀνωτέρω στίχους τύποι ἐπιθέτου *σέλλινος* (*σελλινός*), *ξεσέλλινος*, *ἀσέλλινος* (*ἀσελλινός*), *προσέλλινος* συνάπτονται πρὸς τὸ οὐσ. *σέλλα* 'ἐφίππιον', ἑρμηνεύονται δὲ ὑπὸ τοῦ Γ. Χασιώτου ἔνθ' ἀν. 236 «*σέλλινο ξεσέλλινο*, ἴσως ἀντὶ *σελλωμένο*», ὑπὸ τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ ἔνθ' ἀν. 197 «*ἀσέλλινο, προσέλλινο* 'ὁ μήπω δαμασθεὶς πῶλος'», ὑπὸ τοῦ Ν. Πολίτου ἔνθ' ἀν. «*ἀσέλλινο* 'τὸ μήπω ἐπισαχθέν, ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἔβαλαν ἀκόμη σέλλαν'», ὑπὸ τοῦ Γ. Γάγαρη, ἐκδότου τῶν Ἔργων τοῦ Κ. Κρυστάλλη, 2, 59 «*ἀσέλλινο* καὶ *προσέλλινο* πουλάρι 'πουλάρι ἄπιαστο, ἀσέλλωτο ἀκόμη'». Μὲ ποίαν σημασίαν παρέλαβε τὸ ἐπίθετον ἐν λ. *ἄλογο* ὁ *Π. Βλαστός*, Συνώνυμα καὶ συγγενικὰ (Ἀθῆναι 1930) 421, δὲν εἶναι γνωστόν. Μόνον ὁ συλλογεὺς τοῦ ἐκ Θεσσαλίας ᾄσματος τοῦ δημοσιευθέντος εἰς τὸ Ἡμερολόγιον Ἑστίας τοῦ 1891 γράφει *σεληνὸ* καὶ ἑρμηνεύει «σεληνοειδὲς = 'στρογγύλον, παχύ'».

Τὴν ἑρμηνείαν 'ὁ μήπω σελλωθεὶς' ἀποκρούει ὁ *Δ. Σάρρος*, Παρατηρήσεις εἰς τὸ Ἠπειρωτικὸν γλωσσάριον τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ (Κωνσταντινούπολις 1920) 10, πραγματευόμενος δὲ διεξοδικῶς περὶ τῶν λέξεων τούτων (σ. 43-48) παράγει αὐτὰς ἐκ dvandva συνθέτου *ἀντεληνοποστέληνο*, *ἀντεληνομπροστέληνο* σχηματισθέντος ἐκ τῶν *antilena* ('στηθιστήρ, προστερνίδιον') + *postilena* ('ὑπουρίς, ὀπισθία') ὡς ἑξῆς: «Ἐκ τοῦ *ἀντεληνομπροστέληνο* προέκυψε τὸ ἐπίθ. *ἀντεληνομπροστέληνος*, *-ο* ἄλογο, μουλάρι... καὶ κεχωρισμένως *ἀντέληνο μπροστέληνο* (ἀντὶ *ποστέληνο*), ὃ παρενοήθη καὶ παρητυμολογήθη ἐκ τῆς ἐπ' αὐτὸ ἐπιδρασάσης λ. *σέλλα* (Λατ. *sella* = ἐφίππιον), τῆς κυριωτάτης καὶ κατ' ἐξοχὴν σκευῆς τοῦ ἵππου, ἧς ἐξαρτήματα ἦσαν τ' *ἀντεληνοποστέληνα*, γενόμενον *ἀσέλλινο προσέλλινο ἄλογο*, *μουλάρι*, ἤτοι κυρίως ἵππος ἢ ἡμίονος κεκοσμημένος προστερνιδίοις καὶ

ὑπουρίσι, προσερραμμένοις ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου (σέλλας). Διὰ τὴν δουλείαν δὲ καὶ κακοδαιμονίαν ἡμῶν βραδύτερον σπανιωτάτων καταστάντων παρ' ἡμῖν τῶν *ἀντελήνων* καὶ *ὀπισθελήνων*, τοῦ δὲ *α* κακῶς ἐκληφθέντος ὡς στερητικοῦ, ἐθεωρήθη τὸ (*ἀσέληνος-*) *ἀσέλλινος -ο(ν)* ὡς δῆθεν ἰσοδύναμον τῷ *ἀσέλλωτος -ον*, οὗ ἀντίθετα ἐξελήφθησαν τὰ (*σεληνός-*) *σελλινὸς -ό(ν)*, *σέλλινος -ο(ν)*, ὡς δῆθεν ἰσοδύναμα τῷ *σελλωμένος*. Κατὰ τὸ *ἀσέλλινος -ο(ν)* ἐσχηματίσθη καὶ τὸ θεωρηθὲν ἰσοδύναμον αὐτῷ *ξεσέλλινος -ον* (πρβλ. *σελλώνω – ξεσελλώνω*, *σελλωμένος – ξεσελλωμένος*, *σελλωτός*, *ξεσέλλωτος*)».[1] Ἀλλὰ διὰ τὴν τοιαύτην ἐτυμολόγησιν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος λέξεων γίνονται δεκταὶ δύο ὑποθέσεις ὄχι πάντως τόσον προφανεῖς, ἤτοι πρῶτον ὅτι ἐκ τοῦ μαρτυρουμένου οὐσ. *ἀντεληνομπροστέληνο* προέκυψε τὸ ἀμάρτ. ἐπίθ. *ἀντεληνομπροστέληνος* (ὡς ἐὰν ἦτο δυνατὸν ἐκ dvandva συνθέτων οὐσ. λ. χ. *μαχαιροπίρουνο*, *Μαγιάπριλο*, *μερόνυχτο*, *Τετραδοπαράσκευο* κτλ. νὰ σχηματισθοῦν ἐπίθ. *μαχαιροπίρουνος*, *Μαγιάπριλος*, *μερόνυχτος*, *Τετραδοπαράσκευος* κτλ.), δεύτερον ὅτι τὸ ἀμάρτυρον τοῦτο ἐπίθ. *ἀντεληνομπροστέληνος* ἐξενεχθὲν κατὰ διάστασιν *ἀντέληνο(ς) μπροστέληνο(ς)* παρητυμολογήθη πρὸς τὸ *σέλλα* καὶ ἐντεῦθεν παρήχθη *ἀσέλλινο*, *προσέλλινο* καὶ περαιτέρω καὶ *ξεσέλλινο* (πουλάρι, μουλάρι).

Πιθανώτερον φαίνεται εἰς ἐμέ, τοῦθ' ὅπερ ἐδέχθην καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ οἰκείου ἄρθρου εἰς τὸ Λεξικόν, ὅτι τὸ ἐπίθ. *ἀσέληνος* (οὕτω γραπτέον) προῆλθεν ἐκ τοῦ στερητ. *ἀ-* καὶ τοῦ μεσν. οὐσ. *σεληναῖον* 'πέταλον' καὶ σημαίνει κατὰ λέξιν 'ὁ ἄνευ πετάλου, ἀπέταλος, ἀπετάλωτος', δηλοῦται δὲ δι' αὐτοῦ 'ὁ μήπω δαμασθεὶς (πῶλος)', ὅπως ὁ Ἀραβαντινὸς ὀρθῶς ἐσημείωσεν,[2] ἢ ἄλλως '(πουλάρι) ἄπιαστο' κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Γάγαρη,[3] ἑπομένως ὁ ἀτίθασος, ζωηρός, ἀκμαῖος, ὅπως ἁρμόζει νὰ εἶναι ὁ ὑπὸ ἄρχοντος ἱππευόμενος πῶλος.[4] Διὰ τὴν σύνθεσιν πβ. λ. χ. τὰ νεώτερα ἐπίθ. *ἄβιβλος* ἐκ τοῦ *ἀ-* στερητ. καὶ *βιβλίο* (ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. ἐν λ.), *ἄπαιδος* ἐκ τοῦ *ἀ-* στερητ. καὶ *παιδί* (αὐτόθ. ἐν λ.) κτλ.

---

[1]) Τὴν ἐτυμολογίαν ἐδέχθη καὶ ὁ *Μ. Φιλήντας*, Γλωσσογν. Γλωσσογρ. Ἑλλην. 3, 181.

[2]) Ἀτυχῶς τόσον ἡ Συλλογὴ ᾀσμάτων τοῦ Ἀραβαντινοῦ, ὅπου ἑρμηνεύονται οὕτω αἱ λέξεις, ὅσον καὶ τὸ Ἠπειρωτικὸν γλωσσάριόν του, ὅπου ἑρμηνεύονται αὗται 'ὁ μήπω σελλωθεὶς (πῶλος)', δὲν ἐτυπώθησαν ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπὸ τῶν τέκνων του μὲ προσθήκας καὶ μεταβολὰς καὶ δὲν εἶναι γνωστόν, ἂν καὶ αἱ δύο ἑρμηνεῖαι ἢ ἡ πρώτη μόνον ἢ οὐδετέρα ἀνήκουν εἰς τὸν Ἀραβαντινὸν τὸν ἴδιον.

[3]) Οὗτος φαίνεται θεωρῶν τὸ *ἀσέλλινος* σχηματισθὲν παρὰ τὸ *ἀσέλλωτος*, διὸ καὶ προσθέτει εἰς τὸ ἑρμήνευμα 'ἄπιαστο' καὶ 'ἀσέλλωτο ἀκόμη'.

[4]) Πβ. τὸ ᾆσμα: *Ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρός, ὁ μικρο-Κωσταντάκης | ἐμικροκαβαλλίκεψε ἀμέρωτο μουλάρι.* Ὅπως ἐδῶ ἔτσι καὶ εἰς μερικὰ ᾄσματα ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀντὶ *πουλάρι* ἐμφανίζεται *μουλάρι*, ἀλλὰ πρόκειται προφανῶς περὶ παραφθορᾶς ὀφειλομένης εἰς τὸ ὁμόηχον τῶν δύο λέξεων, διότι εἰς τὰ ᾄσματα ταῦτα ὁ λόγος συνήθως εἶναι περὶ ἵππων καταλλήλων δι' ἱππασίαν.

Κατὰ τὸ *ἀσέληνος* ἐσχηματίσθη καὶ τὸ συνώνυμον σύνθετον *ξεσέληνος* (κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ *ἀνοίκιαστος – ξενοίκιαστος, ἀσκούφωτος – ξεσκούφωτος, ἄστρωτος – ξέστρωτος* κτλ.· πβ. *Γ. Χατζιδάκιν* ἐν Ἀθηνᾷ 26 [1914] Λεξ. Ἀρχ. 85), εἰς τὸ ὁποῖον τὸ στερητ. *ἀ-* ἀντικατεστάθη δι' ἑτέρου στερητ., τοῦ *ξε-*. Καὶ τὸ *προσέληνος*, τὸ ὁποῖον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται σύνθετον ἐκ τῆς προθ. *πρὸ* καὶ τοῦ οὐσ. *σεληναῖο*, προῆλθε μᾶλλον ἐκ τοῦ **ἀποσέληνος*, ὅπου ἡ *ἀπὸ* ἔχει ἔννοιαν στερητικὴν (πβ. *ἄτιμος – ἀπότιμος* κτλ.), γενόμενον κατόπιν ἀφαιρέσεως τοῦ ἀρκτικοῦ *ἀ-* **ποσέληνος* καὶ μὲ παρετυμολογίαν πρὸς τὴν *πρὸ προσέληνος* (πβ. *ἀποδέλοιπος: προδέλοιπος* Μαχαιρᾶς, *ἀποφώλι: προσφώλι, ἀποσφωνιάζω* Κρήτ.: *ἀποσφινιάτζω* Σύμ.: *προφινιάζω* Νίσυρ. κτλ. καὶ τὸ ἀντίθ. *προτερεύω: ἀποδερεύω* Κρήτ. παρὰ τὸ *βροστερεύω* αὐτόθ.)[1] Ὥστε καὶ τὸ *προσέληνος* εἶναι συνώνυμον πρὸς τὰ ἄλλα δύο ἐπίθ. *ἀσέληνος* καὶ *ξεσέληνος*.

Αὐτὴ εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ ἀρχικὴ σημασία τῶν λέξεων *ἀσέληνος, ξεσέληνος, προσέληνος*. Βεβαίως ἡ σημασία αὕτη ἐνωρὶς ἔπαυσε νὰ εἶναι αἰσθητὴ εἰς τὸν λαόν, κυρίως διότι τὸ β' συνθετ. *σεληναῖον* ἔπαυσε νὰ εἶναι ἐν χρήσει ἀντικατασταθὲν ὑπὸ τοῦ γενικευθέντος κοινοῦ *πέταλο*, οὕτω δ' αἱ λέξεις αὗται, σωζόμεναι σήμερον κατὰ παράδοσιν εἰς τὰ δημώδη ᾄσματα, εἶναι αἰσθηταὶ ἁπλῶς ὡς κοσμητικὰ ἐπίθετα, δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ συνάπτωνται ἐν μέρει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν *σέλλαν*, χωρὶς νὰ ἔχουν πρὸς αὐτὴν σχέσιν. Ἐντεῦθεν ἐξηγοῦνται δύο τινά: πρῶτον πῶς ὁ τύπος *ἀσέληνος* παρεφθάρη εἰς *ἀσεληνός, 'σέληνος, 'σεληνός*, ὅπου προφανῶς δὲν γίνεται καθόλου αἰσθητὴ ἡ στερητικὴ σημασία τοῦ ἐπιθέτου καὶ δεύτερον ὅτι ἐμφανίζονται αἱ λέξεις εἰς ᾄσματα ὅπως τὰ τῆς συλλογῆς Χασιώτου, ὅπου εἰς τὸ μὲν (σ. 35) ἀποδίδονται εἰς *μουλάρι* πεταλωμένον μὲ ἀργυροῦν καὶ χρυσοῦν πέταλον, εἰς τὸ δὲ (σ. 195) ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν τὸν ἱππεύοντα ἀφέντην καὶ δικαίως ἐκίνησαν εἰς ἀπορίαν καὶ τὸν ἴδιον τὸν συλλογέα.[2]

Σ. Γ. ΚΑΨΩΜΕΝΟΣ

---

[1]) Ἡ ἄποψις ὅτι εἰς τὸ **προσέληνος* ὑπόκειται ἐξ ἀρχῆς ὡς α' συνθετ. ἡ προθ. *πρὸ* δὲν φαίνεται πιθανή, διότι ἡ σημασία καὶ ἡ χρῆσις τοῦ τύπου εἰς ἣν θέσιν εἰς ἄλλα ᾄσματα ἀπαντᾷ *ξεσέληνος* πείθουν ὅτι τὸ *προσέληνος* πρέπει νὰ εἶναι παραφθορὰ τοῦ **ἀποσέληνος*.

[2]) Περὶ τοῦ συνήθους φαινομένου τῆς συσκοτίσεως τῆς ἀρχικῆς σημασίας λέξεων εἰς δημώδη ᾄσματα καὶ ἀκολούθως παραφθορᾶς τοῦ κειμένου ἰδ. *Β. Φάβην* ἐν Ἀφιερ. εἰς Γ. Χατζιδάκιν 119, *Κ. Χατζηϊωάννου* ἐν Ἀθηνᾷ 47 (1937) 145ἑξ. καὶ *Γ. Κουρμούλην* ἐν Ἐπετ. Ἑταιρ. Κρητ. Σπουδ. 2 (1939) 251ἑξ. Οὕτω εἰς παραλλαγὴν τοῦ ᾄσματος τούτου ἐκ Λευκάδος τὸ *ἀσέληνο* παρεφθάρη εἰς *ἀστέριο* καὶ προσετέθη εἶτα στίχος ὅλος πρὸς ἐπεξήγησιν: *Ἀφεντοκαβαλλίκεψες σ' ἀστέριο μουλάρι, | ὁπῶχει ἀστέρι 's τὴν κορφὴ κι ἀστέρι 's τὰ καπούλια.*

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

ΕΙΣ ΤΟ ΧΙΑΚΟΝ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΧΙΑΚΟΝ ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΟΝ

Εἰς τὰ Χιακὰ Χρονικὰ τ. 2 σελ. 93 καὶ τ. 6 σελ. 1 ἐδημοσίευσα γλωσσικὸν ὑλικὸν ἐκ Χίου καὶ εἶμαι πολὺ εὐτυχὴς ὅτι συνέλεξα ἢ ἐξηκρίβωσα πολλὰς λέξεις ἢ σημασίας ἀγνώστους ἢ ἀμφισβητουμένας πρότερον. Κατὰ τὴν προσωρινήν μου διαμονὴν εἰς τὴν Χίον κατὰ τὸ 1941 - 1942 εἶχα τὸ εὐτύχημα νὰ συμπληρώσω τὴν συλλογήν μου καὶ προθυμότατα τὴν τυπώνω σήμερον. Νομίζω ὅτι ἡ Χίος ἠκολούθησε τὰς συμβουλὰς τοῦ Κοραῆ καὶ συνέλεξε νεοελληνικὸν γλωσσικὸν ὑλικὸν πολὺ διὰ διαφόρων ἐρευνητῶν. Καὶ συνελέχθη μὲν πολὺ ὑλικὸν μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνῃ σαφὲς ὅτι ὑπολείπεται πολὺ ἀκόμη νὰ συλλεχθῇ κατὰ χωριά. Τὸ αὐτὸ πρᾶγμα λέγεται διαφόρως κατὰ περιοχὰς καὶ οἱ νεώτεροι φιλόλογοι ἔχουν τὸ καθῆκον ὄχι μόνον νὰ διορθώσουν λάθη παλαιοτέρων συλλογῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ συμπληρώσουν αὐτὰς καὶ συλλέξουν ἐπειγόντως καὶ διαλεκτικὰ κείμενα. Ἐλπίζω ὅτι αἱ συλλογαὶ τοῦ κ. Στ. Βίου θὰ εἶναι πληρέστεραι τῶν ἐμῶν καὶ τῶν λοιπῶν προηγουμένων καὶ ὅτι θὰ τὸν βοηθήσουν εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς γεωγραφικῆς διαλεκτολογίας. Πρῶτος ἄλλως τε ἐξηκρίβωσε τὰς κυριωτέρας διαλέκτους τῆς Χίου καὶ ἡ συμπλήρωσίς του αὕτη θὰ βοηθήσῃ καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ πληθυσμοῦ. Εἰς ποίας περιφερείας ἦλθον κάτοικοι ἔξωθεν καὶ πόθεν, θὰ γνωσθῇ κατὰ πρῶτον λόγον ἐκ τῆς ἐρεύνης τῆς διαλέκτου. Οὕτω π. χ. εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ διάλεκτος τοῦ χωρίου Μεστὰ διαφέρει τῶν λοιπῶν Χιακῶν, ὁμοιάζει δὲ μόνον πρὸς τὴν τοῦ Πλωμαρίου Μυτιλήνης καὶ καθιστᾷ πιθανὴν τὴν γνώμην ποὺ διετύπωσα ἄλλοτε,[1] ὅτι οἱ Μεστοῦσοι καὶ οἱ Πλουμαριῶται ἦλθαν ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἐν τέλει δημοσιεύω μικρὸν κείμενον διαλεκτικὸν παραδοθὲν εἰς ἐμὲ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου πρωτοσυγκέλλου Κυρίλλου Τρεχάκη καὶ δημώδη ποιήματα (ἀπὸ τὰ χωριὰ Βίκι καὶ Καμπιά), τὰ ὁποῖα μοῦ ἔστειλεν ἄλλοτε ἡ συλλέξασα τότε δεσποινὶς Β. Ξανθάκη.

---

[1]) Λαογραφ. τ. 7 σ. 344.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἀμάντου Κ., Die Suffixe der neugriechischen Ortsnamen. München 1903.

» Τοπωνυμικὰ Σύμμεικτα. Ἀθηνᾶ τ. 22, 187.

» Ποικίλα γλωσσικά. Ἀθηνᾶ τ. 23, 480.

» Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τοῦ Χιακοῦ γλωσσαρίου. Χιακὰ Χρονικὰ τ. 2, 93 καὶ 203.

» Συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τῆς Χίου. Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον τ. 2, 12 καὶ 157.

» Τοπωνυμικά. Λεξικογρ. Ἀρχεῖον τ. 5, 58.

» Γλωσσικὰ ἐκ Χίου. Λαογραφία τ. 7, 335

» Συμβολὴ εἰς τὸ Χιακὸν γλωσσάριον καὶ τὸ Χιακὸν τοπωνυμικόν. Χιακὰ Χρονικὰ τ. 6 σ. 1 - 82.

Βίου Στ., Συλλογὴ Χιακῶν σκωπτικῶν ἀνεκδότων. Λαογραφία τ. 4, 476 καὶ τ. 6, 616. καὶ 10, 464

» Ἡ σφαγὴ τῆς Χίου εἰς τὸ στόμα τοῦ Χιακοῦ λαοῦ. Ἐν Χίῳ 1921.

» Χιακαὶ παραδόσεις. Λαογραφία τ. 8, 427 καὶ τ. 9, 220, τ. 10, 164.

» Χιακὰ γλωσσικά. Ἐν Χίῳ 1920.

» Διαλεκτικὰ κείμενα. Χιακὰ Χρονικὰ τ. 3, 43 καὶ τ. 4, 40.

» Ἡ σύγχρονος Χίος καὶ ἡ παλαιὰ Χίος 1937.

Germano G. Grammaire et Vocabulaire du grec vulgaire. Ed. Pernot 1907.

Ζολώτα Γ.-Σάρρου Α., Ἱστορία τῆς Χίου. Τόμος πρῶτος. Ἱστορικὴ Τοπογραφία καὶ Γενεαλογία. 1921 - 1923.

Κανελλάκη Κ., Χιακὰ ἀνάλεκτα. Ἀθῆναι 1890.

Κεφάλα Μ., Λατινοϊταλικαὶ λέξεις ἐν τῇ Χιακῇ διαλέκτῳ. Πεντηκονταετηρὶς Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως σ. 183.

» Τοπωνυμίαι ἐν Καλλιμασιᾷ, Χιακὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1912 σ. 68.

Κοραῆ Ἀδαμαντίου. Ἄτακτα. Παρίσιοι τ. 1 - 6, 1928 - 1835.

Μαδιᾶ Γ., Τὰ φιλαδέρφια. Λαογραφία τ. 5, 638.

» Ὁ δημόσιος βίος ἐν Καρδαμύλοις τῆς Χίου. Λαογραφία τ. 3, 673.

» Οἱ ποιμένες ἐν Καρδαμύλοις τῆς Χίου. Λαογραφία τ. 6, 255.

» Παραδόσεις Καρδαμύλων Χίου. Λαογραφία τ. 5, 215.

» Ποιμενικὰ τῆς Χίου. Περιοδικὸν Ἀργέντη τ. 1, 14.

» Ἡ τυροκομία τῆς Χίου. Αἰγαῖον τ. 1, 389.

Πασπάτη Α., Τὸ Χιακὸν γλωσσάριον ἤτοι ἡ ἐν Χίῳ λαλουμένη γλῶσσα. Ἐν Ἀθήναις 1888.

Pernot H., Phonétique des parlers de Chio. Paris 1907.

» La dissimilation du e intervocalique dans les dialectes neogrecs. Revue des Études Grecques τ. 18, 253.

» La metathèse dans les dialectes de Chio. Revue des Études Grecques τ. 19, 10.

» Remarques sur quelques formes invariables dans le dialecte de Chio. Λαογραφία τ. 7, 292.

(Πετρίτση Ἰγν.), Διήγησις... τοῦ ἀνδρειωμένου Διγενῆ ἐν Λάμπρου, Collection de romans Grecs 1880, σ. 112.

Πιτίδου Μ., Ἡ ὄμορφη τοῦ κόσμου. Χιακὰ Χρονικὰ τ. 1, 132.

Π(ολίτου) Ν., Χιακὴ διάλεκτος. Περιοδικὸν Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως τ. 8, 490.

Somavera, Tesoro de la lingua greca - volgare ed italiana. Parigi 1709.

Φωτεινοῦ Γρ., Τὰ Νεαμονήσια. Ἐν Χίῳ. 1865.

» Κτηματολόγιον τῆς ἐν Χίῳ *Νεαμονῆς*. Ἐν Χίῳ 1868.

Χαντέλη Ι., Συλλογὴ Χιακῶν παροιμιῶν. Λαογραφία τ. 4, 707.

Χατζιδάκι Γ., Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις. Ἀθηνᾶ τ. 29, 180.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΚΑΙ ΛΟΙΠΩΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

Ἁγ. Γάλ.	=	Ἅγιο Γάλας τὸ
Ἀγρελ.	=	Ἀγρελωπὸς ὁ
Ἀμάδ.	=	Ἀμάδες οἱ
Ἀνάβ.	=	Ἀνάβατος ὁ
Ἁρμ.	=	Ἁρμόλεια τὰ
Βαβ.	=	Βαβύλοι οἱ
Βασιλ.	=	Βασιλεώνοικο τὸ
Βίκ.	=	Βίκι τὸ
Βολ.	=	Βολισσὸς ἡ
Βουν.	=	Βουνὸ τὸ
Βροντ.	=	Βροντάδος ὁ
Δαφν.	=	Δαφνῶνας ὁ
Διδ.	=	Διδύμα ἡ
Διευ.	=	Διευκὰ τὰ
Ἐλάτ.	=	Ἐλάτα ἡ
Ζυφ.	=	Ζυφιᾶς ὁ
Θολ.	=	Θολοποτάμι τὸ
Θυμ.	=	Θυμιανὰ τὰ
Καλαμ.	=	Καλαμωτὴ ἡ
Καλιμ.	=	Καλιμασιὰ ἡ
Καμν.	=	Καμίνια τὰ
Καμπ.	=	Καμπιὰ τὰ
Καρδ.	=	Καρδάμυλα τὰ
Καρ.	=	Καρυὲς οἱ
Καταβ.	=	Κατάβασι ἡ
Καταρρ.	=	Καταρράχτης ὁ
Κηπ.	=	Κηπουριὲς οἱ
Κουρ.	=	Κουρούνια τὰ
Κοιν.	=	Κοινὴ ἡ
Κυδ.	=	Κυδιάντα ἡ
Λαγκ.	=	Λαγκάδα ἡ
Λαρδ.	=	Λαρδᾶτο τὸ
Λεφτ.	=	Λεφτόποδα τὰ
Ληθ.	=	Ληθὴς ὁ
Μελ.	=	Μελανιὸς ὁ
Μερμ.	=	Μερμήγκι τὸ
Μεστ.	=	Μεστὰ τὰ
Μουντ.	=	Μουντὰ τὰ
Ν. Μ.	=	Νέα Μονὴ
Νέν.	=	Νένητα
Νεντρ.	=	Νενητούρια τὰ
Νεχ.	=	Νεχώρι τὸ
Ὀλ.	=	Ὀλύμποι οἱ
Παγ.	=	Παγίδα ἡ
Παρπ.	=	Παρπαριὰ ἡ
Πισπ.	=	Πισπιλοῦντα ἡ
Πατρ.	=	Πατρικὰ τὰ
Πιτ.	=	Πιτυὸς τὸ
Ποτ.	=	Ποταμιὰ ἡ
Πυρ.	=	Πυραμὰ ἡ
Πυργ.	=	Πυργὶ τὸ
Σιδ.	=	Σιδεροῦντα ἡ
Σπαρτ.	=	Σπαρτοῦντα ἡ
Συκιάδ.	=	Συκιάδα ἡ
Συκούσ.	=	Συκούσης ὁ
Τρῦπ.	=	Τρῦπες οἱ
Φροδ.	=	Φροδίσια τὰ
Φλάτσ.	=	Φλάτσια τὰ
Φτ.	=	Φυτὰ τὰ
Χαλ.	=	Χάλαντρα τὰ
Χαρκ.	=	Χαρκειὸς τὸ
Χώρ.	=	Χώρα ἡ
Β. Χ.	=	βόρειος Χίος
Ν. Χ.	=	νότιος Χίος
Δ. Χ.	=	δυτικὴ Χίος

Περιοδικὰ

Χ. Χ. = Χιακὰ Χρονικὰ

Αἰγαῖον

Περιοδικὸν Ἀργέντη

Α'.

ἀγαθεύω Ἀμιάδ. Πιτ. προσποιοῦμαι τὸν ἀγαθὸν ἢ εἶμαι ἀγαθός, ἁπλοϊκός.

ἀγελωπιὰ ἡ· Ποτ. χωράφι φυτευμένο μὲ ἀγέλουπα, βρώμην.

αἱμοστάτης ὁ· Βασ. δακτυλίδι μὲ γαλάζια πέτρα, τὸ ὁποῖον φοροῦν ὅταν αἱμορροῇ ἡ μύτη διὰ νὰ σταματήσῃ.

ἀκροστιχάρης· ἐπὶ τῆς παλαιοτέρας Τουρκοκρατίας ἐλέγετο οὕτω ὁ εἰσπράκτωρ τοῦ φόρου «ἀκροστίχου» (πβ. Ζολώτα Ἱστορία τῆς Χίου 3, 2 σ. 298).

ἀλιδόνα ἡ· ὁ Π. Φουρίκης γράφει εἰς τὰ «Ἑλληνικὰ Γράμματα» τ. 2 σ. 12: «ἡ μελιδόνα εἶναι ὅμοια σχεδὸν μὲ τὸ χταπόδι, ἔχει μονάχα μακρύτερα ποδάρια....» Ἀσαφὲς εἶναι πῶς τὸ ἀλιδόνα ἔγινε *μελιδόνα*.

ἀλλάζω· «οἱ γεραγίδες τὰ παιδκιὰ ἄλλα πνίγουσιν κι' ἄλλα τ' ἀλλάζουσιν» Καρδ. (Λαογρ. 8, 433 ἰδ. καὶ 8, 434) = παραμορφώνουν.

ἀλλαχτὸς Λημθ. Ἐλάτ. ἠλλοιωμένος, ἀγνώριστος «ἀλλαχτὸς ἦρτεν» = παραμορφωμένος (ὑπὸ τῶν νηρηΐδων)· «τὰ μωρὰ παθαίνουν καμμιὰ φορὰ καὶ γίνονται ἀλλαχτὰ» Μεστ.

ἄλλος γεν. πληθ. ἀλλωνῶν, ἐντεῦθεν καὶ γεν. ἀλλωνοῦ· «τὴν ἄλλην ἡμέραν ἦρθε» = προχθές.

ἀμανῖται· ἐκ τοῦ περιοδικοῦ Νέα Ἀγροτικὴ Ζωὴ τοῦ Ἀπριλίου 1935 ἐσημείωσα τὰ ἑξῆς ὀνόματα ἀμανιτῶν ἐκ Νάξου: *ἀλευρῖτες* (ἐκ τοῦ λευκοῦ χρώματος), *ἀγκαθῖτες, γλυστρῖτες, κοκκιναμανῖτες, κουβαρῖτες, βωλῖτες*.

ἀμανοῦσα ἡ· εἶδος κιχώρίδος (ἐκ τοῦ Ἀμανὴ)· *πικραμανοῦσα* λέγεται ἡ πικρίδα.

ἀμμέ· «ἤκαμες ἐκεῖνο ποὺ σοῦ 'πα; – ἀμμέ;» = ναὶ (πβ. Χ. Χ. 6, 9).

ἀμπελοκόπι τό· Συκούσ. εἰδικὸν κλαδευτήρι διὰ τὰ ἀμπέλια. Τὸ τοπων. Ἀμπελοκόπι, Κουρ. δεικνύει ὅτι ὀρθὰ εἶναι καὶ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Σομαβέρα ὅτι ἀμπελοκόπι = «campo da dove son state cavate le vigne».

ἀναθεματίστρα ἡ· ἰδ. παραδείγματα παρὰ Π. Ζερλέντῃ, Ἱστορικὰ σημειώματα ἐκ τοῦ βιβλίου τῶν ἐν Νάξῳ Καπουκίνων, Ἑρμούπολις 1922 σ. 30.

ἀνάπαλο χωράφι Ζυρ. μὲ ἀπαλὸ χῶμα.

ἀνασκάβγω Λεφτ. σιάζω τὸ νιασμένο χωράφι.

ἀνάσκαμμα τό· Β. Δ. Χ. 1) νιάσμα, σκάψιμον ἐκ δευτέρου· 2) τὸ ἰσάζειν τὰ αὐλάκια τοῦ νιασμένου χωραφιοῦ.

ἀναφρίκιασμα τό· Καρδ. φρίκη.

ἀνδροθειὸς ὁ· Βολ. ὁ θεῖος τοῦ ἀνδρὸς (πβ. *γυναικοθειός*).

ἀνεγριώνω Βασιλ. «μὴν ἀνεγριώνῃς τοὶς σφῆκες» = μὴν ἐρεθίζῃς.

ἀνεμοπειλὴ ἡ· Ποτ. θύελλα μετὰ βροχῆς (πβ. ἀπειλὴ = βροχή).

ἀνθοφάς ὁ· τὸ πρῶτον ἄνθος τῆς τομάτας, ἐνίοτε μέγα καὶ ἀνώμαλον, τὸ ὁποῖον τρώγει τρόπον τινὰ τὰ ἄλλα, κάμνει δὲ κακὴν τομάτα, δι' αὐτὸ συχνὰ κόπτεται.

ἀντιμεθέορτο τό· Πατρ. μεθέορτο, ἡ ἀπόδοσις τῆς ἑορτῆς, ἡ ἐπιοῦσα τῆς ἑορτῆς.

ἀξάνεμος ὁ· δυτικὸς ἄνεμος· «ὁ ἀξάνεμος εἶναι ἐφτάγνωμος» = ἀλλάσσει εὔκολα καὶ πολλάκις. Ἴσως ἐκ τοῦ ἔξω – ἄνεμος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν *ἀσωβοριὰν* = ἔσω βοριᾶν, ἰδ. ὅμως καὶ Χατζιδάκιν, Γλωσσ. παρατηρήσεις σ. 202.

ἀξαπολυτὸ πρόβατο = ἐλεύθερον, ἄδετον.

ἀξαπολῶ (ἐξαπολύω)· «ἀξαπόλυσε τὰ ζὰ νὰ βοσκήσουν» = ἄφες τα ἐλεύθερα... «ἀξαπόλα με» = ἄφες με ἥσυχο· «δὲ μ' ἀξαπολᾷς;» = ἄφες με (ἥσυχον). Παρὰ Ἰγνατίῳ Πετρίτσῃ στ. 1829 «ἀξαπολᾷς γιὰ λόγου σου πατέρα καὶ μητέρα» = ἐγκαταλείπεις.

ἀξινογύρι τό· φρ. «'ς τὴ μύτη τ' ἀξινογυριοῦ εἶν' τὸ νερὸ» = τὸ σκάλισμα μὲ ἀξινογύρι διατηρεῖ τὴν ὑγρασίαν. Ὁ Κ. Πορφυρογέννητος (de Cerim. 1, 463) ἀναφέρει «ἀξινορύγια καὶ πλατυλίσκια καὶ πτυάρια».

ἀξυπόλυτος· ἡ λ. ὑπὸ τὸν τύπον «ἐξυπόλυτος» ἀπαντᾶ εἰς τὸν δημωδέστερον κώδικα τοῦ Νικήτα Χωνιάτη ἀντὶ τοῦ «ἀσάνδαλος» (σ. 784, 16).

ἀπαλωνίσματα τά· Βολ. Κουρ. χονδρὰ ἄχυρα, κόμποι (τὰ ἀπομένοντα τελευταῖα ὡς βαρύτερα).

ἀπείκαστος = ἀσυλλόγιστος (ἀπεικάζω = ἐννοῶ). Ἐν περιοδ. Ἀργέντη 1, 90 λέγεται ἀπέκαστος (!).

ἀπεσωτικοὶ λέγονται οἱ κάτοικοι μεσογείων τινῶν χωρίων περὶ τὴν Ἀμανὴν (τῶν Χαλάνδρων, Φροδισίων, Κουρουνίων)· πβ. πηγαίνω ἀπέσω = πρὸς τὴν Ἀμανήν.

ἀπλωταρὶ ἡ· Ποτ. ἡ λιάστρα τῶν σταφυλιῶν καὶ τοπων. *Ἀπλωταρὶ* καὶ *Ἀπλωταρές*.

ἀποβάμβακο τό· Πυργ. τὸ τελευταῖον, κατωτέρας ποιότητος βαμβάκι. Ἡ λ. ἄλλοτε ἦτο γνωστοτέρα.

ἀπογενῖτες οἱ· Βίκ. οἱ ξένοι οἱ μὴ ἀνήκοντες εἰς τὰ παλαιὰ γένη τοῦ χωριοῦ. Ἡ λ. ὑπενθυμίζει κοινωνικήν τινα κατὰ γένη ὀργάνωσιν.

ἀπογίνεται ὅσο πάει = χειροτερεύει, παρακμάζει.

ἀποθερὶ ἡ καὶ *ἀπόθερο* τό· Βολ. Κουρ. ἡ ὑπολειπομένη καλάμη μετὰ τὸν θερισμόν· «μοῦ πούλησε τὴν ἀποθεριά». «'ς τ' ἀπόθερο ἐβάλαν τὰ ζά».

ἀπόκερα τά· ὑπολείμματα καέντων κηρίων.

ἀποκούμουλο τό· Κουρ. τὸ ὑπόλειμμα τῆς ζύμης ποὺ κάμνουν ἕνα *κουμούλι* = ψωμάκι.

ἀποκριάτικος Συκούσ. χορὸς ἰδιαίτερος, μοναδικός, τρεχᾶτος δέ.

ἀπόλιγος τό· τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ φεγγαριοῦ· «'ς τ' ἀπόλιγος κόβουν ξύλα» (διὰ νὰ μὴ σαπίσουν).

ἀποσέτεμπρα ἐπίρρ. Μεστ. τέλος Σεπτεμβρίου.

ἀπότραφος ὁ· Κοτρ. Πυραμ. Λεφτ. ἡ ἄκρα τοῦ ἀγροῦ ἡ μὴ ὀργωνομένη ὑπὸ τοῦ ἀρότρου, ἡ ἄκρα τράφου.

ἀπότριτα τά· Βολ. τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα τὰ ἐνοικιαζόμενα, τῶν ὁποίων τὰ εἰσοδήματα κατὰ $^1/_3$ παίρνει ἡ ἐκκλησία, κατὰ $^2/_3$ ὁ καλλιεργητής.

ἀποτριτεύγει ἡ ἐκκλησία (ἢ ὁ ἐπίτροπος) τὰ χωράφια = τὰ ἐνοικιάζει ὡς ἀπότριτα.

ἀποχαράζει τὸ ζῷ, ἀόρ. *ἐποχάραξε*, ἔπεσαν τὰ πρῶτα δόντια του καὶ οἱ νέοι ὀδόντες δὲν ὁδηγοῦν εἰς τὴν διάκρισιν τῆς ἡλικίας· *ἀποχαραγμένο* ζῷ = ἀγνώριστον πλέον ἐκ τῶν ὀδόντων του, (χαράζει τὸ ζῷ = φύει ὀδόντας).

ἀπόχυσις (φεγγαριοῦ) λίγος· τὴν σημασίαν ταύτην ἔχει ἡ λ. εἰς τὸ χωρίον τοῦ Νικήτα Χωνιάτου (σ. 746) κατὰ τὸν δημώδη κώδικα: «τὸ φεγγάριν τὴν αὐτοῦ ὅταν ἔχῃ ἀπόχυσιν» = ὅταν φθίνῃ.

ἀργαλειὸ τό· περὶ τῶν ὑφαντικῶν ἀργαλειῶν τῆς Μακεδονίας βλ. L. Schulze, Makedonien 1927 σ. 112 καὶ 184.

ἀσπροθέρης ὁ· σῖτος μὲ ἄσπρο ἄγανον, μὲ ἄσπρον ἀθέρα.

ἀσπρολίβανος, ἐπίθ. ἀνοικτὸς *λιβανὸς* (βλ. λ.) περὶ προβάτων.

ἀσπρομέλισσος, ἐπίθ. ἀνοικτὸς *μελισσός*.

ἀσπρόπαγος ὁ· πεπηγυῖα δρόσος, πάχνη ποὺ παγώνει τὸ πρωὶ μάλιστα.

ἀσπρόφωκος, ἐπίθ. ἀνοικτὸς *φωκός*.

ἀσπροχόρταρο τό· Ἐλάτ. εἶδος ἀψίνθου.

ἀσωβοριὰς ὁ καὶ *ἀσωβόρι* τό· Ὀλ. Πυργ. Μεστ. βορειοανατολικὸς ἄνεμος, ὁ γραῖγος (ἔσω βοριᾶς; πβ. *ἀξάνεμος* = ἔξω ἄνεμος).

ἀτρηδόνες (τερηδόνες;)· αἱμορροΐδες.

βάθαλο τό· τὸ ἡμισφαίριον τῶν τσικούδων, βαλανιοῦ κτλ.

βαμπακιὰ ἡ· ἀσθένεια τῶν ἑσπεριδοειδῶν, καθ' ἣν ἀσπρίζουν τὰ δένδρα (καλύπτονται τρόπον τινὰ ἀπὸ ἀραιὸν βάμβακα).

βατάκι τό· Καταρρ. ἀρκόβατος· ἐντεῦθεν τὸ κύριον ὄνομα *Βατάκης*.

βατοκόπι τό· εἰδικὸν κλαδευτήρι ἢ δρεπάνι τῶν βάτων (μὲ χέρι ἢ στειλεὸν μεγάλο).

βγάρματα τὰ (μανδαρινιῶν)· ὁ κατώτερος καρπός, ὁ μὴ πωλούμενος.

Βένιας, κύρ. ὄν. εἰς τὸ Βουνόν, Βενιάδης εἰς τὸν Ληθήν· τοῦ *Βένια* τὸ πη-

γάδι μεταξὺ Φλατσιῶν καὶ Νενήτων. Ὁ Λ. Ἀλλάτιος ἐσημείωσε καὶ εἰς τὴν Χώραν πηγάδι τοῦ Βένια, ἄγνωστον σήμερον. Ὅποιος ἔπινε ἀπὸ τὸ νερὸ τοῦ Βένια ἐτρελλαίνετο (πβ. Ν. Πολίτου, Παραδόσεις 1, 263)· εἰς τὰ Μαστιχόχωρα ὑπάρχει ἀκόμη σήμερον τὸ χαρακτηριστικὸν *λωλοβένιας*.

βοσκολόγος ὁ· ὁ σωθροφιάρις, ὁ βόσκων πρόβατα ἢ γίδια, ὄχι βοῦς (ἐκεῖνος λέγεται *βούκολος*).

βορβὸς ὁ· ἐν Χίῳ συνηθέστερον λέγεται οὕτω ὁ βολβὸς τῆς τολύπης, τοῦ *λαλᾶ*. Εἰς ἑρμηνείαν βοτανῶν παρὰ Boissonade, Anecdota Græca τ. 2 (1830) σ. 396 λέγεται: «βολβός· τ' ἄγριον κρόμμυον». Ἐν Κυνουρίᾳ ὁ βορβὸς λέγεται *βρουβί*.

βοτὶ τό· μικρὰ βότα (βλ. Χ. Χ. 6, 17)· *βοτόχωμα* τό· Λεθ. τὸ χῶμα τὸ κατάλληλον διὰ βότες, θολωτὰ δώματα.

βουκολεύω Φτ. εἶμαι βούκολος, βόσκω τὰ βούδια τῶν χωρικῶν εἰς τὰ βουνά. Περὶ τῶν βουκόλων πβ. καὶ περιοδ. Αἰγαῖον 1, 389.

βουκολιὰ ἡ· καλύβι, μικρὸ σπιτάκι τοῦ βουκόλου. Εἰς Ἀμάδες καὶ τοπων. *Βουκολιά*.

βρουντάνες καὶ *βροντάνες*· λεπταὶ καὶ λευκαὶ πλάκες ἐξαγόμεναι ἀπὸ τὰ Φροδίσια τῶν Νενήτων, χρήσιμοι ἄλλοτε διὰ τὰς στέγας ἀντὶ κεράμων (ἐκ τοῦ βροντῶ;).

βροῦχος ὁ· Κουρ. πουλλὶ κίτρινον, ὁ σιταρᾶς.

Γιαλοῦδες οἱ· Ἀμάδ. Νηρηΐδες· πβ. Γελοῦ Χ. Χ. 6, 20.

γέμελλος· δίδυμος· παροιμ. «γεμέλλου κόρην ἔπαιρνε, | γεμέλλου γιὸ μὴν πάρῃς» (διότι ὁ γέμελλος γεννᾷ πάλιν δίδυμα).

γενιὲς οἱ· εἰς τὸ Βίκι διακρίνονται ἀκόμη τέσσαρες παλαιαὶ *γενιὲς* (γένη) τῶν γηγενῶν καὶ ξεχωρίζονται ἀπὸ τοὺς *ἀπογενῖτες*, τοὺς ξένους.

γέρμα τό· 1) θόλος, καμάρα· 2) τὸ θολωτὸν καλύβι.

γεροβόσκι καὶ *γεροβόσι* τό. Πυργ. (ὄχι γεροβρόσι, ὡς παρὰ Πασπάτῃ) = τὸ κτῆμα τὸ μὴ προικοδοτούμενον ἀλλὰ κρατούμενον ὑπὸ τῶν γονέων διὰ τὴν συντήρησιν κατὰ τὰ γηρατεῖα.

γεροντειὸ τό· παροιμ. «ὅσοι γέν' (= εἶναι) εἰς τὸ χωργκιὸ | θῶσιν ὅλλοι γεροντειὸ» Καρδ. (Λαογρ. 10, 479) = ἀξίωμα γέροντος.

γιασεμόλαδο τό· ἔλαιον ἀπὸ τὸ εὐδοκιμοῦν εἰς τὴν Χίον γιασεμί. Τὸ ἀναφέρει καὶ ὁ Κωνστ. Δαπόντες, Λόγοι πανηγυρικοὶ εἰς ἁπλοῦς στίχους 1788 σ. 108 «Χιώτικο τὸ γιασεμὶ καὶ γιασεμόλαδο».

γλυκοβάρβαρο τό· Λεφτ. ραδίκι γλυκό.

γλυστρίδα ἡ· *ἀλλαχοῦ ἀνδράκλα*. Εἰς ἑρμηνείαν βοτανῶν παρὰ F. Boissonade, Anecd. græca τ. 2 (1830) 394 λέγεται «*ἀνδράχνη*.... ἢ καὶ *γυλιστρὶς* καλεῖται». Ἀπὸ τὸ *γυλιστρὶς* προῆλθεν ἡ *γλυστρίδα*.

γλύφανο τό· Μερμ. ἡ πλάνη, τὸ ρουκάνι τῶν ξύλων (βλ. καὶ γλυφανίζω Χ. Χ. 6, 21).

γρηγορίδια τά· φυτὸν ἀρωματικὸν καὶ φαρμακευτικόν.

γυναικοθειὸς ὁ· Βολ. ὁ θεῖος τῆς γυναικός μου (βλ. καὶ *ἀνδροθειός*).

δαδώνω· ἀντέχω ὡς τὸ δαδί, δὲν σαπίζω, δὲν γερνῶ.

δαυλιάζει τὸ σιτάρι = ἔχει τὴν ἀσθένειαν τῆς σκωριάσεως.

διάμαλο τό· Βολ. ἀνοικτὸ μέρος καὶ τοπων. *Διάμαλο* Πυραμ.

διαπέταλο τό· περιφέρεια. Ὁ Κοραῆς ἀναφέρει τὴν λ. εἰς τὴν ὕλην Γαλλογραικικοῦ Λεξικοῦ ἐν λ. Alentours.

δίκια κούπα, δίκιο ποτήρι· βλ. περιοδικὸν Ἀργέντη 1, 8.

δισάκκι καὶ κύρ. ὄν. *Δισακκιᾶς* (κυρίως ὁ κατασκευάζων δισάκκια).

διλάγκαδο τό· ἕνωσις λαγκαδιῶν.

δικερόνι τό· θρινάκι μεγάλο διὰ τὰ χονδρὰ ἄχυρα, ὄχι διὰ τὸ λίχνισμα.

δισκαφιάτικος σκοπός· ὁ σκοπὸς τῆς μουσικῆς κατὰ τὸν ὁποῖον χορεύουν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ *δισκαφίσματος*, τοῦ σκαλίσματος. Ἡ λ. ἐπλάσθη κατὰ τὰ ὅμοια ἀπριλιάτικος, θεριστιάτικος, σκινιάτικος (σκοπὸς) κτλ.

δρογκεύει ὁ τοῖχος· ἀναδίδει ὑγρασίαν· *δρόγκεμα*, πάχνη, δρόσος.

δροσολογῶ· παροιμ. «ὅνταν πρέπῃ δὲν χιονίζει | καὶ τὸ Μά δροσολογᾷ» = κάμνει δροσερὸ καιρό.

εἶδος τό· πληθ. *εἴδητα* Ζυφ.

ἔμπολος ὁ· στενὸς δρόμος· εἴς τινα χωρία λέγεται καὶ ἡ πλατεῖα ἢ ἡ εἴσοδος εἰς τὸ χωρίο (Πιτυόν, Λεφτ., Καρυές), ἴσως διότι ἦσαν στεναὶ καὶ αὐταὶ παλαιότερα. Καὶ τοπων. *Ἔμπολος* Ἀμάδ. Χαρκ. βλ. Ἀθηνᾶν 23, 479.

ἑξαγωνίτης ὁ· στάχυς μὲ ἓξ σειρὰς κόκκων σίτου (ὁ μὲ τέσσαρες λέγεται τετραγωνίτης, πενταγωνίτης μὲ πέντε).

ἔρχομαι· μετοχ. θηλ. *ἐρχομένη* κατὰ τὸ περασμένη· «τὴν ἐρχομένην ἑβδομάδα φτάνω» (ἀντὶ τὴν ἐρχόμενη).

ζέμα τό· (ἐκ τοῦ ζέφω) 1) ζέψιμο· 2) τὸ ξύλο ἢ σίδερο μεταξὺ τῶν τοίχων καμάρας ποὺ ἑνώνει τοίχους.

ζεστοπίττι τό· ἡ ζεστὴ πίττα εἰς τὴν ὁποίαν βάζουν μέλι ἢ ζάχαρι καὶ λάδι ἢ γλήναν χοίρου καὶ τὴν τρώγουν.

ζευτοφρύδης ὁ· ὁ ἔχων ἡνωμένας τὰς ὀφρῦς, (ὁ ἐν Κύπρῳ *δησόφρυδος*).

ζόχος καὶ *τσόχος* ὁ· τὸ χόρτον σόγχος.

ἥδυσμα τό· βλ. Δελτ. Ἱστ. Ἐθν. Ἑταιρ. 1, 409.

θεονήστικος· ὅλως διόλου νηστικός.

θερμόμελι ἡ· Ὀλ. βραστικὸ μὲ μέλι καὶ μαντζουράνα ποὺ πίνουν τὸν χειμῶνα (ἢ ζεστὸ ρακὶ μὲ ζάχαρι).

θυρωρός· Ἀβγ. Ποτ. ἡ μέλισσα ἡ φυλάττουσα εἰς τὴν θύραν τῆς κυψέλης, ἄλλως βαρδιάνος Μεστ.

καβούρια τά· ξηρά, ἐσχισμένα, μικρὰ ἀλλὰ γλυκὰ σῦκα· ἡ λ. ἐκ τοῦ ἀρχ. καπύρια = ξηροὶ καρποί, ἀλλὰ μὲ συσχέτισιν πρὸς τὸ κάβουρας – καβούρι. Περὶ τῆς λ. *καπυρὸς* βλ. Revue Ét. Grecques τ. 20, 10.

καί ἀξία προσοχῆς ἡ ἑξῆς χρῆσις: «νά σε φιλήσω; – καὶ δὲ φιλᾷς;» = φίλα· «νἄρτω; – καὶ δὲν ἔρχεσαι;» = ἔλα.

κακόχω τὸ δοῦλο = κακομεταχειρίζομαι· ἀντίθ. *καλόχω*.

καλαθούνα ἡ· μεγάλο καλάθι.

καλὴ ἡ· ἡ μνηστὴ ἢ ἡ σύζυγος, κύρ. ὄνομα *Καλὴ* = Καλλιόπη καὶ *Κάλη* ἐκ τοῦ καλὴ (ὑποκ. *Καλούδα*). Καὶ ᾆσμα: «ἐσὺ μισσεύγεις, Κωσταντῆ, τὴν κάλη σου ποῦ ἀφίνεις;». Κυρὰ Καλὴ ἢ Κυρὰ Κάλω = ἡ βασίλισσα τῶν Νηρηΐδων· βλ. Ν. Πολίτου Λαογρ. Σύμμ. 2, 40, Λουκοπούλου Ποιμενικὰ σ. 205 (πβ. καὶ Κάστρο τῆς Κυρὰ Καλῆς παρὰ τὴν Βαράσοβαν τοῦ Μεσολογγίου).

καλικατσοῦ ἡ· πτηνὸν θαλάσσιον.

καλλούργι τό· Καλιμ. Χαρκ., νιάσμα, ὄργωμα, ἡ κατὰ τὸ θέρος ἄροσις.

καλομάννα ἡ· ἡ μάμμη.

καλός· πολὺ συνήθης ἐν Χίῳ ἡ προσφώνησις «καλὲ σύ,» πληθ. «καλὲ σεῖς» (ἀλλαχοῦ αἴ σύ, ρὲ κλπ.). Ἤδη παρ' Εὐσταθίῳ (Opuscula ed. Tafel 1832 σ. 287) λέγεται «ναί, καλέ, κακὰ τὰ ὧδε».

καμάρι τό· θολωτὸν καλύβι, βότα (Μεστ.) καὶ τοπων. *Καμάρι*.

καστανίδα ἡ· φυτὸν βολβῶδες τοῦ ὁποίου τοὺς βολβοὺς ψήνουν ὅπως τὰ κάστανα εἰς τὴν φωτιάν, καὶ τοπων. *Καστανίδα*.

καστανοβάλανα τά· βαλάνια καλύτερα, γλυκύτερα.

καταβόλι τό· Καρδ. ἡ λιάστρα τῶν σταφυλιῶν.

κατάδρομα ἐπίρρ. ἐπάνω εἰς τὸν δρόμον.

καταθέσιμο τό· ἡ ὑποχρεωτικὴ ἄλλοτε συνεισφορά, μάλιστα τῶν ἀγάμων

ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας· αὕτη ὡρίζετο εἰς τὴν διαθήκην, εἰδεμὴ δὲν ἐθάπτετο ὁ νεκρὸς (πβ. καὶ Πασπάτην ἐν λ.).

κατάκοιτος ἐπίθ. κλινήρης· ἡ λ. καὶ παρὰ τῷ ἱστορικῷ Δούκᾳ (σ. 17): «κατάκοιτος καὶ ἀλγῶν τοὺς πόδας».

καταλιμπάνω Κουρ. Βολ. ἀόρ. *καταλιμπάνισα* τὴ γυναῖκα, τὴ δουλειά, τὴ συνήθεια κτλ. (πβ. καὶ Πασπάτην ἐν λ.).

κατάλυμα τό· Βολ. Ὀλ. Καρδ. ἐρείπιον, χάλασμα σπιτιοῦ, ἐκκλησίας κλπ. καὶ τοπων. *Καταλύματα* Ἀμάδ. Παρὰ Miklosich – Müller Acta.... 3, 57 ἀπαντᾷ «καταλελυμένη ἐκκλησία» = ἐρειπωμένη.

καταπέφτω, κατέπεσεν ὁ ἄρρωστος = ἔπεσεν εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν.

καταπόταμα εἶναι τὸ χωράφι Β. Χ. = ἀμέσως παρὰ τὸν ποταμόν.

κατάσταλο τό· Βολ. ἀκριβῶς κατὰ τὴν ὥραν ποὺ *σταλίζουν* (βλ. λ.) τὰ ποίμνια.

κατάχριστος ἔγινε Ποτ. ἐχρίσθη, ἐλερώθη πολύ.

κατήρτενε· σωματικῶς ἐξηντλήθη (ὁ τύπος *ἐκατάρτε* λέγεται εἰρωνικῶς περὶ τοῦ μὴ ἐλθόντος: ἐκατάρτε δὰ αὐτὸς ποὺ περίμενες).

κατσίβελος – κατσιβέλα· Ὁ Somavera ἑρμηνεύει τὸ θηλυκὸ διὰ τοῦ Zingana. Σήμερον ὅμως λέγονται αἱ λέξεις περὶ ρακενδυτῶν καὶ ρυπαρῶν ἀνθρώπων.

κατώπα αἶγα· ἡ ἔχουσα τρόπον τινὰ ὄψιν κάτας, ἡ ψαρὴ (Φυτά).

καψύλης ὁ· ὁ ἡμιανοίκτους ὀφθαλμοὺς ἔχων.

κελεφὸς Συκούσ. ὁ ἀσθενικός, καχεκτικός.

κερατιὰ ἡ· Καρδ. ἡ χαρουπιά, ξυλοκερατιά· εἰς τὰ Μεστὰ λέγεται *τσερακιά*.

κηκίδα καὶ *ἀκηκίδα* ἡ· Κάμπ. εἶδος ἀρκεύθου.

κηπούρι τό· Νέν. λαχανόκηπος.

Κιουρά· ἡ ἁγία Ματρῶνα ἐπωνομάζετο ὡς ἡγουμένη καὶ ἁγία Κιουρά. Τὸ ὄνομα καὶ ἡ λατρεία μετεδόθησαν καὶ εἰς ἄλλας νήσους καὶ εἰς Ἀθήνας.

κλεφτολογῶ Καρδ. γυρίζω, κλέφτω καὶ μαζεύω.

κισσήρι τό· Λεφτ. Βολ. εἶδος κισσήρεως, *λαφρόπετρας* (οὕτω λέγεται εἰς τὸ Βίκι). Αἱ πλάκες τοῦ κισσηριοῦ διατηροῦν τὴν πυρὰν εἰς τὸν φοῦρνον.

κοκκινόφωκος· βαθὺς *φωκὸς* (βλ. λ.), περὶ αἰγῶν.

κόμμα – λῦμα· Χαρκ. Συκούσ. – αὐτὸ θὰ γίνῃ = ὁριστικῶς, ἀμετακλήτως.

κομόνι τό· γεωργικὴ περιφέρεια ἀνήκουσα εἰς κοινότητα ἢ ἐκκλησίαν καὶ καλλιεργουμένη ἀπὸ κοινοῦ (ἰδ. καὶ Χ. Χ. 6, 35)· ὑπάρχουν καὶ ποιμενικὰ κομόνια = κοιναὶ νομαί. Καὶ φρ. «δὲν εἶμαι τοῦ κομονιοῦ» = δὲν εἶμαι ἀδέσποτη.

κομμὸς ὁ· κόψιμο, σχισμή· «ἡ πλάκα ἔχει κομμό»· «ἐκεῖ ποὺ κόβγανε τὴν πλάκα, βρέθηκε κομμὸς κ' ἔβγαινε νερό». Ἡ λ. συνήθης εἰς τοὺς φρεατωρύχους.

κονταρεύω Ληθ. χτυπῶ (μὲ τὸ κοντάρι)· «νά σε δῶ κονταρεμένο»· «γιὰ κοίτα τὸν κονταρεμένο πῶς κάμνει!».

κονταρούδια σῦκα, μὲ κοντὸν μίσχον, ἀντίθ. *μακροκράτουνα*. Ὁ Ν. Πολίτης κακῶς (Παροιμ. 3, 637) ἐτυμολογεῖ ἐκ τοῦ κοντὸ ρούδι, ἀντὶ ἐκ τοῦ κοντὸς – οὐρά.

κοντοβασίλεμα τό· περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου (πβ. κοντόγερμα παρὰ Πασπάτῃ).

κοντύλια τά· μικρὰ κομμάτια ξύλου, δένδρου κτλ. *κοντυλιάζω* = κόπτω δένδρα ἢ τὸν κορμὸν αὐτῶν εἰς κοντύλια.

κοπρολόγος ὁ· ἔντομον τῆς κοπριᾶς, τὸ ὁποῖον ρινιάζει τὰ σῦκα.

κοραζῖνα· ἡ ἀλλαχοῦ κάργα.

κορακόπετρα· μαῦρο μάρμαρο.

κουκκίζω· παροιμ. «ἢ κούκκισέ με ἢ φούσκισέ με» = ἢ σπεῖρε κουκκιὰ ἢ βάλε κοπριὰν (ἡ σπορὰ τῶν κουκκιῶν συντελεῖ εἰς ἐπιτυχίαν μεταγενεστέρας σπορᾶς σίτου).

κουκούμι τό· Καρδ. Μεστ. ὑπήνεμον μέρος.

κουντουρούδι = ξυλοκέρατον, *κουντουρουδιά* = ξυλοκερατέα. Ἡ λ. ἐκ τοῦ κοντὸς – οὐρά, διότι τὸ κουντ. ἔχει μικρὸν μίσχον.

κουρίτα ἡ· βάρκα ἐπίπεδος κάτωθεν ὡς σκάφη.

κουστουδιὲς κουστουδιὲς πάν γιὰ ξύλα = συντροφιὲς συντροφιές.

κουτσομάνικος· χωρὶς μανίκια ἢ χωρὶς ἐπενδύτην.

κουτσούτα αἶγα· μὲ ἀφτιὰ κοντά. Καὶ κύριον ὄνομα *Κούτσουτος* παρὰ τὸ κουτσάφτης.

κουτσάφτα αἶγα· μὲ κοπέντα, δηχθέντα ἀφτιά.

κοχλακίδια τά· Καμπ. χαλίκια. Ἡ λ. εἰς ᾆσμα: «εἶχε τὴν ἄμμο πάπλωμα, τὴ θάλασσα σεντόνι, | τὰ κοχλακίδια τοῦ γιαλοῦ εἰς τὸ προσκέφαλό του».

κουφονότι τό· ἐλαφρὴ νοτιά.

κράχτης ὁ· τὸ πουλλὶ τοῦ χαρακιοῦ (βλ. λ.) ἢ τοῦ κλουβιοῦ ποὺ προσελκύει μὲ τὸ κελάδημά του.

κριθαριὰ ἡ· τὸ φυτὸ τῆς κριθῆς μὲ πολλοὺς ἀδελφοὺς (πβ. *σιταριά*).

κριὸς ὁ· εἰς τὰ Καρδάμυλα καὶ τὰς Οἰνούσας κριὸς λέγεται μόνον τὸ ἀρσενικὸν περὶ αἰγῶν, ἐνῷ περὶ προβάτων λέγεται τράγος.

κρομμυδόκηπος ὁ· Καρδ. κρομμυών.

κρυολόγος ὁ· Νέν. δοχεῖον ποὺ κρυώνει τὸ νερό.

κρυῶμα τό· ψῦχος.

κρυόπηχτο τυρί· ποὺ γίνεται μὲ κρύο γάλα.

κυμιγιώτης ὁ· ποικιλόχρους σάλιακας ποὺ εὑρίσκεται συχνὰ εἰς τὸ βουνὸ Κυμινᾶς περὶ τὴν Βολισσόν.

22. 7. 1943

κυπάρι τό· λειωμένο κερὶ ἐντὸς πινακίου ποὺ λαμβάνει ἑπομένως ὡρισμένον τύπον. Ἡ λ. ἐκ τοῦ *τυπάρι* – κερί.

λαγγονάκι τό· Λεφτ. μικρὸ λαγκαδάκι.

Λαδικός· κύρ. ὄνομα (Ἑλλαδικός;).

λα(δ)οψιθιὰ ἡ· Βίκ. Πυραμ. λάδι μὲ ξύδι ὅπου βουτοῦν τὸ ψωμὶ καὶ τὸ τρώγουν. Πβ. *κρασοψιχιά*.

λαιμὰ τά· νόσος τοῦ λαιμοῦ.

λάκκος· Καρδ. ὁμαλόν, κοῖλόν πως μέρος· πβ. τὰ σύνθετα *Καρβουνόλακκος* κτλ.

λάσιμο τό· βάτεμα (ἐκ τοῦ λάσω).

λάσω Ἀμάδ. «ὁ τράγος λάσει τὴν αἶγα» = βατεύει· «ἄμε τὴν αἶγα νὰ λασθῇ» = βατευθῇ. Πβ. καὶ Χ. Χ. 6, 40.

λαλᾶς· τὸ φυτὸν τολύπη, τοῦ ὁποίου οἱ βολβοὶ τρώγονται.

λαλητής· παροιμ. «ὁ γάδαρος πορπατεῖ κατὰ τὸν λαλητὴν» = κατὰ τὴν δεξιότητα τοῦ ὀνηλάτου.

λαφρόστοιχος· βλ. Χ. Χ. 6, 40 καὶ A. Delatte, Anecdota Atheniensia τ. 1 (1927) σ. 37: «παιδίον ἐλαφρόστοιχον».

λάχανα τά· Καμπ. Βολ. τὰ τρωγόμενα ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου διάφορα χόρτα. Ἡ λ. διετήρησεν αὐτόθι τὴν γενικὴν καὶ ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν σημασίαν της, ὄχι τὴν εἰδικὴν νεοελληνικήν.

λιβανὸς ἐπίθ. ὑπόφαιος· περὶ αἰγῶν· *λιβανόσυκα*· μᾶλλον ἄσπρα σῦκα· πβ. *ἀσπρολίβανος* (τὰ ἐν Χ. Χ. 6, 41 διορθωτέα κατὰ τὰ ἐνταῦθα).

λίγγια τά· τὰ πλάγια τοῦ τραχήλου πρὸς τοὺς ὤμους· «πονῶ τὰ λίγγια μου»· «πᾶρε τὸ παιδὶ 'ς τὰ λίγγια σου». Ἡσύχ «λὶγξ πλάγιος»· Κορ. Ἄτ. 4, 290.

λίγος τό· «τὸ Γενάρι κλάδευε καὶ λίγος μὴν κοιτάζης».

λίμακας τὸν ἔπιασε (Β. Δ. Χ.) = μεγάλη πεῖνα.

λιοβορινὸ γύρισμα, ἐξ ἐγγράφου τοῦ 1775 (Χ. Χ. 6, 41), ἐκ τοῦ λιοβόρι = ὑπήνεμον μέρος (βλ. Χ. Χ. 6, 41).

λιόβγαρμα τό· ἀνατολὴ ἡλίου, ἐνῷ *λιόγερμα*, ἡ δείλη, περὶ δυσμὰς ἡλίου.

λιόκαυτο τό· τὸ ψάρι ἁλατίζεται καὶ ἐκτίθεται εἰς τὸν ἥλιον (καὶ τὴν σκιὰν) καὶ ἔπειτα τρώγεται ψητό.

λουμὶ καὶ *λομὶ* τό· Νέν.. Μυρμ. παραφυάς, παρακλάδι σχίνου κλπ.

λούφακας ὁ· Β. Δ. Χ. σπειρὶ αἰγὸς εἰς τὸ στόμα· «*ἐλουφάκιασε* τὸ ρίφι» = ἔχει λούφακα εἰς τὸ στόμα.

λυγιὰ ἡ· ἡ βέργα τῆς λύγου, ὄχι ἡ λύγος αὐτή.

λωλάδα ἡ· σημειοῦται ἡ λ. καὶ παρὰ Θωμᾷ Βελάστῃ, Anapafsis tis Kardhias 1746 σ. 140.

μάμαλο τό· Καρδ. κατὰ τὸν κ. Ἠλίαν Μαδιᾶν δηλοῖ κῦμα τῆς ἀκτῆς πρὸς τὴν θάλασσαν (ἢ περὶ τὴν ἀκτήν), *ἀντιμάμαλο,* τὸ ἐκ τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν ἀκτὴν ἐρχόμενον κῦμα.

μανούρα ἡ· Ἀμάδ. Βίκ. τὰ ὑπολείμματα τῆς μυζήθρας ρίπτονται πάλιν εἰς τσίρον, ξαναβράζουν καὶ σχηματίζουν τυρί, τὴν μανούραν.

μαρουλίτης ὁ· εἶδος σχίνου μὲ πλατύτερα, τρυφερώτερα φύλλα.

μαρταμανίτης ὁ· Οἰνοῦσαι, ὁ καλὸς ἀμανίτης τοῦ Μαρτίου.

μαστιχαρειὸ τό Μεστ. τὸ σπίτι ὅπου ἀπεθηκεύετο ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ λαμβανόμενον μαστίχι ὡς φόρος.

μαστίχη ἡ καὶ *μαστίχι* τό· εἰς το περιοδικὸν Αἰγαῖον 2, 14 ἀναγράφονται τὰ διάφορα εἴδη μαστίχης.

μαστιχόλαδο τό· ἀρωματικὸν ἔλαιον ἐξαγόμενον ἀπὸ τὴν μαστίχην.

μασκαλιὰ ἡ· τὸ ποσὸν ξύλου ἢ ἄλλων ἀντικειμένων, ποὺ δύνανται νὰ κρατηθοῦν εἰς τὴν μασχάλην· «μιὰ μασκαλιὰ ξύλα φέρε μου».

ματισιὰ ἡ· ἡ σύνδεσις δύο ξύλων, πετρῶν κλπ. (ἐκ τοῦ ματίζω = ἀμματίζω).

μαυροθέρης ὁ· σῖτος μὲ μαῦρον ἀθέρα, μαῦρο ἄγανον. (πβ. *ἀσπροθέρης*).

μαυροκούκκι τό· τὸ μελάνθιον, μικρὸς μαῦρος κόκκος ἀρωματικὸς ποὺ τὸν βάζουν εἰς τὸ ψωμί.

μέγας ὁ· Καρδ. ὁ πρωτότοκος υἱός.

μελανόσυκα καὶ *μελανὰ σῦκα*· Βολ. σῦκα ὀλίγον σκοῦρα (διάφορα ἀπὸ τὲς ἀμπουρκοῦνες).

μελισσόκηπος ὁ· μελισσών.

μελισσὸς ἐπίθ. μελιτόχρους, καστανόμαυρος· αἶγα μελισσή, σῦκο μελισσό, ὑπόμαυρο μὲ ἐλαφρὰ στίγματα. Εἰς τοὺς Βαβύλους λέγεται *μελόσυκο,* διότι εἶναι γλυκύτατον.

μελίχλωρο τυρὶ = ἡμίχλωρο· ἀπὸ τὸ ἡμίχλωρο προῆλθεν ἡ λ. μελίχλωρο κατά τινα συσχέτισιν πρὸς τὸ μέλι (πιθανῶς διότι ἀντικείμενόν τι ἡμίχλωρον εἶχε τὸ χρῶμα ἢ τὴν γλυκύτητα μέλιτος).

μενιὸ τό· Καλαμ. τὸ κατώγειον τοῦ σπιτιοῦ, ὅπου συνήθως διαμένουν οἱ ἔνοικοι: «τὸ μενιό μου ἥλιος δὲν τὸ βλέπει». Ἡ λ. ὄχι ἐκ τοῦ ὑμέναιος, ὡς παρὰ Πασπάτῃ (ἐν λ.) λέγεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ μένω, ὡς ἐκ τοῦ πέφτω – ἔπεσα ἔγινε πεσιό, ἐκ τοῦ τρέχω τρεχιό.

μερδικαριὰ ἐλιά· Βολ. ἐλιὰ ἡ ὁποία ἀνῆκεν ἄλλοτε – ὅτε αἱ ἐλαῖαι ἦσαν ὀλίγαι – καὶ ἐνίοτε ἀνήκει σήμερον εἰς πλείονας ἰδιοκτήτας.

μεροκάματο τό· Πυρ. ὁ κάματος μιᾶς ἡμέρας, ὅσον ἐργάζεται τὸ ζευγάρι μίαν ἡμέραν. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη σημασία τῆς λέξεως, γεωργική· ἔπειτα ἐγενικεύθη.

μερσινιά ἡ· μύρτος, μυρσίνη.

μετάβγαρμα τό· Νέν. Κοιν. κ. ἀ. 1) ρακὶ ἀπὸ τσίπουρα, τὸ ὁποῖον ξαναβράζει μὲ γλυκάνισον καὶ ἄλλα ἀρώματα καὶ γίνεται ὡς λικέρ· τὸ μετάβγαρμα δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν λ. liqueur· 2) τὸ ἀνακαινιζόμενον χωράφι, πρὸ πάντων εἰς τὴν στερέωσιν διὰ τοίχων μετὰ ἐκχέρσωσιν τῶν τράφων.

μετάγγι τό, λέγεται κομμένο κολοκύθι εἰς σχῆμα ποτηρίου, μὲ τὸ ὁποῖον μεταγγίζουν ὑγρά.

μεταγγίζω τι· μεταφέρω οἶνον, ἔλαιον κλπ. ἀπὸ ἀγγείου εἰς ἄλλο ἀγγεῖον.

μετανάβω τὸ κερί· ἀπό τοῦ ἑνὸς κηρίου μεταφέρω φῶς καὶ ἀνάβω ἄλλο.

μεταπάνδρι τό· Καρδ. ὁ δεύτερος γάμος· «εὐτὸς εἶναι μεταπάνδρι» = ξαναπαντρεύθηκε.

μεταχύνω τὸ νερό· ἀπὸ ἑνὸς μέρους χύνω εἰς ἄλλο.

μισάρι τό· Βίκ. μέτρον καὶ ποσὸν ἡμίσεος κοιλοῦ. Εἰς τὸν Ληθὴν λέγεται *μισοκοίλι* (τὸ κοιλὸ ἔχει 20 ὀκ. συνήθως).

μισές· (ἐκ τοῦ Γενοατ. messer) κύριος. Ἡ λ. ἐλέγετο κυρίως περὶ τῶν πλουσιωτέρων κατοίκων καὶ ἐν γένει προυχόντων, εὐγενῶν κλπ., ὄχι εἰδικῶς περὶ ἰατρῶν ὡς παρὰ Πασπάτῃ λέγεται (ἐν λ.). Οἱ μισέδες δὲν εἶχαν πάντοτε ὑπόληψιν, ὡς δεικνύει τὸ ἑξῆς δίστιχον, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ἦτο πολὺ γνωστόν: «μισέ, μοσιοῦ καὶ Μουσταφᾶ 'ς τὴν πόρτα σου μὴ βάζῃς! | βάζεις μοσιοῦ καὶ Μουσταφᾶ; ὅμως μισὲ μὴ βάζῃς!».

μοῖχός ὁ· εἶδος ἀποδημητικοῦ θαλασσίου πτηνοῦ, τὸ ὁποῖον λέγεται ἀλλαχοῦ *ἀερογάμης* (ἐκ τοῦ μοιχός;).

μοναξιὸς Πυρ. μόνος, μοναχός· «ἐπολέμουν μοναξός μου» λέγεται εἰς Ἀκριτικὸν ᾆσμα, Λαογρ. 3, 601.

μονόκαβος ἐπίθ. ἀδύνατος, ἰσχνὸς (μὲ ἕνα κάβον, μίαν κλωστὴν κττ.).

μονόλογοι εἶναι καὶ οἱ δυό. Καρδ. = μιᾶς λογῆς, ἑνὸς εἴδους.

μονοτάρου ἔδωσα τόσες χιλιάδες = διὰ μιᾶς· πῆρες τὸ δρόμο μονοτάρου = ἄνευ διακοπῆς.

Μορτόπεφτα τά· Μεστ. ἑκάστη Πέμπτη μετὰ τὸ Πάσχα μέχρι τῆς Ἀναλήψεως. Κατὰ τὰ Μορτόπεφτα οἱ χωρικοὶ δὲν εἰργάζοντο εἰς τὰ χωράφια των (τοῦτο θὰ ἔβλαπτε τὰ σπαρτά, ὡς ἐπίστευαν), ἀλλ' εἰς προσωπικὴν ἐργασίαν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἢ τῶν πτωχῶν.

μοσχολουριὰ ἡ· ἡ γαζία, τὸ δένδρον ποὺ παράγει τὸ *μοσχολούρι* (βλ. Πασπ.).

μπιθιάζω Ἀμάδ. Συκιάδ. τοποθετῶ εἰς πίθους ἢ καὶ ἄλλα δοχεῖα τρόφιμα ἢ ροῦχα· «ἀφοῦ μπιθιάσω, θὰ πουλήσω ὅ,τι μείνῃ». Τὴν παρὰ Germano σημασίαν τοῦ affittare, ἐνοικιάζειν δὲν ἀνεῦρον.

μπίθιασμα τό· ἡ τοποθέτησις τροφίμων, καρπῶν κλπ. εἰς πίθους.

μπλήζω· «μπλήζει τὸ φαγεῖ» = πιάνει, δυναμώνει, φτουρᾷ.

μπληστικό φαγεῖ, ποὺ πιάνει δυναμώνει.

μπομπεύω· «τὴν ἐμπόμπεψε τὴ γυναῖκα» = τὴν ἐξέθηκε.

μπομπὴ ἡ· «ἤμαθες τοὶς μπομπές του;» = τὰς διαπομπεύσεως ἀξίας κακὰς πράξεις του; (βλ. καὶ Πασπάτην λ. πομπή).

μπρεῖ· «ἤμπρυσεν ἡ γῆ» = ἀνέδωκεν ὑγρασίαν, ἀνέβρυσεν.

μπρυσιὰ καὶ *μπρύσμα* = ἡ ἀνάβρυσις ὕδατος ἀπὸ τὴν γῆν.

μυῖα· ἐν Καρδαμύλοις μυῖγια, ἡ ἀλλαχοῦ μυῖγα.

μυριοψύχι τό· Βίκ. πλῆθος κόσμου πολύ· ἄσμα «μαζώνεται, συνάσσεται ὅλο τὸ μυριοψύχι».

μυτίτης ὁ· σπόρος ἢ καρπὸς προερχόμενος ἀπὸ κλάδον παρὰ τὴν κορυφήν.

νεμπότης ὁ· δοχεῖον πήλινον τοῦ νεροῦ. Εἰς τὴν Ἄνναν Κομνηνὴν ἀπαντᾷ (1, 135, 25 ἔκδ. Leib) «ἐμπότης κρύος».

νερόχυμα τό· Νέν. νιάσμα, ἡ πρώτη ἀροτρίασις, ἡ προπαρασκευὴ τῆς σποράς, ἡ ὁποία θὰ γίνῃ κατὰ τὴν δευτέραν ἀροτρίασιν.

νεροχύνω τὸ χωράφι Νέν. νιάζω, ἀροτριῶ διὰ τὴν παρασκευὴν τῆς σποράς.

νυστάγρια ἡ· ὑπνηλία.

ξαλεσιὰ ἡ· τὸ ὑπόλειμμα τοῦ ἀλεσθέντος σίτου ἢ ἀραβοσίτου ἢ κριθῆς, τὸ ὁποῖον προσκολλᾶται εἰς τὴν πλάκα τοῦ μύλου.

ξεγκυλοῦμαι· «νὰ ξεγκυλισθῇς ἀπεδῶ», «ξεγκυλίσου!» = 'ς τὸ διάβολο!

ξενολογιὰ πολλὴ ἦρθε 'ς τὸ παναγύρι = πολλοὶ ξένοι.

ξερομούζουθρο τό· ξηρὴ μυζήθρα, τὸ καλύτερο τυρὶ τῆς Χίου.

ξεροτρόχαλος ὁ· τοῖχος κτισμένος χωρὶς λάσπην ἢ ἀσβέστην (βλ. *τροχάλι*).

ξορτώνομαι· «δὲν ξορτώθηκα νὰ κάμω σπίτι» = δὲν ἠδυνήθην ἕνεκα διαφόρων δυσχερειῶν.

ξυνήθρα ἡ· τετράφυλλον φυτόν. Ὁμοιάζει πως μὲ τριφύλλι καὶ τὸ τρώγουν τὰ ζῷα μαραμένο, ὄχι χλωρό, διότι βλάπτει.

ξυλοκερατιὰ ἡ· ἀγρία χαρουπιά, παγιδιά· *ξυλοκέρατα*, ἄγρια χαρούπια.

ξυλοπίθοι οἱ· Κουρ. παλαιότερα κατασκεύαζαν ἐκ κορμῶν πλατάνων κοιλαινομένων ξυλίνους πίθους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν μονοκόμματοι.

ξώστης ὁ· Ζυφ. κλάδος μεγάλος (ἐξώστης).

ὀρτυκιὰ ἡ· φωλεὰ ὀρτυκιῶν μὲ ἀβγά.

ὀρτωμὸν δὲν ἔχουν τὰ κουκκιά· δὲν προοδεύουν (πβ. ὀρτώνω Χ. Χρ. 6, 50).

παννᾶς ὁ· ὁ πωλῶν παννιά, ὑφάσματα.

παραδέρφια τά· τὰ παιδιὰ τὰ βαπτισθέντα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀναδόχου.

παραλάγκαδο τό· Βολ. Κουρ. μικρὸ ρυάκι, μικρὸ λαγκάδι πλησίον ἄλλου μεγαλυτέρου· σπανιώτερον λέγεται περιλάγκαδο, ὅπως ἐσημείωσα Χ. Χ. 6, 53.

παροικάδα ἡ· Ν. Χ. αἱ ἀναγκαστικαὶ εἰσφοραὶ ἢ ἐργασίαι αἱ γινόμεναι ὑπὸ τῶν παροίκων ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ.

παροικολόγι τό· Καλαμ. ὁ κατάλογος τῶν παροίκων.

πέζωμα τό· Φτ. βραχῶδες, δύσβατον μέρος· «γιατί μ' ἐπῆγες ἀπ' τὰ πεζώματα»; Καὶ τοπων. *Πέζωμα*.

περατικοὶ λέγονται ὑπὸ τῶν Φυτούσων (τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Φυτῶν) οἱ κάτοικοι τῶν πέραν χωρίων τῆς Ἀμανῆς.

περδικιὰ ἡ· φωλεὰ περδίκων μὲ ἀβγὰ (πβ. *ὀρτυκιά*).

περδικουνιὰ ἡ· ἡ συκῆ ἡ παράγουσα τὰ μικρὰ καὶ ὄψιμα σῦκα τὰ λεγόμενα *περδικούνια* (βλ. καὶ Πασπάτην).

περιβόλι τό· ὄχι ὁ λαχανόκηπος, ἀλλὰ ἀγρὸς φυτευμένος μὲ ἑσπεριδοειδῆ· εἰς τὰ Κουρούνια περιβόλι λέγεται τὸ καλὸ χωράφι.

περιστροφιὰ ἡ· χτύπημα περιστρόφου.

πέταυρο τό· λεπτὸ σανίδι τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται κατὰ τὴν ἐπίδεσιν καταγμάτων ὑπὸ πρακτικῶν ἰατρῶν· «σὰν πέταυρο εἶναι» = λεπτός, ἀδύνατος.

πετιέμαι· «δὲν πετιέσαι νὰ δῇς τί γίνεται ὁ ἄρρωστος;» = δὲν πηγαίνεις γρήγορα· ἀόρ. *ἐπετάχθηκα* = ἐπῆγα γρήγορα, ἐπέταξα τρόπον τινά.

πευκαρούδι τό· μικρὸς πεῦκος.

πικράντερος ἐπίθ. ὁ κακός, ὁ πικρόχολος. Ἡ λ. καὶ παρὰ Somavera.

πικρίδα ἡ· ἡ πικραλίς, τὸ πικρὸ ραδίκι, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ *γλυκοβάρβαρα*. Καὶ κύρ. ὄν. *Πικριδᾶς* = ὁ τρώγων ἡδέως ἢ πωλῶν πικρίδας.

πινάκι τό· γαβάθι πήλινο ἢ ξύλινο, ὅπου τοποθετοῦν τὸ ψωμὶ νὰ ἀνέβῃ· ἡ *πινακωτὴ* περιέχει πλείονα πινάκια.

πιτύζω, ἐπιτύσθηκα· διαπιδύω, διαβρέχω.

πλασόγαλο τό· γάλα μὲ πλάσι· ψήνεται ὅπως τὸ ρυζόγαλο.

πλῦμα τό· ἡ πλύσις. «ἀπὸ πλῦμα μή σε μέλῃ» (διότι γίνεται εὔκολα).

ποντικολογᾷ ἡ γάτα· πιάνει ποντικοὺς συχνά.

ποσπόρδιλας ὁ· Οἰν. ὁ βολβός.

πούρπουρας ὁ καὶ *πουρπουρόχωμα* τό· Βαβ. χῶμα κίτρινον διαφόρων ἀποχρώσεων.

πρινιὰ ἡ· Ζυφ. πρῖνος.

πρινιᾶς· τόπος πρίνων.

πρόπολι ἡ καὶ *πρόπολι* τό· (καὶ πρόκολι καὶ πρόμπολι)· ἡ ὕλη μὲ τὴν ὁποίαν αἱ μέλισσαι φράσσουν τὰς ὀπὰς καὶ σχισμὰς τῶν κυψελῶν.

προσάναμμα τό· τὸ φρύγανον ἢ δαδὶ ἢ ὅτι ἄλλο ὑλικὸν χρησιμεύει διὰ νὰ ἀνάψῃ φωτιάν.

πρωτολάτης ὁ· Νέν. ὁ πρῶτος, ὁ μεγαλύτερος τῶν ἀδελφῶν τοῦ σιταριοῦ καὶ τὸ ἄνθος τοῦ γλυκανίσου, τὸ ὁποῖον *δένει* πρῶτον.

προσάψιμο τό· = προσάναμμα.

προσγονατίζω· ἡ λ. μόνον ποιητική:

κάλλι' ἔχω 'γὼ νὰ σκοτωθῶ
καὶ Τούρκα νὰ πεθάνω
παρ' ἀπὸ τὸν Κωσταντῆ
ἄλλον ἄντρα νὰ πάρω·
προσγονατίζ' ὁ μαῦρος του
κι ἀπάνω τὴν ἐπαίρνει.

πύραθο τό· (πβ. Χ. Χ. 6, 57) Καλαμ. Πυργί, *γαδουροπύλαθρο* Νέν. πύρεθρον. Εἰς τὴν Κρήτην ὑπάρχει χωρίον *Πυράθι*, ἴσως δ' ἐντεῦθεν ἦλθον οἱ Κρητικοὶ κάτοικοι τοῦ χωρίου τὰ *Πυράθου* τῆς Νάξου.

πυράσβεστος ὁ· ἀσβέστι μαζὶ μὲ *πυρόλιθον* τοῦ χωρίου Χαρκειοῦ ἀποτελεῖ μεῖγμα ἰσχυρότατον. Μὲ πυράσβεστον ἐκτίσθη ἡ στερεὰ ἐκκλησία τῆς Κρήνας.

πυργόπουλλο καὶ *πυργιόπουλλο* τό, μικρὸς πύργος εἰς τὰ χωρία τὰ μεσαιωνικά. Εἰς τὰς γωνίας τῶν τριγωνικῶν ἢ τετραγωνικῶν περιβόλων τῶν χωρίων ὑπῆρχαν τὰ πυργόπουλλα, ἐκ τῶν ὁποίων μερικὰ σώζονται ἀκόμη. Εἰς τὰ Νένητα τὰ καταστραφέντα ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1881 συνοικία τις λέγεται *πυργιόπουλλο*, διότι ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἄλλοτε πρὸ τοῦ 1881 πυργόπουλλο.

ρακαγγειὰ τά· (ρακὶ – ἀγγεῖα) συγκρότημα ἄμβυκος παλαιοτέρου εἰς τὴν Βολισσόν.

ραπανίδα ἡ· ὄχι ἡ ραφανὶς ἀλλὰ ραδίκι τοῦ ὁποίου τὰ φύλλα ὁμοιάζουν μὲ τὰ τῆς ραφανίδος.

ρασινοζίπουνο τό· Πιτ. ράσινο ζιπούνι, ἤτοι ἐκ τριχῶν αἰγὸς πβ. Χ. Χ. 6, 58.

ρεμπίσματα τά· Σιδερ. Κουρ. ἀπότομα, δύσβατα μέρη (βλ. καὶ Αἰγαῖον 1, 252).

ρίχτω – δίχτω· περίεργος σύμφυρσις ἔγινεν ἐνταῦθα· τὸ ρίχτω ἐπέδρασεν εἰς τὸ δίχτω καὶ δηλοῖ καὶ τοῦτο τὸ ρίπτειν: «δίξε του τοῦ σκύλλου μιὰ πέτρα» = ρῖψε του!

ροβάχερα καὶ *ροδάχερα* τά· ἄχυρα τοῦ ροβιοῦ, ὀρόβου.

ρουχοθέμι τό· Βασιλ. πολλὰ ροῦχα· «ἔχω ἕνα ρουχοθέμι νὰ πλύνω»!

ρύμνη ἡ· στενὸς δρομίσκος καὶ τοπων. *Ρύμνη* εἰς τὰ Πατρικὰ (βλ. καὶ Πασπ. λ. ρύμη καὶ λ. ρύμνη).

ρῦπος ὁ καὶ *ρῦπος* τό· Ἀβγών. τῶν ἀφτιῶν, τῶν μαλλιῶν.

Σαββατοκύριακο τό· ἡ λ. ἤδη παρὰ Μιχαὴλ Γλυκᾷ σ. 598.

σακκελίζω, σακκελιστήρι· διηθῶ, ἠθμιός· αἱ λλ. ἀπαντοῦν καὶ εἰς ἀλχημικὰ κείμενα· βλ. C. Zuretti, Catalogue des manuscrits alchimiques Grecs 1930 σ. 240, 17.

σάλιακας ὁ· ὁ κοχλίας, *χοχλιός*. Ἡ λ. ἐκ τοῦ σάλιο + ακας, ὅπως τὸ μάτακας καὶ μάντακας (= τσιβίκι) ἀπὸ τὸ αἷμα – ακας, τρύπακας (βλ. λ.) κτλ. Ἡ ἐν Σκύρῳ συνώνυμος λ. σαρακόχυλος ἀντὶ σαλακόχυλος ἐκ τοῦ σάλιο + κοχύλι.

σελλάδι τό· Φτ. διάσελλο, ὁμαλὴ ἐπιφάνεια ἑνώνουσα δύο ὑψώματα. Καὶ τοπων. *Σελλάδα*.

σετρώνω = τοποθετῶ τὰ *σέτρα* (βλ. Πασπάτην ἐν λ.), τοὺς ξυλοτύπους, ἐπὶ τῶν ὁποίων κτίζουν ἔπειτα.

σημαντικὸς ὁ· προύχων (βλ. Πασπ.)· ἡ λ. καὶ παρὰ Ι. Βλαχογιάννῃ, Χιακὸν Ἀρχεῖον τ. 2 (1910) σ. 34.

σιταριὰ ἡ· τὸ φυτὸν τοῦ σίτου μὲ πολλοὺς ἀδελφοὺς (πβ. *κριθαριά*).

σκιάδι τό· ψάθινο κάλυμμα τῆς κεφαλῆς (Λημν. Μεστ.). Βλ. καὶ Πασπ. καὶ περιοδ. Ἀργέντη 1, 22.

σκάλεθρο τό· Καλαμ. Βολ. Συκούσ. σκάλευθρον, ὁ *τρίφτης* τοῦ φούρνου, τὸ κοντάρι μὲ τὸ ὁποῖον ἀνακινοῦν τὰ καιόμενα ξύλα εἰς τὸν φοῦρνον. Μτφρ. λέγονται καὶ τὰ ζωηρὰ παιδιὰ σκάλεθρα Καλαμ. Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ τὸ παρὰ Πασπάτῃ *σκούλουθρον*. Βλ. Χατζιδ. Γλωσσ. Παρατηρ. σ. 197.

σκάλισμα τό· παροιμ. «ἕνα σκάλισμα, μισὸ πότισμα»· τὸ σκάλισμα τῶν σπαρτῶν διατηρεῖ τὴν ὑγρασίαν.

σκαλότρυπα ἡ καὶ *σκαλότρυπος* ὁ (ὄχι – ον, ὡς παρὰ Πασπ.) καὶ *τρυπόσκαλος* (!), ἡ ὀπὴ τοῦ τοίχου εἰς τὴν ὁποίαν τοποθετοῦν δοκοὺς διὰ νὰ εὐκολύνουν τὴν τοποθέτησιν κλιμάκων εἰς τὰ κτιζόμενα κτήρια.

σκιριὰ ἡ (καὶ *σκιαριὰ*) εἶδος ἀγρίου σχίνου.

σκινόκαρπος ὁ· Ὁλ. καρπὸς ἀγρίου σκίνου.

σκινόμαζα ἡ· Ὁλ. συστὰς μικρῶν σκίνων.

σκινόφυλλο τό· φύλλον τοῦ ἀγρίου σκίνου χρήσιμον εἰς τὴν βυρσοδεψίαν.

σκινόλαδο τό· τὸ ὀλίγον ἔλαιον ποὺ ἐξήγετο ἄλλοτε ἀπὸ τὸν καρπὸν ἀγρίων σχίνων.

σκοινιὰ ἡ· τὸ σκοινὶ ποὺ δένει ὡρισμένο φορτίον εἰς τὸ γομάρι.

σκοντάβγω· «σκονδάπτω», προσκρούω. Ἡ λ. λέγεται καὶ περὶ ἐπηρείας ἐξωτικῆς (πβ. σκόνταμμα Χ. Χ. 6, 61)· «εἰς τὰ Βρυσίδια *σκοντάβγει*» (= ὑπάρχουν σκοντάμματα, στοιχειά). «πολλοὶ ἐπέρασαν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ σκονταφτῆκαν» (Λαογραφία 8, 432).

σκουντουφλῶ· ἐκ τοῦ σκοντοβολῶ; Ἰδ. ὅμως Χατζιδ. Γλωσσ. Παρ. 216.

σκόρπιαινα ἡ· τὸ ψάρι σκορπιὸς Καρδ. Βροντ.

σκορπολογῶ τοὶς παράδες μου, σκορπίζω ἀσκόπως ἐδῶ καὶ ἐκεῖ.

σκοτεινάγρα ἡ· σκότος βαθύ· ἡ λ. ἐλέγετο ἄλλοτε ἐν Χίῳ, διότι ἀπαντᾷ παρὰ Θωμᾷ Βελάστη Anapafsis tis Kardhias σ. 139.

σκουλάφι τό· τὸ σκουλήκι ποὺ τρώγει τὸ κοκκάρι, τὸ μικρὸ κρεμμυδάκι.

σμιλαγκιὰ ἡ· Συκούσ. ὁ σμῖλαξ, φυτὸν τῶν ἑλῶν, τοῦ ὁποίου τοὺς κλάδους χρησιμοποιοῦν διὰ σάρωθρον· ὑπάρχει καὶ τύπος σμίλακας.

σπασούρα ἡ· (λ. μιμηλὴ) πτηνὸν μικρὸν ἐνδημικὸν ἐντομοφάγον καὶ ἑπομένως χρήσιμον εἰς τὴν γεωργίαν.

σπιλιάδα καὶ *σπιλάδα* ἡ· (πβ. Χ. Χ. 6, 62)· σημειωτέοι οἱ ἑξῆς στίχοι ἀπὸ ᾆσμα παρὰ H. Pernot. – P. le Flem, Melodies populaires grecques de l'île de Chio. Paris 1903 σ. 44:

σπιλάδα τοῦ 'ρτεν ἀπ' ἐμπρός,
σπιλάδα τσ' ἀπὸ πίσω.
σπιλάδα τσ' ἀφ' τὰ δυὸ πλευρά,
'ς τὸ φοῦντος τὸν ἐρρίξε.

σπιτόπουλλο τό· τὸ κοῖλον τῆς κηρήθρας.

στάλισμα τό· Βολ. ἡ στάθμευσις τῶν ποιμνίων εἰς τὴν *σταλίστραν*.

σταλίστρα ἡ· Βολ. τὸ μέρος ὅπου *σταλίζουν*, σταθμεύουν τὰ ποίμνια διὰ νὰ φάγουν ἢ ἀναπαυθοῦν.

σταλούδα ἡ· Ποτ. σταλιά, σταγὼν μέλιτος.

στάμα τό· Ποτ. (στάγμα) τὸ κρασὶ ποὺ στάζει ἀφ' τὰ σταφύλια πρὶν πατηθοῦν· χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ἐκκλησίαν γιὰ «ἰνᾶμα».

σταυρόπουλλο τό· μικρότατο πουλλάκι μὲ κόκκινον σταυροειδὲς κόσμημα εἰς τὸ μέτωπον.

σταφυλίτης ὁ· Β. Δ. Χ. τὸ φυτόν, τὸ ὁποῖον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κρήτην λέγεται στύφνος, εἰς τὴν Χώραν δὲ τῆς Χίου *σκαταμπᾶς*. Εἰς τὴν Κυνουρίαν λέγεται *μαυρολάχανο*. Διδακτικὸν εἶναι τὸ χωρίον ἀπὸ τὸ Ἰατροσόφιον τοῦ Σταφίδα, Legrand, Bibl. Grecque vulgaire τ. 2 σ. 1: «ἔπαρε στρύχνον, τὸ λέγουσίν τινες βρωμοβότανον, ὁποὺ ποιεῖ ὡσὰν σταφύλια μικρὰ μαυρούτζικα (ἐντεῦθεν τὸ Χιακὸν ὄνομα σταφυλίτης), λέγουν τὸ καὶ μαυρόχορτον...».

στελιάρι τό· τὸ στειλεόν, ἡ μακρὰ λαβὴ τῆς ἀξίνης καὶ τῶν παρομοίων γεωργικῶν ἢ ἄλλων ἐργαλείων. Μτφρ. = ξυλοκόπημα· «σοῦ χρειάζεται ἕνα στελιάρι»!

στεφάνι τό· ὁ γῦρος τοῦ στομίου λάκκου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κτίζεται τὸ μάγγανο.

σύ· λέγεται καὶ *σοὺ* Καμπ. καὶ *τσοὺ* Καρδ. «ἔ τσοὺ Γιώργι!», «βρὲ σού»!

συγκούκουλλο σιτάρι, μὲ τὴν θήκην (διότι δὲν ὡρίμασε καλά, ὥστε νὰ ἀφαιρεθῇ αὕτη).

σύθολο λάδι, ποὺ δὲν κατεστάλαξεν ἀκόμη.

συκογύρι τό· χωράφι μὲ συκὲς περιτριγυρισμένο.

συκόκηπος ὁ· Καρδ. ἡ λιάστρα τῶν σύκων.

συκολόγημα τό· Βολ. συγκομιδὴ σύκων: «πάγω 'ς τὸ συκολόγημα».

σύλλαδα εἶναι τὰ χέρια μου Συκούσ. λαδωμένα, μὲ λάδι χρισμένα.

σύνταχα σύνταχα Συκούσ. πρωὶ πρωί.

συρταριὰ ἡ· ἡ ὀπὴ τῆς κυψέλης, δι' ἧς εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται αἱ μέλισσαι.

σύρτης ὁ· Καρδ. κατήφορος μὲ χαλίκια. Πβ. κατασυράδα Χ. Χ. 6, 32.

σφηκολόγημα τό· ἡ συλλογὴ ἢ καταστροφὴ σφηκῶν.

σφηκολόγος ὁ· ἡ παγὶς τῶν σφηκῶν ἢ τὸ ξύλον μὲ τὸ ὁποῖον κτυποῦν τὰς σφῆκας.

σφηκολογῶ· καταστρέφω σφῆκας.

σφονδυλίδα ἡ· εἶδος ραδικιοῦ βολβώδους (Βολ.). Εἰς τὰ Μεστὰ καὶ τοπωνύμιον *Σφοντυλίδα*.

ταυροπολεμῶ Κουρ. ἀγωνίζομαι, προσπαθῶ πολύ. «ταυροπολέμησα γιὰ ν' ἀγοράσω τὸ χωράφι». Πβ. ταυροπαλαιῶ Χ. Χ. 6, 68.

τουρκογύρισμα τό· ἄλλοτε ἐν Χίῳ ἐλέγετο οὕτω ὁ Χριστιανὸς ποὺ ἔγινε Τοῦρκος (πβ. ρωμιογύρισμα).

τουρκοφάγια τὰ (Ζολώτα, Ἱστορία Χίου τ. 3, 2 σ. 459) ἐλέγοντο ἄλλοτε τὰ ἔξοδα καὶ αἱ εἰς εἶδος συνεισφοραὶ διὰ τὰ γεύματα, τὰ ὁποῖα ἐδίδοντο ὑπὸ τῶν γερόντων εἰς Τούρκους ὑπαλλήλους μεταβαίνοντας εἰς τὰ χωριά.

τραυολογῶ Βασιλ. τραυῶ συνεχῶς ἢ πολύ· «τί τραυολογᾷς τὸ σκύλλο;», «ποῦ τὸ τραυολογᾷς τὸ παιδί;».

τραφιὰ ἡ· τράφος.

τραφίτης ὁ· ραδίκι πικρὸ (τῶν τράφων δηλ.).

τρεχιὸ τό· Κάρδ. τρέξιμον.

τρεχοβολῶ Βασιλ. τρέχω πολύ· «τί τρεχοβολᾷς ὅλην τὴν ἡμέρα καὶ χαλᾷς τὰ παπούτσια σου;» «τρεχοβολῶ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ γιὰ νὰ κάμω τὴ δουλειά μου».

τροχάλι τό· βράχος (πβ. *ξεροτρόχαλος*).

τρύπακας ὁ· Βέσσ. τὸ πτηνὸν τρυποκαρυδίτης (Χ. Χ. 6, 69), διότι τρυπώνει εἰς τρῦπας.

τσικουδόλαδο τό· τὸ λάδι τὸ ὁποῖον ἐκθλίβεται ἀπὸ τὰ τσίκουδα (Χ. Χ. 6, 69). Βλ. Ἐ. Ἐμμανουήλ, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τ. 6 (1931) σ. 490. Ἡ τσικουδιὰ ἡ παράγουσα τὰ τσίκουδα λέγεται ἀλλαχοῦ τριμιθιά, κοκοροβιθιὰ κτλ.

τσίφτης ὁ· (λ. μιμηλὴ) Νέν. σιταρήθρα.

τσιφτοχάρακο τό· τὸ δένδρον τὸ ὁποῖον εἰς περάσματα πουλλιῶν διαμορφώνεται εἰς τύπον παγίδας ἵνα μὲ τοὺς κράχτας (βλ. λ.) προσελκύσῃ πουλλιά.

τυρόσκαλος ὁ· εἶδος πλέγματος ἀπὸ κλαδιὰ πρὸς ξήρανσιν τοῦ τυροῦ.

τυφλάγρια ἡ· ἡ λ. ἀπαντᾷ παρὰ Θωμᾷ Βελάστῃ, Anapafsis tis Kardhias σ. 137.

φάκος ὁ· Χαρκ. μικρὸς τετράγωνος κύαμος, μεγαλύτερος φακῆς. Ὁ Σὴθ σ. 130 ἀναφέρει «φακούς».

φανὸς ὁ· Καρδ. τὸ λυχναφίδι τὸ φαναριοῦ.

φλάμπουρο τό· χλάμπουρο καὶ γλάμπουρο Σιδ. Πιτ. Κουρ. Βολ. Ἡ λ. σήμερον ἔχει μᾶλλον μεταφορ. σημασίαν· «εἶν' ἕνα φλάμπουρο!» = παραλημένος ἄνθρωπος· «νά την, σὰ φλάμπουρο ἦρτε!» ταχέως· «κάτσε κάτω, χλάμπουρο!» περὶ παιδιοῦ ἀτάκτου. Βλ. καὶ Πασπ. ἐν λ. χλάμπουρο. Παρὰ Κανελλάκῃ Χ. Ἀνάλ. σ. 33 εἰς ποίημα λέγεται καὶ γλαντάμπουρο.

φόβια τά· ἡ καταστροφὴ τοῦ 1821 (Λαογρ. 6,627) ἡ ὁποία λέγεται καὶ *σφαὴ* (σφαγή).

φουκιὰ ἡ· Καλαμ. ὄχι ὁ φοῖνιξ (Χ. Χ. 6, 70) ἀλλ' ἡ ζιζυφεά. Καὶ *φουίκια* αὐτόθ. τὰ ζίζυφα διά τινα ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα.

φρούδι τό· «ὅλο φρούδι φρούδι πάς» εἰς τὴν ἄκραν βράχου.

φύρομαι «ἐφυρτῆκαν τὰ μαλλιά του», ἀπέβαλον τὸ χτένισμα, ἔγιναν ἄνω – κάτω.

φωκὸς ἐπίθ. πυρρόθριξ ἢ κανελλὶς καὶ κύριον ὄνομα *Φωκός*. Πβ. καὶ *ἀσπρόφωκος* καὶ *κοκκινόφωκος*.

φωρασιὰ ἡ· καχυποψία· ἡ λ. παρὰ Θωμᾷ Βελάστῃ, Anapafsis tis Kardhias σ. 100.

χαλαντζίδα ἡ· Βολ. Πυραμ., *γαλαντζίδα* Διευχ. ραδίκι μὲ λευκὸν χυμὸν καὶ ἄνθος κίτρινον. Φαίνεται ὅτι ἡ λ. γαλατσίδα ἔγινε χαλαντσίδα τῇ ἐπιδράσει καὶ τῆς λευκῆς ἐπίσης χαλάζης!

χάνεμα τό· τὸ χανεύειν (Χ. Χ. 6, 72), τὸ ἁλιεύειν χάνους.

χειλοῦσα καὶ *χειλοῦ* καὶ *χειλοῦτσα* ἡ· πετρόψαρο μὲ μεγάλα χείλη.

χειρόβολο τό· Χαρκ. καὶ *χειροβόλι* Ζυφ. ὅσους στάχυς χωρεῖ τὸ χέρι· πλείονα χειρόβολα ἀποτελοῦν *δρομί*.

χιλιάρφανος· ὀρφανός, τελείως ἐγκαταλελειμμένος (πβ. πεντόρφανος).

χιμέρι τό· Λεφτ. Μεστ., χιμάρι Κεραμ. μικρὸ ρίφι.

χιονιστὴς ὁ· παροιμ. «ἀπὸ νοτιὰ χιονιστὴ | καὶ ἀπὸ βοριὰ βροχάρι | ὁ Θεὸς νά σε φυλάγῃ!».

χλώρη ἡ· χλωρὰ νομή.

χοιροβάρβαρο τὸ καὶ *χοιροβοτανίδα* ἡ καὶ *χοιροχόρταρο*, χόρτον τρωγόμενον καὶ ὑπὸ τῶν χοίρων.

χτυπολογῶ τὸ παιδί, τὸ χτυπῶ συχνά, πολύ· ἀμτβ. «χτυπολογοῦν οἱ καμπάνες» = ἠχοῦν συχνά.

χώνεμα τό· ἀποπάτημα, περίττωμα.

Β'.

Ἀβδελόλακκος· Ἁγ. Γάλ. ἐκ τοῦ φυτοῦ ἀβδελλιὰ = ἀγριαπιδιὰ (Χ. Χ. 2, 93).

Ἅις (ὁ ἅγιος) Γενέσις εἰς Ἅγ. Γάλας.

Ἅις Λέντις Βολ. Ἅγιος Λεόντιος. Ὁ Λέντις ἔγινεν ἔπειτα ἴσως Λέντσης ἐξ οὗ ἡ ἐκκλησία ἡ Λέτσαινα.

Ἁγιονέρι ἢ *Ἁγιόνερο* εἰς τὴν περιφέρειαν Καρυῶν.

Ἀμιθοῦντα ἡ· ὁ κ. Γ. Μαδιᾶς ἠτυμολόγησεν ὀρθῶς ἐκ τοῦ μίνθη, ἡ ὁποία καὶ φύεται ἐκεῖ. Κακὴ ὑπῆρξεν ἡ ἰδική μου ἐτυμολογία ἐκ τοῦ βυθὸς (Λεξ. ἀρχ. 2, 30) καὶ ἡ τοῦ Στ. Βίου ἐκ τοῦ ἄμαθος (Ἡ σύγχρονος Χίος... σ. 14).

Ἀμπελοκόπι τό· Ἀμάδ. Ἀμπελοκόπια Καλαμ. Τὸ ὄνομα ἐδόθη, ὅταν ἐκόπησαν τὰ ἀμπέλια.

Ἀνήλιος Κάμπος καὶ *Ἀνήλια Χώματα* ἀπαντοῦν εἰς ποιήματα καὶ εἶναι μυθολογικὰ ἢ λαογραφικὰ τοπωνύμια, ὄχι πραγματικά· ἄσμ.

πάμε παραπη(δ)ήσωμε κάτω σ' Ἀνήλιους Κάμπους (Χ. Χ. 1, 138).
Κάτω 'ς τ' Ἀνήλια Χώματα, 'ς τὰ Πράσινα Λιβάδια.

Ἄνω Πή, Πυργ. Ἄνω Πηγή.

Ἀρεικωπὰ τά· μεταξὺ Βουνοῦ καὶ Κοινῆς. Ἀπὸ τὸ ρείκι (= ἐρείκη), τὸ ὁποῖον ἀφθονεῖ εἰς τὴν Χίον, γίνονται πολλὰ τοπωνύμια

Ἄρια τά· πιθανῶς σχετίζονται πρὸς τὴν ἀρίαν δρῦν (πβ. Ἀντάριος Χ. Χ. 6, 75), Ἀρέα εἰς τὴν Μάνην (Λαογραφ. 4, 732 πβ. καὶ BZ. 17, 105), Ἀριανὰ εἰς τὴν Λέσβον, ὁ Ἀριᾶς εἰς τὴν Κέρκυραν.

Ἄσπρη Πέτρα· ἐλέγετο ἄλλοτε μικρὰ περιφέρεια εἰς τὴν Χώραν ὄπισθεν τῆς βιβλιοθήκης Κοραῆ, πρὶν κτισθοῦν ἐκεῖ σπίτια. Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ εἰς ἔγγραφα.

Αὐλῶνας ὁ καὶ *Αὐλωνιὰ* ἡ· συνήθη τοπωνύμια εἰς τὴν Χίον.

Ἄχερδος Φτ. ὅπως συνήθως εἰς τοπωνύμια, ἐσώθη καὶ ἐνταῦθα παλαιὸν ὄνομα (ἄχερδος = ἀγριαπιδιά), τὸ ὁποῖον εἰς τὴν προφορικὴν παράδοσιν εἶναι ἄγνωστον.

Βαραγγιὰ ἡ· Καρδ. τὸ ὄνομα ὑπενθυμίζει τοὺς Βαράγγους τοῦ Βυζαντίου, ἤτοι τοὺς μισθοφόρους στρατιώτας Γερμανικῆς καταγωγῆς. Πιθανῶς ἔκ τινος ἰδιοκτήτου Βαράγγου ὀνομαζομένου ἐκλήθη ἐκκλησία τις πρῶτα καὶ ἔπειτα ἡ θέσις Βαραγγιὰ (πβ. Κομανιά).

Βαρβακᾶς ὁ· ὀνομάζεται ἡ πλατεῖα Καλαμωτῆς· πιθανῶς ἔκ τινος ἰδιοκτήτου τὸ ὄνομα (πβ. περιοδ. Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου Κ/πόλεως τ. 25 [1895] σ. 166).

Βασιλικὰ τά· εἰς σιγιλλιῶδες γράμμα τοῦ 1605 (Ἐκκλ. Ἀλήθεια τ. 19 [1899] σ. 22) λέγεται «μεταξὺ τῶν δύο χωρίων ἔσω καὶ ἔξω Διδύμας περὶ τοποθεσίαν τὴν καλουμένην Βασιλικά, ἣ καὶ Νέα Μονὴ προσαγορεύεται...». Ἄξιον προσοχῆς ὅτι καὶ ἄλλο μοναστήρι, πιθανῶς ἀξιόλογον, ἐλέγετο εἰς τὴν Χίον Νέα Μονή. Καὶ τὸ ὄνομα Βασιλικὰ ὑποδεικνύει ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχαν ἐρείπια σημαντικοῦ παλαιοῦ κτηρίου, ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ἴσως.

Βελονίδες καὶ *Μελονίδες* Κουρ. ἐκ τοῦ φυτοῦ βελονίδα.

Γαλάτου τά· ὁρμίσκος εἰς τὰ Κουρούνια.

Λάμωνας ὁ· κατὰ τὸν κ. Γ. Μαδιᾶν ἐξ ἀρχαίου ὀνόματος.

Λέσποινα ἡ· (γεν. τῆς Δεσποίνου!) ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν Ἀμανήν.

Λιαπόρι τό· νησὶς παρὰ τὰ Μεστὰ (Χ. Χρ. 4, 41) καὶ παρὰ τὰ Καρδάμυλα.

Λιπόταμος ὁ· Μέλ.

Λίστομο τό· Συκούσ.

Δρακοντόλακκος ὁ· τὸ ὄνομα εἶναι λαογραφικόν, ἀλλὰ δὲν ἐξηκρίβωσα τὰς περὶ αὐτοῦ παραδόσεις. Εἰς τὴν Σκόπελον ὑπάρχει τοπων. *Δρακοντόσκισμα.*

Διχάλωμα τό· Παρπ.

Ἑφτὰ ('ς τοὺς) Δαφν. Ἴσως ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ ἐπωνύμου Septa. Παρὰ Pagano, Delle imprese e del dominio dei Genovesi σ. 266 ἀναφέρονται Andriolus de Septa καὶ Johannes de Septa. Κατὰ παρετυμολογίαν λοιπὸν ἀπὸ τό: πάμε 'ς τοῦ Septa ἐλέχθη πάμε 'ς τοὺς Ἑπτά. Πολλαχοῦ ὅμως ὑπάρχουν καὶ τοπωνύμ. ἐξ ἀριθμῶν (Ἑκατόν, Τριάκοντα κλπ.) διὰ διαφόρους λόγους. Περὶ ἀριθμοῦ ἐνδέχεται νὰ πρόκειται καὶ ἐνταῦθα, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν τὴν σημασίαν του.

Ζυφιᾶς ὁ· ὁ Ροδοκανάκης (Ἰουστινιάναι σ. 636) ἑρμηνεύει τὸ ὄνομα ἔκ τινος οἰκογενείας de Zuffa, ὁ δὲ Βίος (Σύγχρον. Χίος σ. 86) ἐξ ἐπωνύμου Ζιζυφεᾶ! Ἐσφαλμέναι καὶ αἱ δύο γνῶμαι, τὸ Ζυφιὰς (ὅπως τὸ Μοριάς, Πρινιάς, Δαφνιὰς κτλ.) προῆλθε ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ δένδρου ζιζυφεὰ καθ' ἁπλολογίαν.

Θράκη καὶ *Θράτση* ἡ· (Ζολώτα Ἱστορ. 1, 483), τὸ τοπων. συνήντησεν ἐπανειλημμένως ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἰωάννης Ἀνδρεάδης εἰς κώδικα τοῦ χωρίου Πυργιοῦ. Πιστεύω πάντοτε ὅτι τὸ ὄνομα ὀφείλεται εἰς μετανάστας ἐκ Θράκης.

Θυμιανὰ τά· ἡ ἐτυμολογία ἐκ τοῦ Εὐφημιανὰ ἢ Εὐθυμιανὰ ἐσφαλμένη· ὅπως καὶ ὁ Θυμιανὸς τῆς Κῶ καὶ ἡ Θυμιανὴ τῆς Κρήτης (Χ. Χ. 6, 77) προῆλθον καὶ τὰ Θυμιανὰ ἀπὸ τὸ φυτὸν θύμον.

Καλαμιάρις ὁ· Ἀμάδ. πβ. Κονυζιάρις εἰς Κάρπαθον, Φυκιάρις εἰς Ρόδον κλπ.

Κάλαμος ὁ· Καλιμ.

Καλολιμένι τό· ὁ λιμὴν τῆς Βέσσας νοτιώτερον τοῦ Ληθιοῦ.

Καμασὸς ὁ· Ληθ. Ὁ Ἡσύχιος γράφει «καμασός· βάραθρον». Ὥστε ἐσώθη ἐνταῦθα παλαιοτάτη λέξις. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι καὶ ἄλλη σπανία λ. ἀρχαία ἐσώθη εἰς τὸν Ληθήν, τὸ *βούκρανο* = βράχος ἀπότομος εἰς τοπων. αὐτόθι *Βούκλανος!*.

Καρουνιὰ ἡ· Σπαρτ.

Καρυὰ ἡ· Νέν. Συχνὸς ὁ ἀρχαῖος τύπος καρυὰ (= καρυδιὰ) εἰς τὴν Χίον (καὶ Χωριὸ Καρυές, ὄχι Καρυδιές), καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ὑπάρχει νερὸ καὶ εὐδοκιμεῖ ἡ καρυδιά. Τὸ διδακτικὸν τοῦτο παράδειγμα δεικνύει πόσον ἀρχαϊκώτερον ὑλικὸν διατήρησαν τὰ τοπωνύμια.

Κάστρο τῆς Ὡριᾶς (βλ. καὶ Ζολώτα Ἱστορία τῆς Χίου 1, 464) λέγεται τὸ

παρὰ τὰ Καμπιὰ ἀρχαῖον φρούριον, τοῦ ὁποίου λείψανα σώζονται. Περὶ τῶν σχετικῶν πρὸς τὰ ἄπειρα Κάστρα τῆς Ὠριᾶς Ἑλληνικῶν παραδόσεων βλ. Ν. Πολίτου, Παραδόσεις... σ. 716, Λαογραφίαν 1, 330 καὶ 360 καὶ 2, 558. Τὸ *Ρημόκαστρο* τῶν Σπαρτίνων πέραν τοῦ βουνοῦ Αἴπους, ὑπὲρ τὴν Κυδιάντα, δὲν εἶναι κάστρο, ἀλλὰ ναὸς μεγάλος (τῆς Ἀρτέμιδος ἴσως), τοῦ ὁποίου μόνον αἱ βάσεις διακρίνονται.

Κατάπετρα· εἰς τὴν Χίον (χωρίον Θυμιανὰ) ὑπάρχει τοπωνύμιον *Κατάπετρα* τά, εἰς δὲ τὴν Κύπρον *Κατάπετρος* ὁ· ὡς προσηγορικὸν τὸ κατάπετρα ἀπαντᾷ εἰς Ἀκριτικὴν παραλλαγὴν [1] «εἰς τοῦτες τὲς κλεισοῦρες καὶ εἰς τοῦτα τὰ κατάπετρα». Καθ' ὅμοιον τρόπον εἶναι ἐσχηματισμένα τὰ τοπωνύμια *Κατάφυλλον* εἰς τὴν Λῆμνον [2], τὸ *Κατάλακκον* αὐτόθι, ὁ *Κατάπορος* εἰς τὴν Ἄνδρον, ὁ *Κατάπυργος* εἰς τὴν Λέσβον, τὰ *Κατάσπηλα* εἰς τὴν Κύπρον, καὶ εἴ τι ἄλλο. Τὰ *Κατύδατα* [3] τῆς Κύπρου εἶναι πιθανῶς Κάτω Ὕδατα. Τὰ τοπων. Κατάπετρος, Κατάπορος κτλ. προῆλθον ἐξ ἐπιθέτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ κατὰ ἔχει ἐπιτατικὴν ἔννοιαν: «χώρα *κατάμπελος*» παρὰ Στράβωνι 179 = χ. πλήθουσα ἀμπέλων· «τόπος κατάβραχος» [4] = πλήρης βράχων. Τὰ ἐξ οὐσιαστικῶν σύνθετα ταῦτα ἐπίθετα καὶ τοπωνύμια ἐσχηματίσθησαν κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐξ ἐπιθέτων: Κατάστενον, = θρακικὸς Βόσπορος, Κατάκοιλα εἰς τὴν Ἄνδρον, Κατάχλωρον εἰς τὰ Ἄγραφα κτλ.

Κατάρραχο τό· ἐπὶ τοῦ Πελινναίου· εἰς τὴν Ἀρκαδίαν *Καταρράχια* τά.

Κατώχωρα τά· λέγονται τὰ νότια χωριά, τὰ *Μαστιχόχωρα* κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ *Ἀπανώχωρα*, τὰ βόρεια χωριά.

Κερᾶς Σοφιᾶς τὸ τραχώνι Λαγγδ. Κυδ. Παρὰ τὴν Ἰθάκην ὑπάρχει νησὶς Σοφιὰ (= ἁγιὰ Σοφιά;).

Κεραμὼς ὁ· Βικ. ἐξ ἀρχαίου κεραμὼν πιθανώτατα.

Κέρος καὶ *Τσέρος* τό· Πυργ. (καὶ οἱ κάτοικοι Κεροῦσοι). Ἴσως τὸ ὄνομα ἀρχαῖον (πβ. Κέρος καὶ Ἀντίκερος ἢ Ἀντικέρια τά, νησῖδες μεταξὺ Ἀμοργοῦ καὶ Νάξου).

Κισσήρια τά· Κουρ.

Κρομμυδᾶς ὁ· βουνὸν Καρδαμύλων.

Κοινὴ ἡ· Χάλ. πλὴν τοῦ χωρίου Κοινῆς ὑπάρχει καὶ ἄλλο τοπων. εἰς τὰ Χάλανδρα ἀναφερόμενον ἴσως εἰς παλαιοτέραν κοινὴν γῆν. Καὶ τὰ *Κοινάγρια* τῶν Κουρουνίων εἶναι ἴσως Κοινοὶ Ἀγροί.

---

[1]) Λαογρ. τ. 9 σ. 380.

[2]) Miklosich - Müller, Acta... 1, 95.

[3]) Κυπριακὰ Χρονικὰ τ. 12 (1936) σ. 206.

[4]) Boissonade, Anecdota graeca τ. 5 (1833) σ. 49.

Κοτινὰ τά· Νέν. ἐκ τοῦ κότινος.

Κουβαρᾶς ὁ· ποταμὸς εἰς τὴν Ἀμανήν.

Κουράτωρας ὁ· Βολ. τὸ ὄνομα τοῦτο καθὼς καὶ τὸ *Πραιτώρι* δεικνύουν ὅτι ἡ Βολισσὸς ἦτο κέντρον διοικητικὸν καὶ εἰς τοὺς Βυζαντινούς.

Κυμινᾶς ὁ· Βολ. βουνὸν κοινόν, ὅπως καὶ τὸ *Κομόνι*. Ἀμφότερα σπέρνονται ἀπὸ κοινοῦ.

Κώμη ἡ· πλὴν τῆς Κώμης τῆς Καλαμωτῆς ὑπάρχει καὶ ἄλλη εἰς τὰ Λεφτόποδα. Τὸ ὄνομα εἶναι ἀρχαῖον, δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ Τουρκικὸν κοὺμ = ἄμμος.

Λυκάστου τοῦ· Ἐλάτ. ἐκ Βυζαντινοῦ ὀνόματος συνήθους· «Λυκάστῳ ὑπάτῳ» γράφει ἐπιστολὴν ὁ Θεόδωρος Στουδίτης (Migne, Patr. Græca τ. 99 στ. 1464)· περὶ *Λυκάστου* πρωτοσπαθαρίου καὶ στρατηγοῦ Μακεδονίας ἔγραψεν ὁ Κ. Κωνσταντόπουλος (Ἀρχ. Θρακικοῦ Λαογρ. καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ τ. 7 [1940-1941] σ. 5).

Μαστιχάρης ὁ· Βουν.

Μελιτᾶς ὁ· Μεστ. ἐκ κυρίου ὀνόματος.

Μεστόλυμπα τά· Μεστὰ καὶ Ὀλύμποι.

Μουντὰ τά· συνοικία Βολισσοῦ. Καὶ ἡ μονὴ τῶν Διευχῶν ἐλέγετο ἄλλοτε Μουντά. Εἰς τὴν Τῆνον ὑπάρχει τοπωνύμιον Μουντάδος καὶ ὅλα αὐτὰ προέρχονται ἔκ τινος ἐπωνύμου Μουντός. Τὰ Μουντοῦ ἔγιναν ἔπειτα τὰ Μουντά.

Παρτένης ὁ· Πυργ. Χώρ. (πβ. καὶ Χ. Χ. 6, 80, Ζολώτα, Ἱστορία 1, 116)· τὸ ὄνομα πιθανῶς ἀρχαῖον: Παρθένιος ποταμός.

Πατσοῦ τοῦ· Καρδ. ἐκ Βυζ. ὀνόματος.

Πέδι τό· ἐκ κώδικος ἁγίου Γεωργίου Συκούση. Πέδι λιμὴν καὶ εἰς τὴν Σύμην, ἐκ τούτου σύνθετα τὰ Λεφτόποδα καὶ Βατοπέδι.

Πέζα ἡ· καὶ *Πέζες* οἱ· Καρδ. Σιδερ. Παρπ. ἐκ τοῦ πέζα = δύσβατον, βραχῶδες μέρος· «ἔμπλεξε τ' ἀλέτρι σὲ κάτι πέζες» = βράχους πβ. Αἰγαῖον 1, 121.

Πιτυόν· λέγουν οἱ Καρδαμυλῖται ἀρχαϊκώτερον τὸ χωρίον Πιτυός.

Πισώχωρα ἢ Πισωχώρια λέγουν οἱ κάτοικοι τῆς Ν. Α. Χίου τὰ χωριὰ τῆς Ν. Δ. Χίου ἤτοι Μεστά, Ληθί, Βέσσαν.

Πνιγούρα ἡ· Καλαμ. Πνῖμα τό. Καρδ. ἴσως ἐκ τοῦ θερμοῦ, πνιγηροῦ ἀέρος.

Πολύκομπος ὁ· Νένητ.

Ραγὸς ὁ· Μεστ.

Στενομπόλι τό· Κάμπ. (στενὸς – ἔμβολος), *Στενορύμι* δὲ Πυργ. (πβ. Ρύμη).
Τροχαλᾶς ὁ· (Κτηματολόγιον Φωτεινοῦ σ. 12) ἀπὸ τὰ τροχάλια = βράχια.

Φυτὰ τά· χωρίον καὶ τοπων. Ἁρμολειῶν (Φυτειὰ Καλαμ. Φυτοῦ, Βέσ.). μεσν. τοπων. Πβ. Mansi... 8, 1015 «μονῆς τῆς οὔσης ἐν Φυτοῖς πλησίον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἐπιμάχου».

Φλώρι τό· ἐπὶ τοῦ ὄρους Αἴπους. Τοπωνύμιον Φλώριον εἶναι γνωστὸν καὶ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ψελλοῦ (παρὰ Σάθᾳ, Μεσ. Βιβλιοθ. 5, 214).

Στροβιλιά, Στροβίλι, Στροφιλιά, Στροφιλὸς (Πυργὶ) συχνὰ εἰς τὴν Χίον (πβ. Ζολώτα, Ἱστορία 1, 166) ἐκ τοῦ ἀρχ. στρόβιλος, εἶδος πεύκης καὶ ὁ κῶνος αὐτῆς.

Φωτεινιά(δ)ος ὁ· συνοικία Ἀμάδων ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Φωτεινῶν.

Χαρκοβάβουλα· Χαρκειὸς καὶ Βαβύλοι.

Χήλιππος ὁ· ὑπὸ πολλῶν περιηγητῶν καὶ γεωγράφων[1] ἀναφέρεται εἰς τὴν Χίον ὄρος ὁ Χήλιππος. Τὸ σημειώνει καὶ ὁ Κοραῆς (Ἄτακτα 3, 24) καὶ ἡ Γεωγραφία τοῦ Μελετίου (ἔκδ. 1728 σ. 487). Τοιοῦτον ὄνομα ὅμως οὔτε ὑπῆρξεν οὔτε ὑπάρχει σήμερον εἰς τὴν Χίον, δὲν γνωρίζω δὲ ἐκ τίνος παρεξηγήσεως ἐπλάσθη (ἐκ τοῦ Ὀλύμποι – Ὄλυμπος;).

Ψελλοῦ τοῦ· ἐκ κώδικος τοῦ Πυργίου κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ αἰδεσιμωτάτου Ι. Ἀνδρεάδου.

---

[1]) Παρὰ Gronovius, Thesaurus Græcarum antiquitatum Venetiis 1732 IV. σ. 72 ἀναφέρεται « Chelippus mons ».

22. 7. 1943

Γ'.

ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

(ΔΙΑΛΟΓΟΣ)

ΛΗΘΙΟΥ, ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΥΚΟΥΣΗ ΚΑΙ ΑΥΓΩΝΥΜΩΝ.

Ληθημενούσης. Ἔ πάαππα, πότε θώς νὰ πάμεν ὴμ Παναγιά, να μοῦ λουτουργήῃς;

Παπᾶς. Τὴν Παρασκευγή.

Ληθ. Νά 'ναι λιγάκιν ταχινό, γιατὶ θὰ πώ ὴ[1] χώραν καὶ ὴ Βέσσαν ὸμ μῦλο καὶ νὰ προκάμω, γιατ' ὁ γάρος[2] εἶναι ξεπεμμένος κ' ἐν τὰ καταφέρνει. Μίλησέ μου σὰμ πάς ὴν ἐκκλησιὰ γιὰ νὰ φέρω τ' ἀνᾶμαν καὶ τὴ σφραγῖδα, ποὺ θὰ βγάλῃς τὸν ἀντίδωρο.

Ἔ κουμπάρε, ἐδῶ κώστε[3]; δὲ μαγειρεύγετε τίποτι, γιατ' εἶμαι ψόφιος καὶ 'ὲ σὲ γλέπω ἀφ' τὴ μπεῖνα! ὅ,τι ἔχεις φέρε το, γιατὶ θὰ φύω νὰ πώ ὴ Βέσσαν ὸμ μῦλο.

Αὐγωνυμούσης. Ἔ κουμπάρρε Γιάννη, μέσα εἶσαι κ' 'ὲ μιλεῖς; ἔ καψούουλλη, καψούουλλη, ἐγέραες πρὶν τὴν ὥρα σου, κι ἀμ' ὁ Ληθονομούσης εἶντα θέλει δῶ; Ἐγὼ ἤχασα τὸ γαούρι καὶ γυρίζω μιὰ βδομάα 'ς τὰ βουνά, 'ς τὸ Ξερρόκαμπο, 'ς τὴ Στενοχώνη, 'ς τὴν Ἁλίντα, 'ς τὸ Ριάλλι, 'ς τὰ Ρρρείκια κ' ἤμαθα πὼς τὸν ἤπιασεν ὁ Ζυγλῆς σας. Ἔ βρέ, ἔ βρέ! ὁ διάολος θὰ τὸμ πάρῃ, γιατ' ἤσπασα τὰ κούγιαβλα καὶ τὰ ποάριά μου τόσες μέρες. Ἄφηκα τὴ γυναῖκα μου λουχοῦσα καὶ τὰ παιδιὰ θεονήστικα κ' ἐν ἠξέρουν ποῦ γυρίζω κ' ἐγὼ 'ὲ μπορῶ πιὰ νὰ κουνήσω. Εἶχε χάζι νὰ λυῶνται νά με γυρεύγου. Κοντεύγει καὶ τὸ παναύρι τοῦ Ἅι Γιωργιοῦ ποὺ θὰ μούρθουν καὶ μουσαφίριες, ποὺ θὰ ψήσω λαχανίες καὶ διακόους τρακόους σαλιακόνους. Ἐν ἔν' καλόν φαεῖ; Κάθε χρόνο τὸ παναῦρι ἔν' πιὸ κάλλιο, γιατ' ἤμεστεν περήφανοι καὶ μερακλῆδες, μὰ ἤμεστεν καὶ ντζουμέρτες σ' ὅλα. Ἐ θ' ἄρθῃς καὶ σύ, ψαρᾶ, νὰ μᾶς φέρῃς κάμποσα συναγρίδια καὶ κανένα σουλούβαρδο;

Ληθημ. Ἔ Κώσταντη, ποῦ κάεται ὁ μυλωνᾶς ὁ Βηλιᾶς;

---

[1]) ὴ χώραν = εἰς τὴν χώραν·

[2]) γάρος = γάδαρος.

[3]) κώστε = κάθεσθε.

Βεσσιανός. Βρὲ καλῶς μου καὶ κατακαλῶς μου το, τσι ἀμ' ἔλα μέσα νὰ ξεκουρασκῇς, κάησε λιγάτσι. Ἔ Δέσποινοῦ, κέραε τὸν κουμπάρον κίποκι. Τσι ἀμὲ κάησε δά. Ἄνοιξε τὴ μεγάλη τὴ γκισ́ρα τσὲ τσέραέ τον ἕνα ποκήριν καλό. Τώρα ἦρχα τσ' ἐγὼ κι ἃ θῇς, κάτσε νὰ τσιμπίωμεν μιὰ βουκιά, γιακὶ θὰ πάω νὰ δῶ μιὰ μαθκιὰ κὶ κάμνουν οἱ ἐργάτες ποῦ βολεύγουν τοὺς κοίχους τοῦ σπιθκιοῦ μὲ τ' ἀσβέσκι· εὐτοὶ εὐλοημένοι ἀθρώποι κίποτις ἐν κάμνουν μονάχοι των. Τώρα κοντὰ θά 'ρχῃ κι ὁ Δεσπόκης γιὰ τὸ ντέβρι νὰ πάρῃ καὶ τὰ μαϊδιά του. Ὁ Βηλιᾶς εἶν' ἀπάνω τσεῖ στὸ μῦλον του, ἐτσεῖ θὰ τὸ βρῇς.

Ἁγιωργούσης. Ἔεε κουμπάρε, κι ἀμ' ἀανὰ εἶντα κάμνετε δῶ; ποῦ κάεται ὁ Βηλιᾶς πού 'χει τὸ μῦλο, γιατ' ἐν ἐγρωνίντζω τὸ μέρος; Θὰ πῶ λιγάκι σιτάρ' ὁ μῦλον του νὰ τ' ἀλέσῃ καὶ νὰ φύω ὀχονοῦς. Ἤστειλέ μ' ὁ κύρης μου νὰ γυρίσω μπρὸς πίσω, γιατὶ θὰ πῶ γιὰ λούλουρα ὁ χωράφι γιὰ ριγάλο οὔνοὺ φίλου μας ποὺ μᾶς ἔρχεται ἄδια ὥρη καὶ λιγάκι κ' ἐν τὸν ἔχομεν ξεκολλημό. Γυρίντζει καὶ τριγυρίντζει καὶ 'ς τὸ σπίτι πά' καὶ καΐζει κ' ἐν τὸ νοιάντζει θιώς ἂν ἀδειάντζωμε, μᾶς ντζουμιώνει καὶ ἄλλο τίποτι. Ὅπου νοιώσῃ βιολιὰ κάμνει σὰ λλωλός, ἂμ πῇς καὶ 'ς τοῦ Μποῦ κι ὀμ Πεῦκο, ἐν ἀπολείπει γιὰ νὰ γλέπῃ πῶς χορεύγου κ' εἶντα λογιῶς παίντζου τὰ σημάρματα καὶ τὴν ντζαμπούνα, νὰ γλέπῃ καὶ τοὺς Καρλαβάδες τὲς Ἀποκριγές. Μὰ ἐννοιά σου κ' εἶν' ἕναν μπρᾶμα! Ἔ τσὲ μέλει δά καί... τίποτ' ἐν τὸ γελᾷ. Ὅλοι τὸν ἐξέρου σὰγ κάρπικομ παρᾶ.

Δ'.

ΔΗΜΩΔΗ ΠΟΙΗΜΑΤΑ [1]

1.

Χωρίον Βίκι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Καλῆς Μάρκου Παρθενίαινας 85 ἐτῶν).

Τρίτην ἐπλάστ' ὁ Διγενὴς καὶ Τρίτην ἐγεννήθη
Καὶ Τρίτη τό 'δεν τ' ὄνειρο πῶς ἤθε νὰ πεθάνη.
Καὶ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κυριακή, μιὰν 'πίσημην ἡμέρα
Παίρνει νὰ πά' στὴν ἐκκλησιὰ νὰ πά' νὰ μεταλάβη
Κι ὁ Χάροντας τὸν πάντησε 'ς τὴ σκάλα τ' ἀπὸ κάτω.
— « Καλῶς ἦρτεν ὁ Χάροντας νὰ φάμεν καὶ νὰ πιοῦμεν». —
— «Ἐμὲ δὲ μ' ἔστειλεν ὁ Θκιὸς νὰ φάμεν καὶ νὰ πιοῦμεν,
Μονάχα μ' ἔστειλεν ὁ Θκιὸς νὰ πάρω τὴν ψυχή σου». —
— « Δίχως τρομάρα κι ἀρρωστιὰ ἐγὼ ψυχὴ δὲ δίνω,
Μόνο νὰ πά' πη(δ)ήσωμε κάτω σ' Ἀνήλιους Κάμπους
Κι ἂ μὲ περάσης, Χάροντα, νὰ παίρνῃς τὴν ψυχή μου,
Ἂ σὲ περάσω, Χάροντα, θ' ἀφήκης τὴν ψυχή μου». —
Παίρνουν καὶ πά' πη(δ)ήσουνε κάτω σ' Ἀνήλιους Κάμπους,
Πη(δ)ᾷ πρῶτα ὁ Χάροντας καὶ πά' σαράντα μίλια,
Πη(δ)ᾷ τὸ ὕστερ' ὁ Διγενὴς καὶ πά' σαρανταπέντε.
— « Γιὰ πέ μου, πέ μου, Χάροντα, πότε θὰ σ' ἀπαντέχω ; » —
— «Ὄντα πονέσῃς δόντι σου, τότες θὰ μ' ἀπαντέχης
Κι ὄντα πονέσῃς μάτι σου, τότες σὲ τριγυρίζω». —
Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κι ὁ κόσμος συντρομάσσει,
Τρέχουν οἱ ἄρχοντες πεζοὶ κ' οἱ Τοῦρκοι καβαλλάροι

---

[1]) Βλ. παρομοίαν Ἀκριτικὴν παραλλαγὴν ἐκ Βικίου, Χ. Χ. 1, 138 πβ. καὶ Κανελλ. Χ. Ἀναλ. σ. 46, ὅπου τὸν Διγενὴ ἀντικαθιστᾷ ὁ Χάρος.

2.

Χωρίον Καμπιά.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Σοφίας Μάρκου Καλογερᾶ 63 ἐτῶν).

Κάτω 'ς τὰ ρούσια χώματα καὶ σὲ βαθὺ λιβάδι
'Εκεῖ σπέρνει ὁ Διγενὴς μὲ τ' ὥριον του ζευγάρι.
Φακὴν καὶ ρόβιν ἔσπερνε, τα(γ)ὴν τοῦ ζευγαριοῦ του.
Πουλάκιν πῆγεν κι' ἤκατσεν 'ς τὴν ὥσκερην (;) τ' ἀλέτρου.
— «'Εσὺ σπέρνεις, βρὲ Διγενή, μὰ τὴν καλή σου κλέψαν». —
— «'Αν τὴν ἐκλέψανε ἐχτές, νὰ πά' νὰ τὴν γυρεύω,
'Αν τὴν ἐκλέψαν σήμερα νὰ κάμω τὴν σποριά μου». —
— «'Εγὼ σοῦ λέω, Διγενή, πὼς τὴν καλή σου κλέψαν». —
Καὶ τὸ ζευγάριν 'νέφηκε, 'ς τὸν στάβλον του πηγαίνει,
Παίρνει τ' ἀργυροκλείδια του, τὸν στάβλον ξεκλειδώνει,
Τοὺς στάβλους ἐξεκλείδωσε, τοὺς μαύρους ἐνερώτα.
'Οσοι μαῦροι τὸν εἴδανε αἷμαν ἐκατουροῦσαν,
'Οσοι τὸν ἐκαλόδανε ἐπέσαν καὶ ψοφοῦσαν.
'Ενας μαῦρος, παλιόμαυρος, χίλιω χρονῶ κοντριάρης,
'Εστάθην καὶ 'ποκρίθην του σὰν κάλλιο παλληκάρι.
— «'Αν εἶν' γιὰ τὴν κυρὰ Καλὴ ἐγὼ νὰ σοῦ τὴν φέρω,
Γιατὶ μὲ κρουφοτάιζε ἀφ' τ' ἀκριβὸ κριθάρι,
Γιατὶ μὲ κρουφοπότιζε μέσ' σ' ἀργυρὴ λεγένη.
Δέσε μου τὴ μεσίτσα μου μὲ λαχουρὶ ζωνάρι,
Σφίξε μου τὸ κεφάλι μου μὲ συρματένια τρίχα
Κι ἀμέσως τὴν κυρὰ Καλὴ ἐγὼ θὰ σοῦ τὴν εὕρω». —
Βιτσιὰ δίνει τοῦ μαύρου του καὶ 'ς τὰ βλοΐδια φτάνει,
'Ο μαῦρος θιλιμούντρησε κ' ἡ κόρη γνώρισέν το.
— «Πάψε, παπᾶ, τὰ γράμματα καί, διάκο, τὰ βαγγέλια
Κι ὁ μαῦρος μου θιλιμουντρᾷ κι ὁ Διγενὴς εἶν' κ' ἤρτε». —
Κι ὁ μαῦρος ἐγονάτισε κ' ἐπάνω του τὴν πῆρε.
Κι ὅσο νὰ ποῦν, γιὰ δῆτε το! παίρνει σαράντα μίλια
Κι ὅσο νὰ ποῦνε, πιάτε το! μήτ' ἦτο μήτ' ἐφάνη.

3.

Ὁ ἀρνητὴς τῆς ἀγάπης.

Χωρίον Βίκι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Ἄννας Κατσιάρη Μαρκέλλαινας).

Τριὰ κάτεργα πάν 'ς τὸ γιαλὸ κ' ἡ κόρη πά' 'ς τὴν ἄμμο,
Τριῶν καραβιῶ ἐφώναξε καὶ δυὸ κατέργω λέγει
— «Δὲν εἴδετε τὸν ἀρνιστήν, τὸν κλέφτη τῆς ἀγάπης,
Ὅπου μοῦ μήνα κ' ἤλεε πὼς δὲ μὲ 'πολησμόνα;
Τώρα μὲ 'πολησμόνησε, πικρὰ τὸν καταροῦμαι.
Λέω νὰ τοῦ καταραστῶ καὶ πάλι τὸν λυποῦμαι,
Γιατ' εἶναι νιὸς καὶ τρυφερὸς καὶ τὸ Θεὸ φοβοῦμαι,
Μὰ 'γὼ θὰ τοῦ καταραστῶ κι ὅτι τοῦ μέλλ' ἂς γένῃ:
'Απὲ ψηλὰ νὰ γκρεμιστῇ καὶ χαμηλὰ νὰ δώκῃ
Καὶ ἀπὸ κάτ' ἀφ' τὰ ψηλὰ δυὸ δίστομα μαχαίρια
Τό 'να νὰ τὄμπῃ 'ς τὴν καρδιὰ καὶ τἄλλο ς' τὰ τσιγέρια,
'Εννιὰ γιατροὶ νὰ τὸν βαστοῦν καὶ δέκα γιανιτσάροι
Καὶ δεκατρεῖς πνευματικοὶ νὰ γράφουν τοὺς γιαρᾶδες
Κι ἐγὼ διαβάτης νὰ περνῶ ἀπάνω 'ς τοὺς γιαρᾶδες.
— «Ὥρα καλή, ἐννιὰ γιατροὶ καὶ δέκα γιανιτσάροι,
Καλῶς τὰ κάμετε, γιατροί, καλῶς τὰ πολεμᾶτε,
Ἂς κόβγουν τὰ ξεράφια σας κι ἂς μὴ πονῇ ἡ καρδιά σας,
Ἂ θέτε καὶ λινὸν πιαννίν, ἔχω σαράντα πῆχες,
Τὰς πέντε δίνω γιὰ ξαντό, τὰς δέκα γιὰ μοτάρι,
Τὰς ἄλλας τὰς περίλοιπες κόβγω τὸ σάβανό του». —
— Μωρὴ σκύλλα, μώρ' ἄνομη, μώρ' ἄθεη τοῦ κόσμου,
Δὲν εἶχες κρίσι νὰ μὲ πάς, κρίσι νὰ πά μὲ κρίνῃς,
Μόνο μὲ 'πέφηκες στὸ Θκιὸ κι ὁ Θκιὸς ἐπήκουσέν σου;»

4.

Ἡ κουμπάρα.

Χωρίον Καμπιά.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Σοφίας Μάρκου Καλογερᾶ 63 ἐτῶν).

Ἀρκόντου γιὸς ἐδιάβαινε 'ς τοὺς κάμπους καβαλλάρης,
Εἶχαν τὰ ροῦχα του δροσιὰ καὶ τὰ μαλλιά του πάχνη,
Κάτω τὰ φτερνιστήρια του αἷμαν ἀπὸ τοῦ μαύρου.
Σ τὸ δρόμον ὅπου πήγαινε, 'ς τὸ δρόμον ποὺ πηγαίνει
Κόρη ξανθὴ τοῦ πάντηξε πάνω 'ς τὸ σταυροδρόμι.
Ἀπὸ μακριὰ τὴνε θωρεῖ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέει:
— « Πρόσεξε, μῆλον κόκκινο, μὴ σὲ πατήσῃ ὁ μαῦρος.» —
— «Ἄ θέλῃ ὁ καβαλλάρης του, θὰ μὲ πατήσῃ ὁ μαῦρος.» —
— « Στανιὸν τοῦ καβαλλάρη του θὰ σὲ πατήσῃ ὁ μαῦρος.
Κόρ', ἃ δὲ περηφανευτῇς κι ἃ δὲ ψηλοκρατιέσαι,
Αὔριο θέλω νὰ βλοηθῶ τὸν γάμον μου νὰ κάνω,
Ἔλα νὰ πιάσῃς στέφανα καὶ νὰ γενῇς κουμπάρα». —
Παίρνει τὰ μάτια της χλομὰ 'ς τὸ σπίτιν των ἐπῆγε.
— « Κόρη, πάλι λωλάθηκες, πάλι δαιμόνιον σ' ἦρθε; » —
— « Μάννα, μήτε λωλάθηκα, μήτε δαιμόνιον μ' ἦρθε,
Μόνον τὸν νιὸν ποὺ μοῦ 'λεες, τὸν νιὸν ποὺ μοῦ προξένας,
Αὔριον θενὰ βλοηθῇ, τὸν γάμον του νὰ κάνῃ.
Εἶπε μ', ἃ δὲ περηφανῶ κι ἃ δὲ ψηλοκρατιέμαι,
Νὰ πά' νὰ πιάσω στέφανα καὶ νὰ γενῶ κουμπάρα». —
— «Ἄντε, κόρη μου, ἄλλαξε καὶ ντύσου καὶ χτενίσου,
Βάλε τὸν ἥλιον πρόσωπον καὶ τὸ φεγγάρι στῆθος
Καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ βάλε γατανοφρύδι». —
Τρεῖς μέρες ἐχτενίζετο, τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες,
Βάζει τὸν ἥλιον πρόσωπον καὶ τὸ φεγγάρι στῆθος
Καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ βάζει γατανοφρύδι
Παίρνει τὰ στέφανα καὶ πά' γιὰ νὰ γενῇ κουμπάρα,
Παπᾶς τὴν εἶδε κ' ἤσφαλε, διάκος καὶ μεταστάθη
Καὶ τὰ μικρὰ ψαλτόπουλα ἐχάσαν τὰ χαρτιά τους.
Καὶ ὁ γαμπρὸς ἐμίλησεν ἀφ' τὰ στεφάνια πού 'ταν.

— « Παπᾶ, κι ἂν εἶσαι Χριστιανὸς κι ἂν εἶσαι βαφτισμένος,
Μετάστρεψε τὰ στέφανα καὶ βάλ' τα 'ς τὴν κουμπάρα». —
Ἡ μάννα της ἐμίλησεν μὲ τὴν καρδιὰ καμένην.
— «Ἄντε, κόρη, νὰ φύγωμεν, 'ς τὸ σπίτι μας νὰ πάμε,
Κι ἀπόψε τό 'δα τ' ὄνειρο πικρὸ φαρμακεμένο,
Χρυσὸν ἀτὸν σοῦ δώκανε, μ' ἄλλη σοῦ τὸν ἐπῆρε». —
— « Καλῶς ἦρτεν ἡ κόρη μου ἡ ὡριοπλουμισμένη,
Κουμπάρα τὴν ἐπόστειλα καὶ νύφη μοῦ τὴν φέραν». —

5.

Ἡ κατάρα τῆς μάννας.

Χωρίον Βίκι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Ἄννας Κατσιάρη Μαρκέλλαινας).

Μιὰ μάννα, μιὰ κακόμαννα τοῦ γιοῦ της καταρᾶται,
— « Γιέ μου, κι ἂν πάς μὲ κάτεργα κι ἂν πάς καὶ μὲ καράβια,
Ὅλοι νὰ πάν καὶ νά 'ρτουσι καὶ σὺ νὰ μὴ γυρίσῃς». —
— « Μάννα, σὰν πάς στὴν ἐκκλησιὰ καὶ κάνῃς τὸ σταυρό σου
Καὶ δῇς ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ καὶ δῇς ἀπὸ τὴν ἄλλη,
Νὰ δῇς καὶ τοὺς συντρόφους μου καὶ θὰ τὸ μετανοιώσῃς». —
Καὶ τὸ καράβι ἐσήκωνε κ' ἐκείνη ἐκαταρᾶτο.
Παίρνει νὰ πά' στὴν ἐκκλησιὰ νὰ κάμῃ τὸ σταυρό της,
Βλέπει ἀπὲ τὴ μιὰ μεριά, βλέπει κι ἀπὲ τὴν ἄλλη,
Βλέπει τὸν τόπον τ' ἀδειανὸν καὶ τὸ στασίδιν τ' ἄδειο,
Βλέπει καὶ τοὺς συντρόφους του, τὰ δάκρυα την ἐπῆραν.
Φεύγει καὶ πά' εἰς τὸ γιαλό, τοὺς ναῦτες ἐνερώτα,
— « Δὲν εἴδετε τὸ γιόκα μου, ποῦ πά' μὲ τὰ καράβια; »—
— «Ἐχτὲς βραδὺ ἐκείθετο 'ς τὴν ἄμμο ἁπλωμένος,
Μαῦρα πουλλιὰ τὸν τρώγασι κι ἄσπρα τὸν τριγυρίζαν,
Ἕναν πουλλίν, καλὸν πουλλίν, κάθεται τὸν βιγλίζει.
— « Φάγε καὶ σύ, καλὸν πουλλίν, ἀπ' ἀντρειωμένου πλάτην
Νὰ κάμῃς πῆχυν τὸ φτερὸ καὶ νύχι σὰν κοντύλιν,
Νὰ γράψῃς 'ς τὴ φτερούγα σου τριὰ λόγια πικραμμένα
Τό 'να νὰ πά' 'ς τῆς μάνας μου, τ' ἄλλο 'ς τῆς ἀδελφῆς μου
Καὶ τὸ στερνὸ φαρμακερὸ τῆς ἀγαπητικῆς μου».

6.

Ἡ ζήλεια τῆς μάννας.

Χωρίον Βίκι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Ἄννας Μ. Κατσιάρη Μαρκέλλαινας).

Τριακόσια δυὸ ἀρκοντόπουλλα μιὰν κόρην ἀγαποῦσαν,
Ὅλα μονογνωμήσανε, μιὰν βραϊνὴν ἐπῆαν.
Ἡ κόρη ἦταν φρένιμη, φρένιμ' ἀπηλοήθη,
— « Τρώτε καὶ πίνετε, παιδιά, κ' ἐδῶ καβγᾶς μὴ γένῃ
Κι ἀπ' ὄξω ἀφ' τὴν αὐλίτσαν μου ἔχω ἕνα δοκίμιν,
Ὅγοιος θύψῃ καὶ πιάσῃ το καὶ πίσω του τὸ ρίξῃ,
Ἐκεῖνον θενὰ βλοηθῶ κ' ἐκεῖνον ἄντρα θά 'χω».
Ὅλοι τὸ δοκιμάσανε, κανεὶς δὲν τὸ ἐπῆρε.
Ἕνας κοντός, κοντούτσικος, τόσα κοντὸς δὲν ἤτουν,
Ἤθυψεν καὶ τὸ σήκωσεν καὶ πίσω του τὸ ρίχτει.
Ἐκεῖνον ἐβλοήθηκεν, ἐκεῖνον ἄντρα πῆρεν.
Τὸν ζούλεψεν ἡ γειτονιά, τὸν ζούλεψεν ὁ κόσμος,
Ὅσο ζουλεύγ' ἡ μάννα του κανεὶς δὲν τὸ ζουλεύει.
Καθίζουν, λογαριάζουνται, βαρὺ χρέος τοῦ βάλαν.
Πουλᾷ καὶ σπίτια τρίπατα κι αὐλὲς μαρμαρωμένες,
Πουλᾷ κι ἀμπέλια ἀτρύγητα κι ἀμπέλια τρυγημένα,
Πουλᾷ καὶ μύλους δώδεκα καὶ μὲ τοὺς μυλωνᾶδες,
Πουλᾷ καὶ τὸ ζευγάριν του μὲ τὸ ζυγὸ ζεμένο.
— «Ἀ δὲ πουλήσῃς τὴν καλή, τὸ χριός σου δὲν τὸ βγάζεις». —
Καὶ μιὰν Λαμπρήν, μιὰ Κυριακήν, μιὰν 'πίσημην ἡμέραν,
Ἀλλάζ' ὁ Γιάννης τὴν καλὴ νὰ πά' τὰ τὴν πουλήσῃ.
Ἕνας κοντὸς τὸν ἀπαντᾷ, ἕνας κοντὸς τοῦ λέει.
— « Πουλᾷς τη, Γιάννη, τὴν καλή;» — «Πουλῶ κι ἀγορασέ τη,
Τό 'να της χεῖλι χίλια πά', τ' ἄλλο της δυὸ χιλιάδες
Καὶ τὸ γατανοφρύδι της ἀμέτρητα τὰ ρίχτει». —
Κ' ἐκεῖ ποῦ ἐφιλιώντανε ἦμπε ὁ Θεὸς καὶ 'βρόντα.
— « Καλὴ καὶ ποῦ 'ν' τ' ἀδέρφια σου καὶ ποῦ 'ν' τὰ γονικά σου;» —
— «Ἡ μάννα μ' εἶν' ἀφ' τὴ Βλαχιὰ κι ὁ κύρης ἀφ' τὴ Δύσι,
Εἶχα καὶ πρῶτον ἀδερφὸν κ' ἐκάην 'ς τὸ ποδάρι». —
Λύνει τὸν καλτσοδέτην του καὶ δείχτει τὴν καμάδα.
— « Νά, καλέ, δῶ ποὺ κάηκα κι ἀκόμα σημαδεύει,
Πᾶρε κι ἄμε 'ς τὸν ἄντρα σου κι ἄμε εἰς τὰ παιδιά σου
Καὶ τ' ἄσπρα ὅπου σοῦ 'δωκα ἂς εἶναι τὰ προικιά σου». —

7.

Ἡ κόρη κι ὁ Κωσταντῆς.

Χωρίον Βίκι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Καλῆς Μάρκου Παρθενίαινας 85 ἐτῶν).

Μάννα καὶ κόρη πλύνασι σὲ μιὰν κατάκρυα βρύσι,
Ὁ Κωσταντῆς περαστικὸς τὸν μαῦρο νὰ ποτίσῃ
Παίρνει καὶ πά' 'ς τὸ σπίτι του σὰ μῆλο μαραμμένο,
— « Γιέ μου, πῶς ἐμαράθηκες καὶ πῶς χλομὸ σὲ βλέπω ; » —
— « Μάννα, τὴν 'Αρετή 'δα χτές, γυναῖκα νὰ τὴν πάρω». —
— « Γιέ μου, πού 'σουν ἀπὲ ψηλὴ γενιὰ κι ἀπὸ μεγάλο γένος
Νὰ πά' νὰ γίνῃς ὑπουργός [1], νὰ πά' νὰ γίνῃς χτίστης ! » —
— « Μάννα, δὲν εἶδες σὺ νὰ λές, μάννα, νὰ δῇς νὰ λέῃς,
Μάννα, τουρκοβελὶ φορεῖ καὶ μουσαρένια ζώνη,
Φορεῖ κ' εἰς τὸ κεφάλι της Σαρακηνὸν μαντήλι». —
— « Γιέ μου, κι ἂν εἶν' κατὰ ποὺ λές, προξενητᾶ(δ)ες θῶμεν,
θῶμεν τὸν πρωτοπίσκοπο, τρεῖς μητροπολιτᾶες
Καὶ δεκατρεῖς πνευματικοὺς καὶ δώδεκα παπᾶδες». —
Σαράντα μέρες κάμασιν τὴ σκάλα της ν' ἀνήβουν
Τσ' ἄλλες σαραντατέσσερες τῆς Κόρης νὰ μιλήσουν». —
— « Καλῶς μοῦ 'ρταν οἱ ἄρχοντες νὰ φάνε καὶ νὰ πιοῦνε». —
— «'Εμεῖς δὲν ἤρταμε ἐδῶ νὰ φάμε καὶ νὰ πιοῦμε,
Ὁ Κωσταντῆς μᾶς ἔστειλε ἄντρα γιὰ νὰ τὸν πάρῃς». —
— «'Αν ἔβγῃ ἀπὲ τὴ γῆ σταυρὸς κι ἀπὲ τὴν πλάκα ἥλιος
Κι ἀπὲ τὴν κερὰ θάλασσα πανούριον δεντρουλλάκι,
Τότες ἐγὼ τὸν Κωσταντῆ ἄντρα θενὰ τὸν πάρω». —
— « Καλῶς μοῦ 'ρταν οἱ ἄρκοντες, ἂν εἶν' καλὰ χαμπάρια». —
— « Κακῶς ἤρταν οἱ ἄρκοντες, δὲν εἶν' καλὰ χαμπάρια,
'Αν ἔβγῃ ἀπὲ τὴ γῆ σταυρὸς κι ἀπὲ τὴν πλάκα ἥλιος
Κι ἀπὲ τὴν κερὰ θάλασσα πανούριον δεντρουλλάκι
Τότες ἐγὼ τὸν Κωσταντῆ ἄντρα θενὰ τὸν πάρω». —

---

[1]) ὑπουργός, πουργὸς = βοηθὸς τοῦ κτίστου.

8.

Ἡ ἀγάπη.

Χωρίον Βίκι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Κυριακῆς Ι. Ἀρνίτση τυφλῆς).

Μὰ τὴν ἁγιὰν Παρασκευή, | πουλλάκι εἶχα στὸ κλουβὶ
Καὶ τάιζα το μόσκο, | μιὰ εἶν' ἡ ἀγάπη πόχω.
Καὶ ἀπὸ τὸν μόσκο τὸν πολὺ | μοῦ ξελογιάστη τὸ πουλλὶ
Καὶ φεύγει καὶ μ' ἀφίνει | καὶ πά' ἀλλοῦ νὰ μείνῃ.
— « Ποῦ πάς, πουλλί μου, δὲ μοῦ λές, | δὲ μὲ λυπᾶσαι, δὲ μὲ κλαίς; » —
— « Πάγω νὰ κτίσω μιὰ φωλιὰ | ἀπάνω στὰ ψηλὰ βουνά,
Νὰ κλαίγω, νὰ θρηνοῦμαι | καὶ νὰ σοῦ παραπονοῦμαι». —
Καὶ παίρνω τὸ στρατὶ στρατί, | μοσκοκαρφιά μου φουντωτή,
Στρατὶ τὸ μονοπάτι, | βάσανα πόχει ἡ ἀγάπη,
Καὶ τὸ στρατὶ μᾶς ἔβγαλε | 'ς τὴν κόρη ποὺ μᾶς τρέλλανε,
'Σ τῆς ἀγαπῶς τὴν πόρτα, | ποὺ τὴν ἤξερα ἀπὸ πρῶτα.
Βλέπω τὴν πόρτα σφαλιχτή, | κλαίνε τὰ μάτια μου βροχή,
Καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα, | κλαίτε, μάτια μου καμένα,
Καὶ τὰ παραθυράκια της | μαῦρα σὰν τὰ ματάκια της
Σφιχτοπεραντωμένα, | μιὰ χαρά 'ταν τὰ καμένα,
Καὶ τοὺς γειτόνους ἀρωτῶ, | ποῦ εἶν' ἡ κόρη π' ἀγαπῶ;
— « Μέσα 'ναι καὶ κοιμᾶται | καὶ γιὰ σένα συλλογᾶται». —
— « Κόρ', ἂν κοιμᾶσαι ξύπνησε | καὶ μὲ τὸ νέο μίλησε
Κορ', ἂν 'γρυπνᾷς, κοιμίσου | καὶ μένα ἐθυμήσου». —
— « Γιὰ πές μου τὰ σημάδια μου | γιὰ νὰ σ' ἀνοίξω, μάτια μου». —
— «Ἔχεις ἐλιὲς μιὰ δεκαριὰ | καὶ μιὰ μὲ σφάζει 'ς τὴν καρδιά,
Κ' ἐλιὰ 'ς τὴν ἀμασκάλη, | σὰν κ' ἐσένα δὲν εἶν' ἄλλη.

9.

Ἡ Ἀρετὴ κι ὁ Κωσταντῆς.

Χωρίον Βίκι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Καλλιόπης Φωτεινοῦ).

Μάννα καὶ κόρη ἐπλύνανε σὲ μιὰν κατάκρυα βρύσι
Κι ὁ Κωσταντῆς περαστικὸς τὸν μαῦρον νὰ ποτίσῃ
Ἐκ' ἐξεδιαντραπώθηκε, — «κ' ἐγώ, Ἀρετή, ἀγαπῶ σε». —
— «Ἄ μ' ἀγαπᾷς, ἀγάπα με, ἐγ' ἄντρα δὲ σὲ παίρνω,
Τσαλαπατῶ σε 'ς τά στενὰ καὶ ρίχτω σε 'ς τὰ βοῦρκα». —
Παίρνει τὰ μάτια του χλομὰ καὶ τὴν καρδιὰ καμένη.
Σ τὴν στράταν ποὺ ἐπήαιννε μέσα 'ς τὸ σταυροδρόμι
Μάισσες τοῦ παντήξανε, μάννα καὶ θυγατέρα.
— « Γιὰ δέ, μάννα, εὐτὸν τὸ γιό, κ' εὐτὸ τὸ παλληκάρι,
Δὲν εἶν' ἀφ' τὴ φωτιὰ χλομὸς μήτ' ἀφ' τὸν ἥλιο μαῦρος,
Μόνο τὴν Ἀρετὴ ἀγαπᾷ κ' ἡ Ἀρετὴ 'ὲν τὸ θέλει». —
— «Ἄγουρε, εἶντ' ἔν' τὰ δῶρα σου τὴν Ἀρετὴ νὰ πάρῃς; » —
— « Δίνω σου πύργους μὲ γυαλιὰ καὶ πύργους μὲ λογάρι,
Δίνω σου καὶ τὸ μαῦρο μου χρυσοκαλικωμένο». —
— « Φέρε μ' ἐννιὰ πνευματικοὺς καὶ δώδεκα παπᾶδες,
Φέρε τὸν πρωτοσύγκελλο τῆς κόρης νά μιλήσῃ». —
— « Κόρη λυγνή, κόρη ψηλή, κόρη γατανεφρύδα,
Ὁ Κωσταντῆς σὲ ἀγαπᾷ γυναῖκαν νὰ σὲ πάρῃ». —
— «Ἂν ἔβγῃ ἀπὸ τὴ γῆς σταυρὸς κι ἀπὸ τὴν πέτρα ἥλιος,
Τότε νὰ πῇ ὁ Κωσταντῆς γυναῖκα θὰ μὲ πάρῃ». —

10.

Τὸ κορίτσι μὲ τ' ἀνδρικά.

Χωρίον Βίκι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Μαρίας Σταυρινάκη).

Κορίτσιν ἐταξίδευεν ἀνάμεσα πελάγους,
Δώδεκα χρόνους ἔκαμε 'ς τοὺς κλέφτες καπετάνιος,
Κανεὶς δὲν τὴν ἐγνώρισε πῶς ἤτανε γυναῖκα.
Μιὰν Κυριακὴν πρωὶ πρωὶ ἐπαίξαν τὸ λιθάρι
Γιὰ νὰ τὴ δοκιμάσουνε ἂν ἦταν παλληκάρι.
Κ' ἡ κόρη ἀπὲ τὸ σείζειν της κι ἀπὲ τὸ λυγισμόν της
Ἔσπασε τ' ἀργυρόκουμπο κ' ἐφάνη τὸ βυζί της.
Ἄλλος τὸ λέει γιὰ μάλαμα κι ἄλλος τὸ λέει ἀσήμι
Κ' ἕνα μικρὸ κλεφτόπουλλο ἐχαμογέλασέν της.
— « Γιὰ πέ μου, βρὲ κλεφτόπουλλο, γιατί χαμογελᾷς μου ; » —
— « Γιατ' εἶδα τ' ἄσπρον σου βυζὶν κ' εἶν' ἄσπρο σὰν τὸ γάλα». —
— « Γιὰ σώπα, βρὲ κλεφτόπουλλο, νὰ μὴ μὲ μαρτυρήσῃς
Καὶ θὰ σὲ πάρω ψυχογιὸ νὰ σ' ἔχω ψυχοπαίδι».
— « Δὲ θὰ μὲ πάρῃς ψυχογιὸ νὰ μ' ἔχῃς ψυχοπαίδι,
Μόν' θὰ μὲ πάρῃς ἄντρα σου νὰ' μαι 'ς τὴν ἀγκαλιά σου». —

11.

Ἡ κόρη καὶ τὸ Τουρκί.

Χωρίον Βίκι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Μαρίας Νικ. Σταυρινάκη).

Ἕναν Τουρκὶν Τουρκόπουλλο τοῦ βασιλὲ κωπέλλι
Μιὰ Ρωμιοπούλλαν ἀγαπᾷ κ' ἐκείνη δὲν τὸ θέλει.
Ρίχτει τὰ ὄρη πίσω της καὶ τὰ βουνὰ μπροστά της
Καὶ τὸ στρατὶ τὴν ἔβγαλε 'ς τ' Ἅι Γιωργιοῦ τὴν πόρτα.
— «Ἅγιε μου Γιώργη, σῶσε με ἀφ' τοῦ Τουρκιοῦ τὰ χέρια
Νὰ φέρν' ἁμάξι τὸ κερὶ κι ἁμάξιν τὸ λιβάνι
Καὶ μὲ τὸ βουβαλόπετσο νὰ κουβαλῶ τὸ λάδι». —
Τὰ μάρμαρα ραγίσανε κ' ἡ κόρη μέσα μπῆκε.
Ἄκου καὶ τὸ Τουρκόπουλλο 'ς τ' Ἅι Γιωργιοῦ τὴν πόρτα.
— «Ἅγιε μου Γιώργη, κ' εὕρα μου τὴν κόρη ποὺ γυρεύω
Νὰ φέρ' ἁμάξι τὸ κερὶ κι' ἁμάξι τὸ λιβάνι,
Νὰ βαφτιστῶ 'ς τὴ χάρι σου καὶ Γιώργη νὰ μὲ βγάλουν». —
Τὰ μάρμαρα ἐνοίξανε, τὴν κόρη ὄξω βγάλλουν.
Ἀφ' τὰ μαλλιὰ τὴν ἅρπαξε καὶ πίσω του τὴ ρίχτει.
— «Ἄφησ' με, Τοῦρκε, ἀφ' τὰ μαλλιὰ καὶ πιάσ' με ἀφ' τὸ χέρι
Καὶ ἀπόψε τό 'δα τ' ὄνειρο πὼς θὰ γενοῦμε ταίρι».

12.

Οἱ ἐννιὰ ἀδερφοὶ κ' ἡ Ἀρετή.

Χωρίον Βίκι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Λεμονιᾶς Μπουλῆ).

Μάννα, ποὺ τοὶς ἐννιὰ τοὶς γιούς, τὴν μιὰν τὴ θυγατέρα,
Προξενητᾶδες ἤρχουνταν ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα,
Γυρεύουν κόρην ὄμορφην νὰ μοιάζῃ τῆς εἰκόνας
Καὶ νὰ περνᾷ ἡ μέση της μέσα 'ς τὸ δαχτυλίδι.
Ηὗραν τὴν κόρην ὄμορφην κ' ἔμοιαζε τῆς εἰκόνας
Κ' ἐχώρειενε ἡ μέση της μέσα 'ς τὸ δαχτυλίδι.
— « Μάννα, νὰ τὴνε δώκωμε την Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα». —
— «Ἄ μὄρτῃ θλῖψι γὴ χαρά, ποιὸς θὰ πά' μοῦ τὴν φέρῃ ;» —
— «Ἄ σὄρτῃ θλῖψι γὴ χαρά, ἐγὼ θὰ πά' τὴ φέρω». —
Ἤρτεν ὁ χρόνος δίσεχτος κ' οἱ 'ννιά της γιοὶ πεθάναν,
Σ' ὅλα τὰ μνήματά 'κλαιγε, σ' ὅλα μοιρολογᾶτο,
Σ' τοῦ Κωσταντάκη τὸ μικρὸ ἀνέσπαν τὰ μαλλιά της.
— « Εὐτά' ν' ποὺ μοῦ 'λεες, Κωσταντῆ, εὐτά 'τουν ποὺ δηγούσου ;» —
Τὸ Κωσταντάκι τό 'κουσε ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο,
Κάμνει τὴν πλάκα μαῦρο του, τὴ μαύρη γῆς σεντόνι
Καὶ τὰ παρατσιτώματα τοῦ μαύρου σιλιβάρι,
Πάει καὶ βρίσκει τὴν Ἀρετὴ καὶ 'ς τὸν χορὸ ἐκράτειε.
— «Ἄντ', Ἀρετή, 'ς τὸ σπίτι μας, ἡ μάννα μας σὲ θέλει». —
— «Ἄν εἶναι χλῖψι, νὰ χλιβῶ, κι ἂν εἶν' χαρά, ν' ἀλλάξω». —
— «Ἄντ', Ἀρετή, 'ς τὸ σπίτι μας καὶ φόρειε αὐτὰ ποῦ φόρειες». —
Σ' τὸν μαῦρον τὴν ἐκάθισε, 'ς τὸ σπίτι νὰ τὴν πάῃ.
Ἀκούν πουλλιὰ καὶ κελαηδοῦν, ἀκούν πουλλιὰ καὶ λένε.
— « Γιὰ δὲ κορίτσιν ὄμορφο ποὺ σύρνει ἀποθαμμένος!» —
— « Γιὰ πέ μου, πέ μου, Κωσταντῆ, εἶντα 'ν' αὐτὰ ποὺ λέγουν ;» —
— « Εὐτά 'ν' πουλλάκια τοῦ κλαδιοῦ κι ὅτι τῶν δόξῃ λέγουν.» —
Ὅσο ποὺ 'ποκοντέψανε 'ς τ' Ἅι Γιωργιοῦ τὴν πόρτα.
— «Ἄντ Ἀρετή, 'ς τὸ σπίτι μας, νά 'μπω νὰ προσκυνήσω». —
— « Νά 'μπω κ' ἐγώ, βρὲ Κωσταντῆ, νά 'μπω νὰ προσκυνήσω». —
— «Ἐδῶ κορίτσια δὲ χωροῦν, γυναῖκες δὲν ἐμπαίνουν». —
Βρίσκει τοὶς πόρτες σφαλιχτὲς καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα
Καὶ τὰ πορτοπαράθυρα σφιχτοπεραντωμένα.
— «Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε κ' εἶν' Ἀρετή σου κ' ἤρτε». —
Ἄνοιξε καὶ φιλήθηκαν κ' οἱ δυὸ μαζὶ 'πομεῖναν.

Κ. ΑΜΑΝΤΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

ἁ 112
ἀβγο-μάννα 82
'Αβδελλόλακκος 157
abîmer 66
ἀβλουγιου-μάννα 82
ἀγγουρο-μάννα 82
ἀγκωλῶ 111, 3
ἄγε 80
ἀθιβολαρῖνα 83
ἀϊλλοὶ 73
αἰτιὰ 86
αἰτιάρης 86
αἴτιον = νόσος 86
ἀκαμάτης 116
ἀκρουκιράματα 61
ἀλάν-νω 97
ἀλλῆλος 126, 5
ἀλλοὶ 73
ἀλογῖνα 83
ἄλυτρον 97
'Αμιθοῦντα 157
ἀμπαρρου-μάννα 82
'Αμπελοκόπι 157
'Αμπελο-μάννα 82
(ἀ)μπελῶ 113
'Ανήλια Χώματα 157
'Ανήλιος Κάμπος 157
ἀνθρωπο-μάννα 81
ἀντεληνο(μ)π(ρ)οστέληνο(ς) 130 ἑξ.
ἀξ 109
ἀξανὰ 109, 3
ἀπ' 127, 1
ἀπέσω 122
ἀπὸ 127
ἀποτόνημα 97
ἀπυτονάω 97
ἀπού 127, 1
'Αρεικωπὰ 158
Ἄρια 158
ἀρκιδο-μάννα 82
ἀρόω 98, 5
ἀς 103 ἑξ.
ἀσεληνὸς 129 ἑξ.
ἀσέληνος 129 ἑξ.
ἀτ-τὸ 110
ἀτ-τσουν-νάω 104, 8
ἀφ' 127, 1
ἀφανίζω 66
ἀφορμάρης 86
ἀφορμὴ 86
ἄφσε 104
ἀφσειλῶ 113
ἀφσιῶ 114, 1
ἀχελο-μάννα 81
Ἄχερδος 158
ἀχινο-μάννα 81
ἄψιφο 71
ἀψιφώνει 71
βάθι 99
βάϊ 73
Βαραγγιὰ 158
Βαρβακᾶς 158
Βασιλικὰ 158
βατῶ 100
bibi-κομάννα 82
'βλατίζω 74
'βλατίτζω 74
βούγλωσσον 124
βο(υ)ΐζω 101, 1
βουκάτζω 101
γαλίλι 64
γιὰ ὥρα(ς) = ἀμέσως 89
γῖνα 57
γίτσα 57
γκίδα 58
γουφαρου-μάννα 81
γόφαινα 83
Δάμωνας 158
δασκαλάκι 76
δασκάλι 75
δασκαλοπαίδ(ι) 76
δασκαλοπούλλ(ιν) 76
δασκαλόπουλλο 76
δασκαλούδ(ι) 75
δεματῖνα 83
δὲν 32
διακόπουλλο 76
διαμερέggουω 102
διαναττῶ 58
διανουτῶ 58
Δρακοντόλακκος 159
Δρακοντόσκισμα 159
ἐ 111
ἐγ 105
ἔγκλημα 86
ἐγκλησία 111, 3
ἐγόη 73
ἐγόϊ 73
ἐδῶ 103
ἐκ 105
ἐλαύνω 98
ἐμβατεύω 101
ἐξ 104 ἑξ.
ἐξειλέω 113
ἔξηχος 107, 3
ἐρημώνω 66
ἐς 103 ἑξ.
ἐσς 107, 2
ἔσω εἰς 122
ἔσω ἐν 121
ἔτζηλμα 87
ἐτ-τοῦτ-τε 103
ἐφέντη μου εἶσαι 59

ἐφεντιμούσι 59
ἐφς 114
(ἐ)φσιχώρα 114
Ἑφτά 159
ἐχ 105
ἔχει = ὑπάρχει 76
ἐχινομήτρα 81
ζ'gάθ'λα 60
ζουγλὸς 63
Ζυφιᾶς 159
θαμβόομαι 116
Θράκη 159
Θυμιανά 159
ἶμα 57
ἰξουρίις 67
ἴτσα 57
καβουρο-μάννα 82
καθόρι 60
καθούρα 61
καθούρι 60
κακόστηχος 108
καλαθῖνα 83
καλόγριος 116, 2
κάμ' 79
Καμασὸς 159
'καμάτρ(ι)ου 116
κάμε = εἴθε 79
κάμο 79
κά(μ)νω 99, 2
κἂν 128
Καρυά 159
causa 86
Κάστρο τῆς Ὡριᾶς 159
κατὰ τὴν ὥραν = ἀμέσως 91
καυκου-μάννα 82
* κεραμόδορα 62
κgαραμόδος 61
κιραμόρ'δους 61
* κολόρνιθος 65
κολούω 119
κούζα 63
κουζάλι 64
κούζαλος 64
κουζούλα 64
κουζουλὸς 62
κουζουλαίνω - ομαι 62
κουζούπα 64
κουλόθρα 64
κουλόρθους 64
Κουράτωρας 161
κρομμυδο-μάννα 82
κρούς 81
κρούω 81
κυλίτζω 117
κυλίω 117
κωλάω 118
κωλῶ 118
Κώμη 161
λαΐζω 98, 7
λαΐσκουμαι 98, 7
λάμινωμα 99
λάσκουμαι 98, 7
λάσω 98
λαφο-μάννα 82
λιχ'δέλλ' 76
λιχούδ' 76
Λυκάστου 161
μαῖα 82
μάννα 81
μαννάκα 83
μαντραβίτσα 64
μαξιλλαρο-μάννα 82
ματῖνα 83
μὲ 124
μεισωφόρι 120, 3
μελισσο-μάννα 82
μελονίδες 158
μερμήγγι 64
μέσα 115, 4. 121 ἑξ.
μέσος 119
μεσωφόρι 120, 3
μεψάδι 87
μιὰ ὥρα = ἀμέσως 90
μισιανύφτα 120
μεσημέρι 120
μισὸς 119
μισῶ 124
μουγκ(ρ)ίζω 101
Μουντάδος 161
Μουντὰ 161
μουρό-ξινος 83
μούχλουζο 124
μοφὴ 85
μπουὰ 65
μπροῦ 65
μπρουὰ 65
μυκῶ 101
μωρο-γαβαθάκι 83
μωρο-γεμᾶτος 83
μωρο-γίνεται 84
μωρο-γκρεμναράκι 83
μωρο-γομαράκι 83
μωρο-γούρουνο 83
μωρο-διψῶ 84
μωρό-ζεστος 83
μωρο-ζώντανος 83
μωρο-αργῶ 84
μωρό-κακα 84
μωρό-καλα 84
μωρο-καλαθάκι 83
μωρο-κασσάκι 83
μωρο-κόπελλο 83
μωρο-μάγαζο 83
μωρό-πονος 83
μωρο-πρόβατο 83
μωρο-σκότεινα 83
μωρο-σκοτεινιάζει 84
μωρο-σούρρουπα 84
μωρο-σταμνάκι 83
μωρο-φέγγει 84
μωρο-φύτιν 83
μωρό-χλιος 83
μωρο-ψαίνω 84
ναΐλλοὶ 73
νερο-μάννα 83
'ξειάγω 114
'ξειλάω 114
ξεσέληνος 129 ἑξ.
ξεσέλλινος 129 ἑξ.
ξεστίον 118, 6
ξεταφώνω 66
ξεχώνω 66
ξέχωρα 115
ξιστρὶν 119

ξιχώνου 66
ξούρας ὁ, 67
ξουρίες 67
ξυμνώνω 108
oimé 72
ὀξ 109
ὀξικέσ' 114, 3
ὄξω 115, 4
ὀρμιγγο-μάννα 82
ὀρνιθοκολίδι 65
ὀρνιθόκολος 65
οὐρνιθόκουλους 65
ὀρτυγομήτρα 82
ὀρτυκο-μάννα 82
ὀτουρβαδὺ 112, 1
οὐρθόκουλους 65
ὀχονοῦ(ς) 106, 2
παγουρο-μάννα 82
πάραξ(ε) 110, 3
Παρτένης 161
πατεύου 100
πατέρρχεται 100
Πατσοῦ 161
πεγουρο-μάννα 82
Πέδι 161
Πέζα, -ζες 161
'πελάω 113, 1
πέταλον 128
πηλορόδωμα 62
πηλοροδώνω 61
Πισώχωρα, -χώρια 161
'πνάζω 67
'πνώνω 68
ποντικο-μάννα 82
'ποῦ 127
πουβὰ 65
πραοτῶ 100, 1
πρατῶ 100, 1
προξενέτριος 116, 2
προσέληνος 129 ἑξ.
ροβολάω 117, 3
ρόδωμα 62
ροδώνω 61
σαλιακο-μάννα 82
σαρδιλλο-μάννα 82
σάσε = εἴθε 80
σεληναῖον 128
'σέληνος 129 ἑξ.
'σεληνὸς 129 ἑξ.
σεληνοχάλινον 129
σεληνοχαλινωμένος 129
σέλλινος 129 ἑξ.
σημισ(ε)ακὸς 120, 1
σράζω 80
σιδήριον 129
σκαθ·ύρα 61
σκουρπιου-μάννα 82
σολοναῖα 128
σουληναῖα 128
'ς τὴν ὥρα = ἀμέσως 88
συχνάζω 69
συχνιάζω 69
σ'υστὶ 118
σ'χνιάζου 69
σ'χούνα 69
σ'χούν'ς 69
ταμαχιαρῖνα 83
τῆς ὥρας = ἀμέσως 89
τος ἀντων. 126
τους ἀντων. 126
τοῦτος 32
τσουλῶ 117
τσουρλῶ 117
τσουροβολῶ 117
τσουρῶ 117, 3
τως ἀντων. 126
ὑπνώνω 68
φαλλιδάσκι 82
φαλλιδο-μάννα 82
φελλο-μάννα 82
φιδο-μάννα 82
φρίσσα 82
'φσιχώρα 114
'φταρῖνα 83
χαμπών-νω 115 ἑξ.
hoimé 72
χολικο-μάννα 82
hora 87
χτῖδα 57
χύστος 119
χώρα 87 ἑξ 115
'χώρα(ς) 115
ψαλτόπουλλο 76
ψειροφυτο-μάννα 82
ψέφουμαι 71
ψίνα 57
ψιστρὶν 119
ψιφὶ 70
ψίφουμαι 71
ψιφώνει 71
ὧδε 103
ὦιμε 71
ὠιμέ(να) 71
ὠιμένανε 71
ὠιμρὰ 71
ὥρα 88 ἑξ.
ὠρύομαι 102

ΠΙΝΑΞ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

ἀ- ἐν ἀρχῇ ρημάτων νέας Ἑλληνικῆς 98
α προθετικὸν εἰς τὴν ἀρχαίαν 10
α στερητικὸν 30 – 31
-άζω μεταπλάττεται εἰς *-ῶ* 114, 1
-αινα κατάλ. μεγεθυντικῶν 83 σημ. 1
ἀναδιπλασιασμοῦ παράλειψις 48
ἀνομοίωσις διπλῶν ὁμοίων συμφώνων 112
ἀντρὸς γεν. πληθ. 126, 7
ἀόριστος παθητικὸς εἰς *-θηκε* 38
ἀπὸ ἀποκαθίσταται εἰς σύνθετα ὧν τὸ β' συνθετ. ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆεν 97
ἀπὸ πρὸς δήλωσιν ἐπιμερισμοῦ 127
ἀποβολὴ συμφώνου εἰς σύμπλεγμα συμφώνων 107, 108
-άρας κατάληξις μεγεθυντικὴ 16
-ᾶς κατάληξις ὀνομάτων 15
αυν τρέπεται εἰς *αμν* 98, 2
αὔξησις παρελείπετο εἰς τὴν ἀρχαίαν 38-47
αὔξησις συλλαβικὴ ἀντὶ χρονικῆς 47
ἄφσ(ε) μετὰ γενικῆς 112, 4
-άω μεταπλάττονται εἰς *-άζω* καὶ *-ίζω* 102
β τρέπεται εἰς *μ* 125
β καὶ *γ* ἀντικαθίσταντο 9
β, γ, δ πῶς ἐπροφέροντο; 6
γ μεταξὺ φωνηέντων συνεκόπτετο 9
γενικὴ πτῶσις ὡς ἀντικείμενον 50 – 51
γενικὴ τῶν ὀνομάτων εἰς *-ώ* 20
γενικὴ τῶν πρωτοκλίτων καὶ τριτοκλίτων εἰς *-α* καὶ *-η* 17 – 18
γενικὴ πληθυντικοῦ περισπᾶται 125
γενικὴ πληθυντικοῦ *ἀντρῶς* 126, 7
γενικὴ πληθυντικοῦ εἰς *-ουν(ε)* 126
γενικὴ πληθυντικοῦ εἰς *-ους* 125 ἑξ.
γενικῆς ἀντικατάστασις δι' ἐμπροθέτου διορισμοῦ 112
διὰ ἀποκαθίσταται εἰς σύνθετα ὧν τὸ β' συνθετ. ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆεν 102
δίπλωσις πρὸς δήλωσιν ἐπιμερισμοῦ 103. 127
ε ἀρκτικὸν ἀπεσιωπᾶτο εἰς τὴν ἀρχαίαν 12-13
ε τρέπεται εἰς *ι* παρὰ τὸ *ω* 74
-έας κατάληξις ὀνομάτων 13 – 15
εἰς πρόθεσις ἐτίθετο ἀντὶ τῆς *ἐν* 48 – 50
ἐκ γίνεται *ἐ* εἰς τὴν πρὸ συμφώνου ἐκφορὰν 111
ἐξ πρὸ συμφώνου 105 ἑξ.
ἐκ πρὸ φωνήεντος 106, 2
ἐξ τύποι εἰς νέαν Ἑλληνικὴν 108 ἑξ.
ἐξ σύνταξις μὲ αἰτιατικὴν 112
ἐπίθετα θηλυκὰ εἰς *-η* 28 – 30
ἐπίθετα πρωτόκλιτα εἰς *-ης* 26 – 28
ἐπιμερισμὸς δηλοῦται διὰ τῆς *ἀπὸ* 127
ἐπιμερισμὸς δηλοῦται διὰ διπλώσεως 103. 127
ευν τρέπεται εἰς *εμν* 98
ζ προφέρεται *(τ-)τζ* 117
η παρὰ τὸ *ρ* προφέρεται *ε* 103
θ ἐπροφέρετο ὡς **τ** εἰς τὰς διαλέκτους τῆς ἀρχαίας 8
θ τρέπεται εἰς *χ* 116
θ τρέπεται εἰς *ττ* 103
ι συνοδίτης φθόγγος 114
ι ἀπεβάλλετο πλησίον τοῦ *ρ* 9
-ῖνα κατάλ. μεγεθυντικῶν 83 σημ. 1
ἰ ἡμίφωνον ἀνεπτύσσετο εἰς ἀρχαίας διαλέκτους 10
Καππαδοκικαὶ καὶ Κυπριακαὶ κοιναὶ λέξεις 68
κλητικὴ τῶν πρωτοκλίτων εἰς *-ης* 24 – 25
Κυπριακαὶ καὶ Καππαδοκικαὶ κοιναὶ λέξεις 68
λ τρέπεται εἰς *ρ* 117, 3
μ τρέπεται εἰς *β* 102
-μάννα ὡς β' συνθετικὸν 81 ἑξ.
-μεσθα, -μαστε κατάληξις ρηματικὴ 34
μέσος ὡς α' συνθετ. 120

μισὸς ὡς α' συνθετ. 120
μεταπλασμὸς ἀρσενικῶν κατὰ τὰ θηλυκὰ 116, 2
μεταπλασμὸς ρημάτων 102, 114, 1
μεταπλασμὸς τῶν εἰς *-ος* οὐδετέρων εἰς *-ι(ον)* 99, 4. 100
μν τρέπεται εἰς *νν* 98
μωρο- ὡς α' συνθετικὸν 83 ἑξ.
ν τελικὸν ἀπεσιωπᾶτο εἰς τὴν παλαιὰν κοινὴν 12
νγ, νπ, ντ πῶς ἐπροφέροντο; 7
ξ τρέπεται εἰς *τ-τσ, φσ, σ* 101. 114
ὀνόματα εἰς *-έας* 13 – 15, εἰς *-ᾶς* 15, εἰς *-άρας* 16, εἰς *-ι(ον)* καὶ *-ι(ο)ς* 18 – 19, εἰς *-οῦς-οῦ* 20, εἰς *-οῦσα* 26, εἰς *-ασσα* 30
οι ἐξειλίχθη φωνητικῶς εἰς *(ι)ου* ἢ *ο* 126
όη δὲν συνέπεσε μὲ το *υ* 97
οὐδέτερα εἰς *-ι* 99, 4. 100
οὐρανώσεως ἀπώλεια 8
π τρέπεται εἰς *β* 100, 1
π τρέπεται εἰς *β* 123
παρὰ ἀποκαθίσταται εἰς σύνθετα ὧν τὸ β' συνθετικὸν ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆεν 97, 2
πληθυντικὴ αἰτιατικὴ εἰς *-ες* 25 – 26
πληθυντικὸς παρεκτεταμένος εἰς *-τα* ἤδη ἀρχαῖος 19 – 20
πρὸ παρετυμολογικῶς ἀντὶ τῆς *ἀπὸ* 132
προθέσεις ἰδ. *ἀπό, διά, παρά, πρὸ*
προσδιορισμὸς ἐπιθετικὸς 52
προσδιορισμὸς χρονικὸς διὰ προτάσεως κατὰ παράταξιν 51
προστακτικὴ ἀντὶ ὑποτακτικῆς ὑποθετικοῦ λόγου 52
ρ μετατίθεται 102
ρ τρέπεται εἰς *λ* 97
ρημάτων μεταπλασμὸς 34 – 38
ρήματα διφορούμενα 32 – 34
-ρίζω κατάληξις ρημάτων 101, 2
ρν τρέπεται εἰς ρ(ρ) 102
σ ἀποβάλλεται μεταξὺ φωνηέντων 120 ἑξ.
σημασίας λέξεων συσκότισις 132, 2
σθ ἐπροφέρετο ὡς *στ* εἰς τὰς διαλέκτους τῆς ἀρχαίας 7
σύνθετα στερητικὰ 131 ἑξ.
σχ ἐπροφέρετο ὡς *σκ* εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους 7
τριτόκλιτα μετεπλάσσοντο εἰς πρωτόκλιτα 21 – 22, εἰς δευτερόκλιτα 22 – 24
υ προφέρεται *ου* 101
φθορὰ στίχων ἕνεκα συσκοτίσεως σημασίας λέξεων 132
χ προφέρεται *σ* 119

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α. Α. Παπαδοπούλου Ἀπὸ πότε ἀρχίζει ἡ δημοτικὴ ... ... σελ. 3 – 56

Ν. Ἀνδριώτη Ἐτυμολογικὰ καὶ σημασιολογικὰ ... ... » 57 – 91

Σ. Καψωμένου Ἑλληνικὰ ἐκ Μεγάλης Ἑλλάδος .. .. » 92 – 132

Κ. Ἀμάντου Προσθῆκαι εἰς τὸ Χιακὸν γλωσσάριον καὶ τὸ Χιακὸν τοπωνυμικὸν ... . » 133 – 174

Ἐξετυπώθη τὴν 1 Μαρτίου 1944.